

Татарстан Республикасының Фәннәр Академиясенен
Ш.Мәржани исемендәге Тарих институты
М.Госманов ис. Алтын Урда һәм татар ханлыклары
тарихын өйрәнү үзәге

«Язма Мирас.
Письменное Наследие.
Textual Heritage» сериясе
4 нче чыгарылыш

Үтәмиш-хәҗи

КАРА ТАВАРИХ

Казан – 2017

Институт истории им. Ш.Марджани
Академии наук Республики Татарстан
Центр исследований Золотой Орды
и татарских ханств им. М.А.Усманова

Серия «Язма Мирас.
Письменное Наследие.
Textual Heritage»
Выпуск 4

Утемиш-хаджи

КАРА ТАВАРИХ

Казань – 2017

Sh.Marjani Institute of History
of Tatarstan Academy of Sciences
Usmanov Center for Research
on the Golden Horde and Tatar Khanates

Series «*Yazma Miras.*
Pis'mennoe Nasledie.
Textual Heritage»
Volume 4

Ötämiş Hājī
[Ötemish Hajji]

ḶĀRĀ TAVĀRĪḶ
[QARA TAVARIKH –
THE BLACK HISTORY]

Kazan – 2017

УДК 930.2

ББК 63.2

У 84

**Серия «Язма Мирас. Письменное Наследие.
Textual Heritage»**

Выпуск 4

*Издание осуществлено в рамках
Государственной программы Республики Татарстан
«Сохранение национальной идентичности
татарского народа (2014–2019 годы)»*

Научный редактор серии

доктор исторических наук *Р.С. Хакимов*

Координатор проекта

кандидат педагогических наук *М.М. Гибатдинов*

Отв. редактор выпуска

кандидат исторических наук *И.М. Миргалеев*

У 84 **Утемиш-хаджи. Кара таварих** / Транскрипция *И.М.Миргалеева, Э.Г.Сайфетдиновой, З.Т.Хафизова*; перевод на русский язык *И.М.Миргалеева, Э.Г.Сайфетдиновой*; общая и научная редакция *И.М.Миргалеева*. – Казань: Институт истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2017. – 312 с.

ISBN 978-5-94981-267-9

© Миргалеев И.М., Сайфетдинова Э.Г., 2017
© Институт истории им. Ш.Марджани АН РТ, 2017

ПРЕДИСЛОВИЕ

Вниманию специалистов и всех, кто интересуется средневековой тюрко-татарской историей, предлагаем наиболее полную версию сочинения Утемиша-хаджи, известного как «Чингиз-наме». Издание осуществляется по списку Ризаэтдина Фахретдина, оказавшемуся в личном архиве Заки Валиди Тогана в Турции¹. Мы благодарим ученика Заки Валиди Тогана, известного турецкого исследователя истории Золотой Орды Мустафу Кафалы, и дочь Заки Валиди – Исенбике Тоган – за предоставление копии рукописи. Хотелось бы выразить особую благодарность профессору Абдуллаху Гюндюгу, при посредничестве которого нам и удалось получить копию данной рукописи. Также хотелось бы отметить помощь семьи Ихсановых из Уфы – Фидалии, Ильнура и Ильсура, оказавших существенное содействие появлению этого издания.

Сочинение Утемиша-хаджи достаточно основательно вошло в историографию золотоордынских исследований², сам его труд имеет русское, турецкое, японское, узбекское и казахское издания. Однако это сочинение используется пока по большей части на основе лишь неполного, так называемого ташкентского списка, неизвестно как попавшего в Туркестанскую публичную библиотеку и впервые описанного В.В. Бартольд³. Исключением является исследование

---

¹ Более подробно см.: Миргалеев И.М. «Чингиз-наме» Утемиша-хаджи: перспективы изучения // Золотоордынская цивилизация. Сборник статей. Вып. 4. Казань: ООО «Фолиант», Институт истории им. Ш.Марджани АН РТ, 2011. С. 14–19.

² Утемиш-хаджи. Чингиз-наме / Факсимиле, перевод, транскрипция, текстологические примечания, исследование В.П. Юдина. Подготовила к изданию Ю.Г. Баранова, комментарии и указатели М.Х. Абусеитовой. Алма-Ата, 1992. Труд В.П. Юдина изобилует ошибками, на что обратили внимание и авторы турецкого и японского изданий. Ötemiş Hacı. Çengiz-Nâme, haz. İ. Kamalov. Ankara, 2009; Ötemiş Hāji, Çingiz-nāma, Introduction, Annotated Translation, Transcription and Critical Text by T. Kawaguchi, H. Nagamine, Supervision by M. Sugahara, Research Institute for Language and Cultures of Asia and Africa, Studia Culturae Islamicae No. 94, 2008.

³ Бартольд В.В. Отчет о командировке в Туркестан // Сочинения. Т. 8. М., 1973. С. 158.

М. Кафалы⁴, который написал книгу и докторскую диссертацию, опираясь на полный список Р. Фахретдина. Известно, что Заки Валиди собственноручно передал ему копию этой рукописи, прежде всего для написания докторской диссертации. В последние годы в Турции был издан и турецкий перевод ташкентского списка⁵.

Автор данного сочинения – Утемиш-хаджи, сын Маулана Мухаммада Дости – происходил из влиятельной семьи, давно служившей шейбанидским ханам. Как известно, сочинение Утемиша-хаджи написано в середине XVI в. в Хорезмском ханстве (Хива) на тюркском языке. В настоящее время известны два списка этой рукописи: один – неполная ташкентская рукопись, которая условно носит название «Чингиз-наме»⁶; второй, находившийся у З.В. Тогана – «Кара таварих»⁷, последнее название еще малоизвестно в исторической науке. В связи с этим интересен один факт: на листе представленной рукописи под номером 48 Утемиш-хаджи сообщает: «Мы, бедный презренный, пожелали этот экземпляр создавать дважды, второй раз начинаем снова». То есть автором изначально было написано два экземпляра. Но в списке Р. Фахретдина в конце есть добавление, датируемое нами началом XVII века⁸. Судя по обложке, оставленной переписчиком записи, эта рукопись была переписана в 1019 году хиджры (26.03.1610–15.03.1611 гг.).

---

⁴ Kafalı M. Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri. İstanbul, 1976.

⁵ Ötemiş Hacı. Çengiz-Nâme, haz. İ. Kamalov. Ankara, 2009.

⁶ Она была известна уже в XIX веке и вошла в каталог Е. Каля. См.: Персидская, арабская и тюркская рукописи Туркестанской Публичной Библиотеки. Составил Е. Каль. Ташкент, 1889. С. 52.

⁷ На обложке этого списка рукописи отчетливо написано, что рукопись принадлежит Р. Фахрутдинову, что подтверждается упоминаниями и самого Р. Фахрутдинова, и З.В. Тогана. Данная рукопись названа «Кара таварих» («Черная история»), т.е. в значении древней или же неизведанной истории.

⁸ Более подробно см.: Миргалеев И.М. Сообщение продолжателя «Чингиз-наме» Утемиша-хаджи о поздних шибанидах // История, экономика и культура средневековых тюрко-татарских государств Западной Сибири: материалы II Всероссийской научной конференции (Курган, 17–18 апреля 2014 г.) / отв. ред. Д.Н. Маслюженко, С.Ф. Татауров. Курган: Изд-во Курганского гос. ун-та, 2014. С. 64–66.

К большому сожалению, автограф не дошел до наших дней⁹. Кроме изданного ташкентского списка исследователи могли иметь некоторое представление и о списке Р. Фахретдина благодаря книге М. Кафалы. Ученик Заки Валиди, М. Кафалы, бывший практически единственным ученым, работавшим с полным списком, свою докторскую диссертацию «История Улуса Джучи по Утемишу-хаджи», написанную еще в 1965 году, издал только в 2009 году¹⁰. Тексты рукописей не отличаются, однако в обоих списках не достаёт листов: по какой-то причине в предоставленных копиях турецких коллег не оказалось 15-го листа оригинала, хотя в книге М. Кафалы транскрипция этого листа имеется¹¹, в своем исследовании нам пришлось опираться на его материал, чтобы сохранить последовательность изложения.

Полный список называется «Кара таварих», т.е. «Черная история». На наш взгляд, название «Чингиз-наме» условно давалось всем сочинениям по истории Чингиз-хана и его потомков. Например, исследуя данный источник, мы наткнулись и на уйгурское издание сочинения «Чингиз-наме»¹², но известный исследователь О.Ф. Акимушкин справедливо утверждал, что под этим уйгурским «Чингиз-наме» кроется не что иное, как «Тарих-и Кашгар»¹³, что нами также и было подтверждено. Возможно, Хаджи Нурхани, издатель уйгурского текста «Тарих-и Кашгар», назвал этот источник «Чингиз-наме» из-за того, что там есть небольшой раздел о Чингиз-хане и его сыновьях¹⁴. Уйгурский исследователь Омерд-

---

⁹ Является ли Ташкентский список автографом, неизвестно.

¹⁰ Kafalı M. Ötemiş Hacı'ya Göre Cuci Ulusu'nun Tarihi. Ankara, 2009. К минусам этой работы можно отнести отсутствие факсимиле и объединение автором транскрипций обоих списков, сделанное по неясным причинам и значительно затрудняющее работу.

¹¹ Kafalı M. Ötemiş Hacı'ya Göre Cuci Ulusu'nun Tarihi. Ankara, 2009.

¹² Molla Mir Salih Kashqeri. Chinggiz name. Neshrige teyyarlighuchi: Haji Nurhaji. Qeshqer: Qeshqer Uyghur Neshriyatı, 1986. 196 p.

¹³ «Тарих-и Кашгар». Анонимная тюркская Хроника владетелей Восточного Туркестана по конец XVII века. Факсимиле рукописи; издание текста, введение и указатели О.Ф. Акимушкина. СПб., 2001.

¹⁴ Этот раздел см.: Миргалеев И.М., Сайфетдинова Э.Г. Сведения «Тарих-и Кашгар» о Золотой Орде // Золотоордынское обозрение. 2015. № 2(8). С. 81–87.

жан Нури в личной переписке сообщил, что в начале рукописи, находящейся в Академии гуманитарных наук Хинджианга (по. 002913), написано «Бади' аз-заман ханның Чингиз наме китабы», т.е. «Книга Чингиз-наме Бади ал-Заман-хана». По сообщению того же Омерджана Нури, и другой список «Тарих-и Кашгар», хранящийся в Лондоне, также назван «Chingiz nama-yi Makhdum-i A'zam». То есть это опять же условное название сочинения, данное, скорее всего, владельцем рукописи.

Имеется и другое сочинение, также названное «Чингиз-наме», а именно, обширное переложение в поэму «Джами ат-таварих» Рашид ад-дина, выполненное Шамс ад-дином Кашани¹⁵. Причем сам Шамс ад-дин Кашани на листе 6 сообщает, что переложить в стихи «Джами ат-таварих» Рашид ад-дина в форме «байтов» поручили ему сам Рашид ад-дин и Газан-хан. Поэтому резонно предположить, что название «Чингиз-наме» в этом случае данная поэма так же получила от переписчика. В этом ряду можно упомянуть и анонимное татарское сочинение «Дэфтэре Чингиз-наме». Также интересным является сообщение Абулгази, который после описания труда «Джами ат-таварих» Рашид ад-дина пишет, что этот труд находился перед ним и что «кроме него передо мной готово еще 17 «Чингиз-наме», с которых я буду переписывать»¹⁶. Здесь, явно, под семнадцатью «Чингиз-наме» имеются в виду разные исторические сочинения. На наш взгляд, Абулгази их называет «Чингиз-наме» из-за того, что они описывают как самого Чингиз-хана, так и правление его потомков. Возможно, и из-за того, что эти сочинения могли быть посвящены чингизидским правителям.

З.В. Тоган сообщает о том, что «рукопись получена мною от редактора татарского журнала «Шура» в Оренбурге от Ризауддина Фахруддинова и оказалась несравненно полнее ташкентской» (написано в апреле 1914 года (опубликовано в 1915 году))¹⁷. Безусловно, здесь речь идет только об ознакомлении с рукописью, так

---

¹⁵ Šams-al-Din Kāšāni, Chengiz-nāma, ms. Bibliothèque nationale de France, Suppl. pers. 1443.

¹⁶ Әбелгазый Баһадир хан. Шәжәрәи төрек. Казан, 2007. Б. 32.

¹⁷ Валидов А.-З. Восточные рукописи в Ферганской области. Отдельный оттиск из Записок Восточного Отделения Императорского Русского Археологического Общества. Т. XXII. Петроград, 1915. С. 18.

как на обложке рукописи, оказавшейся в конце концов все же у Заки Валиди Тогана, написано: «Кара таварих. Устныя сказания по истории улуса Джучи до половины XVI ого столетия. Ризаэддин бин Фахретдин. 19 нчы апрель 1919. Оренбург шәһәрәндә». Вполне возможно, что Р. Фахретдин сделал эту запись именно тогда, когда передавал рукопись Заки Валиди. В 1920 году Заки Валиди покинул Россию. А вот надпись на обложке по-русски – «Устныя сказания по истории улуса Джучи до половины XVI ого столетия» – должна принадлежать Заки Валиди Тогану, так как Р. Фахретдин не писал по-русски.

Ризаэддин Фахретдин составлял список своих книг, которые ему не вернули (список называется «Гариять юлы берлә бирелгән китаплар») (Книги, отданные на время). Данный список в числе других документов был передан его внуком Арсланом Шарафом в фонд Национального музея Республики Татарстан, где есть одно любопытное упоминание: «1927 ел, 26 декабрь. Зәкигә жибәрелгән иске тарих күчәрмәсе. Габделахат» (26 декабря 1927 года, отправлена Закию (Валиди) копия старого исторического сочинения. Габделахат (второй сын Р. Фахретдинова, здесь он упомянут в качестве отправителя))¹⁸.

Известно, что в 1911 году все книги Ризаэдина Фахретдина были конфискованы жандармерией. Возможно, у него осталась часть его библиотеки, включая и сочинение Утемиша-хаджи, или же оно попало в его архив между 1911–1914 годами. Также известно, что Р. Фахретдину, как издателю исторического журнала «Шура», многие отправляли рукописи, которые хранились в их семейных архивах¹⁹. Поэтому вполне возможно, что Р. Фахретдину данная рукопись попала именно таким образом. В 1914 году именно у Р. Фахретдина начинающий тогда исследователь Заки Валиди

---

¹⁸ Выписка из архива Л.Ф. Байбулатовой «Арслан Шәрәф язмаларыннан».

¹⁹ Судя по тому, что на страницах журнала «Шура» содержался ответ некому читателю по поводу его вопроса, касаемо «Чингиз-наме», вполне возможно, что именно таким образом рукопись попала к Р. Фахретдину. При этом Р. Фахретдин пишет, что у него есть «полная версия ташкентской рукописи». См.: «Гомәдәтел-эхбар», «Чыңгыз-намә», «Шәжәрәитөрк» китаплары хакында // Шура. 1917 ел, икенче сан. 48 бит.

и «обнаружил» эту рукопись. Позднее, в 1919–1920 годах, осознавая ценность этого сочинения и, скорее всего, желая его изучить, Заки Валиди мог «на время» попросить эту рукопись у Ризаэтдина Фахретдина. Хотя его путь в Турцию пролегал через Среднюю Азию и включал участие в борьбе против Советской России, сложно допустить, что Заки Валиди возил с собой эту рукопись. Поэтому более вероятным нам представляется то, что после того, как Заки Валиди обосновался в Турции и занялся научной работой, он попросил Р. Фахретдина прислать ему эту рукопись. В 1927 году Р. Фахретдин отправил ее по почте²⁰.

Ташкентская рукопись условно названа «Чингиз-наме», и такое название приняли В.В. Бартольд и В.П. Юдин. Заки Валиди Тоган называл ее «Тарих-и Дост султан»²¹. Следуя З.В. Тогану, Девин ДеВиз считает, что «Чингиз-наме» была посвящена Дост-султану²². Такое название Заки Валиди, скорее всего, дал на основании того, что полное имя автора сочинения – Утемиш-хаджи ибн Маулана Мухаммад Дост; а не по не дошедшим до нас неким хроникам «Дост-султана», так как сам Утемиш-хаджи упоминает их как свои непосредственные письменные источники²³. Крайне интересно и то, что в сочинении «Умдет ал-ахбар» Абулгаффара Кырыми в качестве письменных источников также упоминаются «хроники узбекского Дост-султана», «известная хроника хазрат Дост-султана»²⁴. Эти упоминаемые в «Умдет ал-ахбар» тексты могли быть как не дошедшими до нас хрониками Дост-султана, так и, вполне возможно, трудом Утемиша-хаджи. Абдулгаффар

---

²⁰ К большому сожалению, Исенбике Тоган, дочь Заки Валиди, при встрече не смогла ответить, каким образом эта рукопись оказалась у ее отца. Однако она, безусловно, знала, что рукопись изначально принадлежала Р. Фахретдину.

²¹ Togan A.Z.V. *Tarihde Usul*, İstanbul, 1950. S. 241. Это название приняли Ю. Шамильоглу, Девин ДеВиз и др.

²² DeWeese D. *Islamization and Native Religion in the Golden Horde: Baba Tükles and Conversion to Islam in Historical Epic Tradition*. Pennsylvania, 1994. P. 144.

²³ «В хрониках хазрат Дост-султана», «В дафтаре, который находится у гордости султанов хазрат Дост-султана» (л. 25-а, л. 42-а).

²⁴ ‘Abd ül-Ğaffār. ‘Umdet ül-Ahbār. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2331, ff. 2a, 260-b, 271-b, 274-b.

Кырыми не раз ссылаются на их данные. Упомянутые им «Хроники Дост-султана», возможно, были именно той «историей татар», о которой сообщал Эвлия Челеби. Вполне возможно, что эти «Хроники Дост-султана» вошли в труд Утемиша-хаджи и не стали отдельным произведением. Но то, что «Хроники хазрата Дост-султана» стали источниковой базой для сочинения Утемиша-хаджи, говорит о том, что это совершенно другое произведение. Вполне возможно, что «хроники Дост султана» были составлены отцом Утемиша-хаджи, который на ее основе создал свой труд. Как сообщает Утемиш-хаджи, эти «хроники» не удовлетворили Ильбарс хана, который интересовался историей Чингизидов, свои знания он черпал из бесед с людьми, знавшими старинные предания, поскольку сведений из исторических источников ему было недостаточно.

Безусловно, сочинение Утемиша-хаджи является «прошейбанидским». Наглядно мы это видим и в самом сочинении, где Утемиш-хаджи пишет: «...в трех отношениях огланы Шейбан хана гордятся и хвалятся перед огланами Токтамыш хана, Тимур Кутлы и Урус хана, говоря: «Мы превосходим вас ...» (л.17).

Возможно, после того как Утемиш-хаджи закончил свое сочинение, Иш султан разослал его копии в те ханства, где правили Джучиды. Шейбанидам, создавшим в Средней Азии свое государство на обломках бывшего Чагатайского улуса, славившегося богатой исторической литературой, было крайне необходимо увековечить свое славное прошлое, показывая тем самым легитимность своей власти на тех территориях, которые до них не принадлежали Джучидам. В том же ключе можно рассматривать и труд Абулгази, который сетовал на отсутствие хороших историй по истории Джучидов.

Безусловно, его не могли удовлетворить сочинения, написанные чагатаидскими и тимуридскими, а также иранскими авторами, которые можно было найти в Средней Азии, так как в этих трудах история Джучидов была освещена с позиции противников их рода и государства, и именно поэтому Шейбаниды – завоеватели Средней Азии – и хотели создать здесь свою историографию.

В татарских ханствах, несмотря на распад Золотой Орды, все же были сохранены исторические труды, хотя и, безусловно, с большими потерями. Поэтому Шейбаниды и хотели перенести их в Среднюю Азию в противовес чагатаидской и тимуридской исто-

риографии. Согласимся с мнением Девина ДеВиза: «вероятно, история Утемиша-хаджи имела лишь минимальное хождение в Центральной Азии; наверное, она была лучше известна в Волжском бассейне, как засвидетельствовано использовавшим ее Абдулгаффаром Кырыми через сто лет после того, как Утемиш-хаджи писал в Хорезме. Очевидно, что Абулгази не знал о его работе, он не упоминает ее»²⁵.

Для сбора информации Утемиш-хаджи был специально отправлен в Нижнее Поволжье, бывший центр Джучидского государства²⁶. Мы согласны с японскими исследователями Т. Кавагучи и Х. Нагаминэ²⁷, что этот труд является историографическим сочинением, а не традиционной устной историологией, как считал В.П. Юдин.

С созданием такого труда новые правители Средней Азии как бы показали историю своей династии на новых территориях. Однако непростая ситуация в Средней Азии, связанная с частыми войнами между джучидскими родами, все же не позволила превратить устоявшуюся местную историографию в джучидскую, и в дальнейшем в Средней Азии был создан более масштабный труд – сочинение Абулгази хана.

Сочинение Утемиша-хаджи интересно тем, что оно было создано в ханстве, где правили Джучиды и где еще были свежи в памяти людей события, связанные с последними годами существова-

---

²⁵ DeWeese D. Islamization and Native Religion in the Golden Horde: Baba Tükles and Conversion to Islam in Historical Epic Tradition. P. 158. Неизвестно, был ли среди упомянутых семнадцати (вместе с трудом Рашид ад-дина – восемнадцати) «Чингиз-наме» и труд Утемиша-хаджи. Но, учитывая, что труд Утемиша-хаджи написан в джучидской исторической традиции, этот факт привлек бы внимание Абулгази.

²⁶ Утемиш-хаджи собирал сведения у Ильбарс-хана из Шейбанидов, у которого он служил, Шейх Ахмад-хана из Тукайтимуридов, у последнего правителя Большой Орды, Хаджи Нияза из Хаджи Тархана (Астрахани), и Хитай Баба Али, который был улугбеком Абдулкерим-хана, правителя Астраханского ханства.

²⁷ Кавагучи Т., Нагаминэ Х. Некоторые новые данные о «Чингиз-наме» Утемиш-хаджи: в системе историографии в Дашт-и Кипчаке // Золотоордынская цивилизация. Сборник статей / ред. И.М. Миргалеев. Вып. 3. Казань, 2010. С. 44–52.

ния золотоордынского государства. А учитывая тот факт, что мы располагаем незначительным количеством собственно золотоордынских письменных источников, такие цельные сочинения, где дается вся история Джучидов, очень важны.

Конец сочинения датирован первым месяцем года хиджры, т.е. мухарремом 959 г.х. (29.12.1551–17.12.1552), что, скорее всего, соответствует самому началу 1552 года. Однако далее тем же почерком приводится еще одна дата: 1040 г.х. (10.8.1630–29.7.1631). Эта дата указывает на то, что, помимо переписчика 1610 года, был и своего рода продолжатель сочинения Утемиша-хаджи. Показательно и то, что последний раздел сочинения посвящен Гиреидам, потомкам Кучума, и Касимовскому ханству (Хан Керману), но в нем практически не рассматривается среднеазиатский регион. Сообщение о том, что сын Али хана – Арслан хан – стал ханом в Касимове, относится к началу XVII века. Как известно, Арслан стал ханом в Касимове в 1614 году и правил до своей смерти в 1626 году²⁸. Его сын Сейид Бурхан, который также упомянут, не был провозглашен «царем», оставаясь только царевичем касимовским. Текст «Продолжателя» заканчивается упоминанием известных Гиреидов, у которых были сложные отношения со Стамбулом (Шахин, Мухаммад). Получается, что «Продолжатель» писал до 1630 года, что соответствует дате с обложки. «Продолжатель» явно был в курсе событий, связанных с внуками Кучум хана и Гиреидами, с Поволжьем и Приуральем, а также в его тексте, в отличие от Утемиша-хаджи, чувствуется татарский; что указывает на то, что этот список «Чингиз-наме» имеет поволжские корни.

Ильнур Миргалеев,
кандидат исторических наук

---

²⁸ Беляков А.В. Чингисиды в России XV–XVII веков: пропосографическое исследование. Рязань, 2011. С. 274.

ПЕРЕВОД

Л. 1-а

Теперь пришли к истории Чингиз хана

После Ак хана Золотой трон Саин хана не передавался. Род Саин хана закончился на Бердибеке, отец Бердибека покойный Джанибек хан, да успокоит Аллах прах его и да сделает рай его обителью. Великодушный, дорогой, уважаемый и почитаемый у Аллаха и среди народа Джанибек хан, да пребудут над ним милость и прощение Аллаха, и его эфенди Шейх ал-Актаб¹ и Наиб аз-заман² Сагидетдин эфенди, да пребудет над ним прощение Аллаха. Джанбек хан, его отец Узбек хан, его отец Тугрул, его отец Менгу Тимур Кукел хан и его отец Туган, его отец Саин хан, его отец Йуджи (Джучи), его отец Чингиз хан, его отец Сабуке бахадир, его отец Бербиян Бахадир, его отец Кубыл хан, его отец Тумен хан, его отец – Байсулкер, его отец Кайду хан, его отец Дуту хан, его отец – Баданджу,

Л. 1-б

его отец – Кичи Меркен, его отец Туган Чулбан, его отец Кара Марал, его отец Кук хан, его отец Угуз хан, его отец Кара хан, его отец Эбтеб Бакыр, его отец Яфес, его отец Нух, галейх-и салам (мир ему). Родился Чингиз хан в 549, в год свиньи, отец его скончался в конце этого года в возрасте 80 лет, ему (Чингиз хану) было тогда 13 лет. Представители его рода рассказывали, что оставшиеся после отца войско Сабуке бахадира и слуги были с ним рядом и Чингиз хан проводил свою жизнь с ними в уважении. В свою очередь салджиуты воспользовались моментом и заключили мир. Всевышний дал ему от корыстных избавление и спасение и предопределил его судьбу. Вечность прервалась, кто станет правителем мира, с кем будут проходить дни. Он тот, кто через страдания и

---

¹ Шейх ал-Актаб (или же Кутб ал-Актаб). Высшая степень святости, учености. Переводится как полюс полюсов.

² Наиб – в средневековых мусульманских государствах должность заместителя или помощника какого-нибудь начальника или духовного лица, иногда начальник местной полиции, старшина сельской общины.

тревогу и с жадной властью обрел государство, познал цену великого благополучия, возносил свою благодарность и достиг высшей ступени, и смог сохранить народы мира на этой ступени.

Л. 2-а

Родившись слабым, он познал страдания, гнет и жестокость. Крепкий, терпеливый, очень умный, умелый и предусмотрительный, великодушный, щедрый. Когда он стал известен во многих сторонах и его ловкость и любовь остались в сердцах его родственников, его поведение ставили в пример. Он был силен характером, скромным и властным. Своих друзей сделал победившими и победоносными, а своих врагов превратил в немощных и покоренных. Многие сородичи испытывали к нему зависть, особенно сельджуки, юрты которых находились близко друг к другу, и все они держали в зависимости. Чингиз их покорил и обессилил, остальных, пленив, сделал рабами и обездоленными. К тем, которые были близки ему, проявлял заботу и уважение, другие же отправились к Ун хану, правителю племени Кирайит. У него с Чингизом была давняя дружба и родственная связь. Для него разделил землю, направился с союзом к упомянутому хану, их юрты находились близко.

Л. 2-б

Сколько развязывали войны, впоследствии приходил победитель Чингиз хан и их разорял и уничтожал. Правитель найманов Табан хан, ходивший со злобой и ненавистью, несколько раз пытался развязать войну, их еще юрты были близки, необходимо было поработить его, их покорил, его вилайат разрушил. Затем правитель Хытая Алтан, который был очень могущественен и ревнив. Большая часть монгольской степи и входящие в нее тюрки были подвластны ему. Чингиз хан ненавидел его, поскольку правители Хытая убили некоторых дедов и отцов его, по этой причине между ними были ненависть и зависть. Всевышний ниспослал Чингиз хану силу и победу, и (Чингиз хан) с многочисленным войском направился в устюг Алтан хана и разрушил большую часть Хытайского государства. Через пять лет разрушил находившееся близко государство Тангутов и решил снова вернуться в сторону Хытая.

Л. 3-а

Также думал объединить Карахана и Кандхара. Но сын падишаха Наймана по имени Кушлук хан, отца которого убил Чингиз хан, отправился в Туркестан со своими союзниками-монголами, которые считали Чингиз хана своим врагом. Весть о смерти правителя Туркестана гурхана дошла до упомянутого хана (Чингиза). Он приостановил поход на Хытай, отправил с силой великих предков и покорил его, когда войско упомянутого хана убило Кушлука, султан Хаварезмшах пожелал захватить Туркестан, но Чингиз хан этому воспротивился. Отправленные Чингиз ханом мусульманские купцы в Отраре были убиты султаном Инальчуком, его еще называют Габер ханом. Из-за этого он был побежден Чингиз ханом. Забыв о делах Хытая, Чина и Караджана, тотчас отправился в земли Туркестана и Ирана, чтобы разрушить их. Потом Укетэй хан вместе с Тули ханом завоевали земли Курала, Башкурда, Булгара, Дешт-и Кыпчака, Уруса, Черкеса,

Л.3-б

Аса и южные государства до Эфиопии³. Потом он завоевал и оставшиеся от Хытая вилайаты, отправился к Хулаку хану и захватил Багдад и Бакр, Колаг и Шам и еще другие вилайаты, которые относились к землям Ирана, заодно взяв все земли до Рума.

У Чингиз хана было около 500 жен и наложниц, каждую он взял из отдельных родов. С некоторыми он совершил никах, многих взял из покоренных стран или родов в виде трофея, но из самых важных и почтенных было пять жен, особым почтением отличалась старшая жена Бурте Кучин дочь Кангурада Нойона, она была первой из всех жен, была главной и почтенной. И от нее было четыре сына и пять дочерей, старший сын Йуджи, от которого, как говорят, пошел род ханов и правителей Дешт-и Кыпчака. Сначала Чингиз хан сражался с меркитами, но когда меркиты победили, взяли в плен Бурте Кучин, которая была беременна Йуджи, и отправили к Утке хану, но Утке хан ее уважал, относился к ней как к почтенному гостю, поскольку считал Чингиз хана своим сыном. С отцом (Чингиз) хана

---

³ В данном контексте представляется выражение, что захватили много земель.

Л.4-а

была у него также давняя дружба. Его беки сказали: «Почему ты не берешь Бурте Кучин?». Он ответил: «Она является моей снохой, как я изменю с ней?». Чингиз хан услышал эту весть и отправил Джелаир Саба, чтобы он привез Бурте Кучин. Утке хан с уважением принял Джелаира Саба и передал ее ему. Джелаир Саба покорно служил Чингиз хану. В дороге родился Йуджи, но колыбели не было. Тогда Джелаир Саба из одной части муки сделал мягкое тесто, положив тело (ребенка) в мясо, завернул в тесто, чтобы не причинять ему страдания, вез его. По причине того, что Йуджи родился в дороге, ему дали имя Йуджи. Второй сын – Чагатай, три года правил на территории от начала Туркестана до конца реки Амударья. Мутекин хан был его старшим сыном. Кайду хан и некоторые султаны из его рода. Четвертый сын – Тулуй хан, его прозвище Уйке нойон или Олуг нойон, и он был нукером Чингиз хана, много времени проводил на службе у Чингиз хана, участвовал в битвах и во многом был его спутником, на монгольском языке Тулуй означает «осенний день». Менгу каан и Кубилай каан, Хулаку хан и Арик Буга,

Л. 4-б

его сыновья и Тимур каан и падишах ислама хан Казан также являются из его рода. У Чингиз хана было четыре сына, все умные и совершенные и доблестные воины. Пользовались уважением беков Чингиз хана, народа улуса и других людей. Были четырьмя столпами государства. А также было пять дочерей от Бурте Кучин. Имя ее старшей дочери Кучи бике, ее сначала выдали замуж за сына Ун хана. Они не сошлись друг с другом. Потом ее выдали замуж за Кун Бога хургена. Вторая дочь, ее имя было Чечкен, выдали за Туралчы хургена из эля Ураст, третью дочь звали Тумалун, ее выдали за падишаха кунгратов Хургена. Жениха называют «хургеном», однако у падишаха кунгратов было такое же имя – Хурген. Имя пятой дочери Альйанун, ее выдали за Тачир Керана из эля Алькутун, который был родственником отцу Чингиз хана. И для хана эта дочь была милее других дочерей. Об этих пяти дочерях и зятях много рассказов. Имя второй жены Чингиз хана Кулан, она из эля меркитов, дочь Тайир-усу, после раздела эля (меркитов) была приведена на выданье,

Л. 5-а

и от нее был один сын, его имя Кюлькан, и его принимал наравне со своими четырьмя сыновьями, у третьей имя Йэсуken из рода⁴, и от нее был один сын по имени Учау, который скончался в юности. Четвертая – знаменитая Кунчи хатун – дочь правителя Китая. Она не была привлекательной, но поскольку ее отец был великим падишахом, к ней проявляли внимание и почтение. От нее не было потомства, и она прожила до времен Арик Буги. В Орде у этой женщины был раб по имени Йанкутай Тай, который был очень уважаемым и известным. Пятая жена Йексулун из разоренного рода Йесукана. Кроме этих пяти жен у Чингиз хана было еще много жен, некоторые из них были дочерьми султанов, как, например, дочь Унке хана, но особого внимания к ним не было.

Рассказ об отправлении в поход сыновей Чингиз хана: Йуджи, Чагатая и Укетая

Чингиз хан покорил Бухару и Самарканд. Джибе и Сабудей Бахадира и Тугаджара отправил через Хорасан и Ирак в сторону султана

Л. 5-б

Махмуда Хаварезмшаха, сам летовал в Карше. Когда завоевал весь Мавераннахр, Хаварезм стал словно шатер, разрезанный наполовину. Для покорения Хаварезма отправил старшего сына Йуджи, Чагатая и Укетая с бесчисленным войском и дал им в спутники 10 рабов. В Хаварезме были родственники Хаварезмшаха Ахмар Бек и Бука Пехлеван, Хаджиб, а также некоторые полководцы. Однажды отправили несколько небооруженных людей на разведку. Совершили хитрость, когда войско и пешие вышли из крепости и начали преследовать их, те, не сражаясь, отступали и погнали их до Баг Хуррама, который был в стороне Ургенча. Вооруженные люди вышли из-за укрытий, взяли их в окружение, около ста тысяч человек убили и погнали от городских ворот до земли Танура, жестокая битва продолжалась до вечерней молитвы, войско вернулось на свои позиции, снова с рассветом собрались

---

⁴ У Кафалы «H̄tun Tatar» – с. 107 (Kafalı M. Ötemiş Hacı'ya Göre Cuci Ulusu'nun Tarihi. Ankara, 2009. Далее в сносках везде при упоминании труда М. Кафалы имеется в виду данная его работа).

Л. 6-а

Шахзаде Йуджи, Чагатай и Укетей и окружили город, отправили (людей) и сказали: «Покоритесь нам». Но они не подчинились и начали сражаться. Примерно три тысячи раз пытались взять город, но они становились все несговорчивее и безумнее. Между Йуджи, Чагатаем и Укетеем произошла размолвка, поэтому при взятии Хаварезма много людей из войска погибло. До сих пор кости погибших воинов лежат рядом с древним городом Ургенчем. Прошло семь месяцев, и не могли взять город. А Чингиз после того как отправил своих сыновей в Хаварезм, отправился в свой эль и провел там некоторое время, затем направился в Тирмиз и Балх. Балх разрушил, потом отправился в Тайхан и разорил его. В этот момент от сыновей пришел посол с вестью о том, что они не смогли взять Ургенч, и погибло много войска.

Л. 6-б

Чингиз хан услышал эту весть, очень расстроился, дал ярлык, чтобы Тулуй отправился туда и встал во главе войска и братья следовали его приказам. Тулуй отправился с ярлыком. Он был очень умен и находчив. Он помог своим братьям, привез воинское снаряжение, объединил войско, и они продолжили сражение. Бросали в город горящие куски нафта и глину. Моголы развязали сильную битву и начали улицы за улицей и дворцы сжигать. Через семь дней окончательно взяли город. Народ изгнали, отделили сто тысяч ремесленников и отправили их в сторону восточных вилайатов. Молодых девушек и юношей пленили и остальных пленных поделили между собой. Каждому воину досталось 24 человека на умерщвление.

Л.7-а

Войско моголов на тысячу больше было, чем у этого эля. Когда Чингиз хан прослышал о шейхе шейхов Котбе аулия Неджмеддине Кубра, пусть Аллах будет им доволен, и узнав о его состоянии, отправил ему весть: «Я тот, кто покорил Хаварезм, и тот уважаемый пусть из толпы выйдет и к нам придет». Шейх, пусть Аллах будет милостив к нему, ответил: «Семьдесят лет я жил среди них, сейчас как я могу покинуть их, когда на их головы обрушиваются бедствия. Если я покину их, это не будет похоже на добро, это будет бесчеловечно и трусливо. Но после битвы шейха не нашли среди мертвых. В историях Чингиз хана, да смилостивится

Аллах над ним, в начале года Зайца в месяце Ара 615-ом, в год Свиньи в месяц Сафар отправился (Чингиз хан) в вилайат Туркестан и земли Ирана. За шесть лет их разрушил, и на седьмой год был год Курицы, вернулся в свою Орду и, прослышав о том, что Тангуты стали врагами,

Л. 7-б

покорил их земли. (Чингиз хан) умер в год Свиньи, ему было 72 года. После завоевания вилайата тангутов он созвал большой курултай и приказал сшить девятиступенчатое белое знамя. Так было создано государство Чингиза. В год Барса, в 603-ем, он сел на трон. Чингиз хан завоевал вилайат Тазйак. В год Кота, в 620-ом, он провел зиму и весну в дороге, живым и здоровым вернулся в свою Орду. В год Курицы, в 621-ом, (Чингиз хан) отправился в вилайат Ташин, его называют еще Тангут. Приказал Чагатаю, чтобы он оставался в Орде. Умер Йуджи. Укетей был ему (Чингиз хану) спутником. По причине того, что Тулуй хан отправился в эль Саркукин Бенки, он опоздал на несколько дней и потом присоединился (к ним). В эти дни сыновей Укетей хана – Куная и Гуюка возвратили, беи спросили: «Для этих будут суюргалы». Хан сказал:

Л. 8-а

«Для них у меня ничего нет, каждый из вилайатов принадлежит Тулюю, он решит». Тулуй хан им давал награды и оказывал почтение. В землях Тулуя Чингиз хан семь крепостей отдал Гуюку и сказал: «Пусть твоя жена приготовит тебе здесь еду». В вилайате Тангут Чингиз хан взял множество городов, например, Камчуд, Суджуд, Таджуд, Уруми. Шидуркум был падишахом Тангута. Столицей (Тангутов) был Даиркабад. С войском в пятьдесят туменов выдвинулся на сражение. При переходе обледеневшей реки треснул лед. Чингиз хан приказал что-нибудь предпринять. Он (Шидурку) совершил ошибку, выбрав путь прямо по льду. Очень много людей погибло, примерно три тысячи голов, известно, что на десять погибших туменов приходится голова одного умершего. Шидурку убежал в город,

Л. 8-б

и Чингиз хан сказал: Этот (Шидурку) побежден, отныне я не буду его поддерживать и уважать». После этого он (Чингиз хан) взял города и вилайаты, направился в сторону Хытая. В год Собаки весной, в 622-ом, когда дошел до Ун Талана, забеспокоился и

спросил у сына Джучи Касара, кто из шахзаде здесь есть? Укетей и Тулуй близко или далеко? Отправьте за ними человека и привезите их сюда. Ночью прибыли Укетей и Тулуй. (Чингиз хан) сказал бекам: «У меня с сыновьями есть отдельный разговор, отойдите подальше от нас. Когда беки отошли, он стал давать наставления сыновьям: «Мои сыновья, близок мне путь в мир иной. Я оставляю для вас вилайаты, если отправиться в путь с середины, то год пройдет, пока дойдете до края. Я завещаю вам следующее:

Л. 9-а

«Будьте едины против своих врагов, получите долю от вилайата и войска и пользу. Вы знайте Укетей хана великим и отправляйтесь в свои вилайаты, чтобы эли улуса не были заброшенными. Я желаю умереть на родине. Всегда старался жить с честью. Не отказывайтесь от моего ясака, Чагатая здесь сейчас нет, мои слова он может понять неверно и вторгнуться в вилайат». Так сказав, он отправил сыновей в принадлежавшие им земли, а сам отправился в сторону Танбаса. Правители и падишахи вилайата Ала пришли и покорились ему. Дошли до Джорга. Падишах Джорга отправил посла с подарком, подносом драгоценных камней. Хан раздал драгоценные камни войску, а оставшиеся рассыпал. До сих пор в этой земле находят драгоценные камни, то есть жемчуг. После этого Шидурку стал падишахом Тангута.

Л. 9-б

Тогда поняли, что дав Чингизу подарок или дар, можно извлечь пользу. В один месяц он (Чингиз хан) попросил отсрочку, подарок прислать позже, они согласились. Но Чингиз хан, когда почувствовал свою болезнь, своим бекам дал наставления. Сказал, когда я умру, пожалуйста, не говорите об этом и не рыдайте, тогда враги не узнают об этом. Когда Тангуты не сдержат своего обещания, уничтожьте их. В 623 году в 15-й день месяца Рамадан (Чингиз хан) скончался, беки, следуя его завещанию, сохранили все в тайне, и чтобы то племя не взбунтовалось, убили их всех и гроб с телом хана отправили в Орду. Тех, кого встречали на своем пути, убивали. Дошли до Орды, вместе собрались и помянули (его).

Л. 10-а

Однажды во время охоты Чингиз хан в одном месте увидел большое одинокое дерево, и это дерево ему приглянулось, после отдыха в тени этого дерева сказал: «Меня похороните здесь, хо-

рошо отметьте это место». Во время поминок эти люди были спутниками Чингиз хана, когда услышали эти слова, шахзады и беки приняли их и отметили это дерево. После того как похоронили там Чингиз хана, в этом месте стало много кустарников и деревьев, никто сейчас через эти земли не сможет пройти и место захоронения хана не сможет найти. Старожилы также не знают, где то дерево и та холмистая земля.

Л. 10-6

Рассказ о периоде жизни Чингиз хана и его деяниях и времени

Отец Чингиз хана Есуге Бахадир умер в 562-ом году, ему (Чингиз хану) было тринадцать лет. Его взлет был в двадцать семь лет в год Крысы, и завершилось все в год Барса. Этот период его жизни подробно не рассказывался. Спустя тринадцать и двадцать семь лет ему стало сорок, и в эти сорок лет со своими сородичами разрушил и покорил Талджиут и некоторые другие земли. В год Зайца, в 591-ом, отец Ун хана, Жакиу и Тункайит, которого еще называют Керайетдин, завоевали эли и в своем юрте в год Дракона, 592-ом, обрели полную власть. Когда Ун хан был падишахом Кирайитов, попросил помощи. Пришел Ирке Кара, сбежавший от Ун хана к падишаху найманов, Инанчи хану. (Инанчи хан) помог ему изгнать Ун хана и взять его вилайат. Ун хан отправился к Кара Хытаю, но и там не смог жить, ушел к уйгурам, затаив ненависть, вернулся. Чингиз хан проявил к нему милосердие и дал ему много имущества, отправил войско, вернул его вилайат. Поскольку до этого родители проклинали Ун хана,

Л. 11-а

забрали у него вилайат и прогнали. Есугей бахадир помог ему вернуть вилайат, и после этого они стали поддерживать друг друга. В год Змеи, 593-й, Чингиз хан убил падишаха меркитов Тукта Бека, подчинил и разрушил его эль и взятые трофеи отдал Ун хану. В год Лошади, 594-й, Чингиз хан был в своем юрте и когда Ун хан оказал ему поддержку. После этого отправился в Сибирь, захватил и разграбил меркитов и, взял жену Тукта бека и разбил его сына и его эль-улус. В год Овцы, в 595-ом, в этот год Чингиз хан с Ун ханом и Буйрук ханом сразились с Табан ханом в местечке Кызылбаш и заставили его бежать. Куксу Сапрак, который был во главе

войска Буйрук хана, собрал войско и с рассветом вышел на битву. Приблизившись к орде Ун хана, поджег и напал на нее. По этой причине Чингиз хан вернулся. Куксу Сапрак с войском Буйрук хана разграбили дом и взяли одну часть войска Ун хана. Ун хан снова пришел просить помощи у Чингиз хана. (Чингиз хан) направил четырех

Л. 11-б

знатных беков, чтобы они напали на войско Буйрук хана и вернули все Ун хану. В год Кота, 596-ом, Чингиз хан в ту весну был в Сары Кахре, при поддержке Ун хана заключил союз с Талджиут, захватил их улусы, остальные превратил в эли. После этого Катаган, Талджиут, Дурман, Татар и некоторые другие эли собрались, и еще некоторые государства объединились и выступили против Чингиз хана и Ун хана. Пришли шпионы и известили об этом Чингиз хана и Ун хана. Узнав об этом, он напал и захватил их, оставшиеся превратил в эли. В ту пору Ун хан зимовал отдельно. Салджиуты, татары и еще несколько улусов собрались у Талана Тимура, Чингиз хан отправился туда и также разорил этот эль. В год Овцы, 597-ом, до Чингиз хана дошли вести, что икирас, коралас, дурбан, татар, катакин, салджиут объединились под командованием Джамухи Шахана из эля Чачрат и провозгласили его Кур ханом. Добрался до них и в курганах взял Джамука, и в эту землю пришел Кунгират и превратил ее в эль. В год собаки, 598-ом, эль Чингиз хана отправился к Татарам и Чаган Татарам. Заключили мир. Так как военных трофеев не было,

Л. 12-а

Убтей Унчи, сын Куйкана и сын Энгун Ташина разгневались и захватили трофеи, но Чингиз хан приказал отнять у них трофеи. Они затаили обиду и поехали к Ун хану и начали смуту. Осенью этого года до Чингиз хана и Ун хана дошла весть о том, что падишах найманов Буйрук и еще некоторые племена, кто были ему преданы, объединились. Ун хан отправился с Чингиз ханом, захватили их вилайаты. И в этот момент для Йуджи сосватали дочь Сенгуна, Сенгун пожелал дочь Йуджи своему сыну, но тот отказался. Между ними вспыхнула вражда. Сенгун подстрекал Джамуха Сечена, чтобы он напал на Чингиз хана, но Ун хан воспротивился этому. В год Свиньи, 599-ом, Чингиз хан в эту весну был в своей Орде, и Ун хан и Сенгун с хитрым умыслом хотели отдать

девушку, но (Чингиз хан) воспрепятствовал этому. Когда Ун хан и Сенгун вознамерились напасть на него, шпион сообщил об этом, поэтому Чингиз хан прибыл в Балжиут и провел там несколько дней. Он хотел заключить мирный договор с Ун ханом, но этого не случилось.

Л. 12-б

Несколько беков Ун хана присоединились к Чингиз хану. Джучи Карсар был отдельно от хана. У него захватили дом и имущество. Он, голодный и разоренный, пришел к Чингиз хану. От имени (Чингиз) хана отправил им весть. «Я и несколько моих братьев хотели найти Чингиз хана, но не нашли его, если отец вернет мне мой дом, то я буду служить вам». Ун хан ничего не узнал и упустил (Чингиз хана). Перезимовав в местности Саман Кахр, ранней весной вернулся в Орду и до этого покорил салджиутов, моголов, а также некоторые эли разрушил и покорил. Его родственники и союзники, которые примкнули к Ун хану, их также сделал элем и, несмотря на то, что Ун хан издавна был его падишахом, он напал на него и захватил его улус и вилайат. В этом же году Чингиз удостоился имени «Чингиз хан», что означает «великий хан», ведь его настоящее имя было «Темучин». Некоторые говорят, что Чингиз хан стал падишахом в этом году. Согласно судьбе он родился в год Свиньи, и отец его умер в год Свиньи. В историях моголов говорится, что умер он после того, как был убит найманский падишах Таян хан.

Л. 13-а

В год Крысы, в 600-ом, Чингиз хан получил известие от Ангут Алакош Текена, что Таян хан просит у него (Ангут Алакош Текена) помощи и готовит сражение против него (Чингиз хана). Чингиз хан собрал военачальников и войско и разбил падишаха меркитов Хабука, катакинов, салджиутов и другие вилайаты, которые были в союзе с Таян ханом. Убил Таян хана. В год Коровы, в 601-м, Чингиз хан отправился в сторону тангутов и взял города Лебек и Леплеш, пленил эль Тангутов. В год Барса, в 602-ом, Чингиз хан тех, которые поддерживали Табан хана, убил, разорил, и направился к своему родному дому очень сильным и прославленным и приказал сшить девятиступенчатое белое знамя и собрать большой курултай. На курултай был приглашен праведник, который называл (Чингиз хана) падишахом мира. Он проклял всех государей,

присвоивших себе титул Курхана. Он сказал: «Ты назови себя Чингизом, то есть «падишах падишахов». Все беки единодушно согласились с этим прозвищем. В этот же год Чингиз хан нашел и убил Буюрук хана и (захватил) его вилайат. В 603-м году, в год Зайца, до Чингиз хана дошла весть о том,

Л. 13-б

что тангуты снова стали его врагами. Он покорил их. В этот год кыргызы отправили к Чингиз хану посла с подарками и белым соколом и проявили покорность. В 600-м году (четвертом), в год Дракона, Чингиз хан весной был в своей ставке, а зимой сразился с вождем меркитов Токта беком и Кучлук ханом, которые оказались в том же месте. Токта погиб. Его братья и сыновья отправились в вилайат Уйгур. Кучлук сбежал и нашел прибежище у Курхана Туркестана. В 605-м году, в год Змеи, Чингиз хан пригласил к себе падишаха Уйгура и отправил к нему посла. Токта бек сам принес послание Чингиз хану и начал управлять вилайатом. В 606-м году, в год Лошади, Чингиз хан был в летней ставке, осенью снова напал на государя тангутов Шидурку и забрал себе его дочь. Весной 607-ого года, в год Овцы, к Чингиз хану присоединились падишах Карлукского каганата Арслан хан, падишах Уйгура; племена тунуйан, кучар и кунграт были назначены позади войска для караула. Осенью они двинулись в поход в сторону Хытая и завоевали там множество городов. В 608-м году, в год Обезьяны, Чингиз хан отправил своих сыновей в сторону Хытая с целью, чтобы каждый из них завоевал один вилайат. Успех сопутствовал ему. В год Овцы, 609-ом,

Л. 14-а

Чингиз хан отправился в столицу Хытая Чункур. Для заключения мира хан Чингиз хану отправил Кунче хатун и беков Хытая. Чингиз хан находился западнее этого места, и отправились к городу Алтан хана. Хытайские беки добрались (до города) лишь к концу дня. Воины Чингиз хана отправились и захватили город Чэнду. Многие беки присоединились к улусу, улусы стали элями. В год Собаки, 610-ом, Чингиз хан в этот год был в Хытае и отправил войско Джамука сэчэна в некоторые вилайаты, а Тулун Хосроу бея отправил в Баласагун, где они покорили много вилайатов. В год Мыши, в 612-ом, Чингиз хан отправил Мукули Куйе бека с левым крылом, чтобы вражеские вилайаты превратить в эли. В год Овцы,

613-ом, в этот год Чингиз-хан из Хытая направился в свой юрт и Субедей бахадира отправил к меркитам. По пути они наткнулись на большие горы, покрыли телеги кольчугой, чтобы при переходе гор телеги не разбились. Кукужа бахадира отправил вместе с Бургул Нойоном.

Л. 14-б

Той весной Тумат стал врагом, они захватили его и убили, но Бургул умер в сражении. В год Барса, 614-й, Чингиз хан вручил Мукули Куйе, который с левым (крылом) разбил и разделил войско Хытая, суюргал и дал ему прозвище Куйе. Освободил его от Джучи⁵ и отправил покорять кыргызов. Всех превратил в эли. В год Зайца, 615-ом, Чингиз хан в этот год был в своей ставке и собрал большой курултай. Собрав войско, отправился в вилайат Ташин. В 616-ом году, в год Улу, Чингиз хан установил ставку на берегу реки Иртыш. Осенью захватил вилайаты, которые были по пути. Когда дошел до Утрара, назначил Джучи в Хытай, а Укетей в вилайат Туркестана и сам с Тулуем направился в Бухару. В год Змеи, 617-й, Чингиз хан взял Бухару, Самарканд и другие вилайаты. Шахзаде завоевали Уттар. Джебе нойона и Субедей нойона отправил к султану Хаварезмшаху и захватил Ирак и Азербайджан. Чагатай и Укетей отправил в Ургенч и сам, преодолев реку, отправился в Нахшеб, то есть Карши и Тирмиз. Назначил Тулуя иравулом и отправил в вилайаты Хорасана. Зимой Тулуй захватил много крепостей, и сам хан переплыл реку и завоевал Балх. Окружил владения Тай хана. В год Лошади, 618-й, весной Чингиз хан убил Тай хана. Тулуй хан

Л. 15-а

со всем войском захватил Хорасан и отправил посла Чингиз хану. Было очень жарко. Вернувшись, запросил Каркана и, разрубив на части, убил его. Когда хан с Тай ханом сидели друг напротив друга, пришел слуга. Чагатай и Укетей были с Чингиз ханом. Йуджи был в своем улусе, от него пришла весть о том, что Султан Джелаладдин расположился на берегу рек Газна и Синдур напротив Туту Койана. Чингиз тотчас со своим войском направился за ним и переправил через воды Синдура нойона, а сам возвратился обратно. В год Овцы, в 619-ом, в эту весну Чингиз хан направился к берегам реки Синдур и отправил Укетей хана в Газну. Он (Уке-

---

⁵ Джучи Касар – брат Чингиз-хана.

тей хан) покорил эти земли и вернулся к Чингизу. Весну провел в его ставке, преследуя Джелаладдина, захватил несколько вилайатов Хиндустана, определил несколько даруг. В год Кота, 620-ом, Чингиз хан из этой летовки возвратился. Зимой был в пути, весной пришел в свою орду. В год Курицы, 621-й Чингиз хан вернулся в свою Орду,

Л. 15-6

в 617-й год отправился в вилайат Таджик. В ту весну простояв там, осенью организовал несколько походов против Тангут. Придя туда, взял в осаду город Дуришкэ и с 50 туменами войска очистил земли и город падишаха страны Шидургуба. Триста тысяч людей погибло в сражении. В год Собаки, 622-ом, Чингиз хан в ту весну остановился в месте Онкут Талан Кодун. Укетей и Тулуй присутствовали там. С ними состоялся совет, и сказал им свое завещание. Укетей хана назначил старшим и еще им дал разрешение отправиться в назначенные для них вилайаты, а сам направился в Тенйас и достиг городов Тангут и Джорга. Правитель Джорга отправил посла с драгоценными жемчугами, и Чингиз хан разделил их между своим войском, оставшиеся разбросал. Правитель Тангута, чтобы сохранить свой эль, желая получить отсрочку, был озабочен подарками. В год Свиньи, 623-ом, исполнилось ему 73 года (Чингиз хану). Когда придет смерть, это событие должно быть скрыто, чтобы не проявили испуг и страх,

Л. 16-а

не раскрыли его. Беки и войско чтобы не остановились. Если падишах с народом Тангут выступят против, чтобы всех уничтожили, и эта весть не распространилась, а также эль-улус не пошатнулся. Когда был покорен Тангут, всех уничтожили, с гробом хана пошли дальше, кого встречали на пути тут же убивали, чтобы те не могли ничего сообщить. В 623-ем, в 14-й день месяца Рамазан донесли гроб до Орды, объявив о произошедшем, оплакивая в четырех улусах, отнесли в условленное место и похоронили. «Все от него и к нему все возвращается»⁶.

Когда Чингиз-хан овладел вилайатами, одной стороной которых был Багдад, другой – Хиндустан, третьей – Дешт-и Кыпчак и река Идиль, он пожаловал эти вилайаты своим четырем сыновьям.

---

⁶ Аят из Корана.

Вилайат Ирака он отдал Хулаку хану. Укетэй хана поставил в своем вилайате. Тули хана держал около себя. Чагатай-хану отдал вилайаты Бухары, Самарканда, Хорасана и Хисара. Йуджи хан был старшим из его сыновей. Он дал ему большое войско и отправил, назначив в вилайат Дешт-и Кыпчака, сказал: «Пусть будет пастбищем для твоих коней».

Л. 16-б

Дал ему также вилайат Хаварезма. Когда Йуджи-хан отправился в вилайат Дешт-и Кыпчака, он достиг известного Улуг-Тага. Однажды, когда он вышел на охоту в горах, ему повстречалось стадо марал-кийиков. Он начал пускать стрелы и преследовать их, но упал с коня и свернул себе шею и умер. Так погиб Йуджи хан.

Рассказ об Агаз Иджан и Саин хане

Иджан хан и Саин хан знамениты. Они родились от Туралы, (остальные) семнадцать сыновей родились от разных жен. Эти Иджан и Саин уступали друг другу ханствование. Саин хан был моложе. Сказал он своему старшему брату Иджану: «Ты мой старший брат, который заменил мне отца, значит, ты мне отец. Мы уходим в чужой юрт, будь ханом ты». Иджан сказал: «Верно, что я старше тебя летами. Но наш отец очень любил и лелеял тебя. Я же терпел твое баловство и твое такое положение, но если я стану ханом, уже не смогу терпеть твое положение и между нами возникнет война и ненависть. Будь же ханом ты, я снесу твое ханствование, ты же моего ханствования не перенесешь». Саин много раз предлагал стать ему ханом, говоря: «Что это за слова?! Как подобает мне стать ханом, когда по закону

Л. 17-а

у меня есть старший брат?!». Когда тот не согласился, Саин сказал: «В таком случае давай предпримем одно дело. Пойдем к нашему великому деду Чингиз хану. И я изложу свои слова, и вы изложите ваши слова. Каково будет повеление нашего деда, так и поступим». Тот одобрил и согласился. Два сына, родившиеся от одной матери, и семнадцать сыновей, родившиеся от других матерей, все вместе отправились на встречу с великим ханом. Когда они прибыли на служение к своему хану, хан поставил им юрты: (белую юрту с золотым порогом поставил для Саин хана); синюю

орду с серебряным порогом поставил для Иджана; серую орду (со стальным порогом) поставил для Шейбан хана.

Одним словом, в трех отношениях огланы Шейбан хана гордятся и хвалятся перед огланами Токтамыш хана, Тимур Кутлы и Урус хана, говоря: «Мы превосходим вас. Во-первых, это – юрта. Они говорят: «После смерти нашего отца Йуджи хана наши отцы отправились к нашему великому деду Чингиз хану, после Иджана и Саина поставили юрту и нашему отцу Шейбан хану. Для вашего отца не поставили и телегу». Еще говорят они: «Когда Узбек хан, разгневавшись, проявил милость к Кыйат Астаю

Л. 17-6

и отдал ему в качестве кошуна всех своих огланов вместе с их родами и племенами, он, оказав нам почет и уважение, дал нам двусоставный эль, сказав: «Сыновья Шейбана – рубившие саблей – покорявшие юрты». Один из них – карлык, другой – бейрак. Мы, взяв эти два эля, были предоставлены самим себе в нашем юрте, определенном Саин ханом. Когда другие огланы таскали камни и укладывали кирпичи для мавзолея Джир Кутлы и когда они стояли перед дверьми Тенгиз Буги и преклонялись перед ним, нас в тех делах не было». В-третьих, когда прекратился род огланов Саин хана при Бердибек хане, Тай Дуали биким, мать Джанибек хана, решив, что «теперь юрт-ханство принадлежит огланам Шейбана», призвала Хызр хана, сына Манкытая, и сделала его ханом в вилайате Сарая». Они говорят: «После огланов Саин хана ханствование на троне досталось нам». Рассказ этот приведен здесь в примерной передаче. Теперь мы опять подошли к началу прежнего предания. Когда Чингиз-хан поставил своим огланам юрты и в тот вечер произвел подсчет суйсуна⁷ и коналги⁸. Утром он устроил прием. Было устроено два круга. И беки его уселись по порядку. После того как были съедены все кушанья, Саин хан подошел, поклонился и сказал: «Когда умер наш отец,

---

⁷ Вид налога на убой животных для угощения государственных чиновников.

⁸ Повинность по перевозке, приему и содержанию следующих по службе административных чиновников.

Л. 18-а

я сказал (Иджану): «Вместо отца теперь вы. Мы идем в чужой юрт, будь ханом ты». Он не согласился. Не могу понять, по какой причине он не согласился, поэтому я пришел, чтобы изложить вам это свое желание». Хан сказал: «Саин говорит правильные слова, почему не принял их?». Иджан также поклонился и сказал: «Известно, мой хан! Верно, что я старше его годами. Но наш отец очень любил его и вырастил баловнем. До сих пор я принимал и терпел его таким и покорялся ему. Он же не покорялся мне. Если я стану ханом, то не смогу по-прежнему покоряться ему, между нами возникнут злоба и ненависть, и я покажусь вам дурным. По этой причине я не соглашаюсь стать ханом. О, Великий хан! Я снесу его ханствование». Хан растрогался от этих слов, вспомнил своего сына Йуджи хана, прослезился, воздал им обоим еще большую хвалу и сказал: «Утром мы посоветуемся с беками и дадим вам ответ». Наутро, устроив совет с беками,

Л. 18-б

отдал Саин хану правое крыло с вилайатами на реке Идиль. Иджану отдал вилайаты на реке Сыр Дарья.

После возвращения со встречи с (Чингиз) ханом пришли они в назначенные им вилайаты. Саин хан, прибыв на берег реки Идиль, снарядил войско и пошел походом на Маскау, город вилайата урус. Рассказывают, что в том походе (Саин хан) дал Шейбан-хану тридцать тысяч человек и отправил в передовой отряд (караул), а сам двигался следом за ним. (Шейбан хан) шел впереди на расстоянии трехдневного пути. Московский падишах получил об этом походе известие, вышел навстречу со (ста пятьюдесятью) тысячами человек. Они получили известие о том, что

Л. 19-а

московский государь идет навстречу. Шейбан хан сказал: «Я нападую на них». Сколько ни отговаривали его беки, он не согласился. Двинувшись вперед форсированным маршем с расстояния, удаленного (от основных сил) на три дня пути, он ворвался в расположение русского войска, пребывавшего в неведении. Русский падишах не смог победить. Схватили (русского) падишаха. Некоторых из его войска убили, остальных взяли в полон.

Столько досталось им имущества и снаряжения, кольчуг и панцирей, что не было тому ни числа, ни счета. Однако Шейбан-

хан повелел, чтобы ни единая вещь и предмет снаряжения, которые попали в руки каждому человеку, не были присвоены и чтобы их все принесли. Говорят, что из каждого рода вещей нагромоздили груды. Было этих груд без счета.

Через два дня прибыл (Саин) хан, увидел эти завоевания и победу.

Л. 19-б

Преподнесли (Саин хану) всю эту добычу. Сильно был тот обрадован и очень восхвалял Шейбан-хана. Затем устроили прием, много различных милостей и благоволение оказал он Шейбан-хану и сделал ему пожалования, и всю добычу пожаловали Шейбан-хану, (а тот) всю ее раздал своему войску. Наутро они двинулись в путь и пришли в вилайат Маскау. Там они находились несколько месяцев, устроили дела вилайата, взыскали скот (имущество) и харадж, назначили хакимов⁹ и с победой и одолением вернулись в свой вилайат.

Между тем, до того как они вернулись, пришли известия, что нукеры Иджан хана подняли мятеж против своего господина и убили Иджан хана вместе со всеми его огланами. Когда это стало известно Саин хану, он держал глубокий траур. После того как он прибыл домой и дал поминальное угощение, он снарядил войско и пошел походом на этих врагов. Те не смогли оказать сопротивление, и их предводители бежали. Все роды и племена (Саин хан) переселил к себе, присоединил к своему элю и каждый аймак отдал какому-либо беку в качестве кошуна. (По той причине вплоть до настоящего времени остался обычай предавать мечу мятежников и врагов). И вот, когда Саин хан овладел всеми этими вилайатами и этими элями, то затем он роздал всем своим братьям роды и племена и назначил им земли и юрты.

Л. 20-а

Но когда он давал Шейбан хану роды и племена и давал вилайат, он посоветовался со своими беками, и те сказали: «Этот человек сделал очень много больших дел, до сих пор он желает еще большего. Дав ему роды, племена и вилайат, не нужно держать его при себе. К тем тридцати тысячам человек, которых ты выделил ему, до-

---

⁹ Хаким – правитель города или области по назначению хана, управлявший административные и судебные функции.

бавь еще людей и пошли его в непокоренные вилайаты. Пусть любой вилайат, который он подчинит, будет его». Слова эти понравились (Саин)хану, добавил он к тем, выделенным (Шейбан хану) тридцати тысячам, (еще десять тысяч человек) Кыйат Буралдая и отправил его в вилайаты Крыма и вилайаты Курал и Лак.

История Шейбан-хана

В этом походе было много удивительных и поразительных дел. Расскажем об одном из них. Это одно дело таково. В вилайате Крым есть мощная крепость из гранита под названием Кыр Йере, мощь и неприступность которой известны во всем мире. Несколько месяцев осаждали и бились с ними, но взять не смогли. Наконец, он повелел: «С вечера и до зари возьмите все, что издает звон и бейте их друг на друга, пусть, пусть будет звон».

Л. 20-б

После этого приказа люди взяли в обе руки такие предметы и начали стучать ими, бить в котлы и чаши. Со стороны войска поднялся такой грохот, что задрожали земля и небо и оглохли уши. Осажденные, не понимая и не соображая, начали метаться во все стороны, вопрошая, что же случилось. В ту ночь тот гвалт и грохот не стихали до зари и осажденные не спали. Когда заря занялась, (осаждающие) перестали шуметь. Когда настал вечер, они опять, как прежде, учинили гвалт и грохот. Неделью (или) около десяти дней поступали они так. От бессонницы осажденные до такой степени изнемогли, (что) начали говорить: «Если бы они намеревались что-то предпринять, (то уже) предприняли бы. Вероятно, есть у них в такое время года такой обряд и (такой) обычай», – и успокоились. Когда Шейбан

Л. 21-а

узнал, что они отдыхают, он собрал свое войско. Говорят, что та крепость находилась на голой скале. В эту ночь осаждающие шумели и кричали больше чем обычно. Начали копать около крепости. До зари проложили путь, через который мог бы пройти один человек. Осажденные из-за грохота не услышали стука кирок. Когда был готов путь, осаждающие бросились на штурм стен. Жители крепости поднялись на стены. Один отряд бахадуров был назначен на тот подкоп. Бахадуровы выбежали из подкопа и бросились в крепость и так взяли ее. Мы расспрашивали путешествен-

ников, видевших ту крепость; они сказали, что и сейчас еще сохранились следы того подкопа. После этого они пошли походом на вилайат Улак и завоевали его. Затем пошли походом на вилайат Курел. Курел – очень большой вилайат. Много было за него сражений. Наконец он покорил Курел и сделал его столицей, там он и скончался. До сих пор падишах Курела из его потомков.

Л. 21-б

Шейх-Ахмад хан несколько лет был там в плену, затем благополучно выбрался оттуда и вернулся в свой вилайат Хаджи-Тархан. Он рассказывал: «Какие омаки есть в элях в нашем узбекском народе, все они есть и там: ушли вместе с Шейбан ханом и там остались». Так он рассказывал. **Мы закончили рассказ о Шейбан хане и опять подошли к рассказу о Саин хане.** Саин хан стал великим падишахом в вилайате Дешт. Несколько лет он правил в благополучии и счастье. Когда настал смертный час, и он ушел из мира, у него было два сына. Имя одного было Сарытак, имя другого – Туган. Сарытак умер раньше его самого в возрасте восьми лет. Остался только малолетний Туган. Беки в согласии послали гонца к Хулаку хану. Послали ножны без сабли и рубаху без ворота, эль остался, государя нет, женщины остались, мужей у них нет. Когда Хулаку хан услышал это известие, он собрал свое войско в вилайате Ширвана и, снарядив большое войско, с одним сыном

Л. 22-а

послал их. Это войско направилось.

Мы подошли к рассказу о Берке хане – да пребудут над ним милость и благоволение Аллаха!

Упомянутый (Берке хан) – да будет над ним милость Аллаха – знаменит (тем, что) с рождения был мусульманином. Когда он появился на свет, он не сосал молока ни своей матери, ни молока других женщин-немусульманок. По этой причине пригласили колдунов и ведунов и колдовали. Они сказали: «Он – Мухаммеданин, будет сосать молоко только женщины мухаммеданки, молоко других сосать не будет», – так они сказали. Разыскали и привели женщину мусульманку. Ее молоко он начал сосать.

Когда через несколько лет после этого события его отец Йуджи хан умер, он, не будучи в состоянии находиться среди невер-

ных, пришел в Сыгнак. Когда он пришел в этот вилайат, там находился шейх мира Шейх Сейф ад-дин Бахирзи, который был мюридом хазрата полюса полюсов Шейха Наджм ад-дина Кубра. Он (Берке) присоединился к ним и со страстным желанием и любовью начал служить. В течение нескольких лет, оторвавшись от всех материальных благ и посвятив себя молитвам, овладел крайней степенью духовного совершенства святых-эвлия. Когда он все еще находился на служении у шейха, в это время умер Саин хан,

Л. 22-б

и беки его объединились¹⁰. Однажды хазрат шейх сказал Берке хану: «От Господа Всевышнего последовало такое повеление, чтобы ты стал падишахом в юрте отцов своих». Хан сказал: «Возможно ли, что у вас на службе я познаю падишахство обоих миров. Отправившись туда, я обреку себя на правление этим тленным миром и взвалю на себя его тяготы». Шейх сказал: «Нет другого пути, кроме как следование повелению Всевышнего, хоть попадешь ты в передрагу или в мирские заботы». Хан оказался в безвыходном положении и со смирением согласился. Через несколько дней он отправился. Хазрат шейх проводил его из Бухары до Кара-Куля. Хан пешком шел при поводе (коня) шейха. Шейх, благословив его, вернулся из Кара-Куля. Хан отправился в вилайат Дешта. В вилайате Хаджи-Тархана был знаменитый своим богатством человек по имени Хаджи Нийаз. Он рассказывал: «Из Кара-Куля хазрат хан вышел вместе с восемью

Л. 23-а

людьми и двинулся в вилайат Дешта. Один из этих восьми человек отец моему дому. Когда хан, да будет над ним милость Аллаха, выйдя из Кара-Куля, прибыл в Ургенч и из Ургенча пришел в Сарайчук. Рассказывал: «По пути в Сарайчук собрались пять человек. Они пришли до берега реки Идиль, и получили известие, что Хулаку хан с огромным войском переплыл Кулзумское море¹¹ и идет сюда. Это собравшееся войско было сильно удивлено и осталось без слов, и все вместе они сказали хану: «Хулаку хан – вели-

---

¹⁰ В рукописи данные строки нечитаемы, поэтому принимаем версию В.П.Юдина (Утемиш-хаджи. Чингиз-наме. Алма-Ата, 1992) и М.Кафалы «в согласии послали гонца к Хулаку хану».

¹¹ Каспийское море.

кий государь. Есть у него большое войско. Нас же мало. Не следует нам идти на него и сражаться. Так будет правильнее». Говорят, что тогда у хана на руках был щит без чехла. Некоторые говорили, что у хана был шлем без забрала. Был у него также овечий альчик. В ответ им хан сказал: «Не по своей воле, не по своему желанию пошел я в поход. Вы не верите в меня. Если сейчас вот мы своей рукой поставим этот альчик на тырбу на шишак щита или шлема, то он не устоит. Теперь давайте с вами условимся.

Л. 23-б

Я метну этот альчик на шишак этого щита или шлема. Если станет он на тырбу у них на шишаке, то знайте, я одолею этого врага. Господь Всевышний отдаст мне победу.

Если же альчик не станет на тырбу, то не слушаюсь я, что бы вы ни сказали». Эти люди в свою очередь сказали: «Если альчик станет на тырбу, то и мы, пока теплится в нас жизнь, будем с вами заодно». Когда хан – да пребудет над ним милость Аллаха – взял альчик в свои руки и бросил, памятуя об Аллахе Всевышнем, то альчик точно стал на тырбу на шишаке. Когда те увидели это, то изгнали из своих сердец сомнение, все стали послушны и покорны, переправились через реку Идиль и по берегу Кулзума двинулись навстречу войску Хулаку хана. Дорогу называют Мачаклар. На том пути из Кулзумского моря многочисленными рукавами выходят заливы. Там есть высокие песчаные бугры. Я, бедняк, видел те места, их называют Кырык-Мачак. За теми местами рукава из моря уже не выходят. Есть там один громадный бугор. Караулы Берке-хана поднялись на тот бугор.

Л. 24-а

Со стороны Ширвана показалось огромное облако пыли. Сообщили хану, что появилось облако пыли, поднятое войском врага, и нет ему ни конца, ни края. Те беки от страха лишились речи. Хан сказал: «Я поднимусь на этот бугор, а вы смотрите отсюда и лицезрите могущество Господа Всевышнего. Если враг придет и одолеет меня, то вы отсюда же и бегите». И они согласились и стояли. Хан поднялся на вершину холма.

Немного спустя с той стороны появилось войско. Волна за волной, полк (кул) за полком (кул) подходило оно. Подходившие ближе тут же начинали принимать боевой порядок против хана и так продолжали становиться в линию. Когда подтянулись последние полки,

то разглядеть края их войска стало невозможно. В это время хазрати хан трижды хлестнул нагайкой и погнал коня на армию врага. Не успел он еще спуститься с бугра, как с помощью могущества Господа Всевышнего перемешались боевые порядки войска и враг обратился в бегство. Увидев это состояние, войско хана ринулось следом за ханом. Преследовали несколько ночей и дней,

Л. 24-б

убили тех, кому суждено было быть убитым, кому нет – тех полонили. Захватив их коней и их снаряжение, вернулись. У тех, угодивших в плен, спрашивали: «Почему вы бросились бежать от одного лишь человека на том бугре?». Они отвечали: «Когда один человек стоял на бугре, а за ним два огромных войска стали в боевой порядок. Сколько ни всматривались мы, так и не смогли разглядеть ни конца тех двух войск, ни края. Потому-то мы и построились вдаль. Когда тот человек на холме помчался на нас, с ним ринулись на нас и те два громадных войска. Почудилось нам, будто рухнули на нас земля и небо. Потому-то не устояли мы и бросились бежать». Это чудо хазрат хана стало известно среди народа. Некоторые говорят, что в этом войске был и сам Хулаку хан. Когда войско это было разгромлено, он был убит. Никто, однако, не знал о его гибели. Однако в хрониках хазрат

Л. 25-а

Дост-султана говорится: «С тоски по этому войску, что было разгромлено в походе, он заболел и через два месяца умер», а впрочем, Аллах лучше ведает.

Вилаят Дешта перешел под власть Берке-хана, то большую часть неверных он сделал мусульманами. Некоторые говорят, что правил он тринадцать лет, а другие – шестнадцать лет. Затем он соединился с милостью Бога. Потомства от хазрат хана не осталось. Выше было упомянуто, что у Саин-хана было два сына: один был Сары-Тақы, другой – Туган. Сары-Тақы умер раньше своего отца в возрасте восемнадцати лет. Туган скончался во время правления Берке. От Тугана остались два сына: одного звали Туда-Менки, а у другого имя Мунки-Тимур. Этот Мунки-Тимур был маленьким, а Туда-Менки, хотя и достиг совершеннолетия, был, однако, слабоумным. Не найдя никого кроме него из потомства Саин хана, беки, посоветовавшись, на время подняли его ханом.

Рассказ о Туда-Менки хане

Много удивительных преданий и увлекательных рассказов о нем.

Л. 25-6

Однако этот рассказ упомянут в кратком изложении. Рассказывают. Прибыли однажды послы от главного (туб) хана. Беки, посоветовавшись, сказали этому хану: «Этот посол прибыл издалека. При нем не говори бессмысленные слова. Спроси о здоровье хана и о благоденствии их страны. Больше не спрашивай ничего». Еще сказали: «У вас нет силы воли, вы можете забыть наши советы и начать говорить бессмысленные вещи. Поэтому к ногам вам мы привяжем веревку, и под трон заберется один человек и пусть сидит там и держит эту веревку. И если начнете говорить бессмысленные слова, пусть дергает он ту веревку, и тогда вы переставайте говорить», – сказали они так, и он принял это предложение и согласился. Говорят, что хорошим в нем было то, что, несмотря на свое помешательство, он соглашался со всем, что беки, посоветовавшись, ему говорили, он принимал это и не выходил из того, что советовали ему. Потому, говорят, и правил он восемнадцать лет в вилайате Дешта.

Узбек хан¹² – да будет милостив над ним Аллах – говаривал:

Л. 26-а

«Если решите вы накликать беду на вашего врага, творите такого рода молитву: «О Господь! Лиши разума врага моего и сделай так, чтобы не внимал он и словам разумеющих!». Такую молитву творите». Говаривал он также: «Если кто-то сам не понимает, но внемлет словам разумеющих, то он уже и понимает. Нет в том разницы!».

Продолжаем рассказ. Одним словом, наутро дали послу аудиенцию. Спросили о здоровье хана. (Хан) спросил, благоденствует ли народ. Через некоторое время спросил: «Много ли мышей в вашей стране?». (Посол) сказал: «Много». Потом еще спросил: «Много ли дождей бывает в вашей стране?». (Посол) сказал: «Да, много выпадает». Тот, державший в руках веревку, человек увидел, что хан начал заговариваться. Он дернул веревку. Тогда хан сказал послу: «Спросил бы тебя еще о многом, да меня дергают за

---

¹² На полях Едику би.

ноги». Беки тут же забрали посла, удалились (с аудиенции) и проводили (его), преподнеся коня (и) шубу.

Вернувшись, тот посол явился на служение к своему государю. Когда хан тот спросил: «При каких обстоятельствах видел ты нашего брата-хана и что за человек он?», – посол сказал: «Был на аудиенции лишь один раз. Больше не смог его увидеть».

Л. 26-б

На той аудиенции спросил он о вашем здоровье и спросил о благоденствии народа. Еще спросил: «Много ли мышей в вашем эле?». Я сказал: «Да, много». Еще спросил: «Много ли дождей выпадает в вашем эле?». Я сказал: «Да, (много) выпадает». Еще сказал: «Спросил бы тебя еще о чем-нибудь, да дергают меня». Потом беки сразу же поднялись и удалились (с аудиенции). Удалился и я. Вот так я видел хана». Хан этот и беки его поразмыслили над этим рассказом и сказали: «Хорошо, что он спросил, много ли дождей выпадает, потому что всем народам от дождей бывает благо. И не плохо также то, что он спросил про мышей: от них всем бывает вред». Но сколько ни размышляли они, так и не смогли уразуметь его слов: «Дергают веревку».

Еще один рассказ таков. Однажды он (Туда-Менки-хан) переправился через Узи и отправился в поход. Когда возвращался из похода, случился с ним приступ помешательства. Обычно с ним бывало так, что всякий раз, когда случался у него приступ помешательства, он ни с кем не разговаривал и не обращал никакого внимания ни на чьи слова. Остановились в одном месте.

Л. 27-а

Пятнадцать дней не двигался с того места. У войска кончился провиант, положение (войска) стало катастрофическим. Беки его устроили совет и сказали: «Все это из-за того, что он забыл свою жену. Давайте нарядим женщиной какого-нибудь гололицего юнца и покажем ему издали. Авось, вспомнит свою жену». И нарядили женщиной одного юнца и показали, он, увидев, вспомнил о своей жене и сказал: «У нас дома тоже есть такой человек», – и тут же быстро сел на коня и поскакал. Некоторые передают этот рассказ довольно непристойно, (почему) мы не сочли уместным, чтобы он был записан в этом дафтаре.

После того, как он поскакал вперед, через два дня прибыл на берег реки Идиль. При нем было только двое молодых слуг. Реку

они перешли с низовьев соляных залежей Бусгунчака, у соляных залежей Бусгунчак есть высокая гора. На протяжении почти целого дня пути та гора как бы не отстает от всякого, кто переправляется через реку Идиль возле Бусгунчака и идет к реке Йайык. Когда хан переправился через реку Идиль и поспешил дальше, то увидел, что эта гора никак не отстает от него. Гневно взглянул он (на нее) один-два раза и сказал:

Л. 27-б

«Поезжай уж ты, я не поеду», – тут же сошел с коня и лег лицом на землю. Находившиеся при нем слуги поневоле также сошли (с коней). (Весь) тот день до наступления вечера пролежали они там. Когда же наступили сумерки, так, что нельзя было уже разглядеть человека, один из тех двух молодых слуг, а был он очень смысленным, сообразительным человеком, сказал: «Сейчас уже вечер. Он тоже остановился. Как только он заснет, мы тронемся в путь и быстро пойдем вперед, он нас не заметит и отстанет». Эти слова хану очень понравились, и он сказал: «Ты хорошо сказал. Седлай коней». Оседлали (коней). Когда решили, что он заснул, тронулись в путь и гнали коней, пока не занялась заря. Когда заря загорелась, они нигде не увидели гору, и хан очень обрадовался. Рассказывают, что после прибытия к себе в орду этому слуге он сделал много пожалований. Такой (вот) удивительный, странный человек он был.

Некоторые рассказывают, что был он ханом восемнадцать лет, а некоторые, что ханствовал он восемь лет. Затем, когда возмужал младший брат его Мунке-Тимур, сам он и поступил по справедливости,

Л. 28-а

сказал он: «Сколько времени уже, из-за отсутствия (достойного) человека, признавали вы меня ханом. И вы мучились, мучился и я. Теперь (вот) младший брат мой, слава (Аллаху), вырос. Я доволен вами. Сделайте ханом моего брата», – и сам отказался от ханствования. И беки его обрадовались этим словам (и) подняли ханом младшего брата его Мунке-Тимура.

Рассказ. Мунке Тимур хан был государь очень справедливый, могущественный и мудрый. Во время Мунке-Тимура народ жил в благоденствии. За его доброту дали ему имя Колук. Так (вот и) знаменит (он под именем) Мунке-Тимур-Колук хан. Рассказывают,

(что) ханствовал он тринадцать лет, (а) затем скончался. От него остались два сына. Одному из них именем (было) Туктага, другому – Тугрул. После смерти их отца ханом стал Туктага. Этот Туктага-хан был очень великий государь. Среди огланов Саин хана мало было таких государей, которые могли бы сравниться с ним. Рассказывают, что у него был такой пышный стол, что ежедневно для него, помимо коней, коров, овец и других животных, готовили девяносто кабанов. Был у него сын по имени Ил-Бисйар. Он (Туктага-хан) истребил своих родственников и свое потомство, всех их, опасаясь, что после его смерти они затеют с ним (Ил-Бисйаром) свару за ханствование.

Л. 28-6

Убил даже младшего брата своего Тугрула. Некоторые, однако, говорят, что Тугрул умер сам от болезни. Была у Тугрула жена по имени Келин Биалин. Когда умер Тугрул, у него остался ребенок. Увидела она, что из-за сына убивает Туктага хан своих родственников. С несколькими людьми отправила его в Черкесские горы. Знаменитый Узбек-хан и есть тот оглан. Немного спустя взял (Туктага) хан келин Биалин в жены. Очень любил он ее. Прошло несколько лет после этих событий. Рассказывают, что хану было девяносто лет, восемьдесят лет ханствовал. Некоторые рассказывают, что ханом стал он в двадцать лет, ханствовал семьдесят лет. Когда жизнь его подошла к концу, упомянутый его сын, которого он оберегал и который должен был стать ханом после него, умер раньше него самого. Известно, у кого есть только один сын, чтобы ему досталось ханствование после себя (делает все). (Он) полностью истребил свой род. Также

Л. 29-а

и сам он от старости достиг предела жизни своей. Этот сын умер раньше него самого. Такой конец и страдание от этого привели к тому, что он от скорби этой заболел и болезнь его затянулась.

Однажды лежал он в постели, ворочался с боку на бок и стонал. Келин Биалин поняла, отчего он стонет, и сказала: «Болели вы постоянно. До этого вы терпели, но почему именно сейчас вы стонете?». Хан сказал: «Как же мне не стонать?! Истребил я полностью свой уруг, опасаясь, что затеют борьбу с моим единственным сыном Ил-Бисйар за ханствование. И с сыном моим приключилось то же самое, и меня самого настигает смерть. Уйдет теперь юрт

мой к чужаку». Келин Биалин сказала: «Сделала я кое-что вопреки вашему ясаку. Если простите мой грех, я расскажу».

Л. 29-6

Хан тут же поднялся, сел и спросил: «Что же ты сделала?». «В то время, когда умер ваш младший брат, был от него сын. Опасаясь, что вы убьете его, отослала я его в Черкесские горы. Каждый год приходят мне вести о его благополучии. Исполнилось ему в этом году четырнадцать лет. Он приехал бы, если бы дали ярлык и послали (за ним) людей». И от радости почувствовал себя хан так, будто и не болел вовсе. За это подарил Келин Биалин туман в две тысячи человек. Наутро созвал он беков, дал Кыйат Астай и Сиджут Алатаю сорок тысяч человек и отправил их за Узбек ханом – да будет над ним милость Аллаха. Однако до того, как они вернулись, Туктага скончался. Был некто по имени Бачир Тукбуга из омака уйгур. Род у него и племя были многочисленными. К тому же, он был аталыком хана. Шайтан попутал [его], стал ханом простой человек. И взял он также в жены Келин Биалин и других жен хана. Рассказывают. Бачир был уйгур, а Тука-Буга другим. Похоже, что это утверждение ошибочно, невозможно, чтобы два человека объединились. Правильно будет, что имя

Л. 30-а

его было Бачир, а прозвище Тука-Буга. Словом, этот Бачир Тука-Буга стал ханом и взял жен хана и подчинил себе весь народ. В это время те уехавшие беки привезли хазрата Узбек-хана народу. Получили известие, что хан умер и что Тука-Буга стал ханом и подчинил себе весь народ. Очень они растерялись и встревожились от этого известия и устроили совет относительно того, что можно бы им было предпринять. Кыйат Астай сказал: «Рядом с ним много племен, он был сильным человеком, теперь же его сторону принял и весь народ. Не выйдет у нас дело, если мы сейчас, отсюда уже, выскажем враждебность. Давайте попробуем с помощью какой-нибудь уловки добраться до него, а там что придет нам на ум, то и сделаем», – все согласились с этими словами и отправили посла, чтобы он передал это: «Наш господин хан посылал нас по своему делу. Мы привезли этого человека. Этот человек приходится родственником Вашему господину по матери. Если вы не поступите так, то отдалитесь от своих корней. Вы будете ханом,

Л. 30-6

и весь народ вам подчинится. Теперь же вы сами в соответствии с вашим достоинством провозгласили себя ханом. Вам покорился и подчинился весь народ. Мы не против Вас. С нами сейчас один из главных огланов. Привезем его и передадим вам. Как вам заблагорассудится, так и поступайте. Из-за него нет у нас желания разлучаться с нашим домом и страной. Мы не хотим остаться без родины». После того как пришел их посол, этот (Бачир Тукбуга) чрезвычайно обрадовался, встретив его, обласкал. И он тут же отослал его назад вместе со своими людьми, сказав ему: «Я поступил так потому, что опасался, как бы кто-то другой до их прибытия не поднял головы и не пожелал ханства. Допустимо ли, чтобы возжелал я стать ханом, когда есть сын моего повелителя? Пусть спешат, что ханство это, что народ – все его!». Как только слова эти достигли их, так тут же они пустились в путь. До их приезда Бачир Тукбуга устроил совет со своими беками, и они договорились: «Когда войдут они в двери вдовьей ставки, два раза крикнут «чу-чу», после этого нападём на них. У нас, у калмаков, такой обычай. Когда умирает в этом месте падишах

Л. 31-а

или его сыновья, проходят его родственники несколько раз и три раза кричат «чу-чу». Этот обычай был и у них. В один из дней Узбек-хан со своими беками двигались, когда не наступил еще рассвет. Один человек проехал мимо и говаривал: «Скажи «чу» и скажи «че». Произнес один раз и проехал. Те не придали значения его словам. Когда он проходил обратно, вновь произнес это. Кыйат Астай спросил: «Что за слова ты говоришь?». Тот человек ответил: «Мое имя – Сан Сангусун. Поймешь ты и остальное». Кыйат Астай понял, что у этого человека есть что сообщить, и поехал следом за этим человеком и сказал: «Расскажи мне, что означают эти слова?». Тот сказал: «Бачир Тукбуга со своими беками сговорился, после того как вы войдете в двери и дважды крикните «чу-чу», нападут на вас и уничтожат. Если вы после того как произнесете один раз «чу-чу»

Л. 31-б

и не ринетесь и не нападете на них, возглася лишь один раз «чу», то конец вам – сгинули все вы. Суть моих слов такова, как сказал я тебе». Астай вернулся и все рассказал бекам. Решили все

они, что следует им напасть после возгласа «чу». Наутро двинулись они и прибыли к месту, где находилась орда. Бачир Тукбуга находился в орде и сидел на троне, его беки и нукеры сидели возле двери куренья. Подъехали они, спешили перед дверью и, возопя единожды «чу-чу», после крикнули «че» и ринулись на Бачир Тукбугу. Пока тот понял, как подскочил к нему Астай и рубанул его по шее, (да так, что) голова его отлетела в сторону и тот погиб. Тай Буйда тотчас насадил ее на кинжал и поднял высоко (над собой) и крикнул: «Вот (она) голова вашего повелителя! Не двигайтесь со своих мест!». Все оторопели и застыли на своих местах. После этого, напугав их, крикнул: «Да прекратится после этого воцарение на ханство черных людей!». После убийства Тукбуги подняли ханом хазрат Узбек хана,

Л. 32-а

и воссел он на троне. **Рассказ об Узбек хане, да будет доволен им Аллах!** Когда воссел хазрат хан на троне и народ обрел покой, призвал он огланов от семи¹³ сыновей Йуджи хана, родившихся от других матерей, и сказал: «Разве не сыновья вы нашего отца? Чем становиться рабами (и) нукерами черного человека, нельзя было кому-то из вас стать ханом? Коль согласились вы на рабство (и) нукерство у черного человека, то и я отдам вас в кошун простолюдину!», – и в гневе пожаловал (их и) нукеров и всех людей их Кыйат Астаю. Выше мы упоминали уже об этом, что так как Шейбан-хан рубил саблей и покорял врагов и завоевывал вилайаты. Из-за этого его сыновья и внуки были почитаемыми и уважаемыми в народе. Когда хазрат хан в гневе на этих огланов отдал их в кошун Астаю, то Астай оказал огланам Шейбан-хана уважение за отца их, передал им Бейрак и Карлык,

Л. 32-б

кои суть двусоставный эль, и поставил их во главе этих народов. Пребывали они в юртах, назначенных им Саин-ханом. Алатаю также выделил эль, состоявший из племени минг, которое знаменито. Среди узбеков говорят: «Выделил он Астаю, а отдал Алатаю». Это суть вышеизложенного. Одним словом, чрезвычайно великим государем был упомянутый хан – да пребудет над ним милость Аллаха. По милости Аллаха Всевышнего через несколько

---

¹³ На полях «17».

лет правления стал он мусульманином. Узбек всю страну превратил в мусульман.

Рассказ о том, как Узбек хан стал мусульманином. Причиной принятия им ислама было следующее. На четырех святых, которые были из святых того времени, снизошло от Аллаха Всевышнего такое вдохновение (илхам булды): «Подите и призовите Узбека к мусульманству!». И по велению Аллаха Всевышнего пришли они к двери Узбек хана, сели за внешней чертой его куреня и стали творить молитву. Такое рассказывают предания. Показывали хану неверные колдуны и неверные жрецы такое чудо. Выносили кувшин и устанавливали его, ставили мед, и он сам сцеживался в кувшин.

Л. 33-а

Кувшин поднимался, и сам, двигаясь, становился перед ханом. Хан пил из него и на кого указывал, к тому кувшин и двигался. Колдунов этих и жрецов своих почитал хан за своих шейхов, сажал их рядом с собой и воздавал им большой почет и уважение.

Однако в один день, когда пришли те (святые мусульмане) и сидели, творя молитву, хан, как обычно, устроил меджлис. Пришли вместе с ним и шейхи его и все расселись. Как и ежедневно, принесли они с собой мед. Принесли они (также) змеевик и установили чашу. Прошло порядочно времени, но мед не скапливался, как обычно, в змеевике, не сцеживался в кувшин. Сказал хан этим шейхам: «Почему же на этот раз мед задерживается?». Ответил шейх: «Скорее всего, пришел сюда мухаммеданин, это его признак». Хан приказал: «Ищите по куреням, и если будет мухаммеданин – приведите!». Вышли мулазимы¹⁴ и когда проверили по куреням, то увидели, что за внешней чертой (ханского) куреня сидели, опустив низко головы, четыре человека чужой внешности. Спросили мулазимы: «Кто вы и что за люди?».

Л. 33-б

Ответили они: «Отведите нас к хану, там и скажем что за люди мы». Мулазимы привели их к хану. Остановился взгляд хана на них. Как только увидел он их, возникли в сердце его склонность к

---

¹⁴ Мулазим – постоянно находящийся при ком-либо, состоящий на службе, в свите, низший служитель или чиновник, исполняющий различные поручения при крупном должностном лице.

ним и любовь, ибо просветил уже Аллах Всевышний сердце хана светом наставления на путь истинной веры. Спросил он: «Что вы за люди, по какому делу идете?». Ответили они: «Мухаммедане мы. По велению Господа Всевышнего пришли мы, чтобы обратить вас в ислам». Завопили в тот (же) миг шейхи хана: «Дурные люди они! (Не разрешать) говорить (им, а) убить их нужно». Сказал хан: «С какой бы стати убивать мне их?! Я – государь! Я буду с теми из вас, чья вера правая. Если вера у них неправая, то почему же дело ваше сегодня сорвалось?! Значит, они совершают такое дело,

Л. 34-а

что ваши дела не получаются. Устройте же спор. Чья вера окажется правой, к тому и присоединюсь». Так и сказал. После этого затеяли спор друг с другом эти две группы. Долго галдели и ссорились они. Наконец приняли решение, что следует им выкопать два танура, раскалить каждый из них, спалив там янтарный ук саксаула, войти в один танур кому-то из колдунов, в другой – одному из этих святых, и быть правой вере того, кто не сгорит и выйдет невредимым. На том и порешили. Наутро выкопали два больших танура и, сжигая саксаул и свои шубы, раскалили их. Один предназначили для колдунов, другой – для мусульман. Святые эти почтительно уступали друг другу: «Кто же из нас войдет (в танур)?». Одного из них звали Баба Туклес, так как все тело у него сплошь было заросшим волосами. Сказал он: «Мне позвольте, я войду, а вы радейте обо мне». Эти святые прочитали для него фатиха¹⁵. Он сказал: «Принесите мне кольчугу».

Л. 34-б

Когда принесли кольчугу, надел он ее на тело нагое и направился к тануру, поминая Аллаха. Рассказывают, что волосы на теле Баба стояли дыбом и высовывались из колечек кольчуги. Все видели это! В таком виде он и вошел в танур. Принесли баранью тушу и повесили в тануре и крышку плотно закрыли. Подошли мы теперь к рассказу о жрецах. Жрецы приневолили одного (из их числа и) посадили в танур. Лишь спустился он в слезах, как пламя начало рваться из устья танура. Как увидели люди все это, так отвернулись их сердца от веры неверной и склонились они к мусульманству. А из танура все доносился непрерывно глас Баба,

---

¹⁵ Название первой суры Корана.

поминавшего Аллаха. Лишь поспела туша баранья, так и открыли устье танура. Утер Баба пот с благословенного своего лица и вышел из танура, вопрошая: «Что заторопились?! Завершилось бы дело мое (поминания Аллаха), обожди вы немного». Увидели все, что как пламенеющий уголь накалилась кольчуга докрасна,

Л. 35-а

но благодаря могуществу Господа Всевышнего ни один волосок не сгорел на теле Баба. Как увидели это все люди, так вцепились тут же в подола шейхов и стали все мусульманами. Хвала Аллаху за веру ислама!

Мы писали, что во время Берке хана узбекские народы обратились в ислам. После него же отступили от веры и стали неверными. В этот раз они снова вместе с Узбек ханом стали мусульманами, и после этого не претерпевал изменений ислам в племени узбекском. Некоторые говорят, что двадцать лет правил Узбек-хан и затем соединился он с милостью Господа. Поистине, принадлежим мы Аллаху и к нему мы возвратимся!

Рассказ о Джанибек хане, да будет доволен им Аллах! После того как хан соединился с милостью (Аллаха), его сын, преславный Джанибек хан, да пребудет над ним милость Аллаха, сел на трон отца своего. Справедливость, святость и великодушие его известны. Не было в вилайате Дешта подобного ему правосудного, благочестивого и могущественного государя, стал повелевать он всей державой отца своего. Затем, был в Тебризе правитель по имени Мелик. Совратил его шайтан от правильного пути, взял (он в жены) собственную дочь. Его рассказ таков. Была у него дочь красавица.

Л. 35-б

Этот злосчастный влюбился в нее. Потерял он всякий покой. Задал он улемам Тебриза вопрос: «Если кто-нибудь посадит дерево и если созреют плоды его, то вкушать ли (их) ему самому или он должен отдать (их) другому?». Ответили улемы: «И сам он может вкушать, может отдать и другому». Злосчастный же этот – (а) целью его была дочь его собственная – по слову этому идет и дочь свою (в жены) берет.

Словом, обратились улемы Тебриза к хану с прошением: «Прибегнув к каверзному вопросу, добился от нас этот человек решения одного казуса. Приговорили мы по внешней сути, не зная

цели его. Целью же его, оказывается, была дочь его собственная. Стал он теперь неверным и взял он сейчас (в жены) дочь свою. Теперь мы остались под правлением неверного. Падишах ислама сегодня – вы, и ваш долг избавить мусульман от правления неверного». Так они говорили. Когда пришло это прошение, хан находился в мечети за чтением предвечернего (икенде) намаза. Собрал он тут же улемов и спросил: «Что скажете вы на эти слова?». Они сказали: «Да, ваш долг избавить мусульман от этого кафира». Как услышал (хан) эти слова, (так и) не пошел он больше из мечети домой к себе.

Л. 36-а

Три дня оставался он в той мечети, затем снарядился и выступил в поход и, придя, убил Мелик Ашрафа и захватил вилайат Ирака. Всего тридцать лет правил он, затем соединился с милостью Аллаха Всевышнего. Поистине, принадлежим мы Аллаху и к нему мы возвратимся! Стал ханом на троне отца своего его сын Бердибек, который был глупым и безрассудным человеком. Убивал он своих родственников и огланов своих в страхе, что оспорят они ханство у него. Говорят, был человек с многочисленными и сильными родичами по имени Канлы Тулубай. Был он аталыком хана. Не преступал (хан) слов его, что бы ни говорил тот. Был у него сын по имени Сумад. Богатырь-стрелок он был. Во время хазрата Джанибек хана разбойничал тот. Убил его по той причине хан – да пребудет над ним милость (Аллаха). Тулубай в злобе за этого своего сына давал (Бердибек хану) такой совет: «Ты сейчас молодой. Сыновья, народившиеся у тебя в эту пору, будут расти (с тобой) наравне. Ты будешь стареть ото дня ко дню, они же мужать. Оспорят они и отберут у тебя ханство завтра, когда состаришься ты. Так убивай же их сейчас.

Л. 36-б

Как начнешь стареть, тогда и оставишь одного». И тот злосчастный слушался его и убивал (своих сыновей). Называют его по этой причине, ханом «истребившим свои корни». В его время было много смут. Кыйат Мамай забрал правое крыло и ушел с племенами в Крым. Левое крыло увел на берега реки Сыр-Дарья Кыйат Джир Кутлы Тенгиз-Бука. Хан со своими внутренними (людьми) находился в Сарае. Три года был он государем в городе Сарай, затем скончался. Тай Туглы Биким, которая была знаменита, жена

Узбек хана и мать Джанибек хана, была жива в то время. Когда не осталось никого из потомства Саин-хана, Биким сказала: «Теперь ханство и юрт достанутся потомству Шейбан хана». В это время из потомства Шейбан хана был сын Манкагая, которого звали Хидыр оглан. Юрт Манкагая, назначенный Саин ханом, находился в местности под названием Ак-Куль. Мы упоминали уже выше, почему они отделились от прочих огланов и находились в своем юрте. Одним словом, Биким призвала Хидыр оглана и сделала его ханом на троне Саин хана в вилайате Сарая. Пусть рассказ этот прервется на этом месте. Мы подошли

Л. 37-а

к рассказу об огланах, которые находились при дверях (юрты) Тенгиз Буги, сына Джир-Кутлы, и к рассказу о том, как убили Тенгиз Бугу, а Кара Ногай стал ханом. В то время когда Узбек хан – да пребудет над ним милость Аллаха – в гневе отдал в кошун Кыйат Астаю внуков семнадцати сыновей, родившихся от других жен Йуджи хана, вместе с принадлежавшими им племенами. После того как умер упомянутый Астай, остались все они сыну его Джир Кутлы. А когда умер Джир Кутлы, остались они его сыну Тенгиз Буге. Очень наглым и злым человеком был этот ТенгизБуга. Жестоко истязал и унижал он огланов этих, что были из потомства государей его. Например, когда решил он возвести мавзолей отцу своему Джир Кутлы, чтобы осталось его имя, то всю работу (по возведению) мавзолея поручил им, никого больше не привлекая. Подносить воду, подносить кирпичи – все они делали. Рассказывают: у одних в спине открылись раны, у других в груди, у третьих истерзаны были ноги. Много мук испытали они. Кроме того, ежедневно утром приходили огланы эти и сидели перед дверьми (юрты Тенгиз-Буги). Всякий раз, когда устраивал он прием, как только доходила до него чаша музыканты играли хвалебный кюй¹⁶,

Л. 37-б

Так и узнавали, что дошла чаша до бека, едва начинали в юрте играть хвалебный кюй. Снимали тогда огланы эти шапки свои, опускались на колени и стояли до тех пор, пока не выпивал он чашу и не прекращали играть мелодию. Рассказывают, что устроил однажды этот злосчастный прием зимой, в лютую стужу. Вдруг

---

¹⁶ Кюй – название инструментальной пьесы.

послышались звуки мелодии. Скинули огланы эти, в соответствии с повседневным требованием, шапки свои и опустили на колени. День был холодный. У того из них, кого звали Хусайн оглан, Тимур Кутлу хан и Урус хан из его родственников, обморозились уши и более чем до половины отвалились. С тех пор стали называть его Корноухий Хусайн (Чонак Хусайн). Итак, когда минуло три года правления Бердибек-хана, на четвертый год с начала осени хан заболел. Болезнь хана затянулась надолго. Наступила зима. Зимовка упомянутого Тенгиз-Буги находилась на берегу реки Сыра (Сырдарья). Одним словом, эти предания, которые упомяну я сейчас, слышал я от покойного, в бозе почившего хазрат хана – да упокоит Аллах прах его и да сделает рай его обителью – Илбарс хана. Хорошо они знали предания. Когда минуло три года правления Бердибек хана, на четвертый год зимой,

Л. 38-а

с начала осени, хан стал болеть. Тенгиз Буга зимовал на берегу Сыра. Известия о болезни хана приходили непрерывно. Было утро. Огланы эти сидели в кругу перед дверьми (юрты) бека. В тот день, поднявшись спозаранку, Тенгиз Буга устроил прием. Музыканты его играли мелодии, а певцы пели песни, и было шумно там и весело. По утрам было морозно. В один день какой-то человек, верхом на буром коне, плотно закутанный в волчью шубу и с туго затянутой шубой на коне, подъехал к юрте. Когда он вошел в орду, все затихли, и музыканты его, что играли, и йыравы¹⁷ (его), что пели. Долгое время ни звука не доносилось с того собрания. Потом опять заиграли музыканты и продолжили пировать. Находившиеся снаружи огланы эти, обсуждая это происшествие, размышляли: «Кто бы мог быть этот приехавший человек, что на собрании этом так поразились?». И вот, были среди огланов этих два человека. Был один из них умным и мудрым. Звали его Букри Худжа Ахмад. Некоторые говорят, что он был расчетлив и звали его Сахи оглан.

Л. 38-б

Позже, когда в обществе том снова воцарилось веселье, через некоторое время вышел некто и сказал Кара Ногаю: «Вас вызывает бек». Тот поднялся и вошел к беку. Опять замолчали они на какое-то время. Потом опять в обществе воцарилось веселье. Сказал тог-

---

¹⁷ Певцы.

да упомянутый Букри Худжа Ахмад огланам этим: «Видели?! Бердибек хан умер! Тот приехавший человек принес весть о смерти хана. Именно поэтому замолчали они и пребывали в растерянности в течение времени, достаточного для варки супа. Кара-Ногай же они вызвали потому, что поднимут его ханом, а нас всех на завтрашнем приеме перебьют. Плохи наши дела. Только этим вечером мы еще сможем что-то предпринять. Если же нет, то завтра все пойдем на смерть». Эти, подумав, сказали: «У него не бывает неверных советов». Все так сказали. Тогда сказал упомянутый Худжа Ахмад: «Будет правильно так. Когда Ногай отсюда вечером поедет, по дороге стащим его с коня, крепко свяжем, приставим ему к глотке нож и спросим об этом известии. Если скажет он правду и станет с нами заодно, то и мы поднимем его ханом.

Л. 39-а

Но если правды не скажет, то убьем его и скроемся кто куда». Все они согласились с этим предложением и договорились об этом. Ближе к вечернему намазу ушел с меджлиса у бека и отправился (домой) упомянутый Ногай. Отправились вместе с ним и огланы эти. И увидели они, что изменилось обычное выражение лица его. По пути домой с приема бывал он обычно весел и общителен. Сегодня же не достаивал никого ни единым словом и держался в пути отчужденно. Так вместе они ехали, когда доехали они до места, где разъезжались по домам, уже стемнело. Вдруг схватили они за узду его коня и стащили его самого и крепко связали. Ногай тот спросил: «В чем мой грех, что так поступаете вы со мной?». Сказал ему Худжа Ахмад: «Спросим мы у тебя кое-что. Если скажешь правду и если станешь с нами заодно, то поднимем тебя мы ханом и заключим договор на верность и условие, что не станем уклоняться от исполнения нукерских обязанностей по отношению к тебе. Но если правды не скажешь, то будь уверен, что мы тут же убьем тебя». Сказал тот: «Спрашивайте, что хотите». Спросил Худжа Ахмад: «Скажи правду, что сказал тот приехавший человек, а еще, что сказал бек, когда вызвал тебя?». Тот ответил: «Что сказал тот приехавший человек, не знаю.

Л. 39-б

Бек же ничего не сказал, когда вызвал меня». Худжа Ахмад тогда сказал: «Эй, злосчастный, коль не говоришь ты, скажу я! Тот человек, что приехал, приехал с вестью о смерти хана. А вызвал

бек тебя к себе вот почему. Он сказал тебе: «Поднимем тебя мы ханом, но согласишься с тем, что мы убьем твоих братьев. Ведь не покорятся они твоему ханствованию, если ты не убьешь их, так как старше тебя они». И ты на такое дело согласился! (Но) не поступай теперь так! Каких унижений ни терпели мы (только) от этого человека! Легко будет нам убить его и отомстить ему, если станешь ты теперь ханом между нами и возглавишь нас. согласишься же с этими словами моими! «Поднимем тебя мы ханом. А поднимая, заключим договор и условия, какие бы ты ни назвал, на то, чтобы быть тебе нукерами. Так не прими же на себя вину за смерть нашу и бесчестье до дня страшного суда!». Сказал тогда тот: «Коли так, развяжите мне руки и ноги. Скажу вам правду я». Когда развязали ему руки и ноги, поднялся он, сел и воздал Худжа Ахмаду много хвалы. Сказал он: «Проницательны эти твои слова. Ни в чем ты не ошибся. Все было именно так. Если теперь заключите вы со мной добрые договор и условие на возведение меня в ханы, то не преступлю я вашего совета». И они заключили договор и условие. Ногай сказал: «Наутро, когда придем мы на прием, собирается он (Тенгиз Буга) вызвать меня (в свою юрту). Потом позовет вас.

Л. 40-а

Когда войдете в юрту, то будьте с людьми, что около него, я же буду с ним самим». Наутро, когда пришли они на прием, пригласили Ногай (в юрту), как и говорил он. Немного спустя пришел человек звать и их. Они же пришли с оружием. Когда вошли все они в дверь, то тут же пустили оружие в ход. Ногай, который восседал рядом с Тенгиз-Бугой на почетном месте, когда началось мгновенное нападение, отрезал ему голову. Насадил (ее) на кинжал, вынесли наружу и возгласили: «Никому больше смерти нет. Не двигаться со своих мест!». После того как народ утих на своих местах, усадили Ногай на белый войлок и все в согласии провозгласили его ханом. Итак, оба они, сын Манкатыя Хидыр хан и Кара Ногай, в одном месяце стали ханами. Хидыр хан стал ханом на троне в Сарая, Кара Ногай на берегу реки Сыра, внутри левого (крыла).

Подошли мы снова к рассказу о Хидыр хане. Когда Тайдулы Биким призвала Хидыр хана, поставила она отдельную юрту. Сказала, хочет ли он расчесать Биким волосы. Желание жениться было и у хана. Он не согласился. Сказал (Кутлуг буга): «Она – че-

ловец, который был подвластен Узбеку и Джанибеку. Ты же вырос по-другому. Проучи ее. Не женись!». Послушался он его слов и не женился.

Л. 40-6

Когда Биким узнала, что не возьмет он ее (в жены), начала она оказывать ему меньше почета и уважения, чем прежде. Хан, мстя ей, решил разломать золотую тирму, (а золото) поделить между своими казаками. Прослышав об этом, Биким послала к хану человека, сказала: «Пусть так не поступают. Для хана всегда найдется золото и серебро. Но здание, построенное прежними добрыми людьми, пусть не разрушают!». Не прислушался к ее словам (Хидыр хан), разломал золотую тирму и роздал казакам. Биким запылала в свою очередь злобой на хана, собрала своих внутренних беков и прогнала его. Хан ушел назад и снова пришел к Ак-Кулю. Подняла тогда Биким ханом одного человека под именем Келдибека. Узбеки называли его Лже-Келдибеком. Все люди говорили: «Келдибека убил Бердибек. Как же он воскрес?!». Когда эль не подчинился ему, подняли ханом (человека) по имени Базарчи, который был из рода Бойула. Был в то время Седжут Али бек, из старших беков. Полагая, что не покорится он этому Базарчи, вызвали его и убили. У Али бека был сын по имени Хасан, он бежал и пришел к сыну Кунграт Каныкда Ак-Хусайну, который был правителем Хаварезма. Этот Хасан был ему племянником, предстал он перед ним. От непристойных поступков Биким

Л. 41-а

пришли в ужас и отреклись от нее. Направил тогда Ак-Хусайн (посла) к Хидыр хану, сказал: «Совратилась эта женщина на путь шайтана, такие-то вот дела творит. Мы отреклись от нее. Если вы возглавите нас, мы выступим против нее». Он был хорошим, знатным человеком. Ак-Хусайн, собрав войско Хаварезма, пришел к Ак-Кулю, упомянутого хана поднял ханом и пошел походом на вилайат Сарая. Произошла битва. Базарчи убежал, Биким попала им в руки. Посадили Биким в крытые санки, полость крепко завязали и запрягли необъезженного жеребца и отпустили. Этот бешеный конь понес санки и ударял ее по буеракам и оврагам, пока Биким не погибла. Узбеки говорят: «Хидыр хан убил Дуглы Биким». Обстоятельства этого таковы. Хидыр хан во второй раз стал ханом на троне Сарая, был он государем в течение полутора (лет). Был у

него дурной сын по имени Бурут. Не стерпел он, что ханом был его отец, внезапно убив его, сам стал ханом. Не прошло трех месяцев, как убили и его. После того случилась смута.

Л. 41-6

Всяк повсюду поднял голову. Город Сарай порушился. Большая часть эля ушла в вилайат Крыма к Кыйат Мамаю. Повествование это здесь закончилось.

Опять подошли мы к рассказу о Кара Ногае. Три года был Кара-Ногай государем на берегах реки Сыра, правил вилайатами Туркестана. Через три года он скончался. Ханом стал младший брат его по имени Туглы Тимур. В дафтаре, который находится у гордости султанов хазрат Дост-султана, говорится, что Туглы Тимур этот стал великим государем, правил Самаркандом и Бухарой. Срок его правления, однако, неизвестен. После него ханом стал Урус хан, сын Бадик оглана. Урус хан этот был великим государем, правил вилайатом Туркестан. В то время Токтамыш хану и Тимур Кутлы хану ханствования не досталось. Так как по милости божьей замечен был в особе Токтамыш оглана царственный фарр, то нукеры (Урус) хана и другие люди невольню склонялись к этому названному оглану и хотели его. По этой причине упомянутый хан,

Л. 42-а

услышав об этом, решил убить Токтамыш оглана. Хитай баба Али-бей, который был старшим беком и наибом Хаджи-Тархана, после смерти названного хана совершил паломничество в Мекку и вернулся хаджием. После того он пришел на служение к хазрат газисултану Султан Кебир Сагыйду, да успокоит Аллах прах его и да сделает рай его обителью. Поскольку хазрат Султан был большим любителем преданий, то он спросил: «Говорят о Токтамыш хане, что будто бы его прогнал Урус-хан. Как это произошло?». И тогда упомянутый хаджи поведал такой рассказ. Я, бедняк, слышал это от него. Он рассказал, что когда Урус хан решил погубить Токтамыш оглана, до этого направил он послом к правителям Чагатая Дервишек мирзу, сына Кенеш Куйган. Присоединив и приставив его к служению Ширин Урек Тимур, отправил их. Пока они возвращались, был конец куреня. Орда Урус хана спустилась на берега реки Сыра. Они подошли к орде с одной стороны Сыры.

Л. 42-6

День был холодный. Вода в Сыре покрылась льдом. Упомянутый Урек Тимур ехал, немного отстав от мирзы. Вдруг взгляд его упал на берег Сыры, увидел он, что в камышах из воды вышел нагой молодой человек, скорчившись, и сотрясаемый дрожью упал лицом в землю. Подумал он про себя: «С этим человеком, несомненно, стряслась какая-то беда!». Рысью нагнал он мирзу и сказал: «Мой мирза! Окажи милость. По приказу хана я исполнял твою службу. Теперь вы благополучно прибыли в эль, приблизились к ставке. Не я тот человек, кому надлежит явиться на прием к хану. Зачем вам утруждать меня дальнейшей ездой?! Нельзя ли мне прямо отсюда отправиться на розыски своего дома?». Мирза дал ему разрешение. Повернул он назад и подъехал к тому месту. Привязал коня в отдалении, а сам пошел пешком. Подошел к тому человеку и видит, повалился тот ничком и лежит, сотрясаемый дрожью. На ноге у него тяжелая рана. Спросил он: «Что за человек ты?». Ответил тот: «Что спрашиваешь?! Я раб, страждущий». Сказал опять он (Урек Тимур): «Что страдаешь ты, вижу я. Назови свое имя». Сказал (тогда тот): «Я – Токтамыш оглан».

Л. 43-а

Давно уже предчувствовал я. На рассвете люди хана напали на мой дом. Отстреливаясь, выбрался я наружу, увидел, что много их. Река была близко, бросился в реку. Пока падал в воду, угодили (в меня) стрелой. Эту тяжелую рану получил в это время. Нет у меня силы даже пошевелиться. Тебя отправил мне Тенгри. Ты решай, что будешь делать». Сказал этот Урек Тимур: «Я желаю помочь раненому оглану. Голову, имущество положу за тебя. Если когда-нибудь Господь Всевышний даст тебе богатство (дэулэт), не забудь меня».

(Токтамыш) хан сказал: «Когда-нибудь, если Господь Всевышний даст мне богатство, разделю его с тобой и (никогда) не поступлю наперекор словам твоим и просьбе!». Такими словами он поклялся. Урек Тимур тут же скинул с плеч ватный халат, плотно укутал его и поставил перед ним (кое-что) из еды, что была при нем. Сказал он еще: «Не терзай себя сомнениями, что я не приеду. Буду жив – непременно приеду к тебе и найду тебя здесь», – и уехал. И когда он приехал домой, то, объединившись с несколькими людьми из родственников, взял с собой коней и снаря-

жение и, приехав к упомянутому оглану, умчали они к Тимурбеку. В то время Тимур-бек только что возвысился, он овладел Бухарой и Самаркандом.

Л. 43-6

Когда пришли они, встретил он их очень хорошо. Приведя врачей, удалили у него из ноги наконечник стрелы и лечили его самыми разнообразными способами, так что через месяц он поправился. Ту зиму (Токтамыш оглан) пробыл на службе (Тимур) бека. Как только пришла весна, бек дал ему несколько человек. Когда (Урус) хан шел на летовку, (Токтамыш оглан) нагнал его эль и отогнал табун. Погоня настигла их и в бою разбила. Опять возвратился он к (Тимур) беку. Словом, казаковал (вот так) Токтамыш оглан, отгонял от эля (Урус) хана табуны и совершал набеги на эль.

От отца Токтамыш оглана остались эли барын, аргун, кыпчак, ширин. Когда этот самый оглан, уйдя казаковать, начал творить такие дела, вместе с Урек Тимуром, лихие молодцы из этих потянулись к нему в нукеры. Начал творить жестокие насилия над этими элями и Урус хан. В свою очередь и они послали человека к Токтамыш оглану и сказали: «Из-за тебя изливает гнев (Урус) хан на нас и отбирает у нас скот. Беда нависла уже и над нашими головами. Если не сумеешь ты как-то позаботиться о нас, то руки наши вцепятся в твой ворот, когда грядет день страшного суда!». Расстроился (Токтамыш) оглан, когда услышал эти слова, и сказал посланцу:

Л. 44-а

«Как двинетесь в этом году на летовки, кочуйте позади всего эля. На летовку располагайтесь на берегу такой-то реки и готовьтесь. Бог даст, буду жив, проберусь к вам непременно!». Когда наступила весна, отправились на летовки. Следом за (всеми) элем перекочевал и этот эль. Когда достигли летних пастбищ, каждый эль ушел на берег (какой-нибудь) речки. Эти эли расположились летним кочевьем на берегу обусловленной речки. Люди пили кумыс и предавались удовольствиям и развлечениям. В это время Токтамыш оглан пробрался (тайно) в этот эль. Поскольку, как было договорено, они заранее подготовились, (то) каждый глава семьи запряг в телегу коней, посадил своих дочерей и сыновей, и бежали они в направлении реки Идиль. (Лишь) через два дня до (Урус) хана дошло известие, что Токтамыш-оглан пришел и забрал эли

ширин, барын, аргун, кыпчак, а также и прочие свои эли и ушел к реке Идиль. Хан немедленно выступил с людьми, что находились при нем, разослал по сторонам гонцов и пустился сам в погоню за этими (бежавшими) элями. Эли (же Урус) хана (в то время) рассеялись по летовкам. Была пора, когда кони разжирели. (Урус) хан стремительно продвигался вперед. Войско дальних элей не успело к хану,

Л. 44-б

а у ближних элей кони их также разжирели. Когда (Урус) хан почти настиг бежавшие эли, при нем осталось мало людей, было их человек двести, самое большее триста. На закате прискакали караульные бежавшего эля, увидели вдали облако пыли, поднятое отрядом (Урус) хана. Они (беглецы) устроили совет и единодушно решили: «Они подходят на заморенных конях. Скоро ли, нет ли, но как только нагонят, они тут же нападут на нас. Мы – смертники. Так умрем же перед нашими семьями. Иначе, да не сгинет наше семя! Отделим Джелаладдин султана и Йахшы Ходжу с привычными уже к жизни в седле мальчиками и выделим им человека, знающего пути-дороги. Пусть ведет (он их) рядом с нашим отрядом на расстоянии голоса. Если врага одолеем мы, они узнают это по нашему урану и нагонят нас. Если враг одолеет нас, то это станет ясным из их урана. И пусть они попытаются (тогда) без промедления спастись бегством!». Так они, посовествовавшись,

Л. 45-а

решили. Они отделили Джелаладдина султана и Йахшы Ходжу, который был старшим сыном Урек Тимура, и еще триста привычных уже к жизни в седле мальчиков. Джелаладдину султану было тогда двенадцать лет. Около того было и Йахшы Ходже. Этой ночью они ехали сбоку от основного отряда примерно на расстоянии голоса. Когда минула одна стража ночи, (Урус) хан нагнал их. Свои повозки они пустили впереди себя, (а сами), приняв боевой порядок, ехали следом. (Урус) хан сказал: «Этих людей больше, чем нас. Плохо будет, если вдруг рассветет и они увидят, как нас мало. Так ночью же давайте и нападём (на них) с криком. Они не поймут, сколько нас, и побегут». И они напали с боевым кличем. Когда (люди Урус хана), атаковав, отошли, под Урек Тимуром пал конь, и он завопил: «Эй, подлый Токтамыш, такой ли был у нас уговор?! Я (же) остался (без коня), когда они повернули

назад!». В тот момент те мальчики стояли в одном месте, натянув поводья своих коней, и вслушивались.

Л. 45-6

Йахшы Ходжа узнал голос своего отца и сказал Джелаладдин султану: «Видишь? Это (же) мой отец! Его схватили. Сейчас схватят и твоего отца. Что за жизнь будет у нас, зеленых юнцов, без отцов?! Разве не лучше умереть заодно и нам?!». И тогда Джелаладдин султан и эти мальчики при поддержке Аллаха Всевышнего прискакали к основному отряду, каждый из них как отважный витязь выкрикнул боевой клич, (и все они) разом погнали коней на врага. Люди (Урус) хана с перепугу натянули поводья (коней). Токтамыш оглан галопом примчался назад, ринулся на врага. Кони под людьми (Урус) хана были замороженные, потому многих из них так-то вот и взяли. Полагая, однако, что позади него (Урус хана) находится его основной отряд, (люди Токтамыш оглана) далеко преследовать (людей Урус хана) не посмели. Захваченных там же побили стрелами, (а сами), захватив их коней и снаряжение, двинулись дальше следом за своими (основными) силами. Ускользнувшие из плена

Л. 46-а

люди (Урус) хана, наконец, собрались, видят, что хана нигде нет. Один из них сказал: «Был я рядом с ханом, видел, как налетели двое и схватили его. А что с ним случилось потом, не знаю». Повернули (все они) назад, приехали на место битвы (и) нашли труп хана. Тотчас же забрали его тело и бежали назад по домам. Также и те (беглецы) в страхе, что (Урус) хан их настигнет, бежали в другую сторону. Таковы обстоятельства гибели Урус-хана. Узбеки говорят: «Когда Джелаладдин хан был мальчиком, он во время боя Урус хана с его отцом напал сбоку во главе группы мальчиков, разбил и убил Урус хана». В то же время Токтамыш оглан, не ведая о смерти Урус хана, бежал и ушел на Керкедей Йесбуга, (а это) добрые, богатые травой и водой места. В то время на Керкедее летовал,

Л. 46-б

став ханом внутри своего эля, один из внуков Шейбан хана Канбай, сын Илгак оглана. К нему-то и пришел (Токтамыш оглан). Он же проявил неуважение и дал ему место в низовьях. Через несколько дней (Токтамыш оглан) передал через своих инаков (Канбаю): «Хан-владыка – и отец мне, и старший брат. Мой долг – ру-

бить за него саблей. Черный человек Мамай завладел всем народом. Встал бы (Канбай) во главе нас, да пошли бы мы на него (Мамай) походом. Лишь только б выдал нам Господь Всевышний его, превеликим ханом стал бы (Канбай), да и мы обзавелись бы конями и шубами». И Канбай, услышав эти слова, поначалу наладился выступить в поход, (но) потом снова устроил еще раз совет и отменил поход. Именно после этого к Шейбанидам прикрепилось прозвище Кери Кенеш (Совет наоборот).

Когда Токтамыш оглан разуверился в упомянутом Ханбае, он решил просить позволения уйти. В то время ‘Араб оглан, предок хазрат Йедгар хана в третьем колене, с Канбаем они были двоюродными братьями, и был он очень богат

Л. 47-6

и зажиточен. Пригласил он Токтамыш оглана в свой дом. Забив много коней и овец и оказав доброе гостеприимство, сказал (он Токтамыш оглану): «Сейчас старший (среди нас и) глава нашему элю – Канбай. Была у нас надежда, что возглавит (он нас и) поведет в поход, (но) злосчастный этот пошел на попятную, в поход не пошел. Не смею я решиться побить его врага, когда он столь славен. И прежде (считал я, что) ты кажешься хорошим человеком. Да возвеличит Господь Всевышний дело твое. На сей (же) раз поддержка и помощь от меня такая: пригоню коней своих и поставлю перед тобой. Мне хватит и одних дойных кобылиц. А из коней, из кобыл забирай всех, что подойдут тебе для дороги». Пригнал своих лошадей и поставил перед ним. Говорят, что сверх четырех- и пятилетних коней и кобыл подарил (Токтамыш оглану) шестьдесят четыре лошади.

Затем (Токтамыш оглан) выступил в путь и пришел к реке Идиль. В городе Сарае не было ни хана, ни султана. Пришел, взял Сарай и в мечети Азине на свое имя прочитал хутбу и стал ханом. После этого он выступил в поход и пошел на Кыйата Мамайя.

Л. 47-6

Пришел навстречу с большим войском и Мамай. Произошло жестокое сражение. Войско Мамайя было разбито, а сам он был схвачен. Убили (его). Эль-кун его забрали и привели на берег реки Идиль. На этот раз в городе Сарае на троне Саин хана Токтамыш хан стал великим государем. Большая часть элей, оставшихся от Джанибек хана, была у Мамайя. (Токтамыш хан) убил Мамайя, за-

брал его эли и нукеров и когда пришел в вилайат Сарая, то люди, которые повсюду в вилайате Дешта своевольно подняли головы, волей-неволей явились сами и покорно стали нукерами. Пришел и упомянутый хан¹⁸ бай. (Токтамыш хан) дал ему место в низовьях, которое тот сам дал ему прежде. Но с Араб огланом он встретился вставая. Отвел ему кочевье на правом крыле и усадил рядом с собой. На том празднестве так пели:

«На Керкедее стал ты ханом.

Не хвастай, (что) повел (ты людей) за собой.

Раздул (спесиво ты) грудь,

Били мы тебе челом, подолгу стоя кверху задом,

Зачем же ты пришел следом за нашей задницей, Канбай!?»

Одним словом, (Токтамыш-хан) много оказал разных милостей Араб оглану

Л. 48-а

и сделал пожалований и повелел: «Да соберется к тебе весь народ, принадлежавший Шейбан-хану». Также постановил: «Если придет в его эль раб, бежавший от своего хозяина или кочевник, бежавший от йасака, то пусть они станут твоими». Чтобы никто их у него не просил и не взял, он дал ему ярлык. У Араб оглана знаменитый эль, известный как Тули, до сих пор существует, большинство их живет по ярлыку хана. Аллах лучше знает. Все.

Когда упомянутый (Токтамыш) хан завоевал земли Мамаю, получил известие, что Урус хан погиб в той битве и взял его земли. Сыновья Урус хана сбежали в Самарканд. Он присоединил эти земли к своим землям, потом, передав дела Урек Тимуру, сделал его улугбеком. Также отдал ему двусоставной эль на берегу реки Сыра, оставшийся от Урус хана. У Мамаю находилась дочь хазрета Джанибек хана, после его захвата (Мамаю), она отошла к Токтамыш хану.

Л. 48-б

Он ее выдал замуж за Урек Тимура, от нее родился сын, его назвали Текнебек. До сих пор в Крыму его потомки выдают дочерей за ханов и женят своих сыновей на дочерях султанов. Кого из людей душа тянула, тех здесь принимали. Мы, бедный презренный, пожелали этот экземпляр создавать дважды, второй раз начи-

---

¹⁸ Над строкой написано «бай».

наем снова. Если пожелает Аллах. Аллах знает о благодеянии. Это сохранилось в истории.

Этот раздел рассказывает о потомках рода Шейбан хана, кто стал ханом. Жизнь Шейбан хана была описана выше. Из его рода были сыновья Абулхайр хана; последним был Хызр, сын Айба оглана. Он был ханом вилайата Тура. Бахтияр султан был его сыном. Хамза султан и Мехди султан, потом Хаджи Мухаммад хан, Гали оглан ибн Мелик Тимур, он стал ханом. Был еще среди них и Хызр хан.

Л.49-а

Основания говорить об их ханствах не было. Его сын Махмутек хан, его сыном был Айбак хан, после ханом стал Махмутек Хаджи ибн Канбай ибн Илбек ибн Мелик Тимур. Он был достойным ханом. Он сразился с вилайатом Тура, туменом Кунграт и еще туменом Саджиута, обратил их в бегство и покорил себе. Из его рода в этой ветви был Дуст султан, его также называют Атгучи Тубай султан. От него осталось два сына. Других потомков не было. После Туглы Шейх пригласил вышеупомянутого Махмут Хаджи, после Абулхайр ибн Туглы Шейх ибн Айба оглан ибн Кулат оглан ибн Мелик Тимур стал ханом. Он был великим ханом. Покорив Тахт вилайат три раза, прочитал хутбу в Орда-Базаре. Один раз также взяв Самарканд, прочитал хутбу на свое имя. У него был сын. Шах Будаг султан был его сыном. У Шах Будаг султана было два сына: мудрый и справедливый Шахибек хан и Махмуд султан. Его сын – умный, справедливый Убейдуллах Бахадир хан. Все. После упомянутого Абулхайр хана покойный, прощенный хазрети

Л. 49-б

Ядыгар хан, Ибн Тимур Шейх оглан ибн Хаджи Туглы оглан ибн Араб оглан вышеупомянутый ибн Кулат оглан, вышеупомянутый Ибн Мелик Тимур, он стал ханом. Их ханствование происходило в период, когда Всевышний вручил Едику беку правление вилайатом Дешт в полномочии улугбека. Он (Едигу бек) назначал ханом человека из рода Чингиз хана и следил за его ханствованием. И за тех, кого не признавали ханом, сам стоял во главе этого ханства. Когда не признавали его власти, пользовался поддержкой своих упомянутых сородичей. Племена уйгур, канглы, кыпчак, карлук, калач, агачери не были подвластны ему. Были также племена джелаир, сунит, татар, меркит, курлауут, тамгалык, тогут,

ойрат, бургут, кады тулус, кумат, болгачин, урат, телегут, урйагат, курыкан, сагаат – они имели монгольское происхождение, будут подробно упомянуты. Племена кирает, найман, унгут, тангут, йескерин, кыркыз преданно служили

Л. 50-а

Чубин Баюргану, каждый стал известен отдельно. Алангуз, ортанкут, икерас, улкунот, курилас, конайут, ортавут, конкунат, ушумен, сулдус, илдузкин, байавут, кинегез, и еще одна община Дубин Баян хатун и Алан Кара, после смерти Кедхирая родились три сына, от которых было много потомства. И Дубин Баян хатун по происхождению была монголкой. Курилас был частью этого рода. В состав рода Кыйат вместе с родом Малтаг входило ещё шестнадцать юрт. Кынакас Салджиут, Балджиут – названия ещё двух родов. Хермекетчин, Кубай, Матаф Кыуат, Кыйатлык Туркичина Дурмен, Барын, Барлас, Бёкин, Ченгрет, отец Чингиз хана Едикен Джомат, брат Бугарат Кыйата Токлас, Йисун, род Мангытая. Род Чингиз хана таков: отец Чингиз хана – Есуге бахадир, его отец – Бербан бахадир, его отец – Кал хан, его отец – Тумене хан, его отец – Бай Сонур хан, его отец – Кайду хан, его отец – Дутумин, его отец – Баданджун хан.

Л. 50-б

У Чингиз хана было пятьсот законных жён. Первая жена – Бурте Кучин – была из рода кунграт. Вторая – Кулан хатун – была из рода меркит. Третья – Есугет – была из рода татар. Четвертая – Кунчу хатун – была дочерью Алтан хана, падишаха Хытая. Первую дочь Чингиз хана Ходжи-беги выдали замуж за сына Оргут Туту Курегена Инкираза. Вторую дочь Чечеген – за сына Урат падишаха. Третью дочь беги Алагай – за сына Чангута беги Онгута. Четвертую дочь Тумелун – за сына Кунрата. Пятую дочь Алталукан – за сына Аклуна. Чингиз хан родился в 549 году, в год Свиньи, в 15-й день месяца Зуль-каада. В 13 лет в том же месяце года Свиньи стал ханом. Правил 60 лет.

Л. 51-а

Умер в 73 года, в год Свиньи. У сына Чингиз хана, Тули хана, было четыре сына: первый сын Менгли хан, потом Хубилай хан и Хулаку хан. В этот период Бахтияр султан ибн Хызр хан ибн Иса пал шахидом в битве Калмук. Абулхаир хан вручил султанат вышеупомянутому Ядыгеру. Через два-три года сыновья Мансур ибн

Едику – Тимур бек и Тен Суфи бек убили Ваккас ибн Нуретдина. Ваккас был беком Абулхаир хана, его сыновья Муса бек и Ямгурчы мирза хотели отомстить и обратились к Абулхаир хану за поддержкой, ведь у хана была дружба с Ваккасом. Поддержки не было.

Л. 51-б

Тогда Муса и Ямгурчы отчаялись в Абулхаир хане и попросили поддержки у Берке султана ибн Ядыгера, храбрость которого была известна всем. Он согласился. Собрали войско и убили Ходжаш мирзу, сына Кади ибн Едику, который был причастен к смерти вышеупомянутого Кади. День ото дня Муса бек и Ямгурчы становились сильнее. Не забыли доброе дело Берке султана. После смерти Абулхаир хана, младший брат Ваккаса Аббас бек,

Муса и Ямгурчы возвысили Ядыгер хана. У Ядыгер хана было три сына: Илбарс хан, Султан хаджи и Аймен хан, отец Хасан Кули хана. Из его рода также были Бужуга хан, Суфьян хан, Аванеш хан, Кахил хан. У Мелик Тимура было шесть сыновей:

Л. 52-а

старший сын – Кулад, младше него был Джанта, младше него были Джанта и Токуд. У Джанты и Токуда род не продолжился. У Кулада было два сына: Абулхаир хан из рода айба и Ядыгер хан из рода Араба, который был из общины Айбак хана из рода Бек Конды. Отцом Мелик Тимура был Кахил. Отцом Батавул оглана был Джужи Бога оглан, его отец – Кайлык Бога оглан, его отец – Бахадир оглан, его отец – Шейбан хан.

Этот раздел повествует о состоянии, жизни и роде сыновей Токтамыш хана. Во главе стоят Чака и Туй хан. У Токтамыш хана было шесть сыновей: старший – Джелаладдин хан, Джаббарберди хан, Кебек хан, Керимберди хан, Кадырберди, Кучук султан. Токтамыш на троне Саин хана царствовал много лет. Ему подчинялись правители и беки вилайата Дешт. Причиной потери его мощи были известный Едику бек

Л. 52-б

и Асбай бек, младший брат отца Едику Кутлу Кая, который служил хану. Асбаю дали вилайат в Кылыгычы Куры. Едику также служил хану. Сам Всевышний предопределил его судьбу на великие дела. 4–5 раз он угонял лошадей из вилайата Токтамыш хана, но каждый раз его ловили и привозили к хану. Ширин Урек Тимур бек был другом вышеназванного Асбая; каждый раз, когда кого-нибудь

задерживали, он приходил и оправдывал его. Когда хан перешел границы в правлении, поняв это, они устроили против него заговор. Тимур бек пошел походом в Ирак, а Мавераннахр остался без правителя. Вследствие этого Токтамыш хан, собрав войско,

Л. 53-а

разграбил вилайаты Туркестан, Самарканд и Бухару. Узнав об этом, Тимур бек незамедлительно вернулся из Ирака. Назначив в главе войска Едику бека, направился против Токтамыш хана. На это сражение Тимур оглан взял с собой будущего Тимур Кутлуг хана, который в то время был еще огланом и продавал дрова в Хаварезме. Тимур бек отправился на это сражение через Туркестан, через Улуг таг. Вышеупомянутый хан узнал об этом, отступили к самой реке Идил. В Зафар-намэ описаны удивительные решения, предусмотрительность и искусство правления Тимур бека. Через два-три месяца они достигли вилайата. В Карамане состоялось сражение. Хан проиграл, народ разбежался в разные стороны. Тимур бек с утешениями отправил Едику бека, Кунчек оглана и Тимур Кутлуга для сбора богатства.

Л. 53-б

Кунчек оглан завоеванные вилайаты вручил (Тимур) беку, но Едику бек сделал ханом Тимур Кутлуг оглана, а завоеванные вилайаты перевел к истокам Яика. Кунчек оглан привез захваченные богатства, однако народ говорил, что он убежал вместе с ними. Тимур бек вернулся в свой вилайат. Токтамыш хан собрал вилайаты в районе реки Идиль и прибыл в вилайаты Сарай и Хаджи-Тархан. Через несколько лет состоялось сражение между двумя войсками: в этой известной битве участвовало войско Едику бека и Тимур Кутлуга против войска Токтамыш хана. Все предводители войска барын Ягыл бай, отборные воины и много бахадиров погибли в этом сражении. После этого Едику, оставив внутри эля Тимур Кутлуг хана, сам с сыновьями устроил погоню за Токтамыш ханом и в местечке Кара Тун в темную ночь свалил его в реку.

Л. 54-а

После этого Тимур Кутлуг хан и Едику бек, один стал беком, другой – ханом. Правили они много лет. Их власть распространялась с одной стороны до Хаварезма, с другой – до Казани и Руси и шла до границ вилайата Крым, Сарай, Сарайчук, Хаджи-Тархан. После того как прошло несколько лет, Тимур бек Кутлы стал ха-

ном. У него родились сыновья: имя одного Тимур, имя другого Кулад. Но хан умер, когда Кулад был еще ребенком. Шадибек хан был отцом вышеназванного хана, Тимур бек оглана. Хан завещал, чтобы Едику сделал ханом того, кто останется после него. Завещание было принято: Шадибек стал ханом, а после него ханом должен был стать его сын, Нуретдин мирза. Тимур Кутлуг хан выделил Нуретдин мирзе даруги Хаджи Тархана и 30 тысяч сарайских золотых монет.

Л. 54-6

И сейчас (?) мирзы Хаджи Тархана получают 30 тысяч золотых монет, это ярмак. Через несколько лет Шадибек хан умер. Нуретдин мирза сказал отцу, чтобы он сам стал ханом или же сделал ханом его, чтобы ханство перешло в наш род. «Человек черной кости не может быть ханом». Такой был ответ. Тимур был сыном Кутлуга, его (Тимура) сделал ханом. Нуретдин мирза проклял своего отца. Кулад, который был отцом Тимур хана, также принял его ханом. Тумен Бека Уйшун Пир Махмуда назначив ему улугбеком, возвеличил его. (Нуретдин мирза) собрал войско Туменов, черкесов и Так Кайтак и вышел против отца. Отец узнал об этом и сказал: «Или умру я, или он» и отправился в вилайат Хаварезм с несколькими преданными ему людьми. Он (Нуретдин мирза) пришел и покорила вилайат отца. Было очень много разбоя и ограбления. Говорят, что там была мечеть, построенная Едику беком. И посажены пять гранатовых деревьев.

Л. 55-a

Они сорвали листья и сожгли деревья. Известно, что по этой причине сын Кемаля Джихан бай спел мирзе:

«Кто даже пять свиной не может выпастить,

Сделал того Пир Махмуда беком

Ты сжег мечеть отца,

Которую не могли тянуть и пять батраков».

После этого происшествия не прошло и трех-четырех месяцев, как Джелаладдин хан, старший сын Токтамыш хана, прятаящийся после смерти отца, приехал с небольшим отрядом и выгнал хана Нуретдин мирза и взял его вилайат. Мирза и хан сбежали в вилайат Хаварезм, так как там поселился Едику. Весной Джелаладдин хан отправил с большим войском Сарая и Джихан бая в погоню за их элем. Настигли их за скалой возле реки Идил. Отрубили голову

Куладу. Хотели также казнить и мирзу, но Джихан бай сказал Сарая: «Со смертью одного мирзы род Едику не иссякнет. Надо поймать Едику со всеми его сыновьями и избавиться от них одновременно».

Л. 55-6

Сарай одобрил это решение, и мирза остался в живых. Отправились в вилайат Хаварезм. В тот момент Джихан бай спел мирзе: «Как ты, словно птица, попал в силки с Толук-соганом; словно неумелый новичок; Ах, что ты сделал, хан Токтамыш?!». Схватив мирзу, они привезли его к воротам Хаварезма. Едику бек усилил город и вместе с узбеками вышел к воротам города. Посадили голову хана на кол и закричали: «Кто ещё не видел голову хана?». В тот момент Дурмен Йакуб бек, отец Урус Джануки, был рядом с беком. Едику спросил у него: «Почему они привезли голову?». Он ответил: «Они сказали, что эта голова была врагом для вас, и они убили его. А сына твоего привезут вместе с ярлыком хана». Пир Йакуб Бек спросил: «Что это за ярлык хана?». Ответили:

Л. 56-а

«Хан велел нам преследовать их до вилайата Хаварезм; если мы схватим хана, то должны были убить его, а если схватите Нуретдина, не убивайте, потому что его кровь, это кровь моего отца. Отправьте его к отцу. Я не могу его убить, они нам приходится кровными родственниками. Если за ним придут, делайте то, что считаете нужным, я не буду противиться вашим словам. Если не придут, отпустите его. В той земле приказал убить хана, по тому приказу должны были убить хана, возвратить сына. Мы не пришли сюда воевать. Если согласен, то мы должны идти вместе, если нет, возьми сына». Йакуб сказал: «Если ты говоришь правду, то приведите нам мирзу». Из-за ран он не может самостоятельно передвигаться, пусть приведут». Йакуб сказал: «Приведите!». Все узнали его. Из глаз стали литься слезы.

Л. 56-б

Бек сказал: «Эй, бедняга, ты направлялся в свою сторону, почему ко мне вернулся?». «В этой ситуации какое благо будет», – спросил совета беков. Беки сказали: «Те слова, которые он сказал, все правда. Если нет, возможно, Нуретдин попал в рабство Сарая и останется жив. Джелаладина самого не было, был только его ярлык. Беки стали советовать: «Что же можем сделать в ответ это-

му хорошему делу?». Огланы и беки вышли напротив и пустили их в город. Дочь Токтамыш хана Джанбике ханум и этот бек очень подходили друг другу, отправились в ее Орду. Два-три дня готовились к свадьбе. Устроили большую свадьбу. В этом меджлисе Сарай бек и Джихан попросили,

Л. 57-а

чтобы мирза раскаялся и пал к ногам отца. Все люди хотели это увидеть. Мирза признал свой грех перед беком. Бек начал петь, браня его. Эти песни также пел и народ. Через несколько дней свадьба закончилась. Бек поверил хану и решил поехать на встречу с ним. Некоторые беки посоветовали не ехать самому, а отправить одного из сыновей и посмотреть, что он сделает с ним. «После этого отправляйся сам», сказали они. Приняв этот совет, отправил вместе с Сараем сына Сейид Ахмеда, но Джихан бая оставил здесь. Пока вышеназванный мирза (Сейид Ахмед) не предстал перед ханом, Сарай до этого рассказал хану о цели своего прихода. Хан гневно сказал, прогнал бы тебя, но ты сделал хорошее дело. На протяжении трех дней хан не принимал никого. Сейид Ахмед мирзу держал взаперти под строгим наблюдением.

Л. 57-б

Через три дня позвал Асбая и спросил: «Слышал ли ты о поступках и словах наших нечестивцев?». Асбай ответил: «Да, мой хан, безусловно слышал. Однако верны ли эти слова? Едику такой человек, что он всех обманывает. С того момента, как Нуретдин ушел из ваших рук, он прогнал его. Если об этом станет известно народу, станете посмешищем». Узнав о его приезде, сказал это со злым умыслом. Говорят, некто по имени Йурты Чулмай, как только услышал от Асбая эти слова, сказал: приведите его после вечернего намаза и ударил мирзу дубиной, которая была сделана подстать его мощи. У мирзы не осталось ни одной целой кости. Когда эта весть дошла до бая, схватили и привели к нему Джихан бая, он сказал: «Эй, грешный, не умер еще? Твои слова оказались неправдой». Джихан бай ответил: «Почему вы вините меня?! Надо винить того безрассудного негодяя. Я хотел вырубить дерево в корне, а он отрубил одну ветку.

Л. 58-а

Разве иссякнет род, если отрубить одну ветку?». Эти слова Джихан бая очень известны. После этого Бек сказал: «Я и народ на-

меревались убить тебя, однако по двум причинам я не смогу поднять на тебя руку. Во-первых, твоя кровь равна крови моего сына. Во-вторых, когда Токтамыш хан намеревался убить меня, твой отец стал причиной того, что я остался в живых. Твоей смертью мой сын не воскреснет». Отдал ему лошадь, пищу и отпустил. Когда Джихан бай, спасшись от Едику бека, прибыл в вилайат хана, он спросил: «С кем посоветовался хан, перед тем как убить мирзу?». Ответили, что убил его он с Асбаем. Когда приходят благородные воины, желающие добро нашему юрту, Асбай, боясь, что его дом ослабнет, давал такие советы. После приезда Джихан бай рассказал хану о делах бека (Асбая), однако дело уже было сделано, пользы не было, ведь Асбай старел.

Л. 58-б

Теперь мы начинаем рассказ про Джелаладдин хана и его братьев. В то время, когда Джелаладдин хан выгнал Нуретдин мирзу из его вилайата и стал там падишахом, его братья Кебек, Джаббарберди, Керимберди, Кадырберди кочевали, казаковали в разных местах. Услышав, что их брат взял юрт, они приехали к нему. Однако хан был очень ревнивым человеком. Он не оказывал им радушие. Прошло полтора года; хан никакие пожалования им не дал. В результате, Кебек не выдержал. Йахшы хаджи, сын Ширин Урек Тимура, был аталыком Кебека. Кебек объединился с ним и, присоединив несколько элей (сабак иллэрни) и собрав некоторое число людей, пошел против старшего брата. Их дома были расположены близко, поэтому он подумал, что как только он приблизится, тот может убежать. Но у хана было правило: он всегда ставил стрелков бахадиров для охраны своего дома. Кто бы ни

Л. 59-а

приближался, они начинали стрелять. Когда они (Кебек и Йахшы хаджи) вышли в путь утром, эта весть дошла до жителей Орды. В это время хан спал, и никому нельзя было будить его. Через некоторое время появился раб. (У хана) была любимая наложница, она проснулась и разбудила, и он проснулся, сказали, по словам раба, пало три тысячи людей. Было восемь схваток. В каждой схватке пало бесчисленное количество людей и лошадей. В итоге, Кебек сбежал, он погнал его, пошел и пленил его эль. Но в

этой битве хану между ребрами попала стрела¹⁹. Наконечник стрелы остался в лёгких, и хан некоторое время не мог ходить. Как только он начал ходить, это пошло ему во вред. Его лёгкие начали гнить. Через три месяца он скончался. Эта история произошла в середине зимы. В это время Кебек скрывался и блуждал словно странник. Джаббарберди зимовал далеко от Орды. Керимберди же находился близко к Орде. Он подумал, что если придет Кебек,

Л. 59-6

то он станет ханом. Поэтому он объявил себя ханом. С Джаббарберди они были от одной матери, и тот был старше его. Старший брат (Джаббарберди) немедленно отправил гонца. «Я стал ханом, так как думал, что придет Кебек и станет ханом. Как я могу быть ханом, когда у меня есть старший брат?! Пусть немедля приезжают, ханство принадлежит Вам!». Когда тот человек это передал, Джаббарберди быстро прибыл. Керимберди вручил ханство и вилайат и эль своему брату. Джаббарберди стал ханом. Он правил неделю или две. Однако позже Керимберди пожалел об этом. Однажды, когда они сидели и пили, Керимберди зарезал Джаббарберди ножом. Одни люди говорят, что беки Джаббарберди убили Керимберди, не выпустив его из дома; а другие говорят, что убив брата, он был ханом несколько дней, но потом народ узнал о его скверном деянии и отправили к Кебеку человека. Узнав об этом, (Керимберди) сбежал из эля и через два месяца скончался от горя. Истинную правду знает только Всевышний. В общем, Кебек хан пришел и стал ханом. Когда зимой умер Джелаладдин хан, Едику беку пришли известия о смерти хана. Едику бек сказал: «Если умрет Джелаладдин, вместо него ханом станет Джаббарберди. Все равно нам (власть) не достанется». Отправил человека своим шпионам, те сообщили ему, что Джаббарберди и Керимберди зарезали друг друга и теперь хан Кебек. Тогда сказал: «Если дела остались Кебеку, то Керимберди уже летом перешел в иной мир». Кебек хан зимовал в устье реки Бузан.

Л. 60-а

В это время Чекре хан был в Туркестане. Отправив за ним и пригласив его, привели и поставили ханом. Чекре хан и Едику бек, сделав упряжки для лошадей, спустились с гор к берегу моря и

---

¹⁹ В тексте дословно «ниже черного ребра».

шли вдоль берега и, дойдя до устья Бузана, Чекре стал ханом. Когда прошло три года, он начал считать Едику бека лишним. Бек был из тех угланов, кто не терпел такое отношение, прогнал Чекре, и вызвав к себе, сделал в стране ханом Сейид Ахмеда. Сам пустился за Чекре в погоню, которая длилась один месяц, в конце концов, вернулся, не разбив его. До того как он вернулся, Сейид Ахмед уже здесь скончался, когда он возвращался, также умер и Чекре хан. Убил Кебек хана. На трон взошел Дервиш оглан, который был беспощадным и безрассудным человеком. Но так как не было других людей, бек сделал ханом его.

Вот дошли до рассказа о Кадырберди хане и Едику беке. После смерти Кебек хана его вилайат захватил Чекре хан с Едику. Кадырберди хан с туменом бежал в вилайат Черкес. Собрались вокруг него все беки и огланы, которые остались от Токтамыш хана и его сына Джелаладдин хана, например сын Ширин Урек Тимура Йахшы ходжа и предводитель Кунграт Хайдар, а также сильные воины и бахадиры. Однажды вечером хан собрал большой совет. Там было много беков и бахадиров. Хан спросил:

Л. 60-б

«Что будете делать, если этот мирза-убийца, бешеный волк, придет к нам». Те ответили: «Что бы мы сделали?! Как только узнали бы, мы бы сбежали». Хан сказал: «Если вам или одному из вас попадет в руки этот бешеный волк Едику, я хочу отомстить Едику за отца. Вам я поверил. Едику уже много лет, его дни сочтены. Возможно, он умрет своей смертью». Также говорил: «Едику – скверный человек. Он убил отца, братьев, взял их вилайаты и взошел на трон. Какова моя ценность, если люди скажут: «Этот неудачник Кадырберди не смог даже одну стрелу пустить в сторону Едику?!». Я должен противостоять ему, до того как он умрет. Поддержите меня в этом деле». Все вскочили на ноги и сказали: «О, наш хан, ты сказал правду! Он притеснил не только тебя, а всех нас. Он разлучил нас с родиной. Мы готовы отдать наши жизни и сложить головы за тебя». Дали великую клятву. Подготовили все необходимое для войска и вышли войной на Едику бека. Некоторые люди говорят, что было три тысячи человек,

Л. 61-а

а некоторые говорят, что тысяча пять (сот) человек было. Однако верно, что там было три тысячи. Дошли до берега реки

Идиль, был конец осени. Вода только начала замерзать. Воины сказали: «Вода в реке вот-вот замерзнет. Надо подождать несколько дней, до того как замерзнет река, а потом переходить». Ответ хана, запечатлевшийся в истории, был таков: «Кто же не перейдет реку Идиль, если она обледенела?! Кто же не покорит Едику, если он мертв? Идиль надо перейти до того, как она замёрзнет; Едику надо взять до того, как он умрёт». Перешли реку. Едику бек, узнав об этом, собрал огромное войско – шестьдесят тысяч человек – и вышел навстречу. Эти два войска столкнулись лицом к лицу. У Кадырберди хана была пушка. Едику бек назначил своего сына Кейгубада иравулом. Хан выстрелил пушкой – Кейгубад не выдержал: у него разгорелось лицо и он, упав, обмотал себя знаменем бека. Бек всегда ставил своих бахадиров и воинов на передний ряд. Пало очень много лошадей и людей с обеих сторон. Пал также и хан. Бек также был ранен. Однако воины хана сумели повалить знамя бека и скрыться в укромном месте.

Л. 61-6

Оставшиеся в живых почтенные беки хана Конграт Хайдар и Ширин Тегене стали искать хана внутри войска, но не нашли. В итоге некий человек сказал, что хан ринулся внутрь войска, собравшегося под большим знаменем, и не вышел оттуда. После этих слов, потеряли в хане надежду. Пусть этот рассказ прервется здесь.

Теперь подошли мы к рассказу про Бека. Когда знамя бека было повалено и растоптано, большая часть людей бека сбежала. Однако небольшая толпа рабов, не участвовавшая в сражении, тотчас подошла к месту падения знамени. Увидели лежавшего на земле бека. Он был живой, но на нем были кровоточащие раны. Он был не в состоянии даже взобраться на лошадь. Рабы сказали: «Не может он поехать на лошади. Может быть, он умрет до того, как мы доберемся домой. Что же будем делать?». Поблизости в этих местах было озеро. Назвали имя этого озера. Посадили раненного бека на лошадь вместе с молодым воином и отправили по этому озеру. Сказали: «Когда доедешь, опусти бека в воду и жди нашего приезда». Он так и сделал – положил бека

Л. 62-а

на воду и поднявшись на верхушку дерева, стал наблюдать. **Теперь мы подошли к рассказу про раба Кадырберди хана.**

Хайдар и Тегене, посчитав, что нельзя сидеть сложа руки только со слов человека, который сказал, что видел хана, решили кого-нибудь поднять ханом. Если Тенгри будет угодно, он умрет, если нет – мы умрем. У хана был один близкий родственник. Хотели назначить кого-то из огланов, но они были в замешательстве, были беспомощными. Чага был братом Туй ходжи, о котором мы упомянули выше. Сыном Чага был Ичкили Хасан, он был известен. Его сыном был Мухаммад оглан. Он и есть Улуг Мухаммад хан. Хайдар сказал Тегене: «Он является близким родственником хана, поэтому ханом надо ставить его». Тегене согласился. Они вдвоем пришли к нему и сказали: «Хан умер. Нет ему достойного наследника, кроме тебя. Мы хотим сделать тебя ханом. Если Всевышний Тенгри одарит тебя благом и ты станешь ханом, то не будем мы считать ханом никого, кроме тебя и будем выполнять твои приказы. Даем тебе клятву». Он ответил: «У вас ко мне не было уважения. Если сейчас я стану ханом, а вы – нукерами, разве будете вы считаться с моими решениями и ярлыками? Не говорите так, а то опозорите меня перед народом». Хайдар и Тегене сняли ножны меча и сказали:

Л. 62-6

«Если Всевышний окажет нам такую милость и ты станешь ханом, а мы не будем ценить тебя, как прежние ханы и не будем подчиняться твоим приказам, – пусть Всевышний возьмет наши души». Взяв за обе удила, понесли хана в середину войска и, тотчас подняв его на белом покрывале, сделали ханом. В это время увезли тело бека на спине коня. Бек лежал в озере, а его слуга наблюдал. Бек спросил своего слугу: «Что хотят сделать эти два раба?». Тот ответил: «Они поссорились». Спросил: «В какую сторону направилось войско?». Слуга ответил: «В ту сторону, откуда приехали мы». Бек сказал: «Наш человек стал предводителем. Есть ли сейчас кто-нибудь на месте сражения?». Слуга сказал: «Есть маленькое знамя и небольшая толпа людей». Бек сказал: «Они хотят найти меня». В этот момент наблюдавший человек увидел, что люди под знаменем стали расходиться в разные стороны. Этот человек, испугавшись, спустился с дерева и спрятался в зарослях камыша и стал оттуда наблюдать. Через некоторое время с этой стороны фланга появился один конник. Звали его Хантимур, был он нукером Токтамыш хана, но сейчас служил беку. Бек очень поддерживал его и много добра

сделал ему. Наблюдавший человек увидел, что это он идет и плачет и поговаривает: «О, мой дорогой бек,

Л. 63-а

о, мой падишах, много пользы увидел я от тебя; очень снисходителен ты был ко мне. Однако сам я ещё не был тебе полезен и не знаю, где ты сейчас». Этот скверный человек знал, что бека привезли сюда, но не знал, где он был точно. Он специально громко плакал. Тот человек, который наблюдал за ним и знал, где лежит бек, со спрятавшегося места дал ему знак. Этот тотчас спрыгнул с коня, подошел к нему и, обняв, спросил, есть ли у него известия о предводителе. Тот сказал: «Он (бек) находится в реке, но у него много ран». Этот обманщик сказал: «Все еще там люди из вражеского войска, разбрелись в разные стороны. (Его) нельзя отсюда сдвигать. Я спрячусь в этом месте. Ладно, так и быть, попробуем (его) унести». Отдал ему боза (медовуху) и ушел. После того как он ушел, бек спросил: «С кем вы разговаривали?». Ответили: «Это Хантимур, он плакал и искал вас». Бек спросил: «Ты сказал про меня?». Ответили: «Да, сказал». Бек сказал: «Ох, и с плохим же человеком ты говорил. Сейчас он с другими людьми придет сюда». Говорят, в этот момент бека вытащили из воды.

Л. 63-б

Бек спросил у Сарая: «У вас есть хан?». Сарай ответил: «Ушел на милость Бога». Бек сказал: «Что станет с вашим элем?». Сказал: «Падишахи видя такое состояние страны от горя грызли бы землю». После этого Мухаммад хан напал на войско Едику бека и устроил за ними погоню. Захватил его страну и стал там ханом, и все ему покорились и подчинялись.

Теперь расскажем про сыновей Едику бека. У Едику бека было много сыновей. Те, которые были известны изначально – пять. Старший – Кейгубад, потом Нуретдин, младше него был Мансур, младше него – Кади, младше него – Невруз. В этом сражении войско бека было покорено. Кейгубад и Нуретдин сбежали в сторону Туры и направились в эль башкурт. Но, Мансур, Кади и Невруз и сыновья Шадибек хана Гийазетдин поехали в Московский вилайат. Нуретдин мирза болел чахоткой (?). Болезнь его усилилась, и зимой он скончался. Из его приближенных четыре человека – глава дивана Сейид Гали, сын и отец Эйем Солтанака.

В ту же зиму увезли его в Сарай. Из-за снега в пути погибло много лошадей. Тело положили на шкуру черно-белой лошади

Л. 64-а

и, повесив себе на шею, привезли в Сарай и похоронили в построенном для него склепе. До сих пор в его могиле лежит кусок той шкуры лошади. Говорят, Сейид Гали, глава дивана, говорил Ваккасу и Габбасу: «Как вам не стыдно, я столько перетерпел от вашего отца». Снимал шапку и оголял шею, чтобы глаза могли видеть пятна от ободранных мест, которые остались, когда тащили труп. Говорят, Кейгубад мирза заболел желтухой. Весной он утонул. Но вышеупомянутые Мансур, Кади и Невруз и Гийазетдин приехали в Московский вилайат. Зимой и весну провели там. Погибло много воинов, которые были с ними. После того как умер этот человек (Кейгубад), Мансуру пришла мысль, он сказал: «Будет плохо дело, если я умру здесь, и мои кости будут лежать среди костей неверных». С рассветом он собрал беков и достойных людей и сказал: «Мы – мусульмане, как будет плохо, если наши мертвые тела будут лежать на земле неверных. Давайте все вместе уйдем в степь. Если справимся – хорошо, если не справимся, хотя бы наши кости окажутся там».

Л. 64-б

Все одобрили эти слова. После этого, взяв несколько воинов и приготовив оружие и назначив главным Гийазетдина, выехали к истокам реки Яик. В этот момент к Мухаммад хану приехал беглец и сообщил, что Мансур бек, подняв Гийазетдина ханом, идет на вас. Хан спросил: «Сколько у него человек?». Беглец ответил: «Кажется две тысячи человек». Сказал: «С двумя тысячами идут на меня?». Сказал: «Когда они ушли туда, погибли тысячи людей, поэтому они объединились, вместо того, чтобы умереть среди неверных, они решили: «Если добьемся успеха – достигнем цели, если же нет – погибнем и оставим лежать наши тела на земле Ислама», – с таким намерением они идут». В момент приезда беглеца, Тегене бек был на приеме у хана. Говорят, у Едику бека была одна красивая дочь, которая была от одной матери с Мансур бекком. Когда было разбито его (Едику) войско и он погиб, эта девушка попала к Тегене, и он взял ее (в жены) и очень любил ее. Когда беглец доставил весть и Тегене был на приеме, хан сказал

бекам на совете: «Езжайте домой. Возьмите снаряжение для войны и приезжайте обратно».

Л. 65-а

Тегене бек пришел домой, был полдень, он прилег и потом встал и задумался. Его жена пряла пряжу. Бек произнес два-три раза «Эстагфирулла» и покачал головой. Жена спросила: «Вы чем-то очень сильно озабочены?». Бек ответил: «Твой старший брат идет из чужбины с немногочисленными людьми и намеревается напасть на нас». Она сказала: «Скорее всего, это слухи. Разве нападет он на такого великого хана с его малым количеством людей?». Бек сказал: «Нет. Из его войска сбежал один человек и пришел к нам. Он сообщил нам эту весть. Брат твой не желает умереть в Москве, а желает оставить свое тело на земле, где похоронен его отец. Он сказал, если я смогу повернуть дело, мои кости будут на мусульманской земле». Жена, поняв, что это правда, стала плакать и сказала: «Я осталась без отца и сейчас останусь и без брата». Он очень любил ее и пожалел ее и сказал: «Пусть Тенгри не покажет мне, как ты льешь слезы, не плачь. Это дело уже произошло. Что возможно сделать хорошего я сделаю для твоего брата. Все в руках Всевышнего». Когда она услышала эти слова от бека, со своего места встала

Л. 65-б

и проявила ему почтение: «Если Вы проявите свою заботу, заступитесь, есть надежда, что я не останусь сиротой». Бек дал слово. Ханша осталась довольна. На рассвете бек собрал войско и подошел к хану. Хан с большим войском пошел против Гийазетдин хана и Мансур бека.

Подошли к рассказу про Мансур бека и Тегене. Говорят, отец Хытай Мелик падишаха Сейид Али бек рассказывал: «Мы перешли Яик и близко подошли к Камышлы Самар. Утром наше войско двинулось, мы шли впереди войска. В это время вернулся наш караул. Сказали: «Остановите отряд, мы встретили одного странного человека. Мы расскажем о нем. Бек остановил отряд. Сказали. Мы ехали верхом, впереди нас, в тумане, на запряженной лошади ехал человек. Он увидел нас, мы увидели его. Мы подумали, что он сбежит, но он ехал, не скрываясь, мы тоже подошли к нему и спросили: «Кто ты?». Он сказал: «Вы почему спрашиваете? Я не тот человек, который будет разговаривать с вами. Приближа-

ется ли ваш бек?». Мы ответили: «Приближается». Он сказал: «Идите, скажите, пусть придет бек, у меня есть с ним разговор». Он пришел с нами. Стоящий у того оврага человек, это он.

Л. 66-а

(Бек) ударил себе по пояснице, взобрался на своего скакуна и поскакал ему навстречу. Близко мы увидели, что тот человек резко слез с лошади и поклонился. Все мы были удивлены. Бек также поклонился, сказали мы друг другу: «Очень странно все это». Через некоторое время бек вернулся. Мы посмотрели на его лицо. Лицо у него светилось, как луна. Подошел к одному воину и приказал ему отвести тому лошадь с грузом. Он пошел и отдал лошадь. Тот убрал багаж и вскочил на нее, потом запряг эту лошадь, а тому человеку отдал свою лошадь, и тот вернулся и встал в строй. Бек медленно ехал с войском и ничего никому не говорил. В этот вечер лег спать раньше. Мы беспокоились, что это за человек и что происходит. Когда настал вечер, мы, три человека, искали пути, как вывести из дома бека, чтобы он рассказал свой секрет. Наконец мы увидели, как он вышел, немного мы потерпели, потом быстро подошли и сказали: «Мы уже не знаем что делать, вы расскажете нам что произошло, или нет?». Бек сказал: «Я вышел для того, чтобы вам рассказать, позже узнаем, получатся ли наши дела. Этого человека прислал Тегене. Он приветствовал не с миром, а с войной: «Не надо было ему так делать».

Л.66-б

Что же он может сделать с двухтысячным войском против большого войска?». Однако войско приближается к нам, и у нас нет выбора. Я – сын Едику. Я сам не смог предотвратить этого, пусть то, что предопределено Всевышним, то и будет». И еще сказал: «Хан на этот раз (разделил войско) на отряды. Сам возглавит один отряд, второй – Хайдар. Прошу, и вы разделитесь на два отряда: один против хана, один против меня. Я со своими воинами стану перед (вашим) ханом. Вы скажите хану: «Пусть он со своим отрядом приблизится ко мне и коснется моего знамени. В конце концов, мне придется увести хана с поля боя. Хайдар не отступит. Вы встретитесь с Хайдаром. Прошу, чтобы, не думая, что хан бежал, не распускали своих воинов. От Хайдара будет помощь». Мы спросили: «Вы два раза поклонились, смысл этого в чем?». Поклонился, когда сказали, что бек передал Вам салам. И поклонился

после переданных им слов. Удивленные мы вернулись в свой лагерь. На рассвете двинулись в путь и через день приблизились к Камышлы Самар. На третий день рано утром отправились в Самар, рассвело. Прошла новость, что приближается войско Мухаммад хана. Бек разделил (войско) на две части.

Л. 67-а

Сначала мы выстроили ханский отряд, потом хан сам выстроил левый фланг. Через некоторое время появился отряд Мухаммад хана. Увидели, что впереди Ширин Тегене с двумя знамёнами. Хайдар был во главе отряда в тысячу воинов с одним знаменем. Как только войска приблизились друг к другу, Гийазетдин хан, следуя советам Тегене, выстрелил огнем по знамени Тегене. Тегене засуетился, направился за помощью к хану, но хан не смог устоять и сбежал. Войско стало распадаться. Гийазетдин хан хотел пуститься за ними, чтобы преследовать их, но Мансур бек знал, что это хитрость и вернулся с пути. Их пути сошлись заново. Состоялось сражение. Не было еще такого большого сражения в народе Узбекском. Один воин взял в плен и увел с собой Хайдара. В месте, где встретились два войска, было очень много павших. В итоге, в войске Хайдара осталось триста человек, в войске Мансур бека – восемьдесят три. Ни у кого не осталось сил». Тогда Мансур бек сказал:

Л. 67-б

«О, воины, оставим этого человека, не будем трогать его. Мне помог сам Всевышний, присягните мне на верность. Я не нарушу эту клятву». Все воины принесли клятву. В ногу Хайдара попала стрела, но они смогли сбежать. Пустились за ним в погоню, но уже стало темно. Гийазетдин хан отправился на Идиль, покори́л там эли и стал там ханом. Мухаммад хан взял эли другой стороны Идиль и отправился в вилайат Крыма. Прошло два года. Гийазетдин умер. Сын Тимур хана Кичик Мухаммад хан в то время был главным. Мансур бек сделал его ханом и ездил с ним, но народ не принимал его. Мансур бек решил поехать к дальнему хану (Улуг Мухаммаду). Был один старец из нукеров Токтамыш хана по имени Хан Тимур. Спросил у него совета, сказал: «С этим молодым огланом дела не идут. Я думаю, что мне лучше уйти далеко. Что можешь посоветовать?». Тот сказал: «Кто такой Мухаммад? Старая (бывшая) телега не годится для езды! Так ты будешь в безопасности, Барак карт словно бык, залезешь на свою телегу, если тебе повезет,

Л. 68-а

преклонись перед стариком, узнаешь что будет». В то время Барак хан со своим элем находился в казакских летовках. Он прославился как отважный воин. Матерью Мансур бека была сама дочь Урус хана, Барак хан был его родным дядей. «Кем я буду с этим огланом», – сказал так и перенес Орда Базар, перевез к Барак хану и сделал его ханом. Прошло пять-шесть месяцев, хан с бесчестными главами нукеров бека пригласили бека в эль. Когда бек пришел на прием, дал ему мед (медовуху), когда тот опьянел, ударив ножом, убил его. Некоторые говорят, что он задушил его тетиной лука. После того как убил Мансур бека, взял его эль себе. В этом месте был калека, спросил у него: «Ты для всех главный карачи, скажи мне, что сделать мне в этой стране, чтобы люди стали за меня?». Сказал: «Видишь камень, убьет животное, но не отделит мясо от костей. Недовольные люди как этот камень.

Л. 68-б

Если будешь отнимать у народа его имущество и делать людей нуждающимися, эти не будут тебе элем». Эти слова ему (Барак хану) показались разумными: он переместил страну к берегу Кубан Йарсы. Когда зимой это маленькое море покрылось льдом, он переместил страну на другой берег. Говорят, что этой зимой было три переселения с одного берега на другой. Закончилась пища, ничего у них не осталось. Было интересно, что на одного человека приходилась одна лошадь. Эта местность стала известна как Кубан Карлык. Когда пришла весна, его государство опять переехало к устью Яика. Когда Мансур бек пал шахидом, Кади и Невруз сбежали к Мухаммад хану. Барак хан также направил свой вилайат в эту сторону, отсюда много к ним людей сбежало, собралось целое войско. Когда услышали, что эль (Барак хана) приближается к берегу Яика, они (Кади и Невруз) ездили верхом на лошадях. Каждый день к ним понемногу стали сбегать люди, и их стало много. Когда они перешли реку Яик, они перешли реку Джим. Состоялось сражение на границе Кайнар Сагыз. Кыпчак Айаз рассказывает: «Нас было тридцать

Л. 69-а

три человека под предводительством Магриба. Когда встретились два войска, нас всех разделили и отправили в разные места, одни были рядом с ханом, другие – по левую сторону. И мы не знали друг о друге. Два войска шли навстречу друг другу. Впереди

иравула Мухаммад хана был человек в красной одежде на бойком аргамаче. Когда он приблизился поближе, мы узнали в нем Хытай Сейид Али. Мы стали выкрикивать его имя. Он посчитал, что это был боевой клич. Мы поняли, где находимся. Сейид Али напал на них. Барак хан назначил Булюк Булат Султана иравулом, их иравул также напал на них. Люди хана наблюдали за сражением. Мы, все кто были, тотчас, примкнув друг к другу, навалились на него. Все стали стрелять, полагая, что Магриб уже подошел, летящие стрелы были похожи на даргана. Мы помчались на них, наблюдающий за нами человек хана убежал. В это время мы услышали,

Л. 69-6

как хан сказал своим людям: «Оставьте их, нападайте на Булюк Булад Султана!». Эти люди все направились в сторону Булюк Булад Султана. Состоялось большое сражение. Несколько человек, забрав хана, отступили. Говорили: Булюк Булад Султан подошел и напал. У него был серовато-белый конь, похожий на жеребца. Хан сказал: «Ради Аллаха, не думай, что это быстроходная лошадь, ты на ней не сможешь сразиться, это – маленькая лошадь. От лязга брони, она не побежит». Однако султан выехал верхом на этой лошади. При восьмой атаке лошадь потеряла силы и встала. Стали атаковать все ближе. Их становилось все больше, не могли прорваться. В конце концов, увидели, что не смогут скрыться, не потеряв его и людей. Внук почтенного Улуг Асбая Мухаммад бек, чья смелость и мужество известны, ворвался в центр битвы, смешался с людьми султана, схватил султана за спину и повалил его наземь. Когда тот упал, войско разбежалось, была долгая погоня. В конце концов, по причине того, что Барак хан не мог ехать верхом, оставили его с одним воином в центре сражения и ушли.

Л. 70-а

Кыпчак Айас бек обнаружил его, отрезал голову и принес ее Мухаммад хану и Кади беку. За это дали ему даругу Сарайчука. До сих пор даруга Сарайчука принадлежит им. После этого они пошли в поход и взяли его вилайат себе. И хан вернулся домой. Кади бек все еще оставался там. Говорят, когда в этой махалле Барак хан убил Мансур бека и взял его вилайат, Йетти Сан (семь племен?) левой (руки) были внутренним элем и заместниками хана. Те эли, которые были захвачены от Мансур бека, были притесняемы от них и видели от них много несчастья. Некоторые говорили,

что это они убили Мансур бека. Эта весть дошла до ушей Кади бека. Когда Барак хан был убит и его эли захвачены, из-за своей обиды стал притеснять их, что не осталось у них богатства. Что он захотел, то забирал: и девушек и парней. Эти, потеряв терпение, сорок человек объединились, чтобы убить бека. Во главе их был Турды ходжа бек – из сыновей Манкут Тулага.

Л. 70-б

«Как уьем бека?». Он сказал одну мысль: «Сейчас в степи много дроф (тувадаков). Бек каждый день ходит охотиться на дроф. На рассвете мы отправимся на прием. Будем идти позади бека, а один из нас пойдет впереди него. Тот, кто пойдет впереди, вдруг побежит вперед, как будто увидел дрофу. Бек побежит за ним, и тогда мы выстрелим в него. Эта птица обычно сидит на яйцах, если поблизости нет людей. Если же подойдут три человека, она убегает. Таким образом, яйца остаются в сохранности. Саму ее стреляют, когда она сидит на яйцах или когда убегает». На рассвете эль двинулся, бек пошел вперед, эти все пришли показаться беку. Один из них пошел впереди бека. Приблизились к месту с густой травой. Этот человек вдруг побежал вперед со словами: «Впереди есть дрофа». Бек посмотрел на него и побежал за ним. Люди оглянулись друг на друга. Ни у кого не хватило смелости выстрелить в него. Отец упомянутого Турды ходжа Кулан Бахадир,

Л. 71-а

поняв, что возможность уходит, вытащил лук и стрелу и выстрелил. Стрела угодила в висок около уха, с бека слетела шапка. Говорят, что потом Кулан говорил: «Я испугался тогда, боялся упустить случай, поэтому выстрелил. Однако стрела угодила в висок около уха». Смерть Кади бека была такова. После этого сделавшие это дело люди тайком отправились в вилайат калмыков. В это время Абулхаир хан убил Махмуд ходжа и взял в жены Джанак бегим. Бегим была из дочерей мангытов. Хан не считал правильным отправить в вилайат калмыков. Отправил к ним человека, вернул обратно и сделал их нукерами.

Подшли к рассказу об Улуг Мухаммад хане. После убийства Кади бека в левом крыле началась смута. В оставшемся эле стали править Кечек Мухаммад хан и Навруз бек, один стал ханом, другой беком. Улуг Мухаммад хан в это время находился в вилайате Крым. Услышав об их ссоре, решил действовать и не оставать-

ся там. Сказал: «Если не пойду на них походом, то умру!». Взял всех своих кочевников и пошел на Хаджи Тархан. Они (Кечек Мухаммад хан и Навруз бек) прослышали о том, что он (Улуг Мухаммад хан) направляется к ним, также пошли против него.

Л. 71-б

Чтобы взять Хаджи Тархан, Улуг Мухаммад хан со своим войском переправился через реку Идиль и направился в сторону реки. Те шли напротив него, оставляя воды (рукава), выходящие из (реки) Идиль за спиной, устроили битву. Битва двух Мухаммад ханов знаменита. Сказал: «Была зима. Каждый день было сражение. С обеих сторон погибло много воинов». В тех местах говорят, сын Гийазетдина не вкладывал меч в ножны. Шесть сыновей хана не слезали с телеги. Эти шесть сыновей были огланами Кечек Мухаммад хана. Когда наступила весна, начался сильный голод, с обеих сторон осталось очень мало воинов. В конце концов, беки решили так: река Идиль, Хаджи Тархан и Сарайчук достались Кечек Мухаммад хану, а Крым – Улуг Мухаммад хану. Так они прекратили противостояние. Махмуд хан был сыном Кечек Мухаммад хана. У него было двое сыновей – Касим хан и Абдулкерим хан. Еще одним сыном был Ахмед хан, сыном которого был Муртаза хан.

Л. 72-а

Ак Кобек хан, который ханствует в Хаджи Тархане, говорит: «Когда Улуг Мухаммад хан пошел на них походом, Конграт Хайдар обиделся на хана, собрал три тумена кунгратов и отделился от хана и не подчинился ему. Он не пришел на это сражение. После упомянутого сражения силы хана иссякли. Хайдар пошел и поднял ханом Сейид Ахмада, сына Джаббарберди, а Мухаммад хана прогнал. Хан (Улуг Мухаммад хан) ушел и хитростью взял у Албай Алтун бая вилайат Казань и стал там ханом. По этой причине до недавнего времени в казанском вилайате ханы были из его рода. Итак, сыном Улуг Мухаммад хана был Махмуд хан, его сыном был Халил хан, его сыном был Ичим хан, Габдуллатиф хан, Мухаммад Амин хан. У вышеупомянутого Чага было два сына – Хасан и Баш Тимур. Сыном Хасана был Улуг Мухаммад хан. На этом рассказ о нем закончился.

Подошли к рассказу об огланах Тимура. У Баш Тимура было два сына. Одного звали Девлетберди, другого звали Тюрк Кыйасетдин.

Л. 72-6

Род Кыйасетдина не продолжился. У Девлетберди было два сына – Хаджи Кирей и Джан Кирей. Во времена Улуг Мухаммад хана этот Девлетберди правил в Крыму. Все эли и народ принадлежали Мухаммад хану. Он (Девлетберди) из Крыма не выезжал. Из-за страха перед Мухаммад ханом, у него не было желания стать ханом, там он (Девлетберди) и умер. Однако судьба его сыновей Хаджи Кирея и Джан Кирея была такова. Когда Хайдар бек прогнал Мухаммад хана и ханом поставил Сейид Ахмада, сын Джаббарберди хана, эти двое ходили на окраине эля. После того как Сейид Ахмад стал ханом, отправил человека, чтобы их убить. Узнав это, эти двое сбежали в сторону реки Узи (Днепра), перейдя ее, отправились в вилайат Черкес, потому что их мать была из вилайата Черкес. Когда дошли до реки, увидели, что погоня за ними уже приближается. Бросив колчан со стрелами и снаряжением, прыгнули в реку. Говорят, с ними был один человек, преданный друг. Когда они отплыли на некоторое расстояние, увидели, что догнавшие люди были на расстоянии одной выпущенной стрелы. Одна стрела случайно угодила в лошадь Хаджи Кирея. Проплыв некоторое расстояние,

Л. 73-а

они поняли, что лошадь не сможет бежать дальше. Этот преданный друг отдал свою лошадь Хаджи Кирею, а раненую лошадь взял себе. Прошли некоторое расстояние, но не могли оторваться. Этот преданный друг увидел, что лошадь не идет, ударил лошадь, но та не шевелилась, тогда позвал он их и сказал: «Я дальше идти не могу, пусть Всевышний одарит тебя благом. Прошу тебя, не забудь о моих детях». До сих пор его внуки пользуются уважением перед ханами Крыма. Эти вышли из реки, но у лошадей не было сил двигаться дальше. Бросили лошадей, сами скрылись в зарослях около реки. Погоня не перешла реку, вернулись обратно. Эти (Хаджи Кирей и Джан Кирей) шли весь день и целую ночь и пришли к большой дороге. Из-за голода и жажды, которые мучили их, не смогли идти дальше. Старший брат (Хаджи Кирей) сказал брату: «Ты сиди на краю этой дороги и наблюдай, кто будет по ней проходить». Он пошел туда и стал ждать. Через некоторое время появилась группа торговцев. От голода Джан Кирей совсем обессилел. Он поприветствовал их, те тоже поприветствовали его. Они спросили: «Кто ты такой?».

Л. 73-6

Он ответил: «Я иду с верхнего (высшего?) эля хана. Мы попали к грабителям, они ничего нам не оставили. Уже несколько дней прошло, мы шли голодными и пешими. Нас двое мужчин было. Один из нас, более сильный, пошел искать помощи, а я не могу ходить, остался здесь, и вот вы наткнулись на меня». Эти люди пожалели его, накормили и взяли с собой. Через некоторое время, не найдя помощи, вернулся Хаджи Кирей. Увидев, что его брата увезли торговцы, очень сильно расстроился, сел и заплакал. Потом направился в ту же сторону за помощью. Шел несколько дней и, наконец, прибыл в страну. Увидел, что сидит группа людей. Он спросил у них: «Кто является правителем этой страны?». Ему ответили: «Девлетберди Мулла». Он пошел к Мулле. Мулла спросил: «Кто и что за человек ты?». Хаджи Гирей ответил: «Я иду из страны Мухаммад хана. Я был бедным человеком, там я кочевал, решил отправиться в другую страну, встретился с грабителями, которые отобрали мое имущество и мое пропитание. Несколько дней ничего не ел. Можете ли вы дать мне еду и отдых?».

Л. 74-а

(Мулла) ответил: «Дадим. Если такое дело, то останься у нас. Мы позаботимся о тебе». (Хаджи Кирей) принял это предложение и остался на службе у Муллы. Прошло полтора года. Говорят, что (Хаджи Кирей) в доме Муллы или в другом месте, всегда, когда садился, под себя клал ковер или пучок травы, на голую землю не садился. Мулла сказал своей жене: «В нем я вижу признаки господина, позаботься о нем, не давай ему много работы». Однако жена Муллы была безжалостной, не ухаживала за ним как следует и нагружала его работой. Когда он садился, положив под себя что-нибудь, они смеялись над ним и говорили: «Зачем тебе это?». Так прошло полтора года в царстве Сейид Ахмад хана. В следующую зиму он (Сейид Ахмад хан) остался поблизости Менкермена. Менкермен была высокой крепостью на границе вилайата Курел с Крымом. Хан туда уже ходил один раз и захватил много полона. Потом договаривались, и он этот полон возвращал обратно. Даруга этой крепости был очень наглым человеком.

Л. 74-б

Этот раздел расскажет о роде Бек Конды. Алтунай Султан, его отец Кучум хан, его отец Муртаза, его отец Айбак, его отец

Мухаммад, его отец Шейбак, его отец Хаджи Мухаммад, его отец Али оглан, его отец Бек Конды, его отец Мелик Тимур, его отец Батавул, его отец Джуджи Буга, его отец Калбак Буга, его отец Бахадир, его отец Шейбан хан, его отец Йуджи, его отец Чингиз хан, да будет доволен ими Аллах. **Подошли к рассказу о Шейбан-хане.** У Шейбан-хана было три сына. Одного звали Шагбан, следующего Шеввал и еще одного Бахадир и его (Бахадира) сын Калбак Буга, его сын Джуджи Буга, его сын Батавул, его сын Мелик Тимур и от Мелик Тимура родились несколько царевичей. Имена такие: старший сын Илик, младше его Пусат, Джанта, Сивинч Бей и Бек Конды. У упомянутого Пусата было два сына. Один Араб, другой Айба. Из рода Айба Абулхайр хан, из рода Араба – Ядыгар, который был знаменитым ханом. И из рода Бек Конды – Айбак хан, который был знаменитым ханом и правил, объединив страны Кыргыз и Казань. Также известен

Л.75-а

сын оглана Илика Канбай и его сын Махмудек Ходжа. Отец упомянутого Абулхайр хана Туглы Шейх, его отец Ибрахим, его отец Пусат и покойный, да простит Аллах его грехи и возьмет его в рай, Абулхайр хан, да будет доволен им Аллах. От него родился оглан Шах Будаг султан, он был его сыном. Знаменитый шахид (*погибший за веру*) Шахибек и еще один сын, Шах Будага Махмуд Султан был его сыном. Справедливый и совершенный в вере Абдуллах Бахадир хан был сыном Темир Шейха, отца упомянутого Ядыгар-хана. И его отец Хаджи Туглы оглан, говорили, что его отец Араб оглан. Он был человеком, имевшим много имущества. Отец последнего Хидыра – Ибрахим и Хидыр оглан сын Бахтийяр султана, сын Хамза Султана, сын Мехди Султана. После него ханом стал Хаджи Мухаммад хан. Собрал Башкурт, Алатырь, Мокшы и захватил в стороне Шехр-и Болгара улан и Шехр-и Тура – знаменитые владения мангытов – и был великим падишахом. И еще, они были сыновьями уже известного Али, сына Бек Конды.

Л. 75-б

У этого упомянутого хана было еще три сына: Акы, Шейба и Махмуд. Также у Шейба было три сына. Имя одного Ак Курт, Бубей и еще одного Ак Мухаммад, и еще у Мухаммада было четыре сына: Айбак, Акы, Мамук и Муса Чалуш. У этого упомянутого Айбака было два сына. Три царевича у них было. Имена огланов: Сары Сул-

тан и Муртаза султан, они став взрослыми, подчинили себе весь Мавераннахр. Между Инкерек и Сунак, на берегах реки Тур в юртах Элифа стал ханом. У этого Муртаза хана родились три сына. Одного звали Ахмед Гирей, еще одного, говорят, Кучум хан. И этот (Кучум хан), говорят, был умным и совершенным. И Чайлу султан также является сыном Муртаза хана. До сих пор в Казакских юртах (Казак йуртларында (землях)) у него говорят есть сын. Кучум хан совершил поход в Туркестан в сторону Отрара и со всей страной казаков (Казак мәмләкәти) бился. В конце Всевышний дал ему силы и помощь, и он захватил их и роздал их имущество народу, и Тай Буга стал великим ханом в юрте Ишдеке. Имена сыновей этого Кучум хана, согласно этому рисунку (рәсем)²⁰: Гали-хан, Таш султан, Катай

Л. 76-а

султан, Мухаммад Кол султан, Чавак султан, Хаджим султан, Ишим султан, Алтун Тай султан и еще был один султан, но умер в младенчестве. Это было известно его карачам и распространено в народе. Также у него было девять дочерей. Так был упомянут их отец. Во времена его старшего сына Али хана их юрт расстроился и распался. Были захвачены русскими неверными юрты Башкурт, Алатыр, Мокша и еще некоторые, и до сегодняшнего дня они остаются под упомянутыми неверными. С целью объединения войск Али-хан пришел к известному Иштирак беку. Однако тот, сказав, что «сын моего младшего брата не может меня привязать к себе», не помог ему. Как только тот пришел, силой забрал у него жену по имени Кулу Джихан и деньги, которые остались от его великого отца. Потеряв надежду и положив тело своего умершего сына на спину своей лошади, перешел через знаменитый переход Джан Себук реки Яик, и похоронили его в крепости Уфи, которая расположена на берегу Ак Идиля (Белой). Могила Али хана находится в земле, называемой Кермен. У Али хана было три сына и одна дочь. Сына звали Арслан, после него младшего – Сувар, самого младшего звали

Л. 76-б

Джан Сувар. Отдав шестьдесят салани (?), которые выплачивались его отцу, старшего сына Арслана русские неверные сделали

---

²⁰ В тексте «рәсем» указывает на то, что в рукописи был шеджере в виде рисунка.

ханом в ханстве Хан Керман. До сих пор его тело покоится в этом Кермане. От этого (Арслан хана) был один сын и две дочери. Русские сделали его сына Сейид Бурхана вероотступником и повесили на его шее крест. Он разрушал мечети и медресе, стал ярим неверным. Хан Сувар Султан, взяв жену, пришел в вилайаты Крыма. Вместе с крымскими завоевателями Мухаммад Кирей и Шахин Кирей султаном ходили в походы. Хазрети Мухаммад Кирей хан подарил ему трех девушек. Много лет жил он в трех деревнях в удовольствии, родились у него два сына и одна дочь. Один сын умер, будучи молодым, другой остался жить, его звали Ахмед Кирей по прозвищу Хаварезм, его упоминали по прозвищу. В результате он стал казаковать вместе с Шахин Киреем. На берегу Дона его захватили казаки. Скончался он в Хан Кермене.

Эта история закончена в 959 году, в месяц мухаррам, в среду. С благословением Аллаха.

Год 1040.

ТРАНСКРИПЦИЯ

Л. 1-а

Имде келди Чинкиз хан таварихына

Ақ Хандан суңра Сайын ханың Алтун Тақ ханда салыб күчмәди, Сайын ханың нәсли Бәрдәбәкдин киселди, Бәрдәбәкнең атасы Жанбәк хан дирлә, мәрхүм вә мағфур саңый Алла сәраһу ва жәгәлә әл-жәнәтә мисваһу, рәхмәти ғазиз муғазам вә мүкәрәм ғанду Алла вә ән-нәс, Жанбәк хан ғәлейһи ар-рәхмә вә ал-гуфран, аның әфәндәси шейх ал-ақтаб вә ғанду наиб аз-заман Сағид әд-дин әфәнди ғәлейһи ал-гуфран, ва Жанбәк хан аның атасыдин ачалған Үзбәк хан вә аның атасы Тугрул вә аның атасы Мүнкә Тимер Күкел хан вә аның атасы Туган вә аның атасы Сайын хан аның атасы Йожи, аның атасы Чинкиз хан, аның атасы Сәбүкә Бәһадир, аның атасы Бәрбийан Бәһадир, аның атасы Җабал хан, аның атасы Түмән хан аның атасы Байсулкәр, аның атасы Җайду хан, аның атасы Дуту хан,

Л. 1-б

аның атасы Бәдәнжу, аның атасы Җачу Мәркән, аның атасы Туган Чулбан, аның атасы Җара марал, аның атасы Күк хан, аның атасы Угуз хан, аның атасы Җара хан, аның атасы Әбтәб Бақыр, аның атасы Йафәс, аның атасы Нух ғәлейһи әс-сәлам, вә Чинкиз ханың мәүлүди биш йүз қырық туқызда Дукыз йылы қорбан булгандыр, атасыдан тәқы Дукыз йылының ахырында қалыбдыр вә сиксән йәшендә вафат қалыбдыр, атасыдин ун үч йәшендә қалды, ул қавем ийләр кем атасы Сәбүкә Бәһадирдин қалған ләшкәр белән хезмәткәр бәра кәндә булған тиб, Чинкиз ханың әхвалә тәқы хәйлә ғыйбрәт белән кичәр иде, чәначә нәүбәт Сәлжүт қавемә фурсат табыб, бәнд қылгандырлар¹ вә Хақ Тәғалә аңа мағрадаләриндин халас вә нәжәт биркәндер, вә чун Хақ Тәғаләнең тәқдире андақ аңа иңгәндер, әзәл изелде, кем ғаләм падишаһы булгай, морур әйәм белән табыб турур, ул жәһәтдин кем мәшәқәт вә тәшвиш белән

---

¹ У Кафалы «fursat yarıp qılğandurlar» – с. 104 (Kafalı M. Ötemiş Naci'ya Göre Cuci Ulusu'nun Tarihi. Ankara, 2009. Далее в сносках везде при упоминании труда М. Кафалы имеется в виду данная его работа).

табқан дәүләт вә падишаһлығ ләзәти белән ул улуг ниғмәт әсаише қадере белиб шөкер күрерлығ, бижай килтүркәй вә чүн ғали мәртәбә ки йитә әһел ғаләмни бер берини әүвәл мәртәбә мәҗамыда сақлай алғай бә вөжүд

Л. 2-а

ким зәғыйф хәл вә мәшәқатлығ иде вә андағ зәхмәт вә қатағлығ табар ирди, мөхкәм бәһадирдыр вә тәхәмөлуғ вә бигайат ғағыл, вә һөнәрмәнд вә сәхиб тәдбер вә кәрәмлик вә сәхавәтлығ иде, чәнәнчә әтраф жанибгә мәшһүр булуб иде, вә аның мәһер вә мәхәббәти вә қавем қардәшләри күңләндә пайда булуб, аның сази мийил вә рәғбәт қылыб ирдиләр, та қауи хәл вә хәшмәтлығ шәүкәт [ ] булыб дусларин мөзафар вә мансур қылыб вә дошманларин махзүл вә мағһур қылды, аның үчүн кем әқсәр ата қардәшләри ана хәсәд итеб күрә алмаслар ғали әл-хосус сәлжүт ки [ ] иде вә йуртлары бер бериңә йавық иделәр, жөмлә зәхмәт дутар иделәр, Чинкиз та аларны мағһур вә зәбүн қылыб, қалғанларни әсир қылыб, бәндә вә бөрдә қылды, бәғзылар ким узекә йавуқрақ идиләр, аларга ригайәт вә мәрхәмәт қылды, вә йәнә бәғзылар ким барыб Ун хан кем Кирайит қавеминиң падишаһы иде, вә Чинкиз белән аның арасында қадими дуслығ вә итихад ата угуллуғ бар иде, аңа йир бүлүб итифақ белән хан мәзкүргә қасд қылдылар вә йурт мәҗамлари тәқы йавық иде,

Л. 2-б

ничә мәртәбә уруш килтердиләр, ғақыбәт Чинкиз хан галиб келиб, аларны нист набуд қылыб, андин суң Найман падишаһы Табан хан ким, ул дағы ничә мәртәбә уруш тиләр киң гәдәвәт белән йүрүр идиләр, аларның тәқы йурт мәҗам йавуқ иде, аны һәм дәфеғ қылмақ дарурәт белеб аларни һәм мағһур итиб вилайатин мөсәхәр қылды, андин соң Хытай падишаһы Алтан ким бижает улуг вә мөғыйр иде, вә әқсәр Могул сахра нишин төрекләр ана табиғ иде. Чинкиз хандан һәм андақ мөтабағат вә мөвафәқат тамағ қылуғ иде, әма Хытай падишаһлары хан мәзкүрнең әба вәждатындин бер ничәләрни үлдүрәб иде ул сәбәбдин аларның араларында ул гәдәвәт вә кин бар иде, чүн Хаҗ Тәғалә Чинкиз ханә қуәт вә носрәт дерди, вә күб чәрик ана жәмғ улды, ул мөқәфәт үзекә важиб белеб чәрик тәртиб Алтан хан үстекә йүрүб Хытайның әқсәр мәмләкәтин мөсәхәр қылды, биш йылдин суң

Таңгут мәмләкәте кем улар тәҗы һәм йавуҗда иде мөсәхәр җылды вә хәтерендә бар иде ким йәнә Хытай тарафына

Л. 3-а

бариб, Җаражаның вә Җандхардин тәҗы хатырында жәмг җылгай, эма Кушлук хан кем Найман падишаһның уғлу иде вә ата-сын Чинкиз хан урушуб үлтеркәндә, Төркестанга бариб, бәҗзы Могуллары ким Чинкиз ханның дошман иделәр, аңа мотафыйҗ булуб Төркестан падишаһы Күр ханны үлтеркәне хәбәри кем хан мәзкүргә йитте, Хытай² барурны муҗуф җылыб, жәдд-и газыйм белән йебәреб аны маҗһүр җылды, чүн хан мәзкүрның ләшкәрләри келиб, Кушлукны дәфғ җылды, солтан Хаварезми шаһы келүб тәмам Төркестан мәмләкәтләрин морадынча алды вә Чинкиз хан ул жәһәтдән гайрәте келди вә йәнә ким йебәркән мөселман базарканларин ким солтан Иналчуҗ ким аны Габер хан дерләр, би-фикер вә тәәмәл³ утрарда үлтүрүб иде вә ул васытадан, чәндан жәмғият вә гайрәт Чинкиз ханга галиб булды, ким Хытай вә Чин вә Җаражаның эшен унути, фил хәл Төркестан вә Иран зәминга газим булди вә ул дийарларны мөсәхәр җылды, анун суң Үкетәй хан Тулуй ханың итифаҗы белән Курал вә Башқурд вә Булгар вә Дәшт-и Җыпчаҗ вә Урус вә Чәркәс

Л. 3-б

вә Ас вә Шималдәге мәмләкәтләрдin жунун жәнүб мәмләкәти Хәбәшгача алдылар, андан суң Хытай вилайәтләриндин җалган вилайәтләрни һәм мөсәхәр җылды вә Һулаку ханга бариб, Багдад вә Бәкр вә Җолағ⁴ вә Шам тәҗы үзкә вилайәтләр ким Иран зәминга мутағлаҗ турур вә бер йулы Румгача алды, Чинкиз ханның җариб биш йүз хатуны вә җумасы бар иде вә һәр беренә бер җавем илдән алыб иде, бәҗзыларны никах белән вә күбе андаҗ иде кайбер бер мәмләкәт йә җавем ил-кем мөсәхәр җылды, улжа алуб келиб иде, эма аларны кем улуг вә иғтибарлыҗ хатуны биш икән турур бу тәфзыйл белән улуг хатуны Бүртә Җучин Җангурад Нойанның җызы иде, вә ул барча хатунлардан иғтибарлыҗ вә улуг иде, вә андин түрт угул вә биш җыз булгандыр, улуг углы Йожки кем тәмам Дәшт-и Җыпчаҗ падишаһзадәләре вә ханлары аның нәселидер ан-

---

² У Кафалы добавлено «pādiṣāhni» – с. 105.

³ У Кафалы добавлено «irdi. Anlari» – с. 106.

⁴ У Кафалы название страны отсутствует.

дан әйтерләр кем: ул вақыт кем Чинкиз хан Мәркит белән уруштылар вә Мәркит рухы галиб келиб, Бүртә Җучинның, ким Йожига хәмилә иде, әсир җылыб Үткә ханга, йебәрди, әма Үткә хан аны хөрмәт җылуб, ғазиз вә мөкәрәм сақлады, аның үчүн ким Чинкиз ханны уғул диб иде вә ханның атасы

Л. 4-а

белән тәҗы җадими дуслыгы вар иде, аның бәкләре әйтеләр кем, Бүртә Җучинны никә алмайсың, ул жәваб диде ким, минең киленим булар нәчүк хыйанәт күзем белән баҗгайман, вә Чинкиз хан бу хәбәри ишети, Жәлаир Сәбаны йебәрүб Бүртә Җучинны теләди, Үткә хан тәҗы Жәлаир Сәбага мөрағат җылуб аны табшурды, Чүн Чинкиз хан хезмәтигә хадим буларди, йулда Йожидә вөжүдга келди вә йулы хатарлық үчүн бишек табмади, Жәлаир Сәба бер парә уны йумшақ хәмир җылуб аны хәмирга чүлгәб иткә салуб әғзасын әзидә җылмады, алуб барды, ул сәбәбдин ким Йожидә йирдә булыб иде, атын Йожидә җуйдылар. Икенчи углы Чагатай ким Төркестан вилайәте аның ибтидасадин Аму суйының интиһасыга үч йыл ханлык җылды вә [ ] кин⁵ хан аның улуг углыдыр вә Җайду хан вә йәнә бәҗзы салатыйн ким хуудларда булурлар аның⁶ нәсли турур, вә дүргенчи углы Тулуй хан ким лаҗабы Ойҗи нойон вә Улуг Нойан икәндер, вә Чинкиз хан аны нүкәрдин икәндер. Әқсәр әүҗат Чинкиз ханның хезмәтендә булур икәндер. Урушларда тәҗы әқсәр хәмир икәндер вә Тулуй диб, Магул телендә көз көне дирләр, вә Мәңкү җаан вә Җуймай җаан, Нулаку хан вә Арыҗ

Л. 4-б

Бүкә аның угланлары турур. Вә Тимур җаан белән падишаһ ислам Җазан хан тәҗы аның нәсле турур вә Чинкиз ханның дүрт углы барчалары ғаҗыл вә камил вә бәһадир икәндер, чәнәчә Чинкиз хан бәкләренәң улус вә саир халҗының алыда маҗбүл вә бәсәндиә икәндерләр вә Чинкиз ханның вилайәтенә дүрт руken дирләр икәндер вә дүрт күлук дир икәндер вә йәнә биш җызы ким Бүртә Җучиндан булгандыр, аның йәнә улуг җызының аты Җучи бәки, әүвәл аны Үнк ханның углыгына дикәндер булуша алмай хәтәр мандалыҗ җылуб Әбкәрәт Күн Бога Күркәнга берди, икенчи җызы кем аты Чечкен иде Ураст илдин Туралчы Күркәнга берди,

---

⁵ У Кафалы «Mutekin» – с. 106.

⁶ Исправлено у Кафалы на «Җанниң» – с. 106.

үченчи ызы кем аты Тумалун иде, аны Җунграт падишаһы Күркәнгә берди, һәр нечә кем көбәнең аты Күркәндер, әма аның аты һәм Күркәндер, бишенчи ызының аты Әлйәнун аны Әлҗутун илдин Тачир Каранга берди, Чинкиз ханның атасыга җардәш булур ди вә хан бу ызыны үзкә ызыларындан ғазизрәҗ күрер иде, бу биш ызы белә көбәләрнең хикайәте бисйардыр вә Чинкиз ханның икенче хатуның аты Җулан, хатун Мәркит илдин, Тайир Усуның ызы иди кем ил

Л. 5-а

булгандин суң хәким белән килтүрүб иде вә андан бер углы белерер иде, аты Күлкән вә аны дүрт углы мәртәбәсендә күрер икәндер, үчүнең аты Йәсүкән⁷ җавмәдин вә андин бер углы булды, Учау, йекет икәч улде, түртенчи Күнчи хатун Хытай падишаһының ызы мәшһүрдер кем мәшкиле йуҗ икәндер, әма ул җәһәддин кем атасы улуг падишаһ икәндер аңа игтибар вә хөрмәт ылуур икәндер вә һич фәзәнде булмагандыр, вә Арыҗ Бука заманыга хадча хатат⁸ икәндер, бу хатунның урдасында Йанҗутай Тай атлығ бер ырыҗыйн бар икәндер ким бигайәт мөгтәбәр вә мәшһүр булгандыр, бишенче хатун Йексулун Йесуканның тар-мар җавмедин, бу биш хатундин башга Чинкиз ханның йәнә һәм хатуны күб иде, бәҗы салатыйн ызыладин, мисле Үнкә хан, әма хәйле игтибарлары йуҗ иде.

Чинкиз хан углянлары Йожу вә Чагатай вә Үкәтәйни йебәргән хикайәти, Чинкиз хан Бохара, Сәмәрҗанде фәтх ылды, Жибә вә Сәбүдәй Бәһадир вә Тугаҗарны Хорасан вә Ғыйраҗ йулы белән солтан

Л. 5-б

Мәхмүд Хаварезм шаһ арҗасыга йебәреб, үзе җаршыда йайлады. Чүн Мөвәрә ән-Нәһр би-кулли фәтх булуб, Хаварезм уртада танабы киселкән чадыр дик татыб⁹ иде, аның тәҗы фәтх ичүн, улуг углы Йожу белән Чагатай вә Үкәтәйнә сабансыз би-хисаб чәрик белән ун ыулын тәҗы һәмраһ ылыб йебәрди вә Хаварезм Әхмар бәк диғән Хаварезм шаһның җарендәшләре бар иде, вә Буҗа пәһләван вә Хажиб вә йәнә бәҗы сәрдар һәм бар иде, бер күн бе-

---

⁷ У Кафалы «Натун Татар» – с. 107.

⁸ У Кафалы «Һаят» – с. 107.

⁹ У Кафалы «уатр» – с. 107.

разрак йарақсыз кешени йавуға йебәрдиләр, хыйал қылдылар ким ләшкәр һәм йөрүр атлыг йайгы белән қалгадин чықыб қавладылар, тәғы асла уруш қылмай қачар иделәр, Баг-и Харрам ким Урғанчнен бер йагачында булур, аңача қудылар, йарақлығ кеше дидарның арқасыдан чықыб уртага алыб қариб йүз мең кешени қател қылдылар вә шәһәрнең дәрвазәседин Танура дикән йиркәчә қадиб йәреб Тамаз Шамгача мөхкәм уруш қылыб, биганә чәрик үз йиригә барды йәнә таңласы йегылыб келдиләр

Л. 6-а

кә шәһзадә Йोजи, Чагатай вә Үкетәй шәһәр тәкрәсин қабай төшти, йебәрдиләр вә ил бүлик вә инқыйад қылың, диделәр, қабул қылмадылар вә урушда бижийат әйләдиләр, чәнәнчә үч мең мәртәбә дәстғир қылдылар вә йәнә бижийатрак дәлирәғ булдилар вә Йोजи белән Чагатай Үкетәйнең араларында на-мөуафыйғылық пәйда булды, ул жәһәдин Хаварезмнең чәрикедин күб кеше үлтерделәр ким, аларның сүнәкиндин йыглан ләштәләр сынур Урғанчнен қадими шәһәрениң тикрәсендә бар турур йите ай булды шәһәрни ала белмәдиләр вә Чинкиз уғылларын Хаварезмга йебәргәндин илче Санук қаршыға келиб, бер ничә анда үлтүрүб Тирмиз барыб, андин Бәлх барыб, Бәлхни мөсәххәр қылыб, андин Тайханга барыб қыйаб үлтүрүб әйләде кем уғылларындин илче келди кем, Урғанчни алыб булмады дур, ләшкәр күб тәләф булды,

Л. 6-б

Чинкиз хан бу хәбәрни ишети, бийар әшүфтә булды, йарлығ ким Тулуй барыб ләшкәркә сәрдар булсун вә аның сүзендин агалар тәжаваз қылмасун, йарлығы нечә сивинчә Тулуй барды, әма чүн бийар ғағыл вә зирәк иде, агаларга хезмәт тутуб чәрик мәсалихын мөһим йеткерүб, ләшкәр белән итифақ қылыб, уруш килтерделәр вә һәмүл күн авығ галәмни баруга чықардылар вә қадуралар белән нафта вә тыйн мөхәллтга салдылар вә Могуллар мөхкәм уруш қылуру иде вә мөхәллә мөхәллә вә сарайларны алыб көйдүрә иделәр, тәмам шәһәрни йети көндә алдылар вә халайғны түзәкә сөрделәр вә хирфәкәр белән пишәкәрләрдин йүз мең кешени аерыб мәшриғ вилайәтләре тарафыға йебәрдиләр вә жәван хатунлар белән угланлары әсир қылдылар вә үзгәсин өләштеләр, һәр бер кешегә йскерми түрт кеше тигәри бар тиб қател

Л. 7-а

қылдылар. Вә Могул чәрике илниц мең күбрәк иде вә Чинкиз хан чүн хәзрәт шәйх әл-мәшәих Котыб әүлийә Нәжм әд-дин Кубра рәхмәтуланың авазасын ишетиб иде вә аның әхвәлен белиб иде, хәбәр бирди кем, «Мин Харезмни қател қылу, ул бозорк әү арадин чықсын вә безгә килсүн, шәйх рәхмәтүллаһи галәйһ жәваб әйтеләр кем, йетмеш йыл булар белән сәбәб қылыб мин халән кем буларга ибтилә мөтәвәжжиһ булардур, буларның арасындин чықмаз мөрөвәтдин йырақ вә фәтвәтдин қыйрақ булгай, вә шәйхне үлүкләр арасындин табмадылар, вә тәварих-и Чинкиз хан галәйһ әр-рәхмә Тушган йылының әүвәләндә Ара аенда алты йүз унбишдә Туңыз йылы сәфәр аенда Төркестан вилайәтеңә газимәт қылды, вә Иран зәминга вә алты йылда мөсәхәр қылды вә йеденчи йыл кем Тавуқ йылы булгай урдаларыга келди вә йәнә ишетти кем Танғут йағы булди барыб,

Л. 7-б

аны фәтх қылды вә йәнә Туңыз йылы вафат булди кем, йетмеш ике йыл булгай, вә Танғут вилайәтен алғандин суң тубай алыг қубылтай қылыб туғыз пайалық ақ туг текиб Чинкиз ханлығы моқарар булды, Барс йылы алты йүз үчдә дәүләт белән тәхетендә ултырды Чинкиз хан Тазйак вилайәтин фәтх қылды, Мәчин йылы алты йүз йекермидә бер қышын белән бер бәһарни йулда қылыб сәләмәт белән урдаларыга келди вә Тавуқ йылы ким алти йүз йекерми бердә булгай Ташин вилайәтен ким аны Танғут дирләр газимәт қылыб Чагатайни буйурды кем урдаларының арқасында булгай, вә Йожу вафат қылыб иде вә Үкетәй һәмраһ иде вә Тулуй хан Сәрқуқыйн Бәнкикә илә чықган жәһәдин бер ничә көн қин қылыб иде ул дағы келиб қушылды вә ул күнләрдә Үкетәй ханың угланлары Күнән вә Кикне йулдин қайтарур булганда, бийләр әйтеб турур кем буларга һич сийүргалның булур мы, хан әйтиб турур

Л. 8-а

ким һич нарсанам йуқ турур һәр ни булган вилайәт Тулуйның турур, ул белүр, Тулуй хан аларга хилгат вә тәширф биреб турур, Тулуй жақның жиде шәхә-и һизарны Чинкиз хан Күйүккә бирди вә әйтте ким, синәң вә тәжиң бар ул синәң үчүн эш тәртиб қылу, вә Чинкиз хан Танкгут вилайәтекә әқсәр шәһәрләрни алды, мисле Қамчуд, Сөжүд Тажүд, Уруми вә Шидуркум қавеме кем Танкгут падишаһ иде Даиркабад диғән ким аларның бай тәхет иде вә иллик

түмөн ләшкәр белән утру чыңды, вә дәрйадан су чыңыб ул жәнкә сөзләб иде, Чинкиз хан буйурды кем, бер бербай қылсунлар тәмуз өсте белән баруб хата қылгай, бисйар күб кеше қател булды, чәнәчә үч үлүк башы белән туруб иде, андақ мәғрүф турур ким һәр ун түмөн үлүкдин без үлүк башы белән тирәр вә Шидур қачыб

Л. 8-б

шәһрига барди вә Чинкиз хан әйтте ким, бу ким бундақ шикәст табты, мин бәғд аңа нә қуәт булгай тиб аңа илтифат қылмай аңа үзкә шәһәр вилайәтләрни алыб, Хытай тарафыга бариб, эт йылының бәһарыда алты йүз йекерми икедә Ун Таланга йеткәндә нағяһан би-худур булды, үз Жүжи Қасарның углыдин сорады кем, шаһзадәләрдин кем бар, Үкәтәй вә Тулуй йақындурлар мы, йа йырақмы дурлар, аларга кеше йебәрәб алыб килең барыб, чарлаб килтерделәр, төн Үкәтәй белән Тулуй келди, бәкләрәкә әйте кем: «Мениң уғылларым белән хәлвәт сүзем бар, безләр бер заман йырақрақ торуңлар», – чүн бәкләрә вә ил йырақ тордылар угланлары белән хәлвәт қылыб нәсихәт әйтеб, диде кем, угланларым миңа ахирәт сәфәрә йақын турур, мин сезләр ичүн вилайәтләр кем урта йирдин һәр тарафы бер йыл жылық йул турур тийәр вә мөһәййә қылыб бара турур мин вә сезләр кем васыйәтем ул турур,

Л. 9-а

кем дошманларыңызының дәфгатга итифақыңыз бер булсун та вилайәтдин вә ләшкәрдин бәһремәнд вә файдамәнд булгай, сез Үкәтәй ханны улуг белең вә сезлә[r] вилайәтләрәңезгә барыңыз кем вә ил улусы әше моғатал булмасун мен теләрмен, ким мениң вафатым ийдә булгай нику намус үчүн йөрүрмен, мениң йасақымны үзкә қылмаң Чагатай бунда хәзәр йуғтурдер, ким мениң сүзүмни үзкә қылыб вилайәтга тәгарруз қылгай диб аларны йирлиқ йирләрәгә йебәриб, үзе Тәңбас тарафыга мөтәвәжиһ булди, Ала вилайәтнең хақимләрә вә падишаһлары келиб вә мотыйғ улуб иделәр кем Жүржәга йеттеләр Жүрга падишаһы биш кешеләр белән илче йебәрәб бер табла мәрүарид һәмраһ йебәрди, чәнәнчә хан үз мәрүаридләрни тәмам ләшкәргә үләшти вә қалғанын сачтылар һәнүзчә ул йирдә мәрүарид йағъни әнже табарлар, андин сун Сидурғу¹⁰ кем Танкгут

---

¹⁰ У Кафалы «Şidurğu» – с. 110.

Л. 9-б

падишаһы булгай андағ маслихәт күрдиләр кем, Чинкиз бешкеш вә төхфә бериб, йаз аш сәвәрин диғәйләр бер ай мөһләт теләди бешкеш йырақ ҡылуր ҡабул ҡылдылар, эма Чинкиз хан ул хасталықдин уларын таныб бәкләренә нәсихәт ҡылды кем, минән эшем андағ вақығ булса, зинһар кем изһар ҡылмаң вә ҡатта йағый сығы чықармаң та йағы вақығ булмагай үчүн Танғут вәғдә ки чықалсалар аларны нист намут¹¹ ҡылың диде, вә алты йүз йекерми үчендә Рамазан айының ун бишендә дөһйадан нәзыл ҡылыб вафат табты, бәкләр тәқы васыйат ҡылғаның ҡылыб йаршурдан¹² сақладылар та ул ҙавем чықтылар тәмам ҡател ҡылдылар вә ханың сандығын урдалары тарафыға мөражәғат ҡылдылар йулда кем табсалар үлтүрүр иделәр, та Урдаға йеттеләр жәмиғ булдылар вә тәғзийат туттылар

Л. 10-а

вә Чинкиз хан бер көн ау аулаб йөрүрдә бер йирдә улуг йалгун дәрәхт күреб, ул дәрәхт аңа хуш келиб, ул агачың төбөндә төшөб бер заман сайәсендә фәрағат ҡылғандин суң йәткәндер ким минә бу йирдә дәфн ҡылгайлар йағни мөәббәр әйләгәйләр, муны йахшы нишан ҡылың диб буйургандыр, тәғзийат булганда ул кешеләр кем Чинкиз хан белән һәмраһ икәндерләр чүн бу сүзнә ишетди шаһзадәләр вә бәкләр ҡабул ҡылыб ул агач төбөн алыб ҡуйдылар, Чинкиз ханны анда йирләгәндин суң, ул бер йирдә тулағ тәқы йыгач күб йир булыб турур, андағ кем халә ул йирдин кеше үтә белмәсен вә ханны дәфн ҡылған йирнә кеше табмас ҙадими ҡаручыларны һәм дирләр кем ул йыгач белән ул йирни белә алмайдырлар әз-бәс ки жәнкәл булуб турур.

Л. 10-б

Чинкиз ханның мөддәт һөмере белән сайу ҡылған кәйфийәт хәләт вә әүҗәтнәң бәйаны. Чинкиз хан Йәсүкә бәһа[дир]дин биш йүз алтмыш икедә ҡалды, ун үч йәшер иде, йекерми йите йыл кем ибтидасы Сычқан йылы булгай, вә әһнәсе Барс йыл бу мөдәтдә хәйли әйтү тек эш вақығ булмайдур иде мөфассал әйтелмәй, ун үч йекерми йите йыл кем ҡырығ йыл булгай вә бу ҡырығ йылда үз аға-әнеләре белән Талжиут вә бәғзы илләрни мөсәхәр вә мотыйғ

---

¹¹ У Кафалы «nābūd» – с. 110.

¹² У Кафалы «yaşurun» – с. 110.

җылды, вә Тушҗан йылы биш йүз туҗсан бердә, Унк ханың атасы Жаҗйү белән Тунҗайит ким һәм Кәзитдин булур илни мөсәхәр җылды вә үз йуртгында жәмғийәт вә хозур белән Унк¹³ йылы биш йүз туҗсан икедә җуәт тәмам бәйда җылды. Чәнәчә Уң хан кем Җирәйит падишаһдин булур иде мэдәд теләди келиб Ирҗә Җара кем Унк хандин Җажүт Найман падишаһы Инанҗи (?) ханга барыб күсәк мэдәд килтереб Уң ханны җуалаб вилайәтен алыб иде вә Унк хан Җара Хытайга анда һәм тора алмай Уйғурга барыб берничә учу сағыб келди вә Чинкиз хан рәхм җылыб күб мал бериб, чәрик йебәриб вилайәтен алыб берди вә мундан борун тәҗы Уң ханың

Л. 11-а

атасы анасы җаһер җылыб, Унк хандин вилайәтин алуб җавлаганда Йесукә бәһадир мэдәд җылыб һиммәт тутуб вилайәтен беркән турур вә берберин анда дирләр икәндүр вәс-сәлам, Йылан йылы биш йүз туҗсан үчдә Чинкиз хан Туҗта Бәке Мәркит падишаһыдыр үлтүреб илен мотыйғ вә мөсәхәр җылды вә алган улҗаның тәмамын Унк ханга берди, Ат йылы биш йүз туҗсан дүртдә Чинкиз хан үз йурт мәҗамыда иде вә Унк хан чүн җуәт пәйда җылыб иде хандин суң Сенпер¹⁴ барыб Мәркитнә басыб, талаб, Туҗта бәкниң хатунын алыб углы белән ил улусын мөсәхәр җылды. Җуй йылы биш йүз туҗсан бишдә Чинкиз хан бу йыл Унк хан белән Буйруҗ хан Табаң ханың, ансы Җызылбаш диғән йирдә урушуб җачурды вә Күксү Сабраҗ ким Буйруҗ ханың чәрикенен башлығы иде, барыб йәнә чәрик йығыб келиб таңласы урушты, йағын булганда Унк хан урдасында ут йағыб үзе җүч җылды, ул сәбәбдин Чинкиз хан тиди вә Күку Сабраҗ белән Буйруҗ хан ләшкәре Унк хан сөнникә түшүб, ансының ивини алыб бер парә чәрикдин һәм алыб талаб берди, Унк хан йәнә келиб Чинкиз хандин мэдәд теләб турур

Л. 11-б

улуғ мөҗарәб бәк барыб [алыб] Буйруҗ хан чәрикен Уңмән хан йаны алыб барганларны тәҗы алыб келдиләр, тәҗы Унк ханга бердиләр. Мәчин йылы биш йүз туҗсан алтыда Чинкиз хан ул бәһары Сары Кәһәрда иде Уң хан итифаҗы Талҗиүт белән итифаҗ җылган улусларны басыб теләб, җалганын ил җылды вә андан суң

---

¹³ Возможно Луу – год дракона.

¹⁴ У Кафалы «seper» – с. 111.

Җатаган Тәлжиүт, Дүрмән, Татар тәҗы бәҗзы илләр йығылыб, Чинкиз хан белән Уң ханга җасед җылур булдилар вә җәсус келиб Унк хан белән Чинкиз ханга хәбәр берди, барыб ул улусларны басыб теләб чабуб үлтүрүб җалганын ил җылды, ул җыш Уң хан башҗа җышлады вә Сәлжиүт белән Татар тәҗы бер ничә улус һәм Талан Тимурда йығылиб ирди Чинкиз хан барыб ул илни тәҗы талаб мотыйҗ җылды, Җуй йылы биш йүз туҗсан йитедә Чинкиз хан мәҗлүм җылды ким Әнкирәс вә Җуралас вә Дүрмән вә Татар вә Җатаган вә Сәлжиүт ким рудаханәседә йығнаҗ җылыб Чачрат илдин Җамуҗа Шаман¹⁵, Күр хан күтүрүб турурлар, барыб йетди, Җурганда барыб Җамуҗаны басты һәм ул йирдә Җунғырат келиб ил улды, Эт йылы биш йүз туҗсан сикездә Чинкиз хан или Татар белән Чаган Татарга барды гаһд җылдылар, эш бер сары

Л. 12-а

булмагунча улҗага булмагайлар вә Үбтәй Унчи вә Җуйҗаның углы Әнкүн Тасының¹⁶ углы хилаф җылыб, улҗа алды, Чинкиз хан алардин улҗаларын алдырыб йазгурды вә булар бу җәһәтдин агрыб үбкә җылыб, Унк ханга барыб, фетнә башладылар, чәнәчә әткүмуз турур вә ул көз Чинкиз хан вә Унк хан хәбәр табытылар кем Найман падишаһ буйруҗ вә йәнә бәҗзы җавем илләр ким аңа мөтафиҗ турур йығылыб имешләр, Чинкиз хан белән Унк хан барыб аларны басыб җачурдылар вә бу ул мәхәл иде кем Йожига Сәнкүнең җызын әйтеб вә Сәнкүн Йожи ханың җызын углыга теләб иде, әма ул мөйәсәр булмаган үчүн аларның арасында фетнә вә хосумәт пәйда булды, вә Сәнкүн вә Җамуҗа Сачанга үркәтүр ирди ким Чинкиз ханга җасед җылгыл, әма Унк хан маниҗ булур иде, туңыз йылы биш йүз туҗсан туҗызда Чинкиз хан бу йылның бәһарында урдаларында иде вә Унк хан белән Сәнкүн хәйлә белән җыз берде маслихәт ичүн тиләдиләр ирсә, менлик ичиндә маниҗ булди вә Унк хан белән Сәнкүн Чинкиз үстикә бихәбәр келүр, йыраҗ җылганда җәсус хәбәр җылды вә ике тарафдин йасаб тисеб келүр, Чинкиз хан та белиб Балжиүт дикән йайлага барыб бер ничә күн туруб, Унк ханга җылган йахшылыҗларин кем бер мәхәлдә җылгандыр

---

¹⁵ У Кафалы «Şahan» – с. 111.

¹⁶ У Кафалы «Taşiniç» – с. 111.

Л. 12-6

тиб йебәрди, әма алар солых қылмадылар вәли Унк ханның бәғзы бәк кем күнел қылыб, Чинкиз ханга һәмраһ булды вә Жүжи Қарсар чүн хандин башқа иде, аның өй белән малын тиләб алыб иделәр вә ул ач хәрәб булуб, Чинкиз ханга Жүжи Қарса келди вә хан телендин хәбәр йебәрди кем мин һәр нечә агам Чинкиз ханны теләдем табматым, атам минәң өйемни миңа берсә, ил мотыйғ булур мен, вә Ун ханны гафил булуб нағяһ келиб қачурды вә ул зим-стан Сәман Кәһрә дикән йирдә қышлаб, иртә йаз уйка келди вә чүн мундин бурун Сәлжиүт Могул вә йәнә бәғзы илләрни мөсәхәр вә мотыйғ қылыб иде, вә ур қарындашлары вә жәмәгатләре кем Унк ханга барыб иделәр, аларны тәҗы ил қылыб иде вә Унк хан кем қадими падишаһ иде аңа зафер табыб қачурды вә ил улус белән вилайәтен алды вә ул йылда Чинкиз хан ләқаб табты йағни улуг вә могазам падишаһ димәк булур аслы аты Тимучин турур мөнә-жимләр белән бәғзы мувәзижләр Чинкиз хан падишаһлығын бу йыл тиб турурлар вә бу тәҗдир белән, Туңыз йылы туғмыш булғай вә һәм туңыз йылы атасы һәм вафат қылмыш булғай вә Магул та-варихында Найман падишаһ Табаң ханны үлтүрғәндин соң диб

Л. 13-а

турурлар, Сычқан йылы алты йүздә Чинкиз ханга Анкут Алақош Тәкән хәбәр йебәрди, кем Табаң хан аны мәдәд үчүн теләб турур кем, Чинкиз хан белән урушғай вә хан агаларны вә ләшкәрен йығыб барыб Табаң хан белән Мәркит падишаһ Қабуқа белән Қатган Сәлжиүт вә йәнә бәғзы илләр кем аңа мөтафиқ иделәр ба-сыб талар, Табаң ханны үлтүрди, сафар айы йылы алты йүз бердә Чинкиз хан Тангут барыб Ләбәки вә Ләйләш шәһәрен алды, вә Тангутны теләб, илни әсир қылды, Барс йылы алты йүз икедә Чин-киз хан, Табан хан вә жәмагат ким аңа мөтафиқ иделәр, үлтүреб, талаб үз аслы йурты уйғә мөражәгат қылды вә бигайәт қауи хәл вә зур булур ирди, буйурды кем туғыз йайалық ақ туғ йеткеб улуг қорылтай қылыб, көкжүбәт тикди, менлелек ичикә углы кәрамәт дәғвәсен қылур ирди вә мундин бурун күб әйтеб иде кем бу әқлимләр падишаһы ким һәр берен Күр хан диләр иде мағһур қылды вә мәмләкәтләрен алды «сен, лақабыңны Чинкиз қылғыл, йағни падишаһлары падишаһ, барча бәкләр итифақ белән қабул қылыб, бу лақабны мөҗарәр қылдылар вә һәм ул йыл Буйруқ хан-

ны тэҕы ода табыб, үлтүрөб вилайэтен илен, Тушқан йылы алты йүз үчдэ Чинкиз хан хэбэр табты ким

Л. 13-6

Тангут йэнэ йағы булуб турур барыб аларны мөсэхэр ҕылды вэ һәм бу йыл Ғырҕыз илче йебәрди Ғырҕыздағы бешкешләр белән бер аҕ сәңғур йебәреб моҕыйғ фәрмандә булди, Улу йылы алты йүз Чинкиз хан бәһардә йевдә иде вэ ҕыш Мәркит Туҕый бәк вэ Күчлүк хан кем бу йердә иделәр, барыб алар белән уруш ҕылыб, Тохта урушда үлди вэ энеләре белән угланлары Уйгурга барды вэ Күчлүк ҕачыб Төрҕөстан ханы Күр ханга барды, Йылан йылы алты йүз бишдә Чинкиз хан бу йыл берай ҕуәт Уйгур падишаһыны теләде вэ илче йебәрди, Туҕта бәк аларның хэбәрен әйтә келди вэ үзе ил булды, Ат йылы алты йүз алтыда Чинкиз хан йаз ивдә иде, көз йэнэ Тәнгүт Шидурга үстикә барыб, аның ҕызын алды, Ғуй йылы алти йүз йетедә Чинкиз хан бу йыл бәһардыр килүр ан иде вэ Ғарлуҕ падишаһы Арслан хан Уйгур падишаһы иде ҕуавылыкга келди вэ түнүбән Ғучар Ғунғурат арҕада ҕараул тәгин ҕылыб, көз Хытай тарафыга барыб, күб шәһәрләрен алды, Мәчин йылы алты йүз сикездә, Чинкиз хан угланларын һәр беренә бер вилайәт ҕател ҕылгай вэ мөсэхэр ҕылгай, Хытай тарафыга йебәрди, мөйәссәр булды, тэҕы Ғуй йылы алты йүз туҕызда Чинкиз хан Хытай пай

Л. 14-а

тәхетни Чункур шәрига¹⁷ бара алгай, хан Хытай бәкләре белән кәнкәч солых ичүн илче белән Күнчү хатунны Чинкиз хана йебәрди, Чинкиз хан ул йердин кәйин ултурды вэ Алтан ханның шәһрига бардылар ким Хытай бәк көн чыҕарыда йетүр¹⁸ Чинкиз ханның ләшкәре барыб Чәндүнә алдылар вэ күб бәкләр улус ил булды, Эт йылы алты йүз унда Чинкиз хан бу йыл һәм Хытайда иде вэ Жамуҕа Сачан ләшкәре белән ул беренәң бәҕзы вилайәткә йебәрди, вэ Тулун Хөсрәү бейни Балгусунга йебәреб хәйли вилайәт алды, Сычқан йылы алты йүз ун икедә Чинкиз хан Муҕулы Күйә бәкни сул ҕул белән йебәрди, ким йаг булган вилайәтлән¹⁹ ил ҕылгай, Уй йылы йүз ун үчдә Чинкиз хан бу йыл Хытайдин үз йуртыга йүзләнди вэ Сүбидәй бәһадирны Мәркиткә

¹⁷ У Кафалы «sehriga» – с. 113.

¹⁸ У Кафалы «tutur» – с. 113.

¹⁹ В слове вилайәтлә[r]не пропущено «р».

йебәрди, кем арабэләркә тәмүр җабладылар ки, йулда улуг мөхкәм тағлар бар иде, та арабә сынмагай вә Туҗуҗа бәһадирне [ ]²⁰ йебәрди вә Бурғул нуйон беләндүр [ ]²¹ Тумат ким йәнә йағы булыб иде, барыб урушуб җател җылдылар, эма Бурғул урушда үлди, Барс йылы алты йүз ун түртдә Чинкиз хан Муҗулы Күйәңне тәмам сул

Л. 14-б

белән тәҗы Хытай бәҗзы ләшкәрин ким бүлүб иде, аңар сийүргал җылыб Күйәң лаҗаб берди вә Жүжидән йебәрди ким Җыргызны йәнә җылгай, барыб ил җылды, Тушган йылы алты йүз ун бишдә Чинкиз хан бу йыл урдаларында жәмғийәт җылыб улуг җорылтай җылды, ләшкәр йығыб Тажик вилайәтегә газимәт җылды, Улу йылы алты йүз ун алтыда Чинкиз хан йүзләнәб Ирдишдә йайлады вә җөз йөрүб йулдағы вилайәтләрни алды, чүн Уттарга йетти, Жүжи Хытай, Үкетәйни Төрҗөстан вилайәтегә җуйды вә үзе Тулуй белән Бохарага газм җылды, Йылан йылы алты йүз ун йетедә Чинкиз хан Бохараны алды һәм Сәмәрҗандны алыб йәнә бәҗзы вилайәтләрни алды вә шаһзадәләр тәҗы Уттарны алуб килделәр вә Жәбә Туйан белән Субәдәй нуйанны солтан Хаварезмшаһҗа йебәрди Ғыйрақ вә Азә[r]байжанны барыб алды, Чагатай вә Үкетәйни Үркәнҗкә йебәрди вә үзе Нахшат йағни Карши вә Тирмизкә барды кем дәрйадән кичкәй вә Тулуй ханны илкә иравул җылыб Хорасан вилайәтләрәгә йебәрди вә Тулуй ул җыш әқсәр җалғаны алды вә хан үзе судин кичеб Бәләхни алды вә Тай ханга барыб җабады, Ат йылы алты йүз ун сикездә Чинкиз хан бәһарында барыб Тай ханны җател җылды, Тулуй хан

Л. 15-а²²

тәмам ләшкәрин ким Хорасанда вилайети белән алды, вә Чинкиз хана илчи йибәрди ким хава иссиғ булды, келүб мөраҗагат җылды вә келүрди Җарҗанны тиләб чабыб җател җылыб, хан һәм Тай ханны алуб йүз утурганда хезмәт келди вә Чагатай белән

---

²⁰ Неразборчиво. У Кафалы «hem aḡa hemrāh kılıp» – с. 113.

²¹ Неразборчиво. У Кафалы «Ol bahārinnı» – с. 113.

²² Листы 15-а, 15-б отсутствуют в доступной нам рукописи, для сохранения последовательности текста мы приводим транскрипцию М. Кафалы в транслитерации на кириллицу – с. 114–115. Перевод этих листов также сделан по транскрипции М. Кафалы.

Үкетай Чинкиз хан белән һәмраһ иде, әма Йожки барыб ил улусга иде вә һәм ул хәбәр келди ким Солтан Жәләледдин Газниң вә Синдур суының қырағыга барыб туруп, Туту Қойан белән мүсахиб қылыб сәбәб туруп, Чинкиз филхәл ләшкәри белән атланыб арқасыдын йурыды вә аны Синдүр суйыдын уңарыб белән нуйанны кичә йибәрди вә үзи мөражат қылды, Қой йылы алты йүз ун тоқузда Чинкиз хан бу йылның бәһарында Синду суйының қырағындын мөражат қылды вә Укетай ханны Газның вә ул шәрхадга фетв қылурга йебәрди, ул тәқы барыб ул йерләрни алуб қател вә гарет қылыб бурақан төридә хал Чинкиз хан хезмәтига келди вә анда ул йаз йайлан қылыб Жәләлетдин қавлаб барыб Хиндустан вилайетидин бер нечә алуб бер нечә даруга тайин қылыб келди, Мәчин йылы алты йүз йиғирмидә Чинкиз хан ул йайлақдын мөражағат қылды, Қыш йулда булуб баһар урдаларыга келди, тәқы Тавуқ йылы алты йүз йеғерми бердә Чинкиз хан урдаларында түшүб, алты йүз

Л. 15-6

ун йетинчи йыл иде ким Тажик вилайетига газм қылыб иде, ул йаз анда тушуб қүз Таңгут ким нечә мәртәбә ил булуб йәнә йағы булуб иде, аңа барыб Дүришкә шәһрин қабаб үн салыб алды вә ул мөлкнүң падишаһы Шидургува йерни шәһриден иллик түмән ләшкәр белән мүсаф қылды, үч йүз мең адеми урушда үлди, Эт йылы тарих алты йүз йеғерми икедә Чинкиз хан ул йаз Онқут Талан Қодун диғән йирдә би-хузур булды вә Укетай белән Тулуй ким анда хазир иделәр, алар белән халвәт қылыб васийет қылды вә Укетай ханны улуг қылды, тәқы аларга рөхсәт берди ким булары тәғйин булган вилайетлерига барғыллар вә үзи Тәңйасга рөван булды, Таңгут белән Жорга шәрһаддыга йетти, Жоржа падишаһы илчи белән қыймәтлик инжүләр йибәрди вә Чинкиз хан булгайны чериге үләшиб қалгайын сачты вә Таңгут падишаһы ил булмақ ичүн бера-йы мөһләт теләб пәшкәш йарағына мәшғүл булды, Тоңуз йылы алты йүз йиғирми үчдә ким йетмиш үч йашаб иде, чүн әжәл вақиғ булса вақығаны пинһа(н) сақлаб йағни сефи жәзғ у фәзғ қылмағай

Л. 16-а

лар заһир булмағайлар вә бәкләр белән чәрик тәвәқуф қылғайлар та Таңгут иле белән падишаһ чүн мигад вақыты чықсалар барчасин би-кибар қател қылғайлар та хәбәр йат мәшһүр

булмагай тәҗы ил улус чайкалмай, чүн Таңгут вәғдәкә келди, барчасын қател қылыб ханның садуғын рәван булдылар, йулда афәридәни ким күрер иделәр хәбәр түшмәсүн тиб вә үлтүрүр иделәр, йүз²³ йекерми үчдә Рамадан айның ун түртеседә мәрбүдин урдаларыга тикруб вақыйга изһар қылыб түрт улуг урдасыда тәғзийәт итеб тәгин қылгай йеркә итиб дәфн қылдылар кулли шәйин халиқун иллә вәжһүһү ләһүл-хөкм вә иләһи туржәғун. Чүн Чинкиз хан вилайәтләрни фәтх қылды бер тараф Бағдад вә бер тараф Һиндистан вә йәнә бер тараф Дәшт-и Қыпча[қ] вә дәрйа-и Ғыйдил²⁴ иде бу вилайәтләрни түрт углыга үләшди, Ғыйрақ вилайәтен Һулақу ханга берди вә Үкетәй ханны үз вилайәтедә қуйды Тули ханны үз қашыда сақлар ирди, Чәгатай ханга Сәмәрқанд вә Бохара вә Хорасан вилайәтләрени берди, әма Йोजи хан барча угланлардин улуграқ иде газыйм ләшкәре қушуб Дәшт-и Қыпчақ вилайәтега салгаб йебәрди вә атларының йәме

Л. 16-б

булсун тиб, Харәзм вилайәтенә берди, чүн Йोजи хан Дәшт-и Қыпчақ вилайәтега мөтәвәжжиһ булды Улуг Та[ғ] кем мәшһүр турур ана түшдиләр²⁵, бу кү²⁶ тағ арасында ау аулады чығыб иде, бер бөлүк марал кийик йулы каты аны қауалаб атардә атдин йықылыб буйуни үзүлүб²⁷ вафат булды, чүн Йोजи хан кем вафат булды.

Агаз Ижан белән Сайын хан хикайәти. Ижан хан берлә Сайын хан мәшһүрдер, Туралы²⁸ зәғыйфәсендән турур, ун йите уғыл кем үзкә зәғыйфләренин булур иде, бу Ижан берлә Сайын ханлығыны бербереғә мөрағат қылдылар, Сайын хан кечек иде, ағасы Ижан ханга әйде кем: «Атам урныга һәм атам²⁹ турурсен йат йуртга бара турубыз, хан булғыл», – тиди. Әйде: «Минәң синдин башга улуг икәнәм раст турур, атамыз сени күб сөйүб иркә

²³ У Кафалы «(Altı) үйз» – с. 115.

²⁴ Идел.

²⁵ У Юдина «Йетішділәр» (Утемиш-хаджи. Чингиз-наме / Факсимиле, перевод, транскрипция, текстологические примечания, исследование В.П.Юдина. Алма-Ата, 1992. Далее везде при упоминании труда В.П.Юдина имеется в виду данная работа).

²⁶ На полях правка «күн».

²⁷ На полях правка «буйуни сыныб».

²⁸ У Юдина «Туралы-хан қызы».

²⁹ У Юдина «ағам».

үстүрүб идеб у чазга дэгрү сениң иркэлекенни вэ мөхалатлэренни чикеб турурмен, мен шайэд кем хан булсам бурунзының мөхалатенезни алмагаймен³⁰, тэҗы арамызда уруш гадэвэт булгай, сен-уз³¹, синең ханлығынга мин чыдармын, эма минең ханлымга син чыдар³²», – тиди. Эйде Сайын (эй[т]де кем) тикэн ни сүз булур, йасаклы

Л. 17-а

агам турганда меңа охшамар³³ ким хан булмагаймен», – диб, агасыга күб тэклиф җылды, җабул җылмады ирсэ, Эйде: «Булмаса бер эш җылалы, улуг бабамыз Чинкиз хан җаршыга баралы, мен илэ мин һәм сүземни җар³⁴ җылайын, сез һәм сүзеңезни җарз җылыңыз, һәр ни (хан) бабамызны йарлығы булса, аның берлэ булалы», – тиди ирсэ, бу сүзни мағзул күрүб җабул җылды, бу бер анадан ике угул вэ тэҗы үзкэ анадан туган ун йите ул³⁵ барчасы җушулуб, улуг хан күрүшекэ бардылар, булар кем хезмэтегэ йетешдилэр, хан буларга өркэ³⁶ салды³⁷, көмеш бусагалы урданы Ижан ханга (өркэ)³⁸ салды, бусагалы³⁹ Боз урданы Шэйбан ханга салды. Бэс. Үч йердэ Шэйбан угланлары Тохтамыш хан белэн Тимур Җутлу (хан) вэ Урыс хан угланларыга җахр⁴⁰ җылыб маҗтанурлар: «Безлэр сезлэрдин артуҗ турурбыз эүвэл бу⁴¹ өркэ турур». Эйтүрлэр кем: «Атамыз Йожи (хан) үлкэндин суң, улуг бабамыз Чинкиз хан җашыга аталарымыз бардылар исэ, Ижан берлэ Сайындин суң безнэң атамыз Шэйбан ханга өркэ салдылар, сезлэрнең аталарыкызкэ телэгән һәм тутмадылар⁴², – тийүрлэр,

---

³⁰ На полях «тик мөхалатенезни чакалмагаймен».

³¹ На полях «сен уз хан булгыл».

³² На полях «чыдамассын».

³³ На полях «сын».

³⁴ На полях «җарз».

³⁵ На полях «угул».

³⁶ У Юдина «үч өргэ».

³⁷ На полях «Алтун бусагалы ак өргэни Сайын ханга салды».

³⁸ Вычеркнуто.

³⁹ На полях «булат босагалы боз урданы». У Кафалы «Temir bosagal» – с. 116.

⁴⁰ У Кафалы «faḡr» – с. 116

⁴¹ На полях «бере».

⁴² На полях «салмадылар».

тэҕы икен⁴³ ул Үзбәк⁴⁴ хан җаһер җылыб Җыйат Астайга урам че-
шиб барча угланлары

Л. 17-6

ил-көнләре берлә җушун берди ирсә, тэҕы безни ғыйззәт вә
хөрмәт җылыб: «Җылыч чабқан йурт ачка⁴⁵ бер Шәйбаның углан-
ларыдыр», – тиб ике бағлыҕ илемезни бере Җарлыҕ бере Бәйрәк
туруп, ул ике илни алыб Сайын салган йуртумызда үз хәлемезга
җуйгандыр. Без ул Җир Җутлуның кәшәнәсегә таш ташыб кербеч
җуйганда вә тэҕы Теңиз Буганың ишекидә җурлаб үтәгинә
бүкүнкәндә ул эшләрдә без йуҗ туырбыз, – тийүрләр, үченчи у[л]
кем Сайын хан угланлары Бәрдибәк хан тәмам булды ирсә,
Җанбәк хан атасы⁴⁶ Тай Дуали биким: «Имде йурт ханлыҕ Шәйбан
угланыга тикәр», – тиб Маңҗытай углы Хизыр ханны үндәб илтеб
Сарай вилайәтендә хан⁴⁷ җылды. Бәс. Сайын хан угланырыдин суң,
ул⁴⁸ тәхетендә ханлыҕ безгә тикәндер дирләр. Бу дәфга берлә сүз
бу йерде тэҗриб берлә әйтелде. Имде килдек тебтер⁴⁹ әүвәлге
сүзнең башыга. Чүн Чинкиз хан угланларыга өркәләр салыб, ул
ахшам суйун⁵⁰ җылуб хасаб берди, таңласи күрнүш берди, ун ике
җоры тезелде вә бәкләре чүкә⁵¹ берлә ултурдылар, шулай⁵² чикәб
аш-тәғам йәкәндин суң Сайын хан җайтыб йүкенди⁵³ тэҕы әйтде
кем: «Атамыз үлде ирсә,

Л. 18-а

атам урныга һаман атамдур сез⁵⁴, сез⁵⁵ йат йуртга бара туруп-
быз хан булғыл», – тидим, җабул җылмадылар, ни жәһәтдин җабул

---

⁴³ На полях «икенче ул кем».

⁴⁴ У Кафалы «ol ügün» – с. 116.

⁴⁵ На полях «ачкан».

⁴⁶ На полях «анасы».

⁴⁷ У Юдина, у Кафалы «Сайын тәхетендә хан» – с. 116.

⁴⁸ На полях «хан».

⁴⁹ На полях «йәнә».

⁵⁰ На полях плохо читается «суйсун куналга», у Кафалы «ǧal‘ anı casap birdi» – с. 116.

⁵¹ На полях «бер йак берлә».

⁵² На полях «жулун».

⁵³ На полях «йукунди».

⁵⁴ На полях «сен».

⁵⁵ На полях «сен», у Кафалы «biz» – с. 116.

қылмағанларын белә алмаймен, бу ғаразымны сезгә әйтәем тиб килдем», – тиди, [Ғу] хан әйтде: «Сайын йүнлө⁵⁶ сүз әйтәдур, ни үчен қабул қылмадык, – тиди. Ижан һәм йөкүнүб әйтде: «Бәлли ханым, йашга улуг икәнәм раст, әма атамыз аны күб иркә үстүрүб ирди, та бу жақга тәкрү мән аның мәхәлләрни чикиб ирдим, ул мениң мәхәлемни чекмәй ирди әкәр хан булсам бурунқызы тик мәхәлен тарта алмағаймен, арамызда кинә гадәвәт булғай вә сезнән күзүкезкә йаман күренкәй, мән бу жәһәтдин қабул қылмаймен иде, Улуг хан [ ] аның ханлығыга чыдармын тиди ирсә, ханның бу сүзләрдin күңеле бузулуб, углы Жүжи хан йадыга келүб күзләрендin йашлары аңарыб икесеңә күб доғалар вә алқышлар қылдылар тәзы әйтде: «Таңла бәк белән⁵⁷ киңәш қылыб, сезләргә жәваб берәй» тиди таңласи бәкләр белән

Л. 18-б

киңәш қылыб ун қур⁵⁸ белә Ғыйдил дәрийасы буйундағы вилайәтләрни хан бусуғын Сайынга берди, шул Биләр дәрийасы буйундағы вилайәтләрни Ижанкә берди, бес хан күренәшдин қайтыб салған вилайәтләрега кем килделәр Сайын хан Ғыйдел дәрийасы буйга килкәч чәрик йарағын қылыб (Урус)⁵⁹ вилайәтенән шәһре Мәскәүкә йөреде, әйтүрләр, ул йүрүшдә Шәйбан ханга утыз мең кеше қауараул⁶⁰ йусунча илкәрү йүретеб ирди вә ун⁶¹ көнлек йер илкәрү йүрүб иде, Мәскәү падишаһы хәбәр табды йүз мең кеше⁶² қаршу чыңдылар ким хәбәр табдылар ким

Л. 19-а

Мәскәү падишаһы қаршу килә туруп тиб, Шәйбан хан: «Мин аның үстекә йылгармын», – тиди, һәр нечә бәкләр манғ қылдылар, қабул қылмады, үч көн үк⁶³ йердин илгар салыб, би-хәбәр йатған ләшкәри ичкәтиб килде⁶⁴, вә у[ру]с падишаһы йана алмады⁶⁵ тәзы

---

⁵⁶ На полях «йасаклы».

⁵⁷ На полях «Таңла бәкләр белән».

⁵⁸ На полях «кол берлә».

⁵⁹ Вставка вверху строки.

⁶⁰ На полях «кеше кушуб».

⁶¹ На полях «үч».

⁶² На полях «йүз иллик мең кеше берлә».

⁶³ На полях «көнлүк».

⁶⁴ На полях «иниб килде».

⁶⁵ На полях «баса алмады».

падишаһны тутдылар, ләшкәрен үлтүргәнен үлтүрделәр, җалганын әсир җылдылар, чәнданы мал вә йарағ вә жибә жәүшүн түшүб ирди, һич саны вә хисабы йуқ ирди, әма Шәйбан хан хөкем җылды: «Һәр ким мал вә йәрағ ким һәр кешекә түшүб турур, бу дәшт⁶⁶ тәни алыб җалмасунлар, барчасыны килтүрсенләр» тиб. Әйтүрләр: «Һәм женсини⁶⁷ бер харман җылдылар, би-хисаб харман булуб иде, ике көндин суң хан йәтишди, бу фәтх вә носрәтни күрди, бу мал йарағны барчасыны

Л. 19-б

келтүреб чикделәр, бисйар хуш хәл булуб Шәйбан ханга килүб, күренүш җылдылар ирсә күб төрлек ғыйнайәт вә шәфқатләр сийүргәл итделәр тәҗы түшкән мал вә йарағның барчасыны Шәйбан ханга сийүргәл җылыб барысыны⁶⁸ үз ләшкәрекә үләшди, таңласы күчүб, Мәскәү вилайәтегә⁶⁹ барыб керделәр, бер нечә ай анда булуб вилайәтнің эш күчни забт җылыб мал хараж җабул җылдырыб, уруғ вә урығга хакимләр⁷⁰ җуйуб мозаффар вә мансүр үз вилайәтигә җайтдылар, булар җайтыб килкүнчә Иҗан хан нүкерләре әйәсикә ғасый булуб Иҗан ханы тәммам угланлары билә үлтүреб иделәр, бу хәбәр ки Сайын ханга килде улуг мосыйб тоттылар, өйкә төшүб аб аш беркәндин суң чәрик йарағын җылыб, бу йағлар үстикә йүрдиләр булар һәм турушмай⁷¹ улуглары җачдылар, үзгә ил-көнің барчасыны күчүреб [ ]⁷² вә тәҗы һәр умағны⁷³ беркә җушуб [ ]⁷⁴ ул жәһәтдин җалуб турур, бәс, Сайын хан вилайәтләрни вә илләрни ким забт җылды, андин суң барча җарендәшләрега ил-көн вилайәт береб йер йуртлар

Л. 20-а

тәғйин җылды, әма Шәйбан ханга ил-көн вилайәт бирүр чақда, бәкләри белә киңәшти ирсә, бәкләре әйде: «Бу кеше күб улуг эш

---

⁶⁶ На полях «дәстәби».

⁶⁷ На полях «жәнесдин».

⁶⁸ У Кафалы «уағаси» – с. 117.

⁶⁹ На полях нечитаемая пометка.

⁷⁰ На полях нечитаемая пометка.

⁷¹ На полях «туруш бирмәй».

⁷² Неразборчиво, у Кафалы «alıp öz ilige қошdıлар» – с. 117.

⁷³ На полях «аймағны».

⁷⁴ На полях «Та бу чакга тәгрү тама билә йалуң җылыч йалы болмақлығы».

җылды, халә муның көңле үсүб турур, муна ил-көн вилайәт бериб үз җашыңда сақламагын (тиди), ул утуз мең кешеләр ким аңа найб җылыб ирдик (н), ул кешекә йәнә кеше җушуб баҗмаган вилайәтләрға йебәркел, һәр нә вилайәтләр кем баҗдурса аның бул- сун», – тиди, бу сүз ханга хуш келиб, ул табин⁷⁵ җылган утуз мең кешекә⁷⁶ Җыйат Буралдайны җушуб Җырым вилайәт берлә Күрәл вә Лаҗ вилайәтләрға салгаб йебәрди, Шәйбан хан хикайәти. [ ]⁷⁷ йүрешдә гаҗаиб вә гараиб эшләрә күб турур, ул жәмләдин бу эшни мохтасарда йад җылдыҗ ул эше ул ирди ким Җырым вилайәтедә Җыр Йере тикән хода аферин бәрк җалга бар турур ирди, кем аның берле- ке вә мазбутлыҗы ғаләмдә мәшһүр турур ирди, нечә айлар⁷⁸ җабаб уруш салдылар ала белмәде(ләр), ахыры хөкем җылды кем ахшам- дин таң атғунча бер нәрсә кем аваз җылур, аны бергә урушдуруң

Л. 20-б

ким аваз җыл(с)ун, бу хаким⁷⁹ ким булды ирсә һәр кеше ике үзеҗүсин ике җулыга алыб, бер-берекә чаҗуштура башладылар вә җазанларыны ера башладылар, ләшкәрницә эчендин бер сәдай вә ғаләмәт җубды кем бер күккә зәлзәлә дүшди, җулаҗлар тунди, җалга халаиҗлары аңа сарасе аң мең булуб һәр сарига йүгүрүшдиләр кем ни хәл булды тиб ул ахшам таң атғунча ул сә- да, ул гауга тынмады, җалга халаиҗлары барыб йатыб уйуҗламады, таң ким атды җылдылар, йәнә ахшам йәнә байағы ғаләмәт вә гауга җубардылар, та бер һафта ун көн тәкрү эши күч иде, җалга халаиҗлары уйҗусызлыҗдин би-табаик⁸⁰ җыладылар, әйделәр, бу гайетга тәкрү вә бер эш җылур булса (җылур) ирдиләр, [ ] бу ай- ларда вә бу көнләрдә рәсм вә ғадәт бар булғай», – тиб фәрәғәт бул- дылар. Чүн Шәйбан

Л. 21-а

белде ки, булар фәрәғәтдә булдылар хәсб-и хәлчә җулар йағдурды, әйтүрләр ки ул җалга бер йалың җайаның өстендә турур терләр, бу ахшам гауга сәданы күбрәк җылды, җалғаның йандин

---

⁷⁵ На полях «табун».

⁷⁶ На полях «йәнә ун мең».

⁷⁷ Неразборчиво.

⁷⁸ У Юдина «еллар».

⁷⁹ У Кафалы «hüküm» – с. 118.

⁸⁰ У Кафалы «bi-tāblik» – с. 118.

чаңурлар салды таң атғунча бер кеше чыңар чаңлы йул қылды, қалға халаиқлары гауга вә сада жәһәтдин мәтин авазын мәғлүм қылыб хәбәрдар булмадылар, йул кем тайар булгач дәрвазга уруш салдылар, қалға халаиқлары йүгүреб дәрвазга келди. Бер жәмагат бәһадирларны ул йулга тайин қылыб турурлар ирди, ул йулдин йүкүрүб чыңач қалғакә үзләрен салдылар, тәқы қалғаны алдылар, қалғаны күркән рәвәндәләрдин сурдуқ, һөнүр⁸¹ ул йулның содуды бар турур диделәр, андин суң Улақ вилайәтенә үстикә йөриде, аны фәтх қылды, андин Көбрәк⁸² вилайәт үстикә йөреде Күрәл ғазыйм улуг вилайәт дурур, аның үстикә күб урушдылар, ғақыбәт фәтх қылды, Күрәлни пайтәхт қылды, тәқы үзләре анда вафат булды, халә кем Күрәл падишаһы аның әвләде турур. Шәйх Әхмәд хан нечә

Л. 21-б

йыл анда тутғун булуб йәнә андин сәламәт чықуб үз вилайәте Хажә Тарханга келди. Ул әйтүр икәндер. Безнең Үзбәк таифәсендә һәр умаклы ил кем бар турур, барчасындин анда бар турур, Шәйбан хан берлә барыб анда қалыб турурлар, тер икәндер. Шәйбан хан хикайәтен тәмам қылдық, йәнә килдек Сайын хан хикайәтекә Сайын хан Дәшт вилайәтендә улуг падишаһ булды, нечә йыл дәүләт вә сәғадәт белә падишаһлық сөрде, чүн (әжәл) йетәб дөһиядин нәқл қылды ирсә, ике углы бар ирди бере аты Сарытақ ирди вә берең аты Тоған иде. Сарытақ ход үзиндин бурун секиз йашыда булуб ирди, Тоған тәкы йаш калды, бәкләри итифак қылыб һулагү ханга илче йебәрдиләр, кылычсыз кын йакасыз көүлек йебәрди [ ] ил қалды, падишаһ йуқ, зәғыйфәләр қалды, ирләри йуқ, һулагү хан бу хәбәрни ишетди ирсә, Ширван вилайәтигә ғазим ләшкәр йарағын қылуб бер уғылны

Л. 22-а

қушуб йебәрди, бу ләшкәр келмәкди. Без келдүк Бәркә хан галәйһ ир-рәхмәти вәл-ғофран хикайәтикә. Мәзкүр галәйһи әр-рәхмәти ки мәшһүр турур, анасындин туганда мөселман ирди, ул мәхәлдә ким дөһйага келди, үз анасының сүтин имәди⁸³ бу жәһәт каһинләр берлә белкәнләрни келтүреб фал бақтурдылар, әйде-

---

⁸¹ У Кафалы «Henüz» – с. 118.

⁸² На полях «Күрәл вилайәти».

⁸³ На полях «тәкы үзкә кафир зәғыйфәләрниң сүтини өммәди».

лөлөр, бу Мөхәмәди турур, Мөхәмәди зәғһифәсиниң сүтин имәр үзкә хатуниң сүтин имәз, – тиди ирсә, бер мөселман хатун пәйда җылуи келтүрди, аның сүтин имә башлады, бу вақыйгадин нечә йыл түнкәндин суң атасы Йожи хан үлди ирсә, кәферләр арасында йүри белмәди, Сынғаң тарафыга келүб ирди, ул вилайәтгә ким келди, шәйх гәләм Шәйх Сәйф әд-дин Бахирзи ки хәзрәт-и җотб әл-ақтаб Шәйх Нәжм әд-дин Кубраның хәлифәләрендин турур, аларның әүсаф хәмидәләрин [ ]⁸⁴ иштигаз вә рәғбәт билән хезмәтләрега келүб нечә йыл риязәтләр чикүб әүлийәләр кәмәлиниң ниһайәтини хәсыйл җылыб ирди, һәнүз шәйхнин хезмәтләриндә ирди,

Л. 22-б

бу әснада ким Сайын хан [ ]⁸⁵ итифаз идүб [ ]⁸⁶ бер көн хәзрәт-и шәйх Бәркә ханга әйде ким әй фәрзәнд ходаның әмри андаг булды кем сен барыб аталарың йуртыда падишаһ булгайсен, хан мәзкүр әйди, ким рәва булгай му, ким ике дөнйаның падишаһлығын сезең хезмәтендә табҗаймен тәҗы йенә барыб тәфриҗага вә мәшәҗыйга⁸⁷ үземни салгаймен, шәйх әйди, әкәр тәфриҗага түшәрсен вә әкәр мәшәҗыйга Ходай тәғәләниң тәҗдирга һич чара йуқдыр тиди ирсә, хан мәзкүр һәм бичара булуб қабул булды бер нечә көн йырағ җылыб хәзрәт-и шәйх Бухаридин Җара Күлкәчә узата келди, вә хәзрәт-и шәйхнин җәләдин пийадә келди, Җара Күлдин шәйх дога җылыб җайтдылар, хан Дәшт вилайәтега мөтәвәҗҗиһ булды, Хажи Тархан вилайәтен Хажи-Нияз тикән бер дәүләтли кеше мәшһүр бар иде, ул әйтүр ирди, хәзрәт-и хан Җара Күлдин сикез

Л. 23-а

кеше билән чығыб Дәшт вилайәтига йүрди, ул сикез кешенәң бериси мениң өйгә атам турур дер иде, чүн хан гәләһни ар-рәхмә Җара Күлдин чығыб, Үркәнч(кә) келди вә Үркәнчин Сарайчуғга келди, әйтүр, Сарайчуғга барганда беш кеше жәмғ булды, чүн Ғадил дәрйәси йаҗасына келди, хәбәр табылар ким, һулаку хан газыйм ләшкәр белән Җулзум дәрйәсин чыкалаб килә

---

⁸⁴ Неразборчиво. У Кафалы «eşidip» – с. 119.

⁸⁵ Неразборчиво. У Кафалы «öldi, bikleri» – с. 119.

⁸⁶ У Кафалы «Hülägü hānga ilçı yiberdiler» – с. 119.

⁸⁷ У Кафалы «meşaqatğa» – с. 119.

турур диб бу йыгылқан ләшкәрләре би-дил булуб, барчасы итифағ белә ханга әйделәр: «Һулаку хан улуг⁸⁸ падишаһ турур, ғазыйм ләшкәре бар, без аз кеше турурмыз, аңа утру йөрөб урушмағаймыз маслахат булғай тиди», әйтүрләр, ул ханың әлиндә бер қабсыз қалқан турур ирди, бәғзы әйтүр бер қабсыз тулыға турур иде вә бер қуйның ашуқы хазыр ирди, хан буларның жәвабын иде ким мен үз раимдә вә үз фикрем белә йүркән кеше имәс идем сезләр меңа инанмас турур сезләр, халә бу ашуқыны қалқаның күбәсига йа тулғаның қубеси үзе кол билә умқа қуйсағ тухтамастур,

Л. 23-б

имди сезләр белән имди сезләр белән бер шарт қылаймын, бу ашуқыны қалқанның йа тулғаның қубеси үзе урайин, әкәр умқа то-рар белең ким мен бу йағны басармын Ходай Тәғалә меңа бирүр, әкәр умқа турмаса һәр ни сезнең әйткәникизди чықмағаймен, бу жәмәғатләр һәм әйделәр, әкәр умқа турса без һәм сезкә жәһәт бу-лалы, та жанымыз барынча тидиләр, хан галәйһ ир-рәхмәт ашуқыны қулыға алыб Аллаһу Тәғаләни йад қылыб ким әйүрди, қубәнин үстиндә раст умқа турды, бу халәтни күрдиләр ирсә күнелләрдин шик вә шөбһәләрдин китәриб барча моҗыйғ вә фәрманбәрдар бу-луб, Ғыйдил дәрийасин кичүб Қулзум дәрийасини йақалаб Һулағу хан ләшкәрекә утру йурделәр, ул йулда мачақлар дирләр, Қулзум дәрийасиндан шахча сулар чықар, ул суларның башларында қумлы биик дебелер бар, фақир ул йерләрни күркән торур мен, Кырық Мачақ тирләр, андин нары дәрийадин шахча су чыкмас торур, аның бер ғазыйм улуг тәбәси бар, Берке ханың каравуллары тәбәкә чык-дылар

Л. 24-а

Ширван тарафына ғазыйм керд⁸⁹ пәйда булды, ханга хәбәр келтүрдиләр ким, йағының керд пәйда улды, һич учи қырағы йуқ дурур тиб бу бәкләр йәнә би-дил булдылар, хан әйтде, мен ул те-беке менейин, сезләр мендин қараб торыңыз, Ходай Тәғаләнен қдрәтени күреңез, әкәр йағ келүб мени алур тик булса, сезләр мундин қачқай сезлар, тиди. Алар һәм қабул қылыб турдылар, хан төбә башына чықды, аз замандин суң ул тарафда ләшкәр пәйда улды, керүһ керүһ қул қул булуб килүр ирдиләр, хәмин ким йақын

---

⁸⁸ У Юдина «азим».

⁸⁹ Герд – прах, порошок. У Кафалы «gerd» – с. 120.

келәнләри хан маҗабиләсидә йасал чикә башладылар, чандан йасал чикуб турдылар ләшкәрниц арты суны йетишти, ләшкәрниц учи җырагы күрмәс булды, ул әснада хәзрәт-и хан үч кере салтады, йағыга убуру ат салдылар, һәнүз тәбәдин ашақ имәйин, Ходай Тәғаләнән җодрәте берлә ләшкәр бузылды, тәҗы җачды, ханның бу халәти күрделәр ирсә, ханың суындин ат салды. Нечә түн

Л. 24-б

көн җуалаб үлтүркәнән үлтүрүб үлтүрмәкәнән әсир җылыб, атларын йарағларында алуб җайтылар, ул түшкән кешеләрдин сурдылар ирдиләр, сезләр ул тебе үстендәки бер кешедин ничүк җачтыңыз, алар әйтүрләр ирдиләр ким ул бер кеше ким тебениң үстиндә чыңыб турур ирди, аның ике улуг ләшкәре йасаб туруб ирди, һәр нечә ким җаралаб ирдүк, ул ике ләшкәрниц җәти күрүнмейиб ирди, йарақдин йасал чекиб турганмыз, ул җәһәтдин ирди чүн тебедеки кеше безкә ат салды, ике ғазыйм ләшкәре бер йулы ат салдылар, хайал җылдық кем йер күк үстүмезкә йыңылыб килә турган тик булды, ул җәһәтдин тура белмәй җачдуқ тидиләр, бәс⁹⁰ хәзрәт ханың бу кәрәмәти халық арасында мәшһүр булды вә бәғзылар әйтүрләр, Нулағу хан бу ләшкәрниц⁹¹ иде, ләшкәр басылқанда үлди вә һич кеше аның үлкәниц хәбәрдар булмады, ама хәзрәт

Л. 25-а

Дуст солтан аның тарихларында⁹² әйтүб турурлар, бу ләшкәр басылыб барды, гусасындан хәстә булуб ике айдин суң үлди, тиб турурлар, вә Аллаһү әғләм, чүн Дәшт вилайәте Бәркә ханга мөсәлләм булды, әксәр кәферләрени мөселман җылды, бәғзылар ун үч йыл вә бәғзылар ун алты ай⁹³ падишаһлық җылды диб турурлар, андин суң хақ рәхмәтикә васил булды хәзрәт-и хандин нәсел җалмады, йуҗарыда мәзкүр булуб ирди Сайын ханның ике углы бар ирди бере Сарытақ бере Туган, Сарытақ атасыдан бер унси-кез⁹⁴ йашында үлүб ирди, Тоган һәм Бәркә хан заманыда үлди, Тогандин ике уғыл җалыб ирди, беренең аты Туда Менки, йәнә

---

⁹⁰ Перечеркнуто.

⁹¹ На полях «ләшкәрниц ичиндә иде».

⁹² На полях «таварихларында».

⁹³ На полях «йыл».

⁹⁴ У Юдина «бурун секиз».

беренең аты Мүнки Темур, бу Мүнки Темур йаш ирди, эма Туда Меңки егерчи йикит иде, вәли би-аңыл диванә кеше ирди, Сайын нәследин мундин үзкә кеше табмады, бәкләр итифақ җылыб би-чаралық белә хан күтәрделәр, Хикайәт Туда Менки ханың мундин ғажайб вә ғаләмәт ғараиб сүзләр вә хикайәтләре бисйар туруп

Л. 25-б

эмма⁹⁵ хикайәт бу мохтасарда йад җылынды, әйтүрләр, бер вақытда түб хандин илче келди, бәкләре итифақ бер җылыб хан мәзкүркә әйделәр, бу йырақдин килкән илче туруп, мунуның күзүнче пәришан⁹⁶ сүзләй күрмәкил, хан сәләмәтлегин сорғыл⁹⁷, үзкә сүз сүзләмәкил⁹⁸, тидиләр, йәнә әйделәр, сезнең үзенецкә ихтиярыңыз йуқ туруп, безниң бу насихатымызни унутуб пәришан сүзләкункуз туруп, вә ләкин сезниң әйәқинизгә йиб тақалы, тәхетниң астыга бер кеше кериб, ул йебни тутуб ултурсун һәр каһ ки пәришан сүзләй башласаңыз, ул йебнә тартсун, ул хәлдә сүзләмәкни бәс җылгайсез, тидиләр ирсә, ул һәм [җабул] җылдылар, әйтүрләр, аның бер йахшы (әшни) ул ирди, ба вөжүд ул диваналыгы берлә һәр эши кем бәкләр итифақ җылыб, аңа әйтсәләр, аны җабул җылыб аларның сүзендин чығ(м)ас ирди, ул жәһәтдин ун сикез йыл Дәшт вилайәтендә падишаһлығ (җылды) тирләр, Үзбәк хан⁹⁹ галәйһир-рәхмә әйтүр икәндер,

Л. 26-а

душманыңызга йаман дога җылуp булсаңыз бу тариқат вә дога җылыңыз ким Бары ходайа мениң душманымны белексез җылғыл вә тәҗы белгәнләрниң һәм тилеңә инанмас җылғыл (тиб) дога җылыңыз, тир икәндер, әгәр кеше белмәкәй белкәнләрнең сүзекә әйткәй ул һәммин [ ] торур, аның тафавути йуқ туруп дир икәндүр, әл-кысса тәңәләси [ ] илчикә күрнүш бердиләр, ханның сәләмәтлекни сордылар вә ил-көниң рафаһийатлығны сорады, бер замандин суң сорады кем, сезең илдә сычқан күб булуpмы, тиди¹⁰⁰, ул

---

⁹⁵ У Юдина «бер-ике».

⁹⁶ У Юдина «фәришан».

⁹⁷ На полях «тәҗы илниң рафаһийатлығны сорғыл».

⁹⁸ У Юдина «сормагыл».

⁹⁹ На полях «Едикү».

¹⁰⁰ На полях добавка: Айды: «Булуp» Андин [ ] сорады ким: «Сезнең илдә йагмуp күб булуpмы?» Айдылар «Күб йагар».

йебни тутуб ултурган кеше күрде кем пәришан сүзлэй башлады, йебни тартты хан илчегә әйде, сендән йәнә һәм сүз сорар ирдим вә ләкин¹⁰¹ тарта турурлар, тиди, бәкләр фил-хәл илчени алыб жайтдылар, тәҗы ат тун бериб узатдылар, илче жайтуб үз падишаһы хезмәтега килделәр, ул хан сорады кем җардашымыз ханны нечүк күрдүң вә ни түрлүк кеше торур, тиди ирсә, илче әйде, бер кәррәт уҗ күренәш җылдым, үзкә күрә

Л. 26-б

белмәдем, ул күренешдә сезнең сәләмәтләғезни, тәҗы илнин рафаһитлыҗны сорады, йәнә сорады кем, сезнең илдә сычқан күб булурму, әйдем, бәле күб булур, тидим, андин сун әйде ким йәнә сүз сорар ирдим вә ләкин тарта турурлар, андин сун бәкләри фил-хәл торуб жайтдылар, мен һәм жайтдым, ханны күркәним һәм ушал булды, бу хан тәҗы бәкләр берлә бу сүзкә тәфәкүр җылдылар, әйделәр, йагмур йагарму тикән йахшы, аның ичүн кем барча халаиҗ йагмурдин рафаһит булур, тәҗы сычқанни һәм сораган йа-ман имәс, андин барчага зыйан йеткәр, эма бер нечә фикер җылдылар¹⁰², тарта турур тикәни ни мәғнә итгәнен белмәделәр, йәнә бер хикайәт ул ирди кем, бер кәррә Үзи (Ғыйдил) дәрийасын кичә чәрик атланыб ирди, чәрикдин ки кайтды, диваналыгы галиб улды, аның ғадәте ул ирди, кем һәр гаһ диваналыгы галиб булур иде, һич кеше сүз сүзләшмәс ирди вә¹⁰³ һич кешениң сүзекә илти-фат җылмас ирди, бер йеркә келиб түшдиләр

Л. 27-а

ун биш көн ул йердин атламады, черикниң азуҗы түкәнде, әхвәлләре хараб булды, бәкләре киңәш җылдылар тәҗы әйделәр, бу хәл зәғыйфәсени унутуб иде, бер йалан йүзли йекетни зәғыйфә сурәтега йасаб йараҗ күрсә¹⁰⁴, булгай кем зәғыйфәсе хатырыга¹⁰⁵ түшүб иде, безнең ивдә һәм муның тәк кеше бар ирди, фил-хәл атланыб йылгады, бәғзылар бу хикайәтни бер түрлүк җубихрәк

---

¹⁰¹ На полях добавка «Айаҗымдин».

¹⁰² На полях добавка «йебни».

¹⁰³ У Юдина текст «һич кеше сүз сүзләшмәс ирди вә» отсутствует.

¹⁰⁴ Вставлено сверху «тели».

¹⁰⁵ На полях добавка «тиб атлангай, тиделәр тәҗы бер оглан йегетни зәғыйфә сурәтигә йасаб күрсәтдиләр исә, күргәч зәғыйфәси хатирингә келди».

эйтүрләр, мөнәсиб күрмәдек бу дәфтәрдә битекәли. Чүн илгарке салды, ике күндин суң Ғыйдил дәрийасы(ниң) қарагыга килде, қашыда ике чүрәсе қалыб ирди, дәрийаны Бусгунчақ тузлағының түбән йанидин кичдиләр вә тәҗы Бусгунчақ тузлагының биек тәбәниң бер бәк тагы бар турур, һәр кеше ки Ғыйдил дәрийасыдин Бусгунчақ йағындин кечиб Йайық дәрийасыга иртәлүр, ул таг бер көнлүккә йағын йер бу кешенең йандин қалмас турур. Хан ки Ғыйдил дәрийасын кечиб илгаре күрди ки, бу таг һич қалмас бер ике карат газаб берлә тәҗы иде син уҗ барамын барамын тиб атдин

Л. 27-б

фил-хәл түшди тәҗы ачыг қылуб йүзтүбән түшүб йатди қатыдагы чүрәләре һәм чарасыз булуб түшдиләр ул көн та ахшам булганча анда йатдылар, чүн ахшам кеше танышмас бәкәз булды, ул ике чүрәсинәң берсе идрак вә фәһемле кеше иде, ул әйтде, халә кич булуб түшүб турур дәм-бә-дәм уйуҗлар, ул уҗлаганда атланыб илгасаҗ ул безни туймас қалур тиди ирсә, ханга бу сүз бисйар мағуул келди, йахшы әйдың, ат икәрләниз, тиди йәрләдиләр, имде йуҗлады булгай дигән чаҗда атландылар, тәҗы ул ахшам барча қатыг илгадылар, та таң атғунча, таң кем атты һич йердә таг күрүнмәс, хан бисйар хуш хәл булды, әйтүрләр, Урдасыга баргандин суң ул чүрсига күб сийүргалар қылды терләр, бу йанлығ турфа дивана кеше булган турур, бәғзылар әйтеб дорурлар ун сикез йыл хан булды, бәғзылар әйтүрләр сикез йыл ханлығ қылды, андан суң Мүнкә Тимур йекет йетелди ирсә, үзе уҗ инсаф

Л. 28-а

берди, әйде мүнчәдин берү кеше йуҗдин мени хан қылыб иденез, сезләр һәм қыналдыңыз, мен һәм қыйналдым, имде эним шүкүр бу чаҗлы үсди, меним күңлүм хуш сезләркә энемни хан қылыңыз, тиб үзе ханлығтан чықды, бәкләр һәм бу сүзен хуш хәл булуб әнеси Мүнкә Тимурны хан күтәрди, хикайәт, Мүнкә Тимур хан бисйар ғәдел вә забит ғаҗыл падишаһ ирди, аның заманында ил-көн бисйар рафаһийәтдә булдылар, аның йахшылығдин Күлүк ат бердиләр, андаг ки Мүнкә Тимур Күлүк хан мәшһүр турур, әйтүрләр, ун үч йыл ханлығ қылды, андин суң вафат булды, андин ике уғыл қалды, берниң аты Туҗтага, берен аты Тугрул иде, атасы үлкәндин суң Туҗтага хан булды, бу Туҗтага хан бисйар улуг падишаһ ирди, Сайын угланларында муның моҗабәләседә падишаһ аз булды, әйтүрләр ул тариҗа-и моғазам шуләни бар ирди, атдин,

сығырдин, қуйдин үзкә жануарлардин башқа һәр күндә туқсан қабан шүләни башар ирди, муның бер углы бар ирди Ил-Бисйар

Л. 28-б

атлығ, мен үлкәндин суң аңа ханлық талашурлар тиб, қарендашләрин тәқы үз нәслен барчасын қырды, атаси¹⁰⁶ Тугрулны һәм үлтерди терләр, әма бәғзылар әйтүрләр, Тугрул үз хасталықдин үлди, килен Биалин атлығ Тугрулның зәғыйфәсе бар иде, Тугрул үлкәндә бер фәрзәндә булды, күрди ки Туқтага хан углы жәһәт қарендәшләрини қыра туруп, бер нечә кеше белән қачыруб Чәркәс йағыга йебәрди, Үзбәк хан мәшһүр углан туруп, аз форсатдин суң Келин Биалинны хан алды, аны бисйар сөйәр ирди, бу зәғыйфәләредин нечә йыл кичде, әйтүрләр, ханның ғомере туқсан йашаб ирди, сиқсән йыл ханлық итде, бәғзы әйтүрләр йе-керми йашында булды, йетмеш йыл ханлық қылды тирләр чүн ахыр ғомере йағын келди әл-қысса үзедин суң хан булсун тиб сақлаған үзедин бурун үлде бәс, мәғлүм туруп кем бердин бер углы булғай мундин суң аңа ханлық теләшүр тиб үз урғын тәмам қырган булғай йәнә үзи

Л. 29-а

пирлеқ берлә ахыр ғомрекә йетмеш, бу угыл тәқы үздин бурун үлкәй, аның ни түрлүк мусыйбәти вә нәдамәти вә нәдамет булғай, бу қыйссадан хаста булуб хасталығы озақ чикди, бер көн түшәкдә йатыб үлкән о йан бу йан агнаб аһ урды, килен Биалин белде ки ни жәһәтдин би тақатлық була туруп, сүз әйтде, сез даим хаста булур ирдинез мундақ би тақатлық қылмаз ирдинез бу йыл ничүк би тақат буласыз тиди, хан әйде ким ничүк би тақат булмайын йәнгуз углум Ил-Бисйарны ханлық тиләшүр тиб үз уругымни тәммам қырдым, углумның әше һәм ул тариқа булды үзүмкә һәм үлем йағын келди йуртум йат кешекә түшә туруп тиди ирсә, килен Биалин әйтди, сезниң йарлықыңыздин ташда бер әш қылыб турурмын, әкәр гүнаһымни бағышласаңыз әйтәин тиди хан фил-хәл

Л.29-б

қубуб үлтүрүб сорады кем ни әш қылыб ирдиң иде, ул мәхәлдә кем иңез улди, иңездин бер уғул булуб ирди, сезни үлтүркәй тиб қачыруб Чәркәс тагыга йебәриб ирдим, халә һәр йылда сәләмәтлеге хәбәри меңа келүр, бу йыл ун түрт йашында

---

¹⁰⁶ Әнеси.

торур, эгэр йарлыг ылыб кеше йебэрсэнез ул келүр иде булгай тиди ирсэ, хан хуш халықдин андаг булды кем күйэ хаста булмайды иде фил-хэл ике мең түмэн ил килен Биалинга сунча иде таңласы бэклэрни чарлаб қабат Қыйат Астай берлэ Сэжүт Алатайга ырық мең кеше қушуб Үзбэк хан ғаләйһ ир-рэхмәтни килтүрмәккә йебәрди, булар барыб қайтыб килкүнчә, Туқтага вафат булды, Бачир Туқбуга тикән Уйгур умақлы булур ирди, қавем қабиләси күб ирди вә тәқы ханың аталыгы ирди, шайтан вәсвәсә бериб қыр кеше иркән хан булды, Келин Биалин [ ] тәқы ханың үзкә зәғыйфәләрни һәм алды йәғни әйтүрләр Бачир Уйгур ирди, Туқбуга бүтин ирди, бу сүз галтага ошар, аның ичүн кем ике кеше итифақ берлэ булмақы мөшкил турур, дурустрақ үлтүрүр аты

Л. 30-а

Бачир ирди лакабы Тукбуга ирди, әл-қыйсса Бачир Тукбуга булды ханың зәғыйфләрне алыб ил-көнин тәмамин узикә мәсәхәр ылыб ирди бу әснадә ул йерде барган бәкләр Хазрәт Үзбэк ханны ил қырғыга алыб келдиләр хәбәр табдылар ким хан үлди, тәқы Тука Буга хан булды, тәқы барча ил-көнин үзикә мәсәхәр қылды тиб бу хәбәрдин бисйар беришан гамнак булуб кинәш қылдылар кем ни эш қылсақ булур. Кыйат Астай әйтди, мунын тәқы қавем қабиләси күб кучлук кеше ирди халән ход тәмам халаик аңа йуз килтуруб турурлар халән бу йирдин туруб душманлык заһир ылысақ эшимиз раст килмәкәй бер хәйлә берлә үземни аңа тикурәли, андин суң һәр эшкә хатырымыз тиләр қыла билурмез тиди ирсә барча халаик бу сүзни мағкул күрди, илче йибәрдиләр, тәқы әйдиләр, абамыз хан безни бер йумушқа йибәриб ирди, андаг қылмасаңыз имде үзекизкә ошар хан булуб турур сез

Л. 30-б

вә барча халаиқ сезкә мутиг фарман бердар турур, бер кешелеқ ылуурмыз йуқ турур бу бер баш углан турур, илтеб қолүңүзкә берели, коңүлүңүзкә нә теләсә аны ылуур сез, булгай, муның учун ив илимиздин айрылыб, жела-и ватан булурмиз, йуқ турур тиб йибәрдиләр, буларнын илчи кем келди бисийар шад булуб күре алыб сыйлады, тәқы фил-хэл кеше қушуб қайта йебәриб әйди, кем алар келкүнчә үзкә кеше баш күтәриб ханлык тылашгай диб бу эшни қылдым, рева булгай му ким үз абама углы тургандан мен булайын, тигей мен, бат йетишә күрсүнләр ушта ханлык, ушта халаиқ барчасы аларның турур тиб йебәрдиләр, бу сүз ким буларга

йетишди фил-хэл күштиләр, булар келмесдин бурунрак Бачир Тукбуга бәкләре берлә кеңеш тутуб итифак җылдылар, алар кем тул йерде аларның ишигекә тушуб баш тутарлар ике керре чу чу (жу жу) тиб башлагандин суң җул тебретели тидиләр, без җалмакның җагыйдәсе ул ирди кем падишаһлары

Л. 31-а

йа угыллары үлкәндә күрә-күрә¹⁰⁷ кумалары келиб, үч күрә чу чу тиб ферйа җылыб баш тутар ирдиләр ул кагидә аларнын арасында сүз бар ирди, бер кун Узбәк хан бәкләри белән таң атмасдин бурунрак кучуб ирдиләр, бер җуруҗ су беркен кеше буларның алтыдан китиб үтәр ирди, тәҗы әйтүр ирди ким чу тикел, тәҗы че тигил, бер күрә әйтер ирди бер вай җылмадылар, икенче күрә йәнә кайта азүйтиб үтерди, Җыйат Астай әйтди кем, ни тигәниң булур, ул кеше әйде ким, меним атым Саң Саңгысун турур, аңлагай сен соңгусын тиди, Җыйат Астай бу кешениң сүзи барың билиб артынча барды, тәҗы әйде ким меңа әйтгел ким бу сүз ни сүз турур, ул әйде ким Бачир Тукбуга бәкләри берлә итифак җылдылар ким сезләр барыб алар ишегигә түшүб ике күрә чу чу тиб башлагандин суң алар җул тебретиб сезләрни ферман булды, әкәр сезләр бер күрә чу тигәч үстигә йуруб җул

Л. 31-б

тебретмесениз бардыңызларча һәлак булдыңызлар, сүземнин кейфийети бу ирди ким сеңа әйдим тиди, Астай келиб бу хәбәрни биеләргә әйтди ирсә, барча итифаҗ җылдылар ким чу тигәч җул тебретмек булдылар, таңласы йуруб урдлар ултурган йерде йердиләр, Бачир Тукбуга урда ичиндә тахт үстиндә ултуруб ирди, бикләри вә нүкәрләри ишикдә җурлаб мүкәмәл вә арастә булуб олтуруб ирдиләр, булар келиб эшикдә түшдиләр тәҗы бер керре чу чу тиб башлагандын суң че тигәч Бачир Тукбуганың үстикә куйулдылар, җадын раст кылгунча Астай йетиб бойныны чабты, башы бер җадем йерде тушуб һәлак улди, фил хэл хала Тай Буйда билә санчыб йукары күтергеч, ферйад ким муна абаңыз башы йерлик йериниздин тебренмегил, тиди ирсә барчасы би-хуш булуб ултура барды, андин суң җурҗыдырыб, фәйад кылыб әйтур ирди, җара кеше хан булмак мундин киселсүн тиб, чун Тукбуганы ким үлтүрдиләр Хадарат Үзбәк ханны

---

¹⁰⁷ У Кафалы «köre» – с. 124.

Л. 32-а

хан күтәрәб тәхеткә ултырыб тиделәр Хикәяте Үзбәк хан ғалейһи рәхмә, Хадарат хан кем тәхетдә ултырды, ил-көн қарар табқадин суң Йужы ханнин үзкә анадин йети¹⁰⁸ углынын угланларыны чарлатыб келтүрди, әйде ким сезләре ата углы имәс ме ирдиғиз. Қара кешекә қул нүқәр булуб аңа мутиғ сезләрендин берәңиз ханлық тиләсәңез булмас му ирде тиде, чун сезләр қара кеше қуллугын нүкәрликен қабул қылдығыз ирсә мен һәм сезләрни қара кешегә қушун берәен тиб қәһер қылыб, нүкәре вә ил-көнләре берлә барчасыны Қыйат Астайга суйургал қылды. Без йуқариды һәм такриб берлә зиқр қылыб ирдүк, чун Шәйбан хан қылычлар чабыб йағылар басыб вилайатләр алыб ирде, ул жәһәтдин аның угланнары вә нәберәләре барча халаиқлар қашында ғайрет вә хөрмәтлек ирделәр, хәзрәт хан ки бу угланнарға қәһер қылыб Астайга кем қушун¹⁰⁹ берди, Астай тәқы Шәйбан хан угланнарға аталарынын хөрмәтин қылыб Бәйрәк берлә Қарлық ки

Л. 32-б

ике бағлы ил турур аны алуб буларны уз халыга қуйды, Сайын хан салған¹¹⁰ йуртларыда булур иделәр тиб турурлар тәқы Алатайга миң бағлы ил берди, ул мәшһур турур, Үзбәк арасында әйтүрләр, Астайга үзем чишеб Алатайғә берди тирләр, мәғнә ул турур, хәдәрәти хан мәзкүр ғаләйһи рәхмә ғазыймат улуг падишаһ ирде, бер нечә йыл падишаһлық қылғандин суң Аллаһ Тәғалә ғынайети булуб мәселман булды, Үзбәк илни һәм мәселман қылды, Үзбәк хан мәселман булған хикәяти, бәс сәбәби исламны ул ирде кем ул заманда улан вәлиләрендин түрт вәликә Аллаһ Тәғаләдин илһам булды, ким сезләр бариб Үзбәкни мәселманлықга дәғват қылыңызлар, тәқы Аллаһ Тәғаләнең әмре ил билә Үзбәк хан ишеккә келиб, қурларның ташыда ултуруб мутәвәжжиһ булдылар, андағ ривайат қылулар кем шәһирләр берлә қәфир кәһинләр ханга андағ кәрәмәт заһир әйтеб ирделәр, чақыраты тустуганларны тайар қылу ирделәр, бер бал үзи чабуватырга¹¹¹ қуйлу ирде, тустуганга сүзү

---

¹⁰⁸ На полях «ун йети».

¹⁰⁹ На полях «қушуб».

¹¹⁰ На полях «салғаған».

¹¹¹ У Кафалы «сақирәтиға» – с. 125.

Л. 33-а

лүр ирде, тустуган җубуб ханың алыга келүр ирде, хан ичиб һәр кешекә ишарәт кылса тустаган үзе ул кешегә барур ирде, бу шәһир вә кәһинләре хан үзләрикә шейх белиб йанларында йарындаш ултуруб¹¹² иғзаз иҗрам җылу ирде, әма бу көн ки булар келиб мütәвәҗиһ булуп ултурдылар, күндәки тик хан мәҗлесә араста җылды, шәйехләри келиб йанында ултурдылар, күндәки тик бәмәнә¹¹³ берлә¹¹⁴ килтерделәр, чаҗыраты вә тустуганга келтуруб җуйдыйлар, бер хәйле мүдәт үтти кем нә бал күндәки тик чаҗыратыга җуйулу ирде, не тустуганга сүзүлүр ирде, хан бу шәйхләрига әйде ким ни жәһәтдин бу бал муғатал җалыб турур, шәйх әйде, ғалиб бу яҗынга Мөхәммәди келиб турур, бу аның ғаләмәти турур тиде, хан хөкем җылды кем җур җурдын¹¹⁵ йуруб истанизләр тәҗы Мөхәммәди алуб келиңизләр тиделәр, мүләзим чыҗуб җурҗурдин баҗтылар ирсә, күрдиләр җурның башында үзкә сүрәтлек кешеләр башны җуйунга салуб ултурур ирделәр, мүләзимләр ким сезләр ни

Л. 33-б

кешеләр турурсыз, булар әйделәр, хан җашыга алуб барғыл ни кеше икенимизни анда әйтәли, тиделәр. Мүләзимләр ханга җашыга алуб килделәр, хан күзе буларга төшти, чу нур хидаят белә Аллаһы Тәғалә ханның күңленә манауар җылыб ирде, буларны күрди ки мийал ғайрәти вә мәхәббәт күңлендә бәйда булды, сорады ки, сезләр ни кешеләр турурсыз вә ни эшкә йүрерсез, әйделәр, без Мөхәммәди турурбез, Хода Тәғаләнең әмри билә келиб турурбез ки, сезни мөселман җылгаймыз, бу әснада ханың шәйехләри ферйад җылдылар ким булар йаман кешеләр булу, буларны сүзләригә җуймай филхәл үлтүрмәк кирәк тиделәр, хан әйде, нечүк үлтүреайин, мен падишаһ дурурмен, сезләрнең һич җайсығызның диниңиз хак булса, аның берлә булу, әгәр буларның дини хак булса ирде сезләрнең күндәки эшләрекезни нәчүк батыл булуп муғатал җалды, буларда бер эш бар турур ки

---

¹¹² На полях «янәшә ултуртуб».

¹¹³ У Кафалы «реутәне» – с. 126.

¹¹⁴ На полях «биманасы билә бал».

¹¹⁵ На полях «җурҗуд».

Л. 34-а

сезләрнің эшекиз муғатал турур, сезләр сүзләшеңез қайсыңызның дини хақ булса¹¹⁶ аңа табиғ булурмын тиди, андин суң бу ике жәмәгат бер бериси белә бәхшәкә түштиләр, күб гауга жәдәл қылышдылар, ғақыйбәт аңар қарар бердиләр кем ике танур қазгайлар, һәр бериси уқ ғарәбә сүксүл¹¹⁷ белә қыйздырғайлар, бу танурга сахирләрдин бер кеше киргәй, һәр қайсы күймәй чықса¹¹⁸ хақ булур тиб қарар бердиләр, таңаласы ике улуг танурханә дүрдиләр¹¹⁹, сүксүкүлле вә тунларны йақыб қыздурдылар, берини сахирләргә йақын қылдылар, берини мөселманларга йақын қылдылар, бу ғазиз бер бериси берлә мұрағат қылышдылар ки қайсымыз кирермез, буларның бериси Баба Туклес дир иделәр тәмам ағзасыны түк басыб ирдиләр, ул әйде, миңа ижазәт беринез мен кирәин, тиди, сез миңа һимәт тутунуз, бу ғазизләр тәзы аның хақыга фатиха уғудылар, ул хәлдә әйде, меңа бер жебе хазир қылыңыз, жебени хазир қылдылар ир

Л. 34-б

сә жебени йалан әтикә кеди, тәкы Аллаһ йады берлә талқыйн башлаб танур тарафыга мütәвәжиһ булды, әйтүрләр бабаның түкләре ура қубуб, жебенең күзләриндин чықыб ирди, бу хәлни барча күрделәр, бу хәләт берлә бу танурга кирди, бер қой итни килтереб танурга асдылар, ағызны беркитделәр. Имде килдек кәһинләр қыссасыга, кәһинләрни тәзы мурвәрлеқларын берисини чықарыб танурга салдылар, һемин кем түшкәч күңле йашли булуб йалыны ағызындин чықар ирди, бу хәлни жан башлығ барча халаиқ күрделәр ирсә, күңеләре кәфирлықдин үзүлүб мөселманлығга мийел тәмам қылдылар тәзы бабаның тәлкин әйтегән авазы танурдин мутасал килүр ирди, қой ите бишди тикән мәхәлдә танурның ағызын ачдылар, баба мүбәрәк йүзләредин төрләрни сүртгеч иде, нә ашуқдыңыз, әгәр заман тәвақуф қылсанығыз ирди, ишем тәмам булыб ирди тиб танурдин чықды, күрделәр ки жебе чуг тик қызыл булуб

---

¹¹⁶ У Кафалы «bolmasa» – с. 126.

¹¹⁷ На полях «саксаул».

¹¹⁸ На полях «Ана дини».

¹¹⁹ На полях «қаздурдылар».

Л. 35-а

ирди, эма бабаның Ходай Тәғаләнәң қодрәти берлә бер түки коймейдур ирди¹²⁰, бу хәләти хан башлығ барча халаиғ күрдиләр ирсә, фил-хәл шейхларниң қулларны тутуб иман гүрфийе қылыб мәселман булдылар, Алхәмдү ләкә ғалә дин- ил-ислам. Без Берке хан заманында Үзбәк халығы¹²¹ мәселман булуб ирдиләр, алардин суң йәнә мүртәд булуб кәфир булдылар ирди, алар һәм бу йулда Үзбәк хан берлә мәселман булды, андин нару Үзбәк таифасыниң исламы тәғайүр табмады, бәғзыйлар әйтүрләр, икерме йел падишаһлығ, андин суң Хағ рәхмәтикә васил булды, иннә Аллах вә иннә ғаләйһи рәжигун. Хикайате Жанбәк хан ғаләйһи рәхмә, чын хадарат хан мәзкүр рәхмәтикә васил булды, углы Жанбәк хан мәшһур рәхмәтулла¹²² атасынын тәхтендә хан улды, аларның ғадаләти, вилайати, кәрәмәтләр мәшһур туруп, Дәшт вилайатендә алай күн ғадил вә ғабид вә забит ирди, йәнә бер падишаһ кечкени туруп атасының тәмам рийаға хөкем қылулур ирди, суң Мәлик тигән Тәбриз хәкимы ирди, шәйтан аны йулдин чықарыб үз қызыны алды, аның қыссасы ул тариқа туруп кем сахибжамал

Л. 35-б

қызы бар иде, бу бәдбәхат аңа ғашыйғ булды, һич төрлүғ арам қарары қалмады, Тебриз ғоләмәләрдин сорады ким бер кем ирсә дирахт тиксә, тәқы аның мәйвәсини сахиб әвәл сөйүән ме йа үзкеке йедүрән ме, ғоләмәләр әйтүрләр, үзе һәм сөвен, үзгә кешеғә һәм берсе булур тидиләр, бу бәдбәхатни хәд мундин мақсудин ул қызы булгандыр, бу сүз берлә барур тәқы қызыны алур, бес Тебриз ғоләмәләри ханга гарзадашт қылдылар кем бу кеше бездән маглата берлән бер мәсәлә сорады, без аның гаразаны белмәй заһирине хөкем қылдығ, муның гаразы хәд қызындин¹²³ булгандыр вә халлә қафир булды вә қызыны алды, безләр һәм қафир хөкемендә булуб турурмыз, бу көн падишаһ ислам сез турурсыз ки важиб туруп кем мәселманлар башындин бу қафирни дәфғ қылғайсез, диб әйтүрләр, Хан намаз дикерни¹²⁴ уғыб мәсжиддә ултуруб әйде кем бер

---

¹²⁰ У Юдина «көймәйин чықды».

¹²¹ У Юдина «таифәсе».

¹²² У Кафалы текст «углы Жанбәк хан мәшһур рәхмәтулла» отсутствует.

¹²³ На полях «қызында».

¹²⁴ На полях «икенде вә намазын».

ғарзадашт келди филхэл ғалимләрни сорады ким сезләр бу сүзгә ни әйтүрсезләр, алар әйделәр, бели сезгә важиб турур бер қафирни мәселманлар башыдин дәфғ қылгай, сез бу сүзни кем ишетди мәсжидин қайтыб өвикә бармады,

Л. 36-а

үч көн ул мәсжидә утуруб йарағын қылды, тәқы атланды барыб, Мәлик Әшрәфни үлтүруб, Ғыйрақ вилайатен алды, мүдәти падишаһлық утуз йыл турур, андин суң Аллаһ рәхмәтигә вәсил булды, чун галәйһи рәхмә Хақ рәхмәтикә вәсил булды углы Бердибек хан атасы йериндә хан булды, бәс, бу би-ақыл вә би-мүләхәзә кеше ирди, үзениң қарындашларыны тәқы үз угланлары меңа ханлық тиләшүр тиб үлтүрүр ирди, әйтүрләр, Ғаңлы Тулубай тикән жавеме қарындаш күб күчлүк кеше ирди, бу ханнын аталығ ирди, ул һәр ни дисә аның сүзендин асла тижавуз қылмас ирди, аның бер углы бар ирди Саматы¹²⁵ атлығ, алуб атқучы ирди, Хадарат Жанбәк хан заманыда қарақчулық қылу ирди, ул жәһәтдин хан галәйһи рәхмә аны үлтурүб ирди, Тулубай мәзкүр углының ачығындин бу кеңәшни әйде, сен йекед дурурсен, бу мәхәлдәқи туган угланлар берлә тәбик үшәр, син көндин көңгә қурырсен ул йекет булурлар, таңла сен қурыгандин суң ханлығыны тиләшиб алгай, халә буларны үлтүре

Л. 36-б

утурғыл қачан қуры башласан берәүни қойгай сен тир ирде, ул би-дәүләт һәм мунын сүзикә кереб ултурур ирди, бу сәбәбдин аңа күкин қырган Көтае хан тирләр, аның заманыда тефриқалық би-сийар булды, уң қолны Ғыялы Мамай¹²⁶ алуб ил көн Ғырымга китте, сул қолны Ғыйат Жер Қутлы Теңиз Буға Сыр Дарьясы буйга алуб китте, хан үзе ичкеси Сарайда булур иде, үч йыл Сарай шәһәрәндә падишаһлық қылды, андин суң вафат булды табды, Тай Дуглы Биким¹²⁷ ки мәшһүр турур Үзбәк ханның зәғифәсе Жанбәк хан анасы иде, ул мәхәлдә ул хәйат ирди, чу Сайын хан (нәслидин) һич кеше қалмады, Биким мәзкүр әйде кем, имде ханлық берлә йурт Шәйбан нәслегә теғер тиди, ул мәхәләдә Шәйбан хан

---

¹²⁵ На полях «Сумад».

¹²⁶ На полях «Ғыйат Мамай».

¹²⁷ На полях «Тай Туглы Бәкәм».

нәследин Манқатай¹²⁸ углы Хидыр углан тирләр ирди, Сайын хан салган йурты Манқагатайның Аҗ күл тикәндә булур ирди, аның үзкә угларыдин аерылыб йуртыда булмақдан жәһәтени йуқарыда зикер қылыб турурбез, әл-кыйсса Биким мәзкур Хидыр углан мәзкүрни үндәтеб илтеб Сайын тәхтендә Сарай вилайәтидә хан қылды, бу сүз мунда мауқуф булсун, без келдик

Л. 37-а

Жер Қутлы углы Теңиз Буганың эшегидәки угланларның хикайатикә, вә Тәңиз Буганы үлтүрөб Қара Ногай хан булган хикайатләрекә, ул мәхәлдәки Үзбәк хан галәйһи рәхмә ғазаб қылыб, Йожид ханның үзкә зәғифәсидин булган нәберәләрен¹²⁹ ил-көнләри белән Қыйат Астайга қошун берди, Астай мәзкүр үлкәндин суң, углы Жер Қутлыга қалуб ирди, Жер Қытлу үлгәндин суң углы Тәңиз Бугага қалды, бу Тәңиз Буга бик залим вә би-әдәблек кеше ирди, бу угланлар ки аның нәследин ирди, буларга бисйар жәфалар вә би-әдәблек қылу ирди, нәте ки атасы Жер Қутлы әвигә ғимарет салур булды ирсә, ат қалсун тиб үзкә кешени аралашдырмай ғәмәретнең тәмам ишләрни буларга буерды, тәқы кем су ташыган җербич ташыган булар ирди, андағ әйтүрләр ки ғәһисиниң арқасы йағыр булуб ирди, ғәһисиниң төше йағыр булуб ирди, ғәһиниң аяағы туғрулуб ирди, жәфалар вә бәлалар бисйар чыкыб ирди терлер, вә тәқы сабах келиб бу угланлар ишигидә җурлар ирди һәр ғәһ ки сохбет тутса ирди, үз қолына аяақ келүр ирди, сазенделер үтүк куйен қубсалар ирди, һәмин ки урда ичиндә үтек күй ки

Л. 37-б

қубсалашылды билүрләр ирди ки бәк қолыга аяақ келди, бу угланлар бүрекәләрин салуб, йукунуб турурлар ирди, ул заман тәғрү ки аяақны ичғей үтек қубсамай булғай, әйтүрләр [ ] қыш жылысы ирди, бу бәдбәхат сохәт тутуб ирди, нагаһ үтек авазы килде, бу угланлар күндеки дастурча бүрекәләрин салуб йүкүндәләр, көн сууғ ирди, Хәсәен углан тикән Тимур Қутлу хан һәм Урус хан аларның йақын қарандашлардин булур ирди, қолақы үшеде, тәқы йарусыдин күбреки буйушды, андин суң аңа Чонақ Хәсәен тирләр ирди, әл-қысса чүн Бедрибәк хан мәзкүрнең

---

¹²⁸ На полях «манқағай».

¹²⁹ На полях «ун йети уғылынын».

падишаһлықдин үч йыл кечти вә төрттүнче йыл көз башыдин хаста булды, ханның тәхете учаң чекди, қыш түшди, Теңиз Буга мәзкүрнең қышлақы Сыр дарйасы буенда булур ирди, без бу хикәйәтләр ки имде зикер қылынурутур, хәзрәти хан мәрхүм вә мағфур табеллахи сераһу вә жәгалә-жәннәте мисваһу Илбарс хандин ишетәб турурмен. Алар қары сүзени йахшы билүр ирди. Бердибек ханның падишаһлықдин үч (йыл) үттә, төртенчә [йыл]қыш

Л. 38-а

күз башдин хаста булуб ирди, Теңиз Буга Сыр буйыны қышлаб ирди, ханның хасталығы хәбери мутасыл келуб ирди, бер көн сабах вақыты ирди, бу угланлар бәкнең ишиғидә қурлаб ирдиләр, Теңиз Буга мәзкүр ул көн сәхәр вақытында қубуб сохбет тутуб ирди, сазенделери кой кубсаб йыравлары йырлар ирди, гавга вә нашадлары бар ирди, сабах көн сатыйқ ирди, бер күн ара ат мингән бүре териси тунны чора қейғән аты туны буга вә тоган кеше урдага йуруб әйтде, ул кем урдага әйтте, қубса торган [ ] вә йырлар турган йыравлар барчасы без булды, мүдәти медид мавруд әһли мәжлисдин чықмады, андин йенә сазларны қубсала башладылар вә сохбет-и дерт вә ғәрд булды, бу ташқырадаки угланлар бу хәләтни мулаһаза қылыб фикер қылурут ирдиләр, ким айа бу келгән кеше (нә) кеше булғай, ким бу әһли мәжлисдин бу тариқа мүтехайир булдылар, қайд без бу угланларның арасыда ике кеше бар ирди, ғақыл дана ирди, аның атын Бүкри Хужа Әхмәд терлер ирди, бәғзе әйтерләр, сағышы артық. Саһи углан

Л. 38-б

терлер ирди, суңғы керре ки сохбәт-и дерт ү ғәрд булди, аз фурсатдин суң Қара Ногайга үнде ки келдим, без сезләрни чарлайдур, бу қариб бәк қашыга әйде, бер аз фурсат йәнә хамуш булдылар, андин суң йәнә сохбәт дәрт ү ғәрд булды, бу кези Әхмәд Хужа мәзкүр бу угланларга әйтде ки, күрденез ме, Бердибек хан үлүб турут, ул келгән кеше ханның үлгән хәбәрен келтүрди, буларның бер аш бишим хамуш булуб мүтехайир булғаны ул себебдин иде, суң Қара Ногайны чарлаб алғаны ул дурут ким аны хан күтерир¹³⁰, тәқы танлақы курунәшдә барчамызны қырат, бизниң эшемез мүшкел булды, бу кез ахшам бер эш қылалсақ, алдуқ алмақ таңла барча үлүмгә бер барғумыздыр, тиди. Чын булар даим битаб ирди,

---

¹³⁰ На полях «бүтәрүләренен».

муның җеңеши үзгә булмас ирди, барчасы әйделәр, (Хужа) Әхмәд мәзкүр әйде, маслухат ул турур ким Ногай мундин кич атланур, аның барур, йулда тутуб атдин йықыб мазбут баглаб бичаңны бу-газыга қуйуб бу хәбәрни соралы, әкәр дүрүст әйтеб бизниң билен итифақ қылура булса, без һәм хан көтер

Л. 39-а

әли, әкәр растын әйтмәсә андағ уқ ултуралы, тәҗы һәр төғмемиз бер йанга қачалы тиди ирсә, барчасы бу сүзни мағзүл күреб, гаһд шарт қылдылар, чүн намаз-ы шам йаңын булды ирсә, Ногай мәзкүр (бәк) мәҗлисиден қайтыб атланды, бу угланлар һәм берле атланды, күрделәр ки күндеки тәк ирмез, чәһреси тав тарқасы үзгече булуб ирди, күндеки күришиден қайтыб эвингә барғунча ойнай күле барур ирди, бу күн һич кешеғә сүз үн қатма; би-иттифақ барур ирдиләр, ивлериғә барур йулыга тейдиләр ирсә қаранқу булди, фил хәл чылавлаб атдин йықыб мазбут бағлатылар, Ногай, меним ғүнаһым ни турур ким мундағ қыла турур сыз, Хужа Әхмәд мәзкүр әйде, сендин бер соралы, әкәр растын айтсан бизиң берле иттифақ қылсан сени хан көтерели; тәҗы гаһд вә шарт қылалы, сенин нөҗерчиликәдин буйын тулмагай без. Әкәр растин айтмасан тахқиқ билғил ким сени бу йердә үлтурүрбез, айды, нә сорар сиз соруң, хужа Әхмәд айды: Растин әйтғел, ул келгән кеше нә әйтә келди, тәҗы чарлаб бек ни әйтде, Ногай әйде, ул килгән кеше ни әйтганың билмәү, мени һәм җарлаб,

Л. 39-б

мени һич сүз әйтмәде тиди ирсә, Хужа Әхмәд мәзкүр әйде, әй, бәдбәхат, әкәр сен әйтмәсән, мен сеңа әйтәен, ул кеше келди, ханның үлкәнин әйтә келди, сени чарлаб алганы ул ирди (кем), сеңа ирди кем хан сени күтерели, рази булғыл ким қарендәшләреңни үлтерелә, үлтүрмәсән алар сендин улуграқ турурлар, сениң ханлықыңга буйунсунмаслар тиди, сен һәм ул эшләргә рази булдың, имде андағ қылмалғыл, бу кешедин ни хурлықлар күрмәдек ирди, сен безниң ичимиздә хан булуб безгә баш булсаң, аны үлтүреб андин ачығымызны алмақ асан турур, мениң бу сүземни қабул қылғыл, сени хан күтәреб сеңа нүкер булурга ни чақлы гаһд шарт қыйлалы, безниң әвлеримизкә сәбәб булуб қыйамәтгә нөкер йаман илини башыңа алмағыл тиди исә, ул тәҗы әйде андағ булса қолум аяқымны бушатыңыз, сезкә растин әйтәин тиди қол аяқын бушатдылар ирсә қариб ултуруб, Хужа Әхмәд

мәзкүркә күб тәхсинләр җылдылар, тәҗы әйде, бурлар ки ферасет берлә тидин нич хилаф йуҗ ирди, барусы раст ирди, имде сезләр мени ханларнурга йахшы гаһд шарт җылыкыз, мен һәм сезниң махлахатыңыздин чықмаин, булар гаһд шарт җылдылар Ногай [ ]¹³¹ кем күрнүшгә барурбез, ул муны чарлаб алмаҗ турур андин суң сез

Л. 40-а

ләрни чарлаб сезләр әвиҗе кергәч җашадагы кешеләргә буларның, мен үзигә булаин тиди, таңласи күрнүшкә кем бардылар, ул әйтгәнчә Ногайны чарлаб алдылар, бер замандин суң буларны чарлай кеше келди, булар һәм йарагланыб келиб ирдиләр, барчасы йөрөб ишекдин кергәч, җол тебрәтиләр, Ногай Тәңиз Буга биле турды, йанаша ултуруб ирди, филхәл сабалгач¹³² башны кесди буйда башыга санчыб алуб чыңдылар, чарлатдылар үзкә кешегә үлүм йуҗ турур йерин йериңиздин тәбрәнмәк тийу, йер мә җарар (та)бгандин суң Ногайны аҗ кийезкә салыб барча итифаҗ берлә хан күтәрдиләр, без Манҗытай углы Хидыр хан берлә Җара Ногай икеси бер ай ичиндә хан булдылар. Хидыр хан Сарай тәхтендә хан булды, Җара Ногай Сир бойунда сол ичиндә хан булды, Келдик йәнә Хидыр хан хикаятекә, ул мэхәлдә ки Тайдуглы Биким Хидыр ханны чарлаб үркә салды, әйтүр, Биким сачны тараим ханга тәҗре мийл җылды ханың алурга мийи бар ирди, ул рази булды, әйде, ул Үзбәккә Җанбәкә ихтияр берлә келкен кеше турур сең; бер төрдә үскән кеше сең, сендин син тебер алмагыл тиди, аның сүзенә кереб алмады,

Л. 40-б

Чун Биким алмасны белди ирсә, бурундаҗи ғыйзәт вә хөрмәтни кем җыла башлады, хан һәм аңа учашыб алтун терме үйүн бузуб җазаҗларыга үләштүрүб булды, бу сүзни ишетөб Биким ханга кеше йибәрди, әйде, андаҗ җылмасунлар, хан булган кешекә алтун җөмеш табулмас дәкүл дурур, борынгы йахшылар йасаган ғыймарәтни бузмасун тиди, аның сүзкә кермәин алтун термени бузуб җазаҗларга үләштүрди, Биким тәҗы ачыгланыб бәкләрә берлә ичкиләрени йыңыб ханны җавлады, йәнә йурты Аҗ Күлгә келди, Биким мәзкүр бер кешени Келдибәк дүр тиб хан күтәрди, Үзбәк аңа Йалган Келдибәк тирләр, барча халаиҗлар әйделәр,

---

¹³¹ У Кафалы «ауди, таңла».

¹³² На полях «басалгач».

Келдибәкни Бердибәк үлтүрүб ирди, ул йәнә нечүк терилди тиб ил ана буйун сунмадылар ирсә, Бойул нәслидин булур ирди Базарчи атлыг аны хан күтәрди, ул мэхәлдә улуг бәкләрдин Сежут Али бәк углы бар ирди, бу Базарчыга буйун сунмас тиб аны чарлатыб ултырды, Али Бәк(нең) бер Хәсән атлыг углы бар ирди, ул қачыб Қунғират Қанықда углы Ақ Хәсән кем Хаварезм мәлике ирди, бу Хәсән ана йеген булур ирди, аның қашыга келди, без Биким

Л. 41-а

нең бу нәшәсте¹³³ хәрәкәтләридин һирасан булуб, Бикимдин йүз йүрдиләр, бу әснәдә Ақ Хәсән Хидыр ханга йебәрди, әйде, ул зәғыйфә шәйтан йулга кериб, муның хәрәкәтләр қыла турур, без худ андин руикиртан булдук, сез әкәр безкә баш булуб тутуңыз, без аның үстикә йөрүр ирдик тиди, ул һәм ачыглық кеше ирди, минәти газыйм тутды, Ақ Хәсән Хаварезм ләшкәрин тәмам илгариб, Ақ Күлгә барыб, хан мәзкүрни хан күтәриб, Сарай вилайати үстикә йуриди, уруш булды, Базарчы қачды, Биким қолыга түшди, Бикиме көймәкә мендерүб ағзыны мазбут қылдылар, тәқы әйлик айғыр атын йикиб салыга қабу бердиләр, бу әйлик ат ғарабаны алуб қачыб тағларга, чуқурларга урур ирди, та Биким һәлак булды, Үзбәк ким әйтүрләр [ ] Дуглы Биким(ни) Хидыр үлтерди, кәйфийәте будур, без Хидыр хан ки икенче нәүбәт Сарай тәхтендә хан булды, бер йарым падишаһ булды, Бурут атлыг йаман углы бар ирди, атасының ханлыққа чыдамай гафиллықда үлтерәб, үзе хан булды. Ике¹³⁴ ай кечмәди кем аны үлтүрдиләр, андин сун бозуқлуқ

Л. 41-б

булды, һәр кеше һәр тарафын баш күтәрди, Сарай шәһәре бузылды, илнең күбе Қырым вилайатигә Қыйат Мамай қашыга кетди, бу сүз мунда тәмам булды, вә йәнә Қара Ногай хикайатигә келәли, Қара Ногай үч йыл Сыр буйунда падишаһлық қылды, Туркестан вилайатигә хөкем қылу ирди, үч йылдин сун вафат булды, әнесә Туглы Тимур тикән хан булды, Фахр салағыйн Хадарат Дуст солтан дәфтәридә әйтеб ирди, бу Туглы Тимур улуг падишаһ булды, Самарқанда вә Бохарага хөкем қылу ирди, әма мүдәти падишаһлығы мәғлүм ирмес, андин сун Бадиқ Углан (углы) Урус

---

¹³³ На полях «нашайасата».

¹³⁴ На полях «үч».

хан булды, бу Урус хан улуг падишаһ ирди Туркестан вилайатикә хөкем җылуур ирди, Туктамыш хан билә Тимур Җутлу хан ул мэхәләдә кем ханлыҗны тегмейдур ирдиләр, чын ғынайет әзәли берлә падишаһлыҗ Туктамыш (хан) угланларының затында пейда ирди. Ханның нүкерләри тәҗы үзкә халаиҗлары би-ихтияр бу углан мазкүркә мәил ирдиләр, бу эшдин хан мазкүр

Л. 42-а

ишетиб Тоқтамыш углан мазкүркә җасад кылуур. Хитай баба Али бей тикен Хажи Тарханның улуг бәк вә наиб кешесе ирди, хан мазкүр үлгәндин суң, Мәккә тараф җылыб, Хажи булуб келкендин (суң) Хадарат Солтан Кәбир Сағыйд мәрхрум мағфур табаллаһу сераһу вә жәгалә әл-жәнәти мисваху солтан гази солтан хәзмәтләрингә келди, чун Хадарат солтан мағфур җары сүзкә бисйар мәйил ирдиләр кем Тоқтамыш ханны Урус хан чыҗаргандур тирләр ул ни тариҗа болгандур тиб сорады ирсә, Хажи мазкүр бу тариҗа җылдылар, фаҗир алардин ишетеб турурмен, әйде, ул мэхәлдә кем Урус хан Тоқтамыш угланга җасд җылуур булды, андин бурунраҗ Җенәш Җойган углы Дервишек Мирзаны Чагатай падишаһларга илче йебәреб турур ирди, Ширин Өрек Тимуркә җушуб күтәртеб алуб йебәреб ирди, булар җайтыб келгүнче күреник ахири булды, Урус ханның урдасы Сыр буйга иниб ирди, була(р) Сырның берики йүзиндин барыны йакалаб урдасыга келди,

Л. 42-б

көн савук ирди, Сырның йағалы күмелтүр ирди, Өрек Тимур мазкүр мирзадин сунраҗ килүр ирди, нагаһ Сырның йағасыга күзи төшди, җамыш түбидә күрди кем бер йалаң терлик йикит судин чығыб, йүз түбән түшеб ике бүкүлүб җалтырай йатыб ирди, күнлендә әйде кем муңа һод бер эш төшкән кеше турур тиб йөртеб мирзаның суңындин йетте иде, мирзак ғыйнайатин булса, хан йарлығы берлә хезмәтин җылыб келиб ирдим, әсэн аман ил ичикә әйтдикез, урдага йағын килденез ханга күренүш җылуур кеше мен имәсмен, мени имғәтиб ишетиб нәткәй сез, мен мундин уҗ ивем истәсәм булгай мы тиди ирсә, ул мирза һәм иҗазәт берди җайтыб байағы йеркә атдин ераҗраҗда үзи йайаҗ йуруб ул кешениң җашыга келди, күрди ким бүкүлүб йүз түбән җалтырай йатур иде, йаҗыда йаман йарасы бар иде, бу сорады ки ни кеше сен, әйде, ни

сорар сен, мен бер имкәли җул турурмен, бу имкәкликә күр йерде ник күрә турурмен, атын әйткел, әйде, мен Тоқтамыш углан

Л. 43-а

Мен, бурун һәм булса сизиб йурур ирдим, сәхәр вақты ирди, ханың кешеләре келиб өемни бастылар, атқулаша чықдым, күрдим ки кеше күб турур, дәрйа йаңын ирди, үземни дәрйага салдым, су-га түшкәндә атдылар, бу йаман захм¹³⁵ о анда булды, имде һич тибрәнүр чаңлы мәҗалим йуғ турур, сени Теңри йеткүрди, ни җылсан ки сен белүрсен тиди, Өрек Тимур мәзкур әйде, мениң истекеним сениң тек бер түре углының имғәклиги ирди, башымны, малымны сениң йулуца җуйайын, вәли Ходай Тәғалә сеңа дәүләт берсә мени унытмагыл, хан әйде, һәр җачан Ходай Тәғалә меңа дәүләт берсә, сени дәүләтимкә шерик җылыб сениң сүзүңни үтүкеңни үзкә җылмагай мен тиб ант ичди, Өрек Тимур мәзкур филхәл икиндеки күрбе туны чыңарыб мазбут чулгады, тәҗы алган азуқдин алыда җуйды, тәҗы мени келмес тиб күңлеңни йаман җылмагыл тиб мәкәр терүкдер [ ] мен әлбәтә сеңа келүрмен, сени ушбу йерде табайин тиб атланды, тәҗы әвиҗе келди уна уруглардин бер нечә кешеләр белән итифақ җылыб, ат йарағ алуб келдиләр, тәҗы углан мәзкүрни Тимур Бәк җашыга алуб җачдылар, Тимур Бәк мәхәлдә йәңи хуруж җылыб, Бохара вә Самарқандны

Л. 43-б

алыб ирди, булар ки келдиләр, бисйар йахшы күре алды, җерраһлар келтүрүб айагыдагы башагын алдурды, күб төрлек дарулар, мәрхәмләр җылуи ирди, та бер айдин суң булды, ул җыш бәк хезмәтидә булды, йаз ки ачылды, бәк бер нечә кеше җушды, ханны мәзкүр йайлаңга чыңыб бара турганда илнин суңыдин йылғы җавды, җавғун келиб урушыб буларны бастылар, йәнә бәк җашыга келди, әл-җысса Тоқтамыш углан җазақлаб йуруб хан күринәк икендин йылғы сүрер ирди вә ил чабар ирди, Өрек Тимур жәмәғәт тәҗы Барын, Аргун, Җыбчағ¹³⁶ Тоқтамыш углан атасыдин җалган байры иләрени углан мәзкүр җазақлаб йуруб бу тариҗа ки эш җыла башладылар ирсә, бу иләрдин дағвалық йеҗетләр барыб аңа нүкер булуб бара башладылар ирсә, Урус хан мәзкүр бу илеркә бисйар жәфа җыла башлады, булар һәм Тоқтамыш угланга кеше

---

¹³⁵ Здесь строки неполные.

¹³⁶ На полях добавлено «Ширин».

йебәрдиләр, әйделәр, сен сәбәб хан безкә ғазаб қылыб малымызны ход ала турур, башымыздин һәм хатар бар, бер төрлек безниң фи-керимезни қылмасаң қыйамәт көн сениң йақанын вә безниң қолумуз турур, тидиләр, углан бу сүзни ишетди ирсә, күнел бәришан булуб келкән кешекә

Л. 44-а

әйде, бу йул чықарсез; илнің суның ала күчүб фәлән суның бойынында йайлаңыз, тәқы йарақыңызны қылыб туруңыз, Инша Аллаху Тәғалә үлмәсәм, үземни текүрүрмен тиди, йаз ки булды, йайлақга күчди, бу иләр тәқы ил суңыдин күчер ирди, йайлақга ки йетдиләр, һәр ил бер суның бойыга келдиләр, бу ил һәм филхәл қылған суның бойыга келиб йайлады, халаиқы қымыз эчеб ғайш вә ғишретга мәшғүл ирдиләр, бу эһнәдә Тоқтамыш углан бу иләрнің ичигә кериб келди, чүн бу һәл берлә йарағларын қылыб ирдиләр; һәр кеше бер телекенкә ат йегеп уғыл қызларын мендерғәч Гыйдил дәрийасы тарафыга қачтылар, ике көндин суң хан-ы мәзкүркә хәбәр келди, Тоқтамыш углан қелиб, Ширин. Барын, Аргун, Қыпчақ иләрени вә тәқы сәйер иләрени алуб Гыйдел дәрийасыга төшди теб, хан йақындағы кешеләр белән филхәл атлангач һәр тараф жаныбга кеше чабтуруб үзе бу иләр соңынча қавғун салды, ханның иләри йайлақга тарқаб ирди, атның семиркән мәхәли ирди, хан қатығ иғлады, йырақдағы иләрнің черики ханга йетишелмәде,

Л. 44-б

йақындағы иләр һәм атлары семизлеб күб қалды, буларга йавуқ йетишкән мәхәлдә ханың қашында кеше булгай аз қалуб ирди, ике йүз күб булса үч йүз кеше булгай ирди тиб турурлар, көн эв йақыб келкендә бы қачқанларның қаравыл ханның жәнкни күреб келдиләр, булар кеңәш қыла қылдылар, әйделәр, аларның атының бойны қатыб килә турур, һәр қайчан безкә йетсә безкә һәм текербез, ход үлүм кеше турур-мыз, эхл-и гайалымыз үләр-мез, булмаса тоқмымуз журумасун, урушулмас атқа барурның угланлар билә, Жәләлетдин солтанны Йахшы Хужаны сайлаб чақаралы, тәқы ике йул билүр кеше аларны тәғайин қылалы, өн ишетүр чақлы йирдә үркүнің йаныда алуб йурусунлар, әкәр йақны без бассақ соранымыздин мәғлүм қылу, әкәр безниң артымыздин келкәйләр, әкәр йағ безни басыб аларның сораныдин һәм мәғлүм булгусы турур; турмай қача күрсенләр тиб итифақ

Л. 45-а

җылдылар тәҗы Жәләлетдин солтан Йахшы Хужа бәк Өрек Тимурның улуғ углы ирди, йәнә үч йуз атга барур, тәк угланларыны сайлаб чыңардылар, Жәләлетдин солтан ул мәхәлдә ун ике йашында иде, Йахшы Хужалар һәм җол булгандыр тиб турурлар, булар бу кичә үркүнің бер йанында өн ишетүр чаңлы йерде барур иделәр, түннің бер улусы үткәндә, хан буларның суңыдин кавыб йетишиди, күчләрин алыга салыб йасаб барур ирдиләр, хан әйде, бу кеше бездин күб турур, наһа таң атса безнің азлыгымызны күрсә йаман турур, кичә берлә уҗ йеткели аз күб идегүмүзни белмәсдур җачар тиди, тәҗы сүрен салуб тегдиләр; бер тулгашыб чыңдылар, Өрек Тимурның аты йыңылды, ферйад җылыб әйтүр иде, әй нәмирд Тоғтамыш, сүземез андай мы иде, җайтыб тулгасана мен җылдымдыр әйде, бу эһнәдә бу угланнар атларнын

Л. 45-б

башларын чекиб бер йердә туруб җолаҗ салдылар, Йахшы Хужа атасының үнүн таныды, тәҗы Жәләлетдин солтанга әйде, күрдүң ме, мениң атам турур, аны түшүрдиләр, бу мы дем ки сеңа атаңы һәр түшүргуси турурлар, аталарымыздин айрылыб, без йаш угланларны кургүймез, аталарымыз берлә үлкәнмез халә йахшыраҗ деғул ме тиди ирсә, Аллаһы Тәғаләнің нусрәти берлә Жәләлетдин солтан тәкы бу угланлар гайрәтга келуб һәр бересенә бер шир мәрд йеғет бәкин сүрен салуб бер йулы ат салдылар, хан кешеләре җурҗыб тизкенләрен тардылар, Тоғтамыш углан җайта салгач, келиб ки тикде¹³⁷ чүнҗи хан черике җачды, күб кешесени анда түшүрди, сунда җолы бер тиб хавф җылыб җуалмадылар, түшкән кешени ул бер йердә уҗ үлтәрәб, ат йарағын алуб, үркүнләрнің суңынча йөрү бардылар, ханга җулга түшмәкән

Л. 46-а

кешеләре аулаҗга чыңыб, йығылдылар, күрделәр һич йердә хан йуҗ, буларның береси әйде, мен хан җашында ирдим, ханны ике кеше келиб тутганың күрдем, андин суң ни булганың белмәдим тиди ирсә, җайтыб уруш йерикә келдиләр ирсә, ханның үлүғән табдылар,

---

¹³⁷ На полях «күтәрәлеб алгач китдиләр хан кешесениң атларының бойыны җайтыб килиб ирди, күб кешеси шунда уҗ алдылар, вәли суңында җулы бар тиб хуҗ җуа алмадылар, түшкән кешени шул йерде уҗ [ ] кылдылар, ат йарағ алуб үркинләриниң суңынча йөрү бардылар».

алуб фил-хэл җачыб, эвләрикә бардылар, алар һәм суңымыздин хан келүр тиб буйникә җачдылар, бу йердә Урус ханың кәйфийәти, Үзбәкләркә әйтерләр Жәләлетдин хан углан икенинде бер бөлүк угланнарны башлаб атасы берлә Урус хан уруша турганда ат салуб, Урус ханны басыб үлтүрдә терләр, бу жәһәтдин турур, без Тоқтамыш углан ханың үлкәнин белмәди, җачыб Керкедей Йесбуга дигән утлагы сулагы фираван йахшы йерләр булур ул йеркә бардылар, ул әснада Шәйбан хан нәберәләредин Илгак угланның углы хан Җан бай үз илиниң эчендә хан булуб

Л. 46-б

мәзкүр булган Керкәдәйни йайлаб ирди, аның җатыга келди, ул би-хөрмәтлеқ җылыб, анга тенгелидә урун берди, бер нечә көн йөркәндиң суң инаҗларыдин әйтүр, ириклик кеше хан үз атам агам турур, мен аның җылычын чабарга жуан мен. Җара Мамай халық улусның тамамын алуб ултуруб турур, безкә баш була күрсәләр аның үстикә йөрүсәк, Тәңре Тәғалә аны безкә берсә, алар ход ғазамат улуг хан булур ирди, безләр һәм атлы-җутлы¹³⁸ булур ирдик тиди, Хан Бай мәзкүр бу сүзни ишетеб башда атланмаҗны охшатды, сунра бер тараф җылды. Шәйбаның Кери Кеңеш тиб, бу сәбәбдин лаҗаб җалды, чын Тоқтамыш углан Хан Бай мәзкүрдин на-өмид булды ирсә, иҗазәт теләб китәр булды, мәхәләдә Ғарәб углан ки хадарәти мәрхүм, мағфур Йәдикәр ханың үченчи атасы турур, Җан бай мәзкүр белән ике аба угланлары ирдиләр, бисйар мұнағам

Л. 47-а

ва малдар ирдиләр, Тоқтамыш угланны чарлаб эвиғә түшүрдиләр¹³⁹ җылгандин суң әйде, кем халә ага булуб илимезкә баш булуб турган кешемез Җан бай иде, бу башлаб атлангалы тиб өмидвәр ирдик, бу бәдбәхат ким барды, атланмау бу чаҗлы ат атаныб турганда, муның йағының бузуб кетмекни үземкә охшаталмай мен, без илкәри өмидлек йахшы кеше күренә турурсен, Тәңре Тәғалә эшени унадур булгай, бу йыл мундин сиңа мүддәт вә химмәт ул турур, йылҗымны сүрүб алдынга салайин сагар бәйләрим мена калсун, атдин, байталдын һәр ни йулга йарар чаҗлығы булса, алуб киткел тиб, йылҗысын келтүрүб алдыга салды, әйтүрләр, дөнән бишилек байталдын башга алтмыш түрт

---

¹³⁸ На полях «тунлы».

¹³⁹ На полях «атлар вә койлар күб үлтүрүп мөһундарлык».

туйналың ат тутты тирләр, андин атланыб Ғыйдил дәрийасага келди, Сарай шәһридә хан солтан йуғ ирди, келиб Сарайны алуб Азинә Мәсжиддә үз атыга хөтбә уғуйуб хан булды, андин атланыб Ыйат Мамай үстикә

Л. 47-б

йөриди, Мамай һәм атланыб ғазыйм ләшкәри белә җаршу келди, җатығ уруш булды, Мамайның ләшкәре басылды, үзе һәм җолга түшди, үлтүрдиләр, ил-көнини күчүрүб Ғыйдил дәрийасыннан буйыга келтүрдиләр, бу кере Тоғтамыш хан мәзкүр Сарай шәһридә Сайын хан тәхтендә улуг падишаһ булды, без Жанбәк хандин җалған нөкәрниц ил-көн күби Мамайда ирди, Мамайны үлтүрүб ил-көнин алыб, Сарай вилайатикә келди, Дәшт вилайатедәки һәр җайда серкеш булуб баш бекүтиб¹⁴⁰ йөрикән кешеләр чаресиз булуб үзләри келиб мутиғ булуб нөкәр булдылар. Бәс. Хан бай мәзкүр һәм келди, аңа үзенә беркән урунуындур тиб тәнкәәлидә урун берди, әма Ғарәб угланга туруб, күрүшди, тәҗы ун җулдин тотыб үзикә бадаш¹⁴¹ олтуруб, уш Керкедәйдә хан булдиң, күдүрмәнин; айар¹⁴² туттуң күкречекиң көйдүрдүн; без сеңа күб тунҗаиб баш урдук, безниц көтүмиздин нәтә келдин Җан бай, тиб йырлар, әлҗыйсса Ғарәб угланга күб түрлүк ирди.

Л. 48-а

ғыйнаятләр һәм суйургаллар җылғандин суң хөкем җылды кем Шәйбан ханга тағалуғ ил-көнің сүрер барчасы сеңа йығылсунлар, йәнә хөкем җылдылар, һәр җайда хужасыдин җачған җул вә йасаҗдин¹⁴³ җачған йайы сениң илинә килсә, ул сенин булсун. Нич кеше сендин аны телिमесүн алмасун тиб йарлығ берди, Түли дигән Ғарәб угланың мәшһүр или ки бар турур, аның күбрәки ханың йарлығы берлә турур тирләр. Валлаһи әғләм. Бәс. Хан мәзкүр Мамайның ил-көнән алыб келкендин суң хәбәр табды, кем Урус хан ул урушда үлкәндер тиб барыб, ил-көнин тәмам алды, угланлары җачыб Самарҗанд вилайатигә бардылар, ул илини һәм күчүрүб келтүрүр үз иликә кушды, андин Өрек Тимуркә тәрбийат җылыб улуг бәк җылды, тәҗы Урус хан илдән җалғанын

---

¹⁴⁰ На полях «күтәрәб».

¹⁴¹ На полях «йәнәшә».

¹⁴² У Кафалы «ауаз» – с. 135.

¹⁴³ На полях «конец ташкентской рукописи».

башлатыб ике бағлы ил бериб Сир бойдағы¹⁴⁴ вилайатни дүрүст берди вә тәқы Мамайны алганда хадарати Жанбәк ханың бер қызы Мамайда иде, ул ханым

Л. 48-6

Тоқтамыш ханга түшди ирсә, аны Өрек Тимүркә бериб ирди, андин бер угыл туғды, аңа Текне Бәк терлер, аның угланлары халән Қырым вилайатидә үз абалардин хан солтаннар белә қыз бериб, қыз алышурлар иде, Гараз ким жан тартар кешеләркә мундағ тертиб қылыб турурлар, без тиләр мен ки бу нүсхә-и фақир-и хақирни ике дәфға инша қылсам дефға-и санисыга шүрүғ қылгум турур. Инша Аллаху тәғалә вә Аллаху ағлям бис-саваб тахрир фит тарих. Бу баб Шәйбан хан нәследин кимләр хан булды аның нәследин бәйанында турур, аның кейәфийети йуқарыда зикер қылынды, аның нәслиден бер жәмағат дағы Әбүл-хәер угланлары қашыда бар турур, андин суң суны Хидыр дирләр Айба угланларның углы ирди; Тура вилайатиниң нарысыда үз жәмағат эчендә хан булды, аның углы ирди, Бахтийар солтан аның углан ирди, Хамза солтан вә Мәхди солтан, андин суң Хажи Мөхәммад хан, Ибн Ғали углан ибн Мәлик Тимур, ул хан булды, ул һәм бу жәмәғаттә ким Хидыр хан булуб,

Л. 49-а

ирдиләр буларның ханлығының қылы бөһйаты йуқ ирди, аның углы Мәхмүтек, хан аның углы ирди. Айбақ хан андин суң Мәхмүтек Хажи ибн Қан Бай ибн Илбек ибн Мәлик Тимур ул хан булды, әма ул бөһйадлық йахшы хан булди. Тура вилайате белән Қуңрат түмән вә дағы Сежевүт түмәни белән урушуб аларны қачуруб үзикә мөсәхәр қылды, аның нәслиден бу тағинде Дост солтан, Атғучы Тубай солтан дирләр, алардин ике угыл қалды, үзке нәсел қалмады, андин Туглы Шейх Махмуд Хажи мәзкүрни келтүрүб, Әбү-лхәер хан ибн Туглы шейх углан ибн Айба углан ибн Булад углан ибн Мәлик Тимур ул хан булды, ул ғазим улуг хан булды. Үч қарат Тахт вилайатни алыб, Урду Базарда хотбә уқытты. Бер кере бер керет дағы Сәмәркәндни алыб атыга хотбә уқытты, аның углы ирди, Шах Будағ солтан аның углы ирди, мағруф, мәшһүр шәһидин-и ғадилин Шахи Бәк хан вә Шах Будағ солтанның йәнә бер углы Мәхмүд солтан ирди, аның углы ирди,

---

¹⁴⁴ На полях – буендағы.

падишаһ-ы ғалим вә ғадел, камил, фазыл Ғубейдуллаһ Баһадир хан. Бәс. Әбү-л хәер хан мәзкүрдин суң хадрати

Л. 49-6

Йәдикәр хан мәрһүм мағфур Ибн Тимур Шейх Углан ибн Хажи Туглы углан ибн Ғарәб углан ибн Ғулат углан мәзкүр ибн Мәлик Тимур мәзкүр, ул хан булды, аларның ханлығынын булганы ул тариқа ирди ким Едикү Бәккә хәзрәти хаҗ дәүләт бериб, Дешт вилайатидә ихтиярлың улуг бәк булды, Чинкиз хан нәслидин бер кешени кем ул хан күтәрди, аның падишаһлығына иғтибар булды вә һәр кешени ким ул хан күтәрмәү үз башына хан булды, аның ханлығыны иғтибар җылмаслар иде, ул дестурча үзе аның ага әнеләри ким йоқары мәзкүр булуп туруп, аның билә биғат җылыб туруп, Уйғур, Ғанглы, Ғыпчаҗ, Ғарлуҗ, Ғалач, Агачери жәмағаты ким мүтәфиҗ имез икендүрләр, Жәлаир, Сунит, Татар, Меркит, Күрләвүт, Тамгалың, Тугат, Ойрат, Бургут, Ғады Төлес, Ғумат, Булгачин, Урат, Теленғүт, Урйагат, Ғурыҗан, Сагайет йәнә бер жәмагат ким тәждид билә аларның аслы Моғул булуп муфасалда зикр булупдур, Керайет, Найман, Үнкүт, Тангут, Йескерин, Ғырҗыз бер жәмагат ихлас йузидин хезмәт җылыб

Л. 50-а

Чубин Байурган ичүн һәр җайсы бер исем берлә махсус булуп, мәшһүр була келиб туруплар, Алангуз, Ор Таңзут, Икирас, Улзунот, Ғурилас, Илчикин, Ғонайут, Ортавут, Ғоңғынат, Ушумен, Сулдус, Илдүзкин, Байавут, Кинекез йәнә бер жәмәғат Хатун Дубин Байан вә Алан Ғара атлығ ким Кедхирай вафат булгандин суң, үч уғыл мәвлүд булуп мүншеғаб бейда булуп туруплар, вә Дубин Байанның аслы Могул икәндүр ким йад җылыб туруп, Ғурилас мундин вә бу җавем җысмы туруп, Малтағ жәмәғаты билә ун алты тер-миз ким аларны Ғийат терлер, Ғынаҗас, Салҗийут, Балҗийут улар ике жәмәғатдур, һермекетчин, Ғубай, Мағаф Ғыйат, Турҗичин Ғыйатлығы Дөрмен, Барын, Барлас, Бөкин, Ченрет, Чинкиз хан атасы Йедиркин Жомат, Бугарат Ғыйат җарындашы Тоғлас, Йисүн, Маңғытай җавеме, Чинкиз хан аталары нәсәби Чинкиз хан атасы Йесикә Бәһадир, аның атасы Бербан Бәһадир вә аның атасы Ғал хан вә аның атасы Түмене хан вә аның атасы Бай Суңур хан вә аның атасы Ғайду хан, аның атасы Дутумин вә аның Баданчун хан. Чинкиз хан мәзкүрнин

Л. 50-6

беш йуз никахлыз зәғифәси билә қумасы бар икендүр, буларның арасыда игтибарлыз хатуны икендүр, әвәл хатуны Бүртә Қучин ким Қонратдыр, икинчи Қулан хатун ким Меркит турур, ичүнчи Йесүғәт, Татар җавеме турур, түртенчи ким Күнчү хатун ким Алтан хан ким Хытай падишаһның җызы ким игтибарлыз Бүртә Қучиндин булуб турур, ул Қучи бәки ким Өнкүт Туту Күрекән углы ким Инкирас алыб турур, икенчи җызы Чичикән, Урат падишаһ углыга, ичүнчи Қутуга Бәки Алаҗай Бәки Өнкүт Чаңгут углы падишаһ алыб турур, түртенчи җызы Түмелүн, Қонрат углы алыбдур, бешинчи Алталуҗан, Ақлун углы алубдур. Тарих беш (йуз) җырқ тоқузда тоңуз йылы зулҗағдә айның ун бешиндә мәрхүм Чинкиз хан мәвлудына Тоңуз йылы мәзкүр булган айда, ун үч йашыда хуруш җылыб мүдәти алтмыш йыл падишаһлыз җылыб,

Л. 51-а

йетмиш үч йәшенда Дуңыз йылында вафат булды, Тулуй хан ким Чинкиз-хан углыдыр, андин дүрт уғыл улубдур, әвәл углы Меңли хан вә Қубилай хан билә Нулағу хан, алар хан күтәрәб салур, игтибар булуб иде, йуқса игтибар булмаса иде, ул мәхәлдә ким Бахтийар солтан ибн Хизыр хан ибн Ғыйсә мәзкүр Қалмуқ урушында шәһид булды, Қабанга солтанлығыны Әбү-л хәер хан мәзкүр Йәдикәр мәзкүркә вируб иде, бу җыссадин бер ике үч йыл үткәндин суң, Тимур Бәк билә Тен Суфи Бәк Мансур ибн Едикүнің мәзкүрнің угланлары, андин Ваҗас ибн Нуретдин Едикәү Менкүрни үлдүрди, чун Ваҗас Әбү-л хайр ханның җелән биғи иде, угланлары Муса бәк вә Йамғурчы Мирза башлыҗлар келиб Әбү-л хайр хандин атасының ичүн алмақ ичүн медед телей келдиләр, ханның Ваҗасдин хатырмандалығы бар иде, ул җәһәтдин медед бермәдиләр, ул мәхәлдә хәзрәти мағруф мәшһур Берке солтан ибн Йәдикәр хан ким аның бәһадирлығы ғәләмдә мәшһүрлер; Ваҗас бәк мәзкүрнең җарындашыны

Л. 51-б

алыб иде, бу Муса вә Йамғурчы ки Әбү-л хайр хандин на-үмид булдылар ирсә, солтан мәзкүрдин медед теләделәр, ул һәм қабул җылуб мәғәш хәдисидә ләшкәр чекиб келиб Хужаш Мирза ким Қади ибн Едикүнің мәзкүрнің углы ирде вә Қади мәзкүрнің үлмәк сәбәбиғә бер фәтнә ул ирде, аны үлтүрдиләр, руз-бе-руз Му-

са Бәк вә Йамгурчының иш тераҗы табды вә муғазам булдыдар, чун йахшылығыны солтан мәзкүр ки буларга җылды, Әбү-л хәер хан вафат булгач, Габбас бәк ким Ваҗас мәзкүр энесе иде, Муса вә Йамгурчы мәзкүр башлықлар келиб итифақ билә атасы Йәдикәр хан күтәрдиләр. Бәс. Йәдикәр ханның үч углы иде, бере мәрхүм мағфур Илбарс хан иде, аның углы туруп, солтан Гази йәнә бересе Билкиш солтанның углыдыр, солтан Хажи солтан Йәдикәр ханың икенчи углы иде, Хасан Җулы хан ичүнче углы Әймен ханың угланларыдыр, хан мәрхүм Бужуга хан вә Суфйан хан вә хадарат Аванеш хан вә хадарат Җаһил хан халед мүлкәһ, бәс, мәлик Тимур мәзкүрнең алты углы бар иде, улугының

Л. 52-а

күчүки Җулад, андин күчүки Җанта, андин күчүки Җанта билә Тоғудын дағы иликдин нәсли җалмады, Җуладның ике углы бар иде, бере Айба нәслиден Әбү-л хәер хан туруп вә Ғарәб нәслидин Йәдекәр хан туруп, Бәк Җонды нәслиден Айбаҗ хан жәмәгаты туруп, Мәлик Тимур атасы Җаһил туруп, Батавул угланың атасы Җужи Буга углан, аның атасы Җайлыҗ Буга углан, аның атасы Баһадир углан, аның атасы Шәйбан хан. Бу баб Тоғтамыш хан угланларының җейфийет вә хәләт вә нәсәбләри бейанда туруп. Бәс. Чаҗа билә Туй хан туруп, аның әввелче мәшһүр туруп алты углы бар туруп, улугы Жәләлетдин хан, Жәббар Бәрди хан, Кебек хан, Керим Бәрди хан, Җадыр Бәрди хан, Җучуҗ солтан. Бәс. Тоғтамыш хан, Сайын хан тәхтендә күб йыл падишаһлыҗ җылды, Дешт вилайатениң бәкләри вә хакимләри аның хезмәтен җылу ирдиләр, әма аның мөлҗиниң тарвалыга себеб ул булды ким, Едикү бәк

Л. 52-б

мәшһүр вә Асбай бәк ким Едикү мәзкүрниң атасы Җутлуғ Җайаның энесе ирди, ханның хезмәтидә улур иде вә Асбайга Җылгычы Җурыда урун бериб иделәр, вә Едикү ханның ишигиндә хезмәт җылу иде, чун Ходай-и Тәғалә аңа эзелдин улуҗ тәҗдир җылыб хезмәт җылулга бойны кар җылмай төрт биш керре җазаҗ чыҗыб хан мәзкүрниң илиден йылҗы сүрди, һәр җачан ким йылҗы сүрер иде түшүрүб хан җашыга алыб келүрләр иде, чун Ширын Өрек Тимур Бәк Асбай мәзкүрниң мусахиби иде; һәр бар ким кирифтар булур иде; ул барыб үтүнүб халас әйде, хан хаддин ашды ирсә, аңа җасд җылу булдылар, аны аңлаб Тимур Бәк Ғыйраҗга

йөриди вә Маверән-нәһр хали қалды ирсә, Тохтамыш хан черик тартыб келиб,

Л. 53-а

Төркистан вә Самарқанд вә Боҳара вилайатләрини талаб бисйар қылдылар ирсә, аны ишетеб Тимур Бәк Ғырақдин йаныб келиб чери йарағын қылыб, Едикү Бәкни башчы қылыб, Тоқтамыш хан үстикә йөриди, ул йөришдә Тимур угланның Тимур Қутлуғ хан ул мәхәлдә углан ирди; әйтер ким боз ишеки бар иде; Хаварезм вилайатиндә утун сатар иде; аны чарлаб үзе бергә алыб барды, Тимур Бәк ул йөришдә Төркистан бастуруб Улуг тағ билә чықты, Хан мәзкүр һәм буларның хәбәрин ишетиб Ғыйдил дерйасын үзикә үзләрини чектиләр, ул йөришдә Тимур Бәкниң ғажаиб гараиб хөкемләри вә ихтият вә сердарлыгылары Зафернамасендә битиқлиғ турур. Әл-қысса ике үч ай йүрүб илгә йетти, у белән Қараманда уруш булды, хан басылды; ил һәр тарафга үркүб перишан булды, Едикү бәк берлә Күнчек угланны вә Тимур Қутлуғ угланны истималет белән йел йығмақга

Л. 53-б

йебәрди, Күнчек углан қулыга түшкән илни алыб биккә күтәрди, әма Едикү Бәк Тимур Қутлуғ угланны хан күтәриб һәр нә қулыга түшкән илни күчүрүб Йайық башыга илни Тимур бәкниң Зафернамәсендә тиб турурлар, Күнчек углан тузы хақын хақлаб қулыга түшкән илни алыб келди, әма арамызда ул қулыга түшкән илни алуб қачды диб турурлар, чун Тимур бәк вилайатикә қайтты ирсә, Тоқтамыш хан Ғыйдил дәрийасын башыга вә айақыга өркән илләрни жемғ қылыб Сарай вә Хажи Тархан вилайатидә булур ирдиләр, бер нечә йыл үткәндин суң, бу ике йағын бер бериғә қаршы келиб уруш булды, ул уруш кем мәшһур турур, Тимур Қутлуғ хан Едикү Бәк белән Тоқтамыш хан арасыда ирди, барын Йағыл бай башлығ әксәр алыблар вә бәһадирлар ул урушда үлди вә андин суң Тимур Қутлуғ ханны ил ичиндә қойуб үзи угыллары берлә Тоқтамыш ханның суныңдин ике ай мутасыл қалмай қавалаб ғажибәт Қара Тон дикән йердә қара көнкә учратыб

Л. 54-а

суга йықды, андин суң Тимур Қутлуғ хан вә Едикү бәк, бери бәк, бери хан булды, йыллар падишаһлығ қылдылар, бер тарафы Хаварезм вә бер тарафы Қазан вә Урус вә бер сәрхәди Қырым, Сарай, Сарайчуғ вә Хажи Тархан вилайатләри белән ул тәвабиға

хөкемләр йүрүдүр иде, бер нечә йыл үткәндин сун, Тимур Бәк Җутлы хан улды, андин угыл дугды; бериниң аты Тимур вә бериниң аты Җулад, эма хан үләнде Җулад йаш иде вә Шадибәк хан ким хан мәзкүрниң атасы Тимурбәк углан атасы иде, хан вәсийят җылуб иде кем Едикүм миндин сун аны хан җылсун, ул вәсийятни җабул җылуб Шадибәк мәзкүрни ханлаб углы Нуретдин мирзаны аңа саҗла вә җайд җылды. Хан мәзкүр хәм Нуретдин Мирзага Хажиниң даругалыгы белән утуз биң алтун Сарай йармаҗы суйургал җылды,

Л. 54-6

хала Саҗат мирзалары ким Хажы Тархан утуз биң алтун ала турурлар, ул йармаҗ турур, андин бер нечә йылдин сун Шадибәк хан улды, Нуретдин Мирза атасына тиди ким үзең хан булғыл; йа-хүд мен тарафдан нәслимиз мени ханлангыл тиди ирсә, җара кеше хан булмаҗ кейе булур булмас тиди, Тимур ким Җутлугның углы ирди аны ханланды вә Нуретдин Мирза хәм атасына җаһер җылды. Җулад ким Тимур ханның атасы иде аны ханланыб Түмән Бәкнә Уйшун Пир Махмуд аңа улуг бәк җылур үзидин йуҗарыда ултургурды, Түмән, Черҗес, Таҗ Җайтаҗ ләшкәрлерин жемғ җылуб, атасының үстинә йүрди, атасы хәм аның келе турганың иидүб әйде кем мен үлкәймен йа ул үлкәй; җыйәмәткә тигрү йаман ад җалгай тиб күчи берлә бер нечә үзиндин айрылмас кешеләрин алуб, Хаварезм вилайатинә кетди, ул хәм келүб атасы вилайатини алды; хәйли талан вә тараж булды, әйтерләр ким, Едикү бәк бер мәсжид йабыб ирди, аңа беш нар низе бинарлар икән дерлер

Л. 55-а

аның йабраҗларын алыб йагачын утга йаҗдылар, бу сәбәбдин мәшһүр дурур ким Кемал углы Җиһан Бай мирзага йырлаб әйдур икәндүр ким, беш доңузын күтәлмәс, Пир Мәхмүдни бәкләндин, беш батрак тарталмас атаның месжид әвин күйдүриң, бу җыссадин үч төрт ай кечмей, хәнуз Жәләлетдин хан ким Тоҗтамыш ханның улуг углы турур, атасы үлгәли җавалаб йүрүр иде, аз кеше белән туйғурсыз келиб Нуретдин мирзабыз ханны җавалаб илен алды, чын Едикү Хаварезм вилайатинә бариб иде, ул җәһәтдин мирза хәм хан белән ул тарафа җачдылар, Жәләлетдин хан баһарын Сарай белән Җиһан Байны башладуб күб ләшкәр илен сундин җовғун йибәрди, Гыйдил дәрйасыдин җавлаган кеше җайатын арҗасында йетиб дутдылар вә Җуладның башын кестиләр, эма мирзаның ба-

шын кесерде Жиһан Бай сарайына йетди; бер Нуретдин үлмәк билә Едикү нәселе түгәнмәс; андаг эш қылалы ким Едикүни угланлары берлә қулуmuzга түшүрүб

Л. 55-6

бер йулы халас булалы тиди исә, Сарайына бу сүз хуш мағзул келиб мирзаны үлтермәү, Хаварезм вилайатинә мүтәвежих булдылар, әма ул әснада Жиһан Бай мирзага йырлаб әйдур, ким толуқ соган билә қуш торга нәчүк түштүң сен; торлақ башда ни эши йуқ; хан айам-ы Тоқтамыш, нә этдин сен, әл-қысса мирзаны тутқунлаб Хаварезм шеһриниң дервазесига алыб келдиләр, Едикү Бәк қалғаны мөхкем қылуб үзбәкләри билә булар килкән дервазениң үстинә чыңдылар, Хан башын тереке санчыб чарлаб әйтеләр ким ханның башын күрмейдүр сен, ул мәхәлдә Дүрмен Йақуб бәк Урус Жануқаның улуг атасы турур, бәк қашында иде; аңа әйтде ким сен сүзләмәгин, ул әйтте ким: аңа нәткейин дисә ул баш ни себебдин келкен, әйделәр, бу баш, алар диделәр ким, андаг булса сәна дагы дүшмән иде; безкә дағы, аны үлдүрдүк; углуңны хан йарлығы берлә төрек алуб келүрдүр, Пир Йақуб Бәк әйде, хан йарлығы ни ирди, әйде, хан йарлығы ул

Л. 56-а

иде ким, Хаварезм вилайатигәчә қуныкыз; ханы қулуңузга түшүрсәңез үлтүрүң, әма Нуретдин қулуңузга түшсә, үлтүрмен, аның үчүң ким булгай ким аның қаны мениң атамның қанының булгай, атасына алуб барың, мен һод алар жәмәгатидин атам қанына тенеб үлтүркү йуқ дурур, әкәр безни диб килсә сөзләр һәр ни маслахат күрсәңиз, аның хақында сөзләрниң сүзеңүздин чыңмайын, әкәр килмәс булса, углыны йебәриб қайтың, әкәр ул йирдә ханын үлтүрүб хөкем қылды, ул хөкем йусунча ханың үлтүрүб углыны келтүрүб без уруш-талаш ичүн келмей-мез, әкәр барур сен бергә баралы; йуқ десең муңа углың алыб қал тидиләр ирсә, бәк әйде, нәчүк чын булгай вә Йақуб әйтде, сүзиң чын булса мирза қаны күрели тиди ирсә, мирзаны илғәрү келтүрдиләр. Йарақдан йахшы талпыналмай тиди ким ул тарафга үрүтсүнлер, Йақуб әйде, ул йүрүт, бары хемин ким күрсә таныды. Күзләрин

Л. 56-б

булақның йашы ақа башлады, бәк әйде, ай би-девлет ул кезле басыб йузуңдин үз башыңа, меним башыма һәм йандың деди, ул халдә бәкләригә маслахат ни булур диб кенешти ирсә, бәкләр

эйделәр ким бу сүзләр ки әйтә дурур, барчасы раст турур, йуҗ ирсә ни имкан бар ирди ким Нуретдин Сарай җулыга түшкәү; тәҗы тириҗ җалгай. Жәләлетдин йарлығы турур, үзкә булмас, муңа йахшылыҗдин үзкә нә эш мунасиб булгай диделәр ирсә, бәк чареси йуҗдин алыб келүб турур, тәҗы үз җашындағы угланлары билә бәкләрин җаршу чыҗарыб иҗаз-ы там берлә шеһрига киркүзүб Жанбикә ханым ким Тоҗтамыш ханың җызы ирди вә бу бәк җулыда үскен үзләри ирди, аның Урдасына дүшдиләр, әма бәк кийәүләр тариҗасынча йүз йашуруб ике уч көн туй йарагын җылуб, улуг туй куруб кийәү дестурынча сәлам җылуб Сарай билә күрүштиләр турдылар, вә ул мәҗлиседә ушал мәхәлдә Сарай Бәк вә Жиһан йүкүнүб

Л. 57-а

үтүндиләр ким мирза келиб атасының айағына түшди, барча әһл-и мәҗлис хуш-хәл булуб ғыйшрәтга мәшғул булдылар. Чун [ ] мирза ирад ирди, айаҗ сунуб йерлеб беке ғөнаһының ғүзрин ғарз җылды, бәк тәҗы күб шикайәтләр вә миннәтләр берлә бу углыны сүке йырлады, бу мәҗлесдә үткән йырларны күллү дәүләт йырав йахшы йырлай турур, бер нечә көндин суң ғыйшретдин фариг булдылар вә бәк мутлаҗ инаныб хан күрнүшкә барур булды вә тәҗы йагылашур чағлыҗ һәм мәҗали йуҗ иде. Бәгзи бәкләр дирләр ки андағ җылмагыл; ул бер углыңны йибәргил; баҗалы, аның берлә ни мағаш җылуру, андин суң үзүң барғыл диделәр ирсә бу сүзни маҗбул диб, Сейд Әхмәд угулны Сарайга җушуб йибәрди, әма Жиһан Байны монда алыб җалды, мирза мәзкүр, хан җашыга йетмесдин бурунраҗ Сарай келиб кейфийәтни ханга ғарз җылды ирсә, хан ачыгланыб Сарайга әйде ким җавыб кетиреймез дик йахшы эш җылыб сен, дип елдин җобарыб үч көнкә теҗрү һич кимсекә күрүнүш бермеди. Сейд Әхмәд Мирзаны бер аҗбаднин

Л. 57-б

ичиндә җүз багы берлә саҗлады, үч көндин суң Асбайны чарлады, әйде ким безниң бу бедбәхатларнең җылган эшләридән вә әйтә килкән сүзләридин хәбәрин бармы, теди, Асбай әйде, бәли ханым, хәбәрим бар, әма ул сүзләр раст булмагай мудур йа булгаймы, Едикү андаҗ кеше булди ким кешекә алдаткай, Нуретдин җолуңздин чыҗганы айырчыг муны җавлады, чыҗарыб халаиҗга күлкү болурсез, тиди, аның келүрин билүб бил-җасд андаҗ әйтте ким, Йурты Чулмай дирләр, әйтурләр ким, Асбайдин бу сүзни

ишетди ирсә, мирза һәм ул дем намаз-ы шам келтүр тиб үзинин күчкә лайық йасаган бер күтәни бар ирди, аны қулыга алуб жендан урды ким мирзаның бер сүнеқи бүтүн қалмады, дирләр, чун хәбәр бийкә йетишти ирсә, Жиһан Байны тутуб, алыб келүб, әйтте ким, әй харамзадә, үлмәдин ме, қаны сүзин чын булгай, диде ирсә, Жиһан Бай әйде, мен неке уйаладур мен, ул кинәше азган ғағылсыз бәдбәхат уйалсун, мен дирахтны түпиндин кесейин тиб ирдим, ул барыб

Л. 58-а

ботагын кисте, бу ботаг кесмек берлә йагачның нәсли түкенүр му, тиди, Жиһан Байның бу жавабы мәшһур турур, андин суң бәк әйде ким, мен сени бу ғазаб берлән үлтүркәү ирдим, халық андин дикәйләр ирди, әма ике ишдин сәбәб үлтүркәли қулум бармай турур, бер ул ким сениң қаның мениң углымның қаныга тейерлүр, икенчи ул ким бер мәхәлдә Тоқтамыш хан меңа қасд қылганда, мениң бу чақлың дөһйада булурумга атаң сәбәб булуб ирди, имде сени үлтүрмәк (билә) мениң углум терелмәс диб, ат азық бериб йибәрди, чун Жиһан Бай Едикү Бәкдин қуртулуб хан вилаййетига келди ирсә, сорады ким хан, мирзаны кимкә киңешуб үлтүрди, әйделәр ким Асбай белән үлтүрди ким рәхмәт Асбайга ир ушандақ керек турур, һәр қайда йүрсә йуртың йахшылығын теләсә аның келүри билүб турағы йуртум йойулмасын диб бу кинәшни бериб турур, Жиһан Бай килкәндин суң бәкниң келүрин ханга хатыр нишан қылды, әма эш үтүб ирди, файда қылмады, әма Асбай билә көн көндин йаманлады,

Л. 58-б

имде шүруг қылдық, Жәләлетдин хан билә ага эниләрнин қыссаларына. Чун Жәләлетдин хан Нуретдин мирзаны қавалаб илини, вилайатени алуб падишаһ булди; эниләри мәсәл Кебек вә Жәбарбәрди вә Кәримбәрди вә Қадырбәрди ким булар тагайет һәр бериси бер йирдә қазылаб қачыб йүрүр ирдиләр, чун ишетдиләр ким агасы йуртны алуб турур; барчалары агасы қатына йығылдылар, әма хан бисйар гайур кеше ирди, буларга илтифат қылмас ирди, бер йыл йарым йыл кечди; буларга суйургал булмады, илкүндин ғақибәт Кебек би-тақат булур, Ширин Өрек Тимурниң углы Йахшы Хажи, Кебекнең аталығы ирди, аның билә итифақ қылыб бәғзе сабақ илләрни жемғ қылыб бер сан кеше атлануб агасы үстикә йуриде, чуң әвләри йақын ирди; хәйәл қылды ким

йағын ыылалмай ыачыб китәр, әмма ханың ғадәти ул ирди, һәр ыайда алуб атғычы бәһадир диған кешеләрни ул үйлүк ыайдал келтүрүр ирди, вә әкәр

Л. 59-а

буй булса йатгура йатгурур ирди, чун булар сабах атландылар, чаштгаһ ирди ким урдага хәбәр келди, йағы йетти диб, ул заман хан уйуб ирди, һич ким ирсәғә гарза йуғ ирди, ким ханны уйатҗай, бер аз форсатдин суң җолның жанки пейда булды, бер север җумасы бар ирди, ул уйған кем уйанды, әйтүрләр, җол әйткүнчә үч мең кеше йығылды, утур дийуб түкүштиләр кем секиз җерре тулгашыб чыҗдылар, һәр түкүшкәндә кешениң вә атның йыҗылганына хисаб булмас ирди, ғакибәт Кебек җачды, җавлады барыб ил-көнин әсир ыылды, әма ханың бу урушда җара җабургасы түбидин ук кериб үбкәсикә җәрәхәт кылуб ирди, укның башақы анда калыб ирди, бер нечә вақыт бервай кылмады, йүриди, суң зарар күлүб үбкәси җүрүб, үч айдин суң вафат булды, бу ваҗыйга кыш уртасында ирди, ул мәхәлдә Кебек һод җачыб аваре болуб йүрүр ирди, Жәбарберди урдадан йыраҗ ыышлаб ирди, әма Керимберди Урдага йағын ирди, Кебек табгач килсә,

Л. 59-б

келиб хан булур тиб хавдин үзи хан булды вә Жәбарберди белән бер анадин ирди вә ул мундин улуг ирди, агасыга фил-хәл кеше чабтурды кем, мен Кебек келиб хан булгай диб, ул җәһәтдин хан булдым, алар турганда, мен нәчүк хан булгай идем, имде гайет ыылыб бат келе күрсүнләр кем ханлыҗ аларның турур, бу кеше тигәч Жәбарберди илгаб келди, Керимберди тәғы ханлыҗ билә илни вилайатени агасыга йашурды, Жәбарберди хан булды, бер ике хафта утуруб ирди ким Керимберди пешиман булуб, бер күн агасы белән ичеб ултурганда, бичаҗлаб үлтүрди бәҗзылар әйтерләр кем Жәбарбердиниң бәкләри Керимбердине һәм эвидән чыҗармай шул заман уғ үлтүрдиләр, вә бәҗзылар әйтерләр ким агасын үлтүрүб, үзе бер нечә көн хан булды, әма ил аның йаман фиғлидән андин руйкәрдан булуб, Кебеккә кеше йибәриб ирдиләр, аны белеб илдин җачиб чыҗты, тәғы гам-маде булуб ике айдин суң түзмәй үлди, дирләр, валлаһи галям, әл-җысса Кебек хан келиб хан булды, тәхәтдә чүн Жәләлетдин хан ким ыыш уртасыда үлди, Едикү бәкгә хәбәр барды, хан үлде диб, бәк диде, әкәр Жәләлетдин үлсә, Жәбарберди һәм андин артуҗраҗ турур, Һала бары бизғә булмас ти-

ди, йазачаларына кеше йибәрди, Жәбарберди берлә Керимберди икеләси тәҗы бичаҗлашыб үлдиләр вә Кебек хан тидиләр ирсә, әйде, эш Кебеккә җалса Керимберди имде ул йаз үтүб булды, Кебек хан Бозанның Теңригә җубар тамағында кышлаб

Л. 60-а

ирди, ул мэхәлдә Чекре хан Төркистанда ирди, йибәриб чарлатыб, аны хан күтәреб, Чекре хан вә Едикү бәк атларга тоҗа йасатыб даҗ түбиден Тениз йаҗасыга түшүб йаҗалаб, Бозан тамағында басыб Чекре хан булды, үч йыл үткәндин сун, Едикү бәккә артуҗсулығ җыла башлады, бәк аның артуҗсулыгын чекелмей Мүйәсер угланлардин ирди, Сейд Әхмәд атлығ, аны чарлатыб, Чекрени җавлаб, аны хан җылыб, ил ичиндә җойуб, үзи Чекрени суңына түшүб кетди терлер, ким бер ай мутасил җавды, ғаҗибәт йаманлау җайтыб келди, ул килгүнче, Сейд Әхмәд хан мунда үлүб вә Чекре хан һәм ул барганда үлди, Кебек ханны үлтерди, тәхтендә Дервиш оглан дигән ким ол такы мөүәссәр огланлардин ирди, эма би-ғаҗылраҗ кеше ирди, кеше табмагандин аны ханлады. Имде келдик Кадирберди хан берлә Едикү бәк хикайатләрегә. Кебек хан үлгәндин сун, Чекре хан билә Едигү бәк вилайатләрин ким алды; Җадирбәрди хан түмән берлә Черкес вилайатикә җачыб барыб ирди, ни чаҗлы кем Тоҗтамыш хан вә углы Жәләлетдин хандин җалган бәк угланлары мәсәл Ширин Өрек Тимур углы Йахшы Хужа дикән вә Җоңрат Хәйдәр башлығ вә тәҗы йахшы булган алыблар, бәһадирлар барчасы аның җашыга йыгылыб ирди, бер кичә улуг сохбет бар ирди, андаҗ ким әксәр бәкләри вә бәһадирлары хазир ирди, хан әйде ким, бу ултырган мирза

Л. 60-б

җотурган бөри ичимизкә кериб килсә ни җылгай ирдиңиз, тиди ирсә, әйделәр, нә җылгай ирдик, тушлук түшүмизгә җачар ирдик, әйделәр, хан әйде кем сезләр һәм бериңиз җотурган бөриниң Едикүниң җулыга табынсаңыз ирди, мен Едикүдин атам үчүн алмакны эш чаклы эш ирди, имде сезләркә инанадурмен, Едигү йашы йеткән кеше туруп, аның эше бу көн таңлага җалуб туруп, наҗаһ үз үлеме берлә үлкәй, дағы тикәйләр, Едикү җара кеше иргәч, атасын үлтүрди вә агаларыны үлтүрүб вә вилайатләрини алыб тәхтә минүб улды вә бу бәдбахат Җадирбәрди аңа бу һәм җаршу баҗыб уҗ ата билмәди, дисәләр мениң бу дөһйада тирик булганым нә булгай, ул үлмәсдин бурун мени аңару берү җылыб һәр җайсыңыз бу җавган

тик булса, бериңизләр, тиди ирсә, барчасы айаг үзе туруб, әйделәр, ханым, раст әйтүр сен; йалгуз сена хайф қылган кеше иместүр, барымызга хайфлар қылуб йуртумыздин айерыб жела-и ватан қылыб турган кеше турур, бақи-манде гомеремез сениң садақан булсун, башымызны сениң йулыңа қойдуқ, һәр нә хатырың теләсә аны уқ қылалы, тиб барчалары улуг ғәһд берлә шарт қылдылар вә андин суң берә нечә көн ләшкәр йарагын қылыб Едикү бәк үстикә йүрдиләр, бәғзылар тийурләр, үч мең

Л. 61-а

кеше ирди, бәғзылар әйтүрләр, мең беш (йуз)¹⁴⁵ кеше ирди, әма үч мең кеше диғән раст турур, чун Ғыйдил дәрийасының йақасыга келди, күзниц ахири ирди, дәрийа суйы аз тоңар ирди, әйделәр, ким бер нечә көн туралы; дерйалар тоңсун; андин күчәли, тидиләр, анда ханның бу жәвабы мәшһур дурур ким айтур турур, Ғыйдил дәрийасы тоңса ким кечмәс, Едикү үлсә ким алмас, Ғыйдилни тоңмасдын бурун кечмәк керәк, Едғүнә үлмәсдин бурун алмақ керәк, тиди вә дәрийадин кечдиләр, Едикү бәк тәқы хәбәр табыб ирди, ул тәқы ниһайәтсез черик йығыб, чунанче алтмыш мең кеше йайан күрәб қаршу келди, әйтүрләр, чун бу ике ләшкәр руберу булды, Қадирбәрди хан бер тоб уқ йасаб ирди, Едикү бәк углы Қейғубадны иравул йасаб ирди, хан ким тобы белән тәмам ат салды, Қейғубад тақат қылмады; йуз йандурды һәм ул саныша йығылыб үзини бәк туғыга урды, бәк ким бәһадирларын, алубларын алында йасаб ирди, ике тарафдин ат белән кешениң қырылғаныга асла хисаб булмады, хан дағы ушал йирдә йықылды, әма ханның кешесе бәкниц туғын йықыб басыб вә уқ атымы йеғре ба

Л. 61-б

рыб авлағ йирдә чықыб турдылар, ханның бәкләриден Қонрат Хәйдәр белән Ширин Текене, ким ике улуг сеадар бәкләр ирдиләр, икеләси дағы аман чықыб ирдиләр, ханны ләшкәр ичиндә һәр нечә ким тефахус итдиләр; таба алматылар, ахир бер кеше айды ким, ханың ише булматы, башыңыз йарағың күрүн ким мениң күзем ханда иде; хан улуг туганың астыдағы қалын кеше ичинғә керди, тәқы чықмады диде ирсә, хандин өмид үзүб нә-өмид булдилар, бу сүз мунда муфуқ булсун, Имде келдүк Бәкниц қыссасыга, булар ким бәкниц туғын йықыб басаб үттиләр, бәкниц әқсәр кешесе

---

¹⁴⁵ У Кафалы добавлено «йуз» – с. 144.

җачды, эма җолдин уруш түшмегән бер азраҗ җол кешесе фил-хэл бәкниң туғы йыңылган йергә келдиләр, күрдиләр бәк йыңылыб йату, жан бар, эма җара йаралары бар, атга ултурур чаңлы хәле йуҗ турур, әйделәр, бу кеше ким мундаҗ җачмай турур; шайед бәркә җайтыб йетҗей Теңри белүр, хәлимиз нә булур, бу кеше атга баралмас; нәчук җылурубез, тидиләр, ул йаңында бер күл бар ирди, ул күлниң атын һәм әйтүрләр, бәкни бер йаралыҗ атга мендүрүб бер инаҗ чорасын артуга мендүрүб суйатыб ул күлгә йибәрдиләр, тәңы әйделәр, йеткәч бәкни суга салгыл; тәңы безни җарар тургыл, тидиләр ирсә, ул тәңы бәкни

Л. 62-а

суга салуб йагач башыга чығыб җаралар ирди. Имде келдүк Җадербәрди хан җолының җыссасыга, Хәйдәр белән Текене ул ханны күрдүм дикән кешениң сүзи белән хандин ким түңүлдиләр, бу турмаҗ билә булмас, берәүни хан күтәриб бу кешегә йетели, Теңри берсе бу кеше үләр, йуҗ исә үләрбез, ханның бер йаңын җардәше бар ирди, угланлардин бер нечә ким истәдиләр, билмәдиләр, дерманде булар йурур ирди, Чага ким Туй хужаның агасы турур, андаҗ ким йуҗарыда йад җылыб ирдик, аның углы Ичғүли Хасан мәшһүр турур, аның углы Мөхәммәд углан дирләр ирди, Улуг Мөхәммәд хандин ғыйбарәт ул дурур, ул йавлуҗны Хәйдәр вә Текенәке муны һәм хан йаңын җарендәшем дир ирдиләр, кел булмаса муны уҗ ханланалы, диделәр ирсә, Тегенә тәңы андаҗ җылалы тиб икеләси келиб айдылар, хан үлди, сендин үзгә хан уруғы йуҗ, сени ханланыб бу йағыга тегели, әкәр Теңри Тәгалә сеңа дәвләт бериб бу йағыны бассаҗ сендин үзгәни ханланмасга сениң хөкөмүңни үзгә җылмасга һәр төрлеҗ гаһд шарт вә себҗ җылалы, ул айды, тагайет сезләрниң җашыңызда хөрмәтим йуҗ ирди, имде мен хан булуб сез меңа нөкәр булыб, меним хөкүм вә йарлығымны му теңер сиз, Җойууң бу сүзни; мени халҗа күлгү җылурубез, тиди ирсә, Хәйдәр берлә Тегенә булар хамайилин чыҗарыб илиғи берлә басыб әйде ким,

Л. 62-б

әкәр Ходайы Тәгалә бу йағыны безгә бирсә, без сени бурунҗы ханлар тиҗ күрмәсәк, хүкүмүңни үзкә җылсаҗ, Ходай Тәгаләнен кәләме жанымга йетсун тидиләр, тәңы ике тизгиндин алуб ләшкәрниң уртасыга келтүрдиләр, дагы фил-хэл бер аҗ йабунчыга салуб хан күтәркәч йуруб ким йағыга тегдиләр, бәкниң мерҗебин

җачурдылар, бу халет бәк җөл ичиндә вә ул чорасы җараб турур ирди, бәк андин сорады ким, бу ике җөл нә эш җыла турурлар, әйтте ким, бер берикә тегиштеләр, сорады ким женҗ җайу сары йурди, әйде, без келкән сары йүриде, бәк әйде, безниң кешемез башлық булды вә йәнә сорады ким, уруш йирдә һич кем бар мы, әйде, бер кичикрәк туғ, бер азраҗ кеше бар, бәк әйде, ул мени истей җалган кеше турур, бу әснада җаралаб турган кеше күрди ким туғ тубиндеки кешеләр һәр тарафга йайыла башладылар, бу кеше тәҗы һавф җылыб йагач башыдын түшди, тәҗы бер җамышлық йирдә йашурунды, наһа һәм туруб җарарлар ирди, бер аз фурсатдин суң җолниң ул тарафыдын бер атлығ кеше пәйда булды, хан Тимур атлығ асыл хан Тоқтамышның нүкәри ирди, әма бәккә нүкәр булуп ирди вә бәк һәм аңа хәйли җинайет вә шәфҗат җылу ирди, бу кеше күрди, бу атлығ ул турур вә йаҗалаб келүр иде вә әйтүрди ким ғазиз бегим, ай

Л. 63-а

падишаһ бәгим, сениң күб тузунны ичиб бисйар инайет вә шәфҗатиңи күреб ирдим, бу күнлек бер файдам тиғмәди вә сениң һич ишғә йараматым вә һич билмәдим ким сен җайда булдиң тиб, йығлайыб келүр ирди, бу бәдбахет ул мәхәлдә ким бәкни кеше сөйәр бу тарафқа алуб келгәнни күреб ирди, әма нә йирдә җенин билмәс. Җасден харамзадалық берлән йығлар ирди ким нәте билгән йер ким нә йирдә турур, ул фаҗир һәм моның бу ишиғә җевел булуп йатқан йериден ишарет җылды ирсә фил-хәл келиб атдин үзин ташлаб җучаҗлаб җыранымдын хәбәрәң бармы тиб, йығлау башлады, ул әйде, бу суның ичиндә турур, әма йаралы бисйар җатығ турур, тиди ирсә бу харамзаде әйде, хала йағының кешесе йайылыб йүрүй турур, бу йердин тебретмеҗзе булмас, мен һәм бу йирдә барыб йашуранаын, кич булса бер сары алуб җете җөрәли дип моңа бази бериб кетди, ул кетгән суң бәк сорады ким сүзләшдиҗ, хан Тимүр йеридер, сезни истәб йығлаб йүрүр ирди, бәк әйде, мени атың му тиди, әйтдем. Хай дириғ йаман кешегә сүзләшип сен; хала ул бизгә кеше башлаб келүр тиди, әйтерләр, ул мәхәлдә Бәкни

Л. 63-б

судин чыҗардылар, бәк Сарайдын сорады ким хан бармудур, Сарай аты. Тәһри рәхмәтигә барды, бәк әйде, әйе, сез ил ни булгай, тиди, бурунғы падишаһлар андағ халде ил гамын җайғусын йер

икендүр, чүн Мөхәммәд хан Едикү бәкниң ләшкәрин басытты, соңидин қалмады; қавлаб кетди вә барыб ил-көнин алуб тахтында хан булды, вә барча ана мутығ вә фермандар булдылар. Имде келдүк Едикү бәк угланлары әхвали бәйаныга, Едикү бәкниң угланлары күб ирди, әввәлче мәшһүр турур, беш ирди. Улугы Қейғубад, андин суң Нуретдин; андин кичиғи Мансур, андин кичиғи Қади, андин кичиғи Нәвруз. Бу урушда бәкниң черике басылды. Қейғубад белән Нуретдин Тура тарафыга қачыб, башқурт илиғә бардылар, әма Мансур вә Қади вә Нәвруз вә Шадибәк ханың угланлары Ғыйазетдин булар Мәскәв вилайәтә бардылар. Бәс. Нуретдин Мирзаның тенғ-нәфеси йағны күкрәк хасталығы бар ирди, ул зәхмәти көчлөб һәм ул қышда үлди, суңа китте. Инақларыдин төрт кеше, Сейд Ғали диван башлығы ким Әйем Солтанақ угуллуғ аталы турур, ул қыш уқ Сарайга алуб йетиредиләр, йулда қар йузи атлары қырылды, мәрзәнә бер қула атның тәрсигә

Л. 64-а

салыб буйунлары билән тартыб сүкрөб Сарайга алуб келдиләр, сәнки ичүн йасатған мәрзеде қуйуб кетдиләр, андақ ким ул ат тәрсидин һәнүз қабринде нишаны бар турур, әйтүрләр, ким Сейд Ғали диван Ваққас вә Ғаббас белән кәлифин салар ирди, буйнун ачыб күз күрүр ирди, әйтүр иде, уйалмас му, сез меңа сүз йетмеке, атаңызның мундақ жефасын чеккен мендүр, дир иде, вә ул мәйит сүйрекенде сүйүлған йерлерниң табы бар ирди терләр, әма Кейғубад мирзага сарғ зәхмәти пейда булды, йазида суга түшүб үлди, әма Мансур вә Қади вә Нәвруз вә Ғыйазетдин мәзкүрләр Мәскәв вилайетига барыб ирдиләр, ул қыш ул йаз анда булдылар, алар белән ләшкәр күб үлди, бу адәм үлкәндин суң, Мансурның күнликә фикер түшди, әйде, ни йаман эш булғай; мен һәм мунда үлсәм, дахи сүнекем кәфир сүнеки арасында йатса тиди, тәқы таң берлә бәкләрин вә йахшы булған кешеләрин йығыб әйде ким, безләр барчамыз мөселманзаде ирдик, бу ни гайрет булай ким кәфирләр арасында үлүб үлүкүмез мунда йатқай, келин, иттифақ қылыб бу йағынын үстикә йүрли, әкәр эш қылалық хуб, қылалмасақ ва ила бари үз сүйекемезни булмаса дийарыга йеткүркән булғаймез диде ирсә, барчасы

Л. 64-б

бу сүзни хублаб қабул қылдылар, андин суң бер нечә черик йарағын қылыб Ғыйасетдин тиб атланыб Йайиқ дерйасының ба-

шыга келиб айагына таба сүдүрүб келүр ирдилэр, бу эснада Мөхөммэд ханга җачгын келди ким Мансур бәк Ғыйасетдинни хан күтәриб сезниң үстүңизкә йурур тиди, хан сорады ким, нә чақлың кешесе бар булгай, әйде, ике мең кешесе бар булгай, әйде, ике мең белән мениң үстүмкә йетиб келүр, әйде, бу барганда бер илницлаб кеше үлди, ул жәһәтдин барчалары иттифақ җылдылар ким мунда үлүб кәфирләр арасында йатгунса баралы; әкәр бер эш җылалсақ хуб; әкәр һич эш җылалмасақ бари сүнекимезни Дарүл-Исламга салмыш булгай без тиб келе турурлар, вә җачгын кеше келкән мәхәлдә Текенә бәк ханга күрүнүшкә келиб ирди, әйтүрләр, Едикү бәк бер күреклү җызы бар ирди вә Мансур бәк белән анадаш иде, шәһид булгай, бузуглугда ул җыз Текенәкә түшүб барды вә аны бисйар севәр иде, чун хәбер келкәч, хан Текенә тәҗы күрүшидә булгай бәкләрикә хөкем җылды ким ивлериңизге барыб черик йарагын җылыб атланыб келиңләр тиди. Чун

Л. 65-а

Текене бәк әвге келди, үтүш мәхәл иде, бер заман йатиб йәнә уйганыб утырды, вә Ханиш тузниң¹⁴⁶ багын баглар иде, бу мәхәлдә бәк ике үч кере әстағфируллаһ тиб башын аргадин Ханиш әйде, бер ишкә хуб тәғәҗүбкә таңланур сез бәк әйтде, сениң ул би дәүләт дәүләт аганга ғажеми келе турур кем берәз кеше берлә аулар мен тиб, безниң үстүмез килә турур ирмиш, ханиш тиди, галта булгай, аз кеше берлә мундақ улуг ханнын устикә ни тиб келүр бәк әйде, йук тахҗиқ ичиндән качыб кеше келди, раст келе дурурмыш вә әйтә турур ирмеш, мен Мескевде үлүб, сүйекүмни үзүм атам йатқан йерде йеткүрүр мен, әкәр бер эш кылалсам ул дем дәлә сүнеким мөселманлығга йеткей тиб әйде, имеш деди ирсә Ханиш келүрин тахҗиқ билиб күзләридин буланық йашлар ақуб агламага башлады, дахи әйдур иде ки атамдин айрылыб идем, бер йалнузум җалыб иде, андин һәм айрылур булдум, диб аглайу башлады исә хан бу Ханишни зийәдә север иде, жани ачыйур иде ким сениң йашын чыкарын Теңри меңа күргүмесүн агламагыл дер иде, имде бу эш булай булды, имкән барынча үзүмдин келүрин йахшылығга сениң аганга җылайин деди, та Худа-и Тәғалә тақдирига чаре булмас, Ханиш бу сүзни бекдин ишитди ирсә йеридин җуба табу

---

¹⁴⁶ У Кафалы «yüzniң» – с. 147.

Л. 65-6

җылыб тағзим әтди ким химмәт тутуб ғинайет вә шәфатыңызны аймасаңыз үмид бар ким ул йалгузум халас булгай, бәк бунда ғәһд шартлар җылды вә Ханиш хәтере хуш улды, таңла бәк ләшкәрин алыб хан җашыга барды, хан һәм ғазим ләшкәрин йығыб Ғыйаседин хан берлә Мансур бәккә җаршу йүрүди, келдүк Мансур бәк билә Текениң хикәйәтикә, Хытай Мәлик падишаһ бәкниң атасы Сейд Ғали бәк хикәйәт җылуз икәндүр, Йайиң дәрйасин сүдүрүб Җамышлы Самарның тушына йағын келиб ирдик, иртә белә җол күчди, вә җолның алыда барур ирдик, йүргән каравулларымыз кайтыб келдиләр, әйделәр, бер заман җолны туғтатсаңыз ғажаиб кеше күрдүк, аның хәбәрин әйтсәк, бәк җолны туғтатды, әйделәр, илкерү барур ирдик, алымыздин бер ат йеткен кеше туманның ичидә чак келди, ул безни күрди, без аны күрдүк, без хәйәл җылдыз ким җачар, җачмай утру барды, без һәм утру йүрдүк, тәҗы әйдүк, нә кеше сен, әйтде, сез нә сорарсыз, сезләр, сүзләшүр кеше имәс мен, бәкиңиз келе турур мы, деди, без әйтдек, келе дурур, барыб әйтүн, бәкүңүз келсүн, алар белән сүзүм бар турур, теди, безеңле бергә келди, ул чуқур ичиндә турган кеше ул турур

Л. 66-а

дедиләр, күтениң белике суғты вә чабар атин биниб җаршу барды, йағын йәнә күрдүк ки, ул кеше атның үстиндән җубал чабыб табу җылды, безләр барчамыз хуш булдуз, бәк йәнә табуз җылды диб бер беримизгә әйтур ирдик, хәйли ғажаиб нәмә турур, йәнә бер азрақ туруб бәк җайтыб келди, бәкниң йузинә бағдыз; ай тик җумбур ирди, бер чурасыга йетди ки ул атны у йекер йүкени берлә ул кешекә илет бергил, ул атны илетиб берди, түше җалгач бу атни менди вә ул менкән атни йетди вә йетиб йүркән атни бу кешекә берди, тәҗы келкен йөникә җайтты, бик тәҗы җолниң җайтты, бәк дәхи җолның йанында арғын келүр ирди вә аты җанибдин вә һич кемгә сүзләшмәз иде, ул көн иртәкрәк җунды, ичимиз йарылуз ирди, җачан ким булгай ни икенин билкәймәз, чун ахшам булды, үч кеше бәкниң сыр инаҗларын һәр иттифаз белән бәкниң чыңар йулын андыдуз, күрдек ким чығыб келди, әз бәз ки битаҗат ирдик, илкерү йүрүб айдуз, безләр йарулыб үләр хәлгә йетдүк, бу хәлни безкә әйтур му сез, йа йуз мы, бәк әйде, мен һәм сезләркә әйтәйүн дийб чығыб идем, соңы бериңиз ишимез оңар

булган тиди, ул келкән кешени Текене йеберкә турур, әйтүр ким сәлам дигин йаман келиб турур, андаҗ җылмаса керәк

Л. 66-б

ирди, ике мең кеше билә мундаҗ дерйа тик җулга ни эш җыла биләр ирди, имде чун бу чаглыҗ келиб турур; чаре йуҗ, бер себеб берлә мен һәм Едикүнүң углы турур мен, үзимдин келүр йахшылыҗны дириг җылмагай мен, әма Худайы Тәгаләниң таҗдиргә нә булса ул булҗгсы турур, йәнә әйтеб турур ким хан бу йул туб йасамаҗдур, бер үзи бер туб Хәйдәр мени йасамаҗтур вә зинһар һәм ул ике туб йасасун; бер туб ханы булгай, бер туб үзи булгай; мени ханның алыда йасармен, ханыга әйтүн ким туби берлә тамай келиб ул мениң тугума тексүн, ханны алуб җачмаҗның ғаһди меңа булсун вә Хәйдәр җачмас, Хәйдәр белән буйурга күрүшүр булган, әма зинһар ким хан җачты тиб, кешесени тарҗатмасун вә Хәйдәрдин ваҗыф булсун диб йибәриб турур, безләр әйдүк, ике мәртәбә табуғ җылдыңыз, аның аслы нә иде, бәк сезкә сәлам әйтде дикәндә табу җылдың, бу сүзләрни әйткендин сун, табу җылдың, безләр хуш-хәл булуб, тушларымызга келдүк, таңласи вә йәнә бер көн йүрүб җамышлы Самарның тушыга келдүк, үчинчи көне сабах йаҗындин Самарга артылдуҗ, көн улуг чашникаһ булур ирди, әйде ким Мөхәммәд ханның җулының ханәҗи пейда булды, бәк һәм ике бөлөк йасатылар,

Л. 67-а

илкери хан җулын йасатыҗ, сундин ханның сул җулын басараҗ үзи йасаб йуруди, бер аз фурсатдин сун Мөхәммәд ханның җолы пейда булды, күрдиләр ким ике туғ белән Ширин Текенени алыда баса турур, ул миң кеше Хәйдәрне башынга бер туб йасаб келүр ирди. Хемин ким йаҗын келмишдиләр; Ғыйасыддин хан Текене әйтеб йебәркән сүзче түрдәки берлә Текенениң тугыга ат салды ирсә, Текене бузулуб ханга йыҗылды, Хан һәм туралмай җачды вә ләшкәр бузылды, Ғыйаседин хан суңыга түшүб кеше турса барур ирди, әма Мансур бәк белди ким кешени үткәриб текер хәйәли бар турур; аның сары түнди, ул һәм муның сары йүрүб текиштеләр ким Үзбәк таифәси ичиндә һич ваҗыт муның текин уруш ваҗиг булгай йуҗ турур, көн чашникаһдин урушқан кеше йатур хәлдә Хәйдәрне җачурды, ике ләшкәр урушқан йерләри атның кесерикече җазылыб ирди, әхирул-әйам Хәйдәр үч йүз кеше җалуб ирди вә Мансур бәк сексен үч кеше җалуб ирди, хәлдин вә межалдин кетдиләр,

Л. 67-6

ул хэлдэ Мансур бэк айде, келиң йаран, бу кешекэ йэнэ без тикермиз қалуб турур, Теңри меңа носрет бериб, сезләр барчаларыңыз меңа өтүк әйтүр инақлар әйтү булуруз вә сезләр айтқан өтүкни үзкә қылмағай мен, тиди, барчалары ат үстидин тәғзим қылыб йүрди ким текдиләр, Хәйдәрнең айақыга уқ текиб ирди, таб келтүрмәй қачдылар, әз-бәс ки һәр ким қавдылар; қарангу булды, ул кичә анда менар йақыб барыб Ғыйдил дерйасының бойдагы ил-көни алыб тахтында Ғыйаседин хан булды, Мөхәммәд хан Ғыйдил дерйасының ул йүзидәки ил-көнин алыб Қырым вилайетинә барды, мундин бер ике йыл кечд(и). Ғыйаседин үлди, Тимур хан углы Кичик Мөхәммәд хан ул мәхәлдә баш ирди, бер нечә күн аны ханланыб йүрди ким ил-көн аны таңсунмай, май турур, әйтүр ки Мансур бэк чун ким йырақ ханга барур булды, хан Тимур тикән Тоқтамыш хан нөкерләриден бер қара кеше бар ирди, андин киңәш сорады, әйде, бу йаш углан белән һич эшем тигән охшамай турур, йырақга барайын дер мен; меңа киңәш нечә вирүрсен, әйткел, деди, ул әйде, Мөхәммәд бу нә турур, әкәрчи араба миңеркә йарамас; вәли үзең аман булур иден, Бырақ қарт бугра турур; арабаңа менәрсен; вәли хайрлық

Л. 68-а

тутса аяқ қарт астыга алуб тизләри һәм булур билкәйсен, ул мәхәлдә Барақ хан үз ил-көни берлә Қазақ йайлақыда булур ирди, вә аның бәһадирлығы вә мәрданәлиги мәшһур дурур, чун ким Мансур бэк үзи Урус хан қызыдин тугуб иде, Барақ хан тоғачы агасы булур ирди, мен бу йаш углан белән ни булур мен тиб нә чағлы ил-көн Урда Базарны қүчүрүб Барақ ханга келтүрүб аны ханланды, биш алты ай кечиб ирди ким хан би-мүрүввет бәкниң нөкер сервери берлән ил-көникә күрелер тиб бәк көрүшикә келкәндә бал бериб бәкни бичаклаб үлтүрди вә бәғзылар әйтүрләр, тутуб йай кериши берлә бугуб үлтүрди, дерләр, чүн Мансур бәкни үлтүрүб ил-көнин алды илчин қадрдар ким ул мәхәлдә гариб ирди; киңәш сорады ки сен барчамызга қул қарачамыз турурсен, меңа сен әйтгел, бу ил аны ни қылсам ки меңа күнел беркәй, деди ирсә, әйде, күрә турурсен, таш түлүнки түвәр, итдин айырмас, кешекә күнел бармаган

Л. 68-б

бу ил һәм таш түлүк тик турурсен, буларны мал тавардын айырыб гирифтарлығы салмасан болар сеңа ил булмас, диде., бү сүз аңа

мағзул келиб илни Җубан Йарсыга җүчүб тәҗы бу кече теңизниң ул йаныга иләтти, Җышы ким йузи тоңды, теңизниң бу йузинә күчүрди, әйтүрләр, ул җыш үч керре теңизниң бу йүздин ул йүзин ул йүзиден бу йүзинә күчүрди, илниң малы җырылды һич нәрсәләри җалмады, андаҗ җызыҗ булды ким бер атның саныга бер кеше булды, андаҗ ким Җубан Җарлығы мәшһүр дурур, йаз ачылды ирсә, ил тоқтай билмәй Йайиҗ таманыга йәнә күчти, Мансур бәкни шәһид җылганда Җади берлә Нәвруз, Мөхәммәд ханга җачыб бардылар иде, Бараҗ хан илни бу тариҗа чайҗады, мундин аларга кеше күб җачыб барды, алар һәм бер җол кеше булуп ирдиләр, чүн ишеттиләр ким ил бу тариҗа имкениб йайыҗ бойыга келе турур; булар һәм атланыб утру йүрдиләр, һәр көндә буларга күрүһ күрүһ кеше җачыб келиб, булар күб булдылар, Чун Йайиҗ дәрийасын кечдиләр; алар һәм Йим дәрийасын кечдиләр Җайнар Сағызга сәрһаддидә уруш булды. Җыпчаҗ Айваз хикәйәт җылур икәндүр, безләр утуз

Л. 69-а

үч кеше Магриб башлыг итифаҗ җылыб ирдик ким ике җол ру-беру булуп уруш булгач, бер ханга төйдүлели дип чүн сулга йасадылар, һәр җайсымызны бер йеркә алыб бардылар, бер беримизниң җайда булганың билелмес ирдик, ике җол ким йасашыб руберу келдиләр, Мөхәммәд ханның иравулы алыда бер төри аргумаҗлы җызыл чебкени савут ташыдин йелбекей салган бер кеше илкерү келүр ирди, йавуҗ келди, танудуҗ ким Хытай Сейд Ғали дурур тиб тушлуҗ тушумуздин чаҗрашыб әйтушдуҗ, бу безкә бер уранлашқан дик булды, һәр җайсымыз ни йирдә икәнин билдүк, Сейд Ғали буларга ат салдылар, Бараҗ хан аны Бөлек Булат солтанны иравулунда йасаб ирди, буларның һәм иравулы аларга ат салды. Ханның йәнә җашыдагы кешеләримезниң күзи урушда булды, безләр фил-хәл булганымыз бер берикә йыгылыб аның үстүдә булдук, барчамыз аттуҗ вәли Магриб келиб йете тиб атының оҗы дарганга охшады, салуб йүрү бердүк, ханың түз җөзидә йасаган кеше безкә бузылды, ул чаглыг ишетдүк

Л. 69-б

ким хан әйтүр иде, аларны җойун; Бөлек Буладны җойуныз тиди, җашыдагы кешеләр барча Бөлек Булад Солтан сары йурдиләр. Ғазим уруш булды, ханны бер нечә кеше келкән тарафга алуб җачтылар, әйтүрләр, Бөлек Булад Солтан йетди, тулгашыб ат салды, бер күк чал аты бар иде, ул дайим җуланга йетер иде, хан

эйтур, зинһар сен моны йүк кадүр тиб чебелмекейсен ким бу кичик аттыр иде, һәм савут җақса йүкүрмәс болур тер иде, әл-җысса бу урушда аны менәб иде, секизинчи тулганганда хан айтганнынча җақыб йүкүрмәди, йақын келиб аталар иде, Бәк күбәси бар иде, үтмәс иде, ахир күрдиләр ким җачмас муны салуб кешеләр һәм салуб җачмас ирди, улуг Асбайның углы нәберәси Шейх Мөхәммәд бәк ким алублығы вә бәһадирлығы мәшһурдур башыдын төпәсин чыҗарыб солтанның кешеләрикә аралашыб келиб төбе белән арҗасыдын алуб тартыб йықты ким ул йығылды ләшкәр җачды, узақ җовгун булды, ахири Бараҗ хан атыга баралмагандин себеб бер чорасы берлә төпеке

Л. 70-а

башында салыб кеттиләр, Җыпчаҗ Айас бәккә йулуқты, башын кесиб Мөхәммәд хан белән Җади бәк алыга алыб келди ирсә, вә Сарайчыҗ даругалыҗга уртаҗ җылды, хала Җыпчаҗ даругалығы Сарайчыҗ андин җалуб турур, андин суң илгар барыб ил-көнин барын алдылар, тәҗы хан җайтыб әвиғә түшти, Җади бәк үзе һенуз ил ичиндә ирди, әйтүрләр, ул мәхәлдә ким Бараҗ хан Мансур бийни үлтүрүб ил-көнин кем алды; сулның Йетти Сан илә ханга ички вә найиб ирди, вә Мансур бәкниң улжа түшгән илләринә бәҗзысикә булардин себеб зарар зәхмәт текер иде вә бәҗзылар Мансур бәкниң үлгәнин булардин күрер иделәр, бу сүз Җади бәкниң һәм җулаҗыга йетиб иде, чүн Бараҗ хан буны үлтүрүб илини ким алды; ул хатыр-мандалыҗдин буларга зулм җыла башлады, андаг ким мал-таварыга әркләри җалмады, һәр ни чаҗлы хатырлары теләсә алур иде, бәлки җыз-угланны тартыб ала башладылар, булар би-таҗат булуб, җырҗ кеше итифаҗ җылдылар ким, бәкни үлтүркәйләр, башлығы Турды хужа бәк дикән Манҗыт Тулага

Л. 70-б

угланларыдин иде, муны нә тариҗа үлтүрүрбәз, бер уй әйде, халә тувадаҗның уба мәхәли турур, көндә тувадаҗ ата турур, таңла күч алыда ким йүрүр безләр көрнүшикә барыб бәкниң суңыдин йүрүйли, бездин беримиз бәкдин илкәри йүрүсүн, тәҗы ала тувадаҗ барды тиб чабсун, бәк ким көзин аңа азуб чабар, ул хәлдә суңыдин йүрүб атса булур, диде, бәс, ул жанварның тариҗасы ул булур ким йумуртҗасын ки басыб йатур кеше йақын келмәй, үч баш кеше ким йақын келди; бер нечә йеркече йургалаб җачар, хәйли бу ким ана булгайлар вә йумуртҗасы аман җалгай, әқсәр аны

йумуртҗа үстиндә вәйә йургалаб бара турганда атарлар, чун таңласы ил күчти вә бәк күч алыда барур ирди, булар жәмәгаты берлә көрнүшкә келдиләр вә болардын бер кеше бәкниң иләйинчә йүрүр иде, бер җалынрақ отлуғ йер келди, ал тувадаҗ барды тиб ул кеше чабды, ул халдә бәкниң күзи аңа алдуруб чаба бәрди, бу халдә улар бер-берикә бағыштылар, Нич җайсысы йүрек туталмас иде, Турды Хужа мәзкүрниң атасы Җулан Бәһадир дерләр иде

Л. 71-а

күрди ким эш үзүб бар туруп, сүрмәкәч йай белән уңын, алды җулыга бер кез кериб иде кем уң келүб җулақ ченесикә декди, андин җалбаҗ тек учды, сунра Җулан әйтүр икендүр, җорҗаным иде, булгай йаза йаздым ануң ичүн ким бәли диб ит айдым, ул барыб җулақ ченеге текди, Җади бәк үлкәни кейфийети бу иде, чүн сул ким бу эшни эшләди, күчи билә Җалмаҗга бусуб барур иделәр, ул мәхәлдә Әбүлхәер хан Мәхмүд Хужа ханны үлтүрүб, Җанақ Биким алуб иде, чүн Биким Манҗыт җызы ирди, буларның Җалмаҗга барурың рева күрмәй кеше йибәриб келтүрүб ханга өтүкин әйтеб нөкер җылды. Имде келдүк Улуг Мөхәммәд хан хикәйәтикә. Чун Җади бәкни үлтүрүб, сул ким бузулуб кетти, җалган ил ичиндә Кичек Мөхәммәд хан белән Нәвруз бәк бери хан, бери бәк булды, Улуг Мөхәммәд хан ул мәхәлдә Җырым вилайатиндә иде, буларның бузулушҗаның ишетти, тамағ җылды кем, бу мәхәлдә аз туруп; үстикә бармасам үләрмен булгай диб, күч күчмени берлә Хажи Тархан үстикә йүрүди, алар һәм буларның килә тур

Л. 71-б

-ганың ишетиб утру келди, Күче берлә Улуг Мөхәммәд хан Хажи Тархан алыдын Ғыйдил дерйасын кечиб дерйага бара җылды, алар һәм йүзиден келиб Ғыйдилдин чыққан суларга арҗа бара җабал җылдылар, андаг кем ике Мөхәммәд хан җабал мәшһур дуруп, әйтүр, җышның айы иде, һәр көндә уруш иде, ике тарафдин кешениң җырылганыга хисаб булмады, ул мәхәлдә әйтеб турурлар, Ғыйаседин углы җылычын җыныга җатмады, адаш ханың алты углы араба үстидин чықмады, ул алты уғыл Кичик Мөхәммәд ханның угланлары ирди, чун йазга йағын булды, бигайат җахтлығ булды, ике тарафдин уруш кеше аз җалды, ғаҗибәт бәкләр арага түшүб йараш салдылар, Ғыйдил дәрйасы белән Хажи Тархан вә Сарайчыҗны Кичик Мөхәммәд ханга мүсәләм тутдылар, Җырымны Улуг Мөхәммәд ханга мүсәләм тутуб җабалдын тарҗаштылар, Ки-

чик Мөхәммәд ханның углы иде Мәхмүд хан, аның ике углы бар иде, Җасим хан бери Ғабдулкәрим хан, йәнә бер углы Әхмәд хан иде, аның углы иде Мортаза хан аның углы иде

Л. 72-а

туруп, Аз Көбәк хан кем Хажи Тарханда хан туруп, әйтүр кем ул мәхәлдә кем Улуг Мөхәммәд хан буларның үстикә келди, Җонрат Хәйдәр үч түмән Җонратны йығыб, үз башыга йүрүб ханыга үбкәләси бар жәһәтдин бойун сунмәс иде, бу җабалга ул келмейдүр иде, чун хан мәзкүр җабалдын чығыб ғажиз булуб кем Хәйдәр барды, Жәбарбәрди хан углы Сейд Әхмәдни хан күтәриб Мөхәммәд ханны җавлады, хан ул барган белән барыб Җазан вилайетин хәйлә берлә Албай Алтун байдин алыб, анда хан булды, аның нәсли бу йақынгача анда булмаҗга себеб бу иде, бәс, Улуг Мөхәммәд ханның улы Мәхмүд хан, аның углы Хәлил хан, аның углы Ичим хан, Ғабдулатиф хан, Мөхәммәд Әмин хан. Бес йуҗарыда мәзкүр булуб иде ким Чага, аның ике углы бар иде Хәсән берлә Баш Тимур, Хәсән углы Улуг Мөхәммәд хан иде, аның хикәйәти шәрхи берлә тәмам булды. Келдүк Тимүр угланларының әхвәлләри башның йаныга. Баш Тимурниң ике углы бар иде, бериниң аты Дәвләтберди, бериниң аты Түрү Җыйәсе-

Л. 72-б

дин, Җыйәседдин нәсли йуҗ иде, Дәвләтбердидин ике углы бар иде, Хажи Кирәй бериниң аты Җан Кирәй, бу Дәвләтбәрди Улуг Мөхәммәд хан заманыда Җырымда хан булды, ил-көн барча Мөхәммәд ханда иде, бу Җырымдан чықмас иде, Мөхәммәд ханның җорҗусындин аның ханлығын игтибар булмады һәм анда уҗ үлди, эма угланлары Хажи Кирәй, Җан Кирәйнең кейфийәти андаг иде кем, ул мәхәл кем Хәйдәр бәк Мөхәммәд ханны җавлаб Сейд Әхмәд ким Жәббарберди хан углы иде, ханлады, бу икесе илниң бер ырагында йүрүр иделәр, Сейд Әхмәд ким хан булды, аларны үлтүргәли кеше йибәрди, алар һәм аны ишегиб Үзи дәрийасы таба җачдылар ким андин кечиб, Черкес вилайетикә баргайлар, ул жәһәтдин ким аналары Черкесдин иде, дерйага йақын келдиләр, күрдиләр ким арҗаларыдын җовгун йетиб келедүр, уҗ садаҗлары берлә икерләрин ташлагач, үзләрин дәрийага салдылар, әйтүрләр, бер вафадар кешеләр бергә ирди, дәрийага түшүб бер аз йер барыб иделәр ким җовгунларны күрдиләр ким уҗ йетер чаҗлыҗ йер туруп, атҗач җаза берлә Хажи Кирәйнең атыга бер уҗ тикди, бер нечә йир

Л. 73-а

баргандин суң күрди ким ат йүкүрәлмайдер, ул вафадар-ы фаҗир атны Хажи Кирэйгә бериб, йаралыҗ атны үзи алды, йәнә бер аз йир барыб иде, асла узау билмәдиләр, күрди ким мен ход бардым, суга барур тик турур, суныдин чақырыб әйтүр иде ким мен ход бардым, сеңа Ходай Тәгалә дәвләт беркүси турур, зинһар меним йәтимләримни унутмагайсен дер иде, хала аның нәбереләри Қырым ханы қашында бисйар улуг вә ихтияр дурурлар, чун дәйадин ким чықтылар атлары арыб иде, йул йүрүр чаҗлы мәҗали йуқ иде, атларын ташлаб дәйа қырағында ченғелгә сызығыб қачарлар иде, қовгун һәм дәйадин кечмей қайтты, ул көн ул кичә йүрүб таңласи бер улуг йулга йеттиләр, эши ачлық вә йайағлықдин ғажиз булуб йүрелмәй дурурлар иде, агасы әйде, сен бу йулынң үстиндә ултурғыл, шәйед келкүчи баргучи йулуғаймын барыб ил күзләйин деди, ул кетди, бер аз мөддетдин суң бер жәмәғат базирган келди, чун ачлыгдин хәрәб булуб иде, сәлам бәрди, ғалейк алуб әйделәр, нә кеше сен,

Л. 73-б

бу әйде, йуқары хан илидин келә дурумен идем, йуртул йулуқты вә һич нәмәрсемизни қоймады, нечә көн булды, ач вә йайан келедурмез, ике вә ирдик беримиз мондин қуйрақ иде, ил истәй кетти, мен йүралмай қалыбмен, сез йулуқтунуз диде ирсә, алар һәм муңа рәхм қылыб аш-су берүб улақга миндүрүб алуб кетдиләр, бер нечәдин суң Хажи Кирэй ил табмай кайтыб келди, күрди ким базирган келиб әнесе(н) алуб баруб турур, бер паре ултуруб йығлады, тәқы йәнә келкән йүниғә уқ ил истәй кетди, ул йүрүкендин бир кичә көндүз йүрүб илкә йетди, күрди ким жәмәғат ултуруб турур, сорады ким бу илнің башлығы ким турур, әйделәр, Дәвләтбәрди Молла дирләр, молланың қашыга келди, мола сорады ким, нә кеше сен, әйде, Мөхәммәд хан илиндин келүр ирдим, фаҗир-хәл кеше ирдим, ул илнің күчекикә йүрүй ирдим, айру илкә диб келе дурур ирдим, йуртулга йулуқдум, эм вә азугумны алды, нечә көндер ач келедүрмен деди ирсә аш-су бериб сорады ким йалга төркә итәр ме сен,

Л. 74-а

әйде, итәрмен, әйде, андағ булса бездә уқ булғыл, без сенин икин башыңа тамагыңа бақалы диде ирсә, қабул қылыб моланың хезмәтигә турды, мундин бер йыл йарым кечди, әйтүрләр, моланың

эвидә йа бер йерде ултурур булса әлбәт бер барча кийиз йа бер авуч ут булуб астыга түшеб ултурур иде, йалан йер үстидә ултурмас иде, мола зәғифәсигә әйтүр иде, мунда төре нишанәлери күрәдур, муның күнлиң мүлахаза җыл, куб агрытмагыл, әма моланың зәғифәси үктермек иде, ул жәһәтдин хәйли мүләхәзә җылмай бисйар агрытур иде вә һәр каһ ким ул үстига нәмә түшеб ултурса күлер иделәр вә әйтүр иде, сеңа бу төшек төшенмәк нә керекдүрдер иде, чүн Сейд Әхмәд ханның падишаһлығында бер йарым йыл үгти икенче җышга Миң Керменкә йаҗынрақ җалады, мин Кермен диғән бер бәрк җалға булур, Күрел вилайетиниң Җырым тапасы хаддидә хан аны бер керре барыб чабыб иде, күб әсир түшүб иде, суң йарашуб ул әсирләрни йәнә җайта бериб иде, ул җалғаның хәйли сивер харам-заде даргуасы бар иде, бу сүз мунда

Л. 74-6

Бәк Җондының нәслини бәйан идәр, Алтунай Солтан аның атасы Җучум хан, аның атасы Мортаза аның атасы Айбаҗ аның атасы Мөхәммәд, аның атасы Шайбәк, аның атасы Хажи Мөхәммәд, аның атасы Ғали Углан, аның атасы Бәк Җонды, аның атасы Мәлик Тимур, аның атасы Батавул, аның атасы Җужи Буга аның атасы Җалбаҗ Буга, аның атасы Бәһадир, аның атасы Шәйбан хан, аның атасы Йожи аның атасы Ченкиз хан рәхмәтуллаһ. Имде келдүк Шәйбан ханның бейанына. Шәйбан ханың үч углы бар ирди, бериниң аты Шағбан, бериниң аты Шеввал вә бериниң аты Бәһадир вә аның углы Җалбаҗ Буга аның углы Җужи Буга, аның углы Батавул, аның углы Мәлик Тимүр, вә Мәлик Тимүрдин бер нечә шаһзадәләр вүжуда келмишдүр, атлары будур, улуг углы Илик, андин кичиғи Пусат вә Җанта вә Сивинч Бәй вә Бәк Җонды, мазбур Пусатның ике углы бар иде. Бери Ғараб, бери Айба. Айба нәслиден Әбүлхәер хан, Ғараб нәслиден Йәдикәр мәшһүр хан булгандур, вә Бәк Җонды нәслиден Айбаҗ хан мәшһүр хан булуб, жәмиғ Җырҗыз вә Җазан мәмләкәтинә хөкем җылгандур. Вә мәғлүм

Л. 75-а

улан Илик углы Җан бай вә аның углы Мәхмүдек хужа, мазбүр Әбүлхәер ханның атасы Туглы Шейх, аның атасы Ибраһим, аның атасы Б(П)усат вә мәрхүм әл-мағфур вә бил-жәннәти әл-мәвфур Әбүлхәер хан ғаләйһи рәхме вә әл- ризвандин вөжуда килгән углан Шах Бодағ Солтан аның углы ирди, мәшһүр шәһид Шаһибәк вә йәнә Шах Будағның бер углы Мәхмүд Солтан аның углы ирди,

гадил вә кәмил фазил Ғабдуллаһ Бәһадир хан, мазкүр Йәдикәр ханның атасы Темир Шейх угландыр иде, вә аның атасы Хажы Туглы углан аның атасы Ғараб углан дирләр иде, бисйар мұнағам вә малдар кеше иде, сунғы Ғадырның атасы Ибраһимдер вә Хидыр углан Бахтийар Солтан углы Хәмзә Солтан углы Мәһди солтан бундан суңра Хажы Мөхәммәд хан булды, жәмиғ Башқурт, Алатыр, Моқшы вә Шәһр-и Болгар тарафында улан вә Шәһр-и Тура димәк или мәшһур Манқыт қарйеләрини забт ирүб бу вилайәтдә улуг падишаһ булгандыр, вә даһы мәғлүм улан Бәк Қунды углы Ғалиның угланларыдыр, бу хан мазкүрниц даһы

Л. 75-б

үч углы бар дурур, Ақы вә Шайба¹⁴⁷ вә Мәхмүд, йәнә Шайбаның [Шайбакның] үч углы бар ирди. Бериниң аты Ақ Қурт вә Бубәй вә һәм бериниң аты Ақ Мөхәммәд вә йәнә Мөхәммәдниц турт углы бар дурур, алары Айбақ вә Ақы вә Мамуқ вә Мусу Чалуш, вә бу Айбақ мәзбуруң ике углы булгандыр, үч йаучин шаһзадәләри бар турур, угланларның аты Сары Солтан вә Муртаза солтан тәмам берәр йегет булуб жәмиғ Мавераннәһрни мақһур вә мөсәхәр қылыб, Иңкәрәк вә Сунақ вә Дәрия-и Тур йақасында Әлифниң йуртларында хан булды, вә бу Муртаза хандан үч уғыл улды, бериниң аты Әхмәд К (Ғ)ирай вә бериниң аты Күчим хан дирләр, бу даһы гақил вә кәмил ки дурур дерлер. Вә Чайлу солтан даһы Муртаза ханның углыдыр вә халә Ғазақ йуртларында углы бар дурур дерлер, вә Күчим хан даһы Төркистан Уттар тарафына газм идүб жәмиғ Ғазақ мәмләкәти иле женқ вә жидал идешүб гақибәт Хақ субһанәһу вә Тәғалә қуввет вә нәсрәт вируб, басуб мал башларын тәвабиғ [ ]ләрини үләшдерүб, Тай Буга йурты Ишдекә улуг падишаһ булгандыр, вә бу Күчим хан угланларының аты бу рәсм үзеринәдер, Ғали хан Таш солтан Қатай

Л. 76-а

солтан вә Мөхәммәд Қол солтан вә Чавақ солтан, Хажим солтан, Ишим солтан вә Алтун Тай Солтан вә йәнә бери солтан даһы йаш икән фәвт улды, вә қарачыларына мәғлүм улуб халайықлара мәшһур булган будыр вә йәнә туғыз қыз бар дурур, аталары зикер улынмыш вә улуг углы Ғали хан заманында йуртлары һәр тарафа бузулуб, вә жөмлә Башқуртны вә Алатыр, Моқшының бәғзы йурт-

---

¹⁴⁷ У Кафалы «Şaybaq» – с. 155.

ларын бундан сунра Урус күфар алыб, бу замана дек мазбур күфар забтында қалгандыр вә Ғали хан Иштирак Бәк димәг мәшһур кемсикә ғасакир жәмғ итмек ичүн келүб, ул дагы энем углы мени билә [ ] алмай диб на-мувафақатлық идуб, күлү жиһан аталығ ғумасын гасбән алуб улуг бабаларындан қалған ақча күбини алиб на-әмид улуб Дәрия-и Жайықның Жан Себүқ димәк илә мәшһурдер кечидләрендин үлгән углының мәйитин ат үзәринә мазбут идүб, Ақ Ғыйдил йақасыдын Үфи қағласында йерләмишләрдүр вә ғақибәт Ғали хан Кермен дигән йирдә мевти бар дурур вә йәнә Ғали ханның үч углы вә бер ғызы бар дурур, углының аты Арыслан андан күчек Хан Сувар, андан күчүги

Л. 76-б

Жан сувар атасына виргән алтмыш салани вирүб, улуг углы Арсланы хан Кермениндә Урус күфары ханлық вирүб вә халән мәйит мазкүр Кермендедүр, бундан даһы бер угыл вә ике ғыз булды, углы Сейид Бурханы Урус Чоратын бил-жәмләсинә көрғүзүб бойнына күрси салмышдур, мәсжид вә мәдрәсәләрин бузуб ғаламет-күфар ашиқаре булгандур, хан Сувар Солтан җардасыны алуб Ғырым вилайетләринә кидүб Мөхәммәд Кирәй вә Шахин Кирәй Солтан Ғырым забтчалары илә һәм нишин вә җәдман улуб, үч ғырғызның умуриң Хадарат-и Мөхәммәд Кирай хан суйургал идүб нечә йыллар үч җарйеде ғайшү гишрәт үткә ике угыл вә бер ғыз вүжуда келмишләр, вә бер углы йаш икән үлди вә бери даһы йаш икән қалды, аның аты Әхмәд Кирәй вә лақабы Хаварезм, имде лақабы илә тәсмийе вирилүбдер вә ғақибәт Шахин Кирәй илә қазақ улуб Тен буйында қазақ басуб, Хан Ғермендә февт улмышдур. Ғад вақыйға д-ферағ мин хазе л-еврақ фи-йевми чеһаршенбе фи шәһр-и мухаррам 959. Бәреқаллах темме. Тарих сәнә 1040.

**См. раздел «ФАКСИМИЛЕ»
на стр. 310–160
(направление текста справа налево
как принято в арабском языке)**

جان سوار اتانسه و برکن الشمس صحنه و بر و ب ادلوع
 او غنی رسنه جان کرمانده اورس کفاری خانلی و بر و ب
 و حالیت مذکور کرمانده در بوذن و جزیر او غل و الکی قز بلور
 او غنی کید برانته او سس صورا دین باطله کید کرکزوب بو شکر
 صالحش در مسجد و موسسه لرین بو زوب علامت کفار شکاره
 بو لغاتو ریخ سوار سلطان قزو استخه الوب قریم و لاتیدین
 کیدوب محمد کرای و شاهن کرای سلطان قریم ضبط جاری ایله
 هم نشین و جودمان اولوب اوج قرق نیک او موین حضرت محمد
 کرای خان کور غل ابروب نجیل اوج قزیده عیش شکر
 اتدکده اکی او غل و بر قزو جوده کلمش و بر او غل بیش
 اکین اولور و بری و غل بیش اکین مالور انک اوی احمد کرای
 واقعیه حوار زم آیدی لقبه ایله تسبیح و بر لو بو در عاقبت ایلر
 ایله قران اولوب تن بو بنده قنای باسوب خاک کرمانده

فوت اولمشد و ...

هنده اولور ایل ...

...

...

...

...

...

سلطان محمد اول سلطان و جوان سلطان حاجی سلطان اشیم
 سلطان و استون نامی سلطان و بیامیری سلطان دخی سایش
 اکی فوت اولدی و قزاقچیلرینه معلوم اولوب خلافتکده
 بولغان بودر و بیستیم توقیز قزاق بار درر اتلی ذکر و کس
 و الوغ او موغلی علی خان زمانده بورکری ص طرفه بوزو
 لوب و جلایا شعورتن و الاثره موقشیک بعضی بوز
 تارین بوزنضکره اوروس کما الیب بودمانه دک
 منزبور کما ر جنبطنیده کالعا نذر و علی خان اشتراکریک
 دیلم مشهور کس کس کس جمیع آنک ایچون کلور اولدی
 اینم اوغلی منی بی لای لای دسینه مواضعت لیس ایچدی
 کلچکان اتالیغ قما کسین غضبا الوب و لغنه بابالنه نزن
 کالغان ایچکویرینه ایسینا امید اولوب دریا جایی
 نیک جان سبوکریک ایله مشهور کس کس لرن نزن اولمان
 اوغلی نک میسیر طاروزرینه مضبوط ایدر و اولمیر
 نیاسیدین اوغری قعله سنده بیرله میسندر و عاقبت
 علی خان کارمان دیهان پیرده موینه بادور وینا
 علی خانک و بیج اوغلی و برقریزی بار درر اوغلی نیک
 آتیه ارسلان انزن کوچک جان سوار انزن کوچکی

مستین

عی خان نیک

جان

اولان ایلک اوغلی قان باغ انیک اوغلی چو وک خودجه
 مزبور ابوالخیر خان نیک انا سے توغلی شیخ انیک انا سے
 ابراهیم انیک انا سے بوسات و مرموم المغزور بالجنه
 المغفور ابوالخیر خان علیہ الرحمہ والرضوان دن وجوده کلکاً
 اوغلان شاه بداع سلطان انیک اوغلی ابروی مغفور
 شهید و شاعر بک بنی شاه بداع نیک اوغلی سلطان
 انیک اوغلی ابروی عادل کا محل فاضل عبداللہ برہان
 مذکور یادگار خان نکاسی نیر شیخ اوغلان دیر ایلک
 و انیک انا سے حاجی توغلی اوغلان انیک انا سے عرب
 اوغلان دیر ایلک بسیار مشہور و مالدار کنشی ایلک
 قور نیک انا سے ابراهیم در و کھضر اوغلان بختیار
 سلطان اوغلی حمزہ سلطان اوغلی مہدی سلطان بوزن
 صکرہ حاجی محمد خان بولدی جمیع کیش فوریت الاتیر
 موشی و شہر بولہار طرفندہ اولان و شہر تورہ مرکک ایلک
 مشہور منققت قرینہ ضبط ایدوب بود لایبہ اولوغ
 بلاتہ تیرہ بولہار ندر و مرض معلوم اولان بک قورندی
 اوغلی علی نیک اوغلان نادر ندر بولہار مذکور نیک انا سے

عبدالمعین

سنہ ۱۰۶۷ھ

موندک بک قوندی نیک نسیانی بیان ابو القونای سلطان
 انک اناسے کو جمع خان انک اناسے مرتفع انک اناسے ایضا
 انک اناسے قوندر انک اناسے سیاق انک اناسے جانی جی انک
 انک اناسے غل او غل انک اناسے بک قوند انک اناسے
 ملک تیمور انک انک بظاول انک اناسے جوج بونگ انک اناسے
 صدقلیق بونگ انک اناسے بظاور انک اناسے شیبان خان انک
 اناسے بوجی انک اناسے جیکیز خان رحه الد احمدی ملوک
 شیبان خان نیک شیبان خانیک اوج او غلی بار بوز
 بریکه این ~~شیر~~ شیبان خانیک شیبان خانیک شیبان خانیک
 او انک او غلی قلبیق بونگ انک او غلی جوج بونگ انک او غلی
 بظاول انک او غلی ملک تیمور و ملک تیمور بدین بر بظاول
 مر و جوده کلندر انک مر بوج و او غلی بلیک انک
 کجیک بوسنتا و جازظ و سیو جی باس و بک قوند مر بوج
 بوسنتا انک او غلی بار بیدی بری عرب و بر ایسا
 ایسا نسلدن ابو حفید خان و نسلدن یاد کار مشهور
 خان بولفاندر و بک قوند نسلدن ایسا خان مشهور
 خان بولوب جمع قید قزو و قران ملکند حکم قلم ندر معلوم

ایدی ایارمن ایدی انداغ بولسه بزده اووی بولغل بز
 سنل ایکن باشنوما غینکا بملله مرمی ایدی ساقبول
 قلب ملانک خدمتینه تور دی موندین برله یار یار یار
 ایتورلار ملانک اویدا یار بر د اولتور ر بول است باجو
 کینز یار اوج اوت بولوب استینه توشب اولتور
 ایدی بالان یار اولستیده اولتور جاسن ایدی ملانک عیفه
 سفینه ایتور ایدی موندن تور انشانه لری کور ارمون
 مونک کونکلین ملاحظه قبل کوب آغز عیاضل اماملر صغیفه
 سی او کتام راک ایدی اول جهمتین خیل ملاحظه قیلما سی
 اغر تور ایدی و هر گاه کم اول استینه نه توشب اولتور
 کولار ایدیلار و ایتور ایدی سنکا بوتوشک توشک کر کر
 در ایدی چون سید احمد خان بکر بادشاه لغظه بر یار
 بل اوتی ایکنی قشقه منکر منکر یقین ران قلا دی منکر من دیکن
 بر برک کله بولور کورال ولایتی یق قلم تپاسی حدید چا
 آنه بکره بازیب جابیب ایدی کوب اسر توشب ایدی سو
 یوشوب اول اسیر لارن یار یار بریب ایدی اول قلمه نک
 خیل سون هرام زاده داروغه بر بار ایدی بوسوز موندن

سینک کیرمان - ۱۹۲۰

نریم تپاسی حدید

بوآیدی بو جاری خان ایلندین کلادرومان ابدیلم بو یوقول
 یوقولوقنی و صبح نم رسا میزنی قومادی نجی کون بولدی اوج
 و بیان کلادورمز ایجا و ایردک بیر کیز مندرین قوننی ران ابدی
 ایل کسای کتی من بو رالمای با ایسب من کسز بولوقنی یوقول
 دیدر برسد اللرحم شکرم قلب آتش کوروب کوروب
 مندر ب ایسب کتیلا کتدیلا ر برنجه دین سو کجانی
 کرای ایل تا جمای قانتیب کلای کورده یکم باز کولان
 ایندی آلیب باریب ترور بر باره او لتور ب یغلا
 رفته تیا کلکان بو نیکا اوق ایل منهای کندی او ایلور
 و کاندین بر کیم کور ندر بو روب ایسکا تندی کور دیکم
 جماعت او لتور ب ترور سور و یکم بو ایسک با شیشه
 کم ترور اید یلاره دولت بردی ملا دیر لار لاک کاشیفه
 کلدی ملا سور حکم نه کشته سن ایدر جمی خان ایلندین
 کلور ایدرم فقیر حال کشته ایدرم اول ایسک کور جا کیکه
 یورس ایدیم آبر و ایسکا دیب کلادور ر ایدیم بو رور
 بو افتم ام و از غم نه الدس کج کور ندر اوج کلادور
 ددی ابر س آتش صبر بریب سور و یکم بالفه ترکا ایبار

موسن

بارغاندین سونکوردیم آنک بو کورالماید اول و قاور
 خیمه آتی حاجی لری نه بریب ربیع اتی اوزی الدی بیاباز
 بر بارب ایدی اصلا اوزی بلاد لار کوردیم من خود باریم
 سوغا بار ورتیک ترور سونکیمین حاجت اینور ایوم
 من خود باریم سنکاخای سجاد اولت بر کوسه ترور ناز
 منم تیکلار منی او نونقهای سن در ایدی حاله اینک نیره لره
 لری قریم خانه فاشنده بسیار اولوغ و اختیار در
 لار چون در یادن کم چیتی لارات لاری ارب ایدی
 بول بورر چاقلی مجالی یوق ایدی آتارین ماشلاب
 در باقر اغینده جنگالکاسر غب نچار لار ایدی قوغون
 کم در یادن کهای قاتی اول کهن او کچه یورب تا کلامی
 بر اولوغ بولغ بیخی لاراشی آچلو و بیاغلیقدین حاج
 بولوب بولمای در لار ایدی اناسی ایدی سن بو
 بولکل او کستنده اولتورغل شاید کلوچی بارغوجی بولغوی
 من باریب ایل کوز لاین ددی اول کندی بر از شندنه
 صوک نه چاعت بازر کان کلدی چون اچلیقدین خراب
 بولوب ایدی کلام بردی علیک الوب ایدیلار نه کشی

بو

الدين قيات الدين نسلي بوي ابيدي دولت برددين ابلي
 اوغلي بار ابيدي حاج کمرای بر نیک آتے جان کمرای بودت برن
 اولوغ محمد خان زمانده فرمیده خان بولدی ایل کون باج
 محمد خاندان ابيدي بوفرمیدین چمناس ابيدي محمد خان نیک نور
 قوسندن ایل خان لغیسا اعتبار بولادی هم اندا اون اولدی
 اما او علملاری حاجی کمرای جان کمرای نیک کسبنتی نواع اید
 اول محل کم حیدر بک محمد خان نے قولاب سید احمد کم جبار
 بردی خان اوغلی ابيدي خانلادی بواکسی ایل نیک فرغند
 بور ابيدي لار سید احمد کم خان بولدی لار نے اولتور
 کالی کشی بوردی لار هم ایل اشتب اوزی در باسی بنا جا
 بلار کم اندين کچیب کس و لاینبغ بار غابلا راون جهت دیکام
 لاری جر کس دین ابيدي در باغه یقین کلد بلار کور دبلار کم
 قوغون یئب کلار دور اون سادق لاری بر لیکلی کارا
 رین ماشلا غاج اوز لار ان در باغه سال دیلار ایتور لار
 وقادار کیشیلار بر کجا ايردی و دیکامنه توشب بر ازیلر
 اید بلار کم قوغون لار نے کور دبلار کم اوتبار جا قلیوب بورد
 اتغاج قضا بر حاجی کمرای نیک آتنبه بر اون نیکدی بر نجبر

بوس ایل ابيدي تا

یکم

قالار ایدین

1545-1546 (1545-1546) 1545-1546

تروران کوبک خان کم حاجی ترخان د اخان ترور تورو
 کم اول مجلدہ کم اولوغ محمد خان بولارنگ اولستیکاکلیدی
 قونکرات حیدراوج توغان قونکرات نی بیغراون باغی
 یورب خانینغ اولکاسی بارچہ بندین بویو کونک
 ایدی بو قبائل غه اول کلما یدرایدی چون خان منگوقربالین
 چقیق عا جز بولوب کم بار ذی بھار یددی خان اوغلی عبد
 احمد خان کوماریب محمد خان نے قولادی خان اول
 برغان بیلان باریب قران ولایتین حیدر بر الیبائی
 التون بایدرین الیب انداخان بولدی انکسلی بوقیقین
 غه اندا بولما قفہ سبب بو ایدی بس اولوغ محمد خان ک
 اوغلی محمد خان انک اوغلی خیلک خان انک اوغلی اچم خان عبد
 اللطیف خان محمد امین خان بس بوقار یدہ مذکور
 بولوب ایدی کم چغا انک کی اوغلی بار ایدی حسن برلہ
 باش تیمور حسن اوغلی اولوغ محمد خان ایدی انک کلکابی
 شرجی برلہ تام بولدی کلک تیموراوغلا تارک
 احوال لاری باش نیغہ تیمور نیک اوغلی بار
 ایدی بری نیکر دوتت بردی بر نیکر نیکر قنات

1545-1546

اولغلی محمد خان

البدین

غانين الشيب او تر وکلدی کوچی هابرله اولوغ محمد
 خان حاجی ترخان البدين عبدیل درياسين کچيت
 براقبال قیلدی الارهم بوزیدین کلک عبدیل دین جوهان
 سولارغه ارقه براقبال قیلدی لارا ندرغ کم ایکی محمدخان قبال
 مشهور درایتور قیش نک ایی ابیدی هر کونده اور
 ابیدی ایکی طرفدین کشی نیک قرینغا نیغه هاب بولادی
 اول محله اتیب ترور لار غناست الدین نک ایی اوغلی کچین
 قنیغه قانادی ادانش خان ایی اوغلی ارا بهاسیدین
 چقادی اول النی اوغول کچیک محمدخان نک اوغلا نلاری
 ایردی جرون یازغ یقین بولدی بغایت قملو بولدی
 ایکی طرفدین اوروش کشی از قالدی عاقبت بیگلار ارغ
 توشوب میاش سالدیلا عبدیل در یاسی بلان
 حاجی ترخان واسرای چپو نیکی محمدخان عم مسلم توتند
 قرینی اولوغ محمدخان عم مسلم توتوب قبال دین تر قاشتی لاری
 کچیک محمدخان نک اوغلی ابیدی محمدخان نک ایکی اوغلی بار
 ابیدی قاسم خان بری عبدالکریم خان بنا بر اوغلی احمد
 خان ابیدی انیک اوغلی ابیدی مرصعی خان انیک اوغلی ابیدی

کوردیکیم ایشل اوزوب بار ترور سر ما کلاچ پای بلان
 اوقین الدی قولیفه بر کز کسرب ایدی کم اوق کلوب
 قولان قولان چلاکسینه دکدی آندن قلیان تک او چدی سوئلر
 ایتور ایکاندر قورق قانیم ایدی بولغای ییز یازدیم انویچ
 کیم ملی دیب ایت ایدیم اول بار یب قولان چلاک کلدی
 قاضی بک اولکانی کیفیتی بوایدی چون سوکیم بواشتی اشدی
 کوچی بیلا قلمان غه بوسوب یارور ایدیلار اول محله باجوا
 الخیر خان محمد خواجہ خاننی اولتور بجانا و سیکیم ایدی
 چون سیک منقت قیزی ایدی بولار تک قلمان غه بارور
 روکور عالی کشی بیارب کلنوروب خاننہ اونولین
 ایتیب نوکر قلدی امدی کلدر اولوغ محمد خان چلاک
 چون قاضی بیکین ایتور ب سوکیم نوز ولوب کتی قالغان
 ایل ایلنہ کچی محمد خان بلان نوز بیک بری خان کلبور
 اولوغ محمد خان اول محله قیریم ولایتده ایدی بولار تک
 بوزلوشقانین اشدی طبع قلدی کم بو محله آرتور کستیا
 بار ما سام اولامون بولغای دیب کوچ هوکو چیلنے برله
 حاجی ترخان اوستیکما بورودی الار هم بولار تک کلنور

اوغلا ریدین ایدی موغنی نطریق اولتور ریز نیزی ایدی حال
 توادق نیک او باغلی تور کونده توادق آتور ورتانکلا کوچ
 الیده کیم بور ریز لار کور نونشکی باریب بکک سونکوی
 یور یلی بزون بزون بریز بکک من ایکاری بور و سون
 الا توادق باردی تپه سون بک کیم کوزین انکا ازوب
 چپار اول حالده سونکیدین بور و ب استیور دی
 بس اول جانور ک طریق سسی اول بولور کیم یومر تپه سین
 که با سب یا تور کشتی یقین کلما ی اوچ باش کشیم یقین
 کلدی بریزه کاجه بور غالب قچا خیالی بو کیم انکا بوغایار
 و یومر تپه سسی امان قالغای اکثرانی یومر تپه او کسند
 و یا بور غالب بار تور غانده آتار چون کلک سسی ای کوچنی
 و بیک کوچ الیده بارور ایدی بولار جماعتی برله کور نونکلا
 کلدیله و بولار دین برکشی بیک تک الاینجه بور ر ایدی بر
 قالن راق او تلوغ میر کلدی ال توادق باردی یست اول کیم
 چاپدی او حالده بک کوزی انکا دورب جبار ایدی بو جا
 اولار بر بر یکا باقشتی لار هیچ قایب سسی بورک نونکلا
 ایدی تور دی خواجه مذکور بیک آتشی قولان با در در لاری

باشنده سالب کتی لار قچان اباس بیک کا بولوقنی باشن
 کسب محمدخان بیلان قاضی بک النیغه ایب کلدی ایر ساکوی
 حبیب داروغه لیوغ غه او تاق قلدی حال قچان داروغه
 لغی سرای حبیب اندین قالب شرور اندین سونک بلغاب
 باریب ایل کونین بارین اکلادیلار تقی خان قاتیب کا
 توشتی قاضی بک اوزی محمد زابل بکنده ایردی ایتور لار اول
 محله کیم براق خان منصور بنی اولتور وحی ب ایل کونین
 کم الدی سول تک بقی سان ایل خانقه ایچکی و نیاب ایردی
 و منصور بکنک اولک توشکان ایل لارینه بعضی سبکا بو
 لار دین سبب ضرر زحمت تکار ایردی و بعضی لار منصور
 بکنک اهل کاین بولار دین کوراز ایردی لار بوسوز قاضی
 بکنک هم قولاقیغینب ایردی چون براق خان بنی اولتور ب
 الینی کیم الدی اول خاطر مانده لیغدین بولار غه ظلم قیلار باشلا
 انداغ کیم مال تعاریغه ارک لاری قالمادی عمر خج قلی خاطر لاری
 تیلک لور ایردی بلکه قز اوغلاقنی تارتب الا باشلا دیلار
 بولارینه طاقت بولوب فرق کشتی اتفاق قلدیلار کیم بکن
 اولتور کا یلار باشلیغی تور دی حوجه بیک دیجان منقش قیلار

سرالتیله...

کم خان ایستور ایدی الارنی قولاک بولاک بولادنی قویغنه
 یتدی قاشیدارغنی کیشیلار بارجه بولاک بولاد سلطان سار
 بوردیلار عظیم اوروش بولدی خاننی برجه کشی کلکان
 طرفه الیب قاجینی لارا ایستور لار بولاک بولاد سلطان یتدی
 تولغا شتبات سالدی برکوک جال آتت بار ایدی اول
 دایم قولان غه بار ایدی خان ایستور زار سن مونی بوکر کدر
 تیب چیب لاهکای سن کیم بو کچک آت کزگی هر ورساوت
 قاقسا بو کمرس بولور سز ایدی القصه بو اوروشده
 انی منب ایدی کزنجی تولغا غانده خان ایبتغان کچک قاج
 بو کور مدی یغین کلیم امار لارا ایدی بیکو برسی بار
 ایدی اوتماس ایدی انز کور دیلار کیم قاجاس مونی سالب
 کیشلا هم سالت قاجاس ایدی اولوغ آسمای کراوغلی
 نبیره کسی کیم محمد بک کیم ایجب یغی و با در یغی مشه بود
 بایندین تناسین چهار بک سلطان کیشیلار یکارا لاشتب
 کلیم تیا بیلان ار قاسیدین الیب مار تب یغدی کم اول
 یغدی لشکر قاجدی اولوق قوغون بولدی آخری براق
 خان اتقه بر لاما غانندی بن سبب بر چوره سی بر ل تویه

اوج کنه مغرب باشلیغ اتحاق قلیب ایردیکم ایک قورور
 و بولوب اوروش بولماج برحانه نوید ولاله بیچون
 سولنسی و بلارهر قابسمنه بربر کالیب باره بلاربر
 بربر نیک قید بولماین بلاکلس ایردیکی ایلکی قومک میسا
 شب دوبر و کلد بلار محمد خان نک ایراوله الیده برتور
 ارغوما قلی قزل جبکانه مساوت تاشیدین بلیکاس
 سلیمان برکنه ایلکار و کلور ایروس یاوق کلد سرشید
 و تک خطای سید علی در رتیب تو شلوق تو تشو مزون
 چاقوش آیتوشدوق بو بز کابر اور انلاش قانده یک
 بولوس هر قابسمنه بربره ایکنین بلدوک سید علی بولار
 ات ساله بلار براق خان آنسیر بولاک بولات سلطان
 ایراولونده سباب ایروس بولار نیک هم ایراوله الارغه
 ات ساله در خان نک بیما تاشید اغل کشیار سز نک کوزر
 اورنده بولوس بزلارغه الحال بولماینز بربر نیک غلیب
 ایندا کستیده بولدق بارجه مزات توق و لی مزب کلیب
 بیاتیب آنه انک او قی و ارغان غدا و خشا هر
 سلبت بور و بره و ک خان نک مز کوزیده بیباغان
 کنسه بز کابوز لدر اول چاغلیغ اشته ول
 کم

بوا بر اهرام ناس نولو کویک نورو سن بولا رنه مال تو اوبن ایرب کمر نثار
 سینغ فو سنا کسک بولار سنگا این بولماسن و سی بوسوزا کچک مو تنیل
 کلیم ایلی قبان بار سینغ کوجوب حو نغ نو کچک کلر عی اول با بنغ ایلی قیشکم
 بوزی نو کویک نکلر بیک بوزینه کور سی اینو لار اول قش او ج کمره
 نکلرک بوز بوز بدین اول بوز نیا اور بوز برین بوزینه کور سی
 این نیک عالی قمر لوی حج نارس لاری قلموی نوا قزوق بودیم
 برات تک ساینغ کیشی بولدی اندای کم قین غریبی مشهور
 ریاز اچلوی ایرس این نوقان اهرام بیغی قافنده ایما کوجی مضمون
 نغ شمشیر فیکه نده قاتم بر لور نور و زنجیر خا نغ قاجت باره لایوس
 بران غدا کیغ بو طریقه چایقه هر مع نذین الارغ کسنه کوی قاجت
 باره سی لار حج مقور کسنه بولوب ایردی یار چون اشته لار کم
 این بو طریقه الکات باقی بو بیغ کلمات دور بولار هم اطلان
 او تر دور بولار هر کونده بولار غ کروه کروه کسنه
 قاجت کلک بولار کوب بولوب یار چون بیغ
 ور یا سکیغ یار لار اهرام هم هر یا سن کچدی یار ق
 بنارس غم نغ سر حدیده اوروشش بولوی
 پنجان ابار حکایت علور ایگانه بر لار و نوز

نومشاه

خط ایلی (۱)
مقاله (۲)

Divin
Cases

تونسه اباق قارت آسینه غه الوب نزلار س هم بولور بلکاس
 سن اول محله براق خان اوز ایل کولنه برله فراق پایلا فیده
 بولور ایره ره انک نکلنک نکلنک مهره انه نکل مشهوره ر
 چونک منصور کس اوز لار و روس جان قزیدین توغوب
 ایدر براق خان نخبی اعانه بولور ایره س من بو باش
 اوغلان بیلان نی بولور من شب نه چاقلی ایل کون او
 ره بازارنی کوجوب براق خان توکلنورب الی خانلما
 ندر بشر الی آس کچب ایره س کم جان بله مروت بک
 نیک نوکار سوره رس برلان ایل نو نیک کوز الار شیب
 شک کوز شیکا کلکانه بال بریب بکنه بچاق لاب او
 لتوره رو بجه لار ایتور لار توغوب یاسی کورینجه برله بو
 غوب اولتوره برور لار چون منصور بکنی اولتورب
 ایل کونین الی اچین توره ارم اول محله عزیز ا
 بره س کنکاشن سوره بیکه من بارجه هیز غه قول
 قراچینر تورس منکاشن ایتغل بو ایل ایتغل قسام
 که منکا کو نکلن برکاس ۵۵ س ایرتسا ایدر س نورانورس
 تاشن توکلن تور ایتدین ابره ما سن کنشکا کو کلک بر ماغن

بو ایل

تہو زبان

اول حالوہ منور بکلی کی گیند باریان ہو کشیک با بر بیکار مزناک
 تر و تکی منکانوت بریب سزلا ریا جلا ریکر منکا او تول لہر تو
 بولو کو سز لہر انجان او خون او ز کا قبل عا میں نبوی بار جملاری
 آت او سبیرین تنظیفی پورہ کیم بکلا بلار جد ریکر یا قینہ او ویکر ایہی
 تاس کلنو لہای با چو بلار از بس کم سر کم توہ بلار فراتو بولوی
 اول کچا انوار غیب یارب عبد بلہ ریاسٹ بو یو انی این کوئی السب
 تخبندہ غیبات الدین خان بولوی محمد خان عبد بلہ ریاسٹ اول
 یوز بولک این کوئی ابن القیم ولانہ باروس مؤندین بریکلی میر
 کجد غیبت الدین اولوی تہو خان او غلی جیک محمد خان اول عبد باش
 ایدی بریکہ چون آغ خانان پورہ بکلم اکون انہ مانگن ماس
 ترور ایو کر منہو بیک چون کم یزق خانقہ بارور بولوس خان
 بنور مکان تو قتریش خان نہ کار لاریں بن برقری کشیہ بار
 ایدر ماس اندی کنگاش سورھی برس بو پیش او غلان بیلان
 حج ایسٹم بیکار او خفا ماس ترور براق خدیر این ورس من منکا
 کھاشن خچ و بر رسن اتخل ورس اول ایدی محمد بو تہو ترور کچہ
 ارا بہ بیکار کھایر ماس وکی او ز کنگ امان بولو دار بیک
 براق فارسہ بو غرا و دارا بانگہ چکار رسن وکی خیر فرغ

در سایه...

ابروی ایگی منگ کنه بیه سوزا و اور با یکی فو لغمه زارینش قلا بیلور
 بری ابروی املوکی چون بو جاغلی کلیم ورجاره بو و بر
 برل من هم املو کل او غلی ترو من او زو مدین کلور تخت لغمه
 قبلای من اما خدا اس کله نکر تقدیر یغنه بول اول بولونج ترو دریا
 اینب نرو که هم خان بو بول توب بست تقدیر اوزی بر توب حیدر
 بست ما قندوز تار حرم اول کی توب بست سون بر توب خلش
 بولای بر توب اوزی بولای من خان نکر ایدر بست من
 خانقده بست و کلر توبی بولای کل اول کلر توب غومه غوم خانقده
 فاجان کلر مدینه کلر بولسون و حیدر فاجان حیدر میلان بو
 پور عاکور شور بولجان اما زها کلیم شاه ما چنه تیب شینس مارفا
 و حیدر من واقف بولسون حبیب بیروم ترور بزار ایدر کل یکی
 مریله ما بوغ فکر کلر املو کل ایدر کل ستر کاسلام ایدی بولکانه
 ما بو فکر و پوسنوز لار منی ایجا بولسون کلر بو فکر بو پوز لار خوش
 حال بولسون فوشلار بجز غم کلر و کل با نکلاسی و بنا بر کون بوروب
 فاشل سهار یکیم نوسنه کلر و کل او چینه کونه حیدر یقین من
 حیدر غم املو و کون او بوغ جا شکا بولور ابروی بولیم محمد
 خان نکر کلر کلر جان بیدر بولوی کلر هم اکی خلاب ملار

تمون

اکی نوک کاسلام...

و در کسنانین بیک سو غنی و جبار آیدین نسب قار شو با وی تفتین
 بند کور و یک که اول کشتی آشنگ او سندن قوبال تا بو کلدی بزلار
 بارجه نر خوشن بولدوق بیکه نیلما بیوغ کلدی و بیب بر سر بحر کا اینور
 ایو کجیلدی ایسه تدرینا بر ازراق تور بیکه قایت کلدی بکک
 یوزینه باقدوق آئی بیکه مورا یرویی هر جوره سینه یزیدی که اول
 اطنی او یکار دیو کانه بر اول او کجیلما ایله بر کال اول اطنی ایلدیت هر کج
 نوشا قانلیج بو اطن مندی و اولدیکان اطن یزیدی و تیب بورکان
 اطن بو کشتی بر وی تی کلکان بو نیلما قانی بیکه تی قول کت مانی بیک
 وی قول کت یاننده اقمین کلور ایزوی و اقی جاسهدین و هر کلک استوز
 کین سلید اول کون مار تا کرا کونوس ایچر یانر سوزا نر قوی نجان
 کج بولفا سی ایلمایین بکای هر چون آفتام بولدی اوج کشتی بیک
 نکشیر ایناق یارین هر انفاق بیلان بیکه حصار بو لین انکدر بو و
 کور و و کل جوق کلدی از کس سی باقتا برو ک ایلمک و برو ب ایدوق جزار
 بار و بیله لار جانغیتدوک بو حالین بر لک ایو بر سوزا یون بو بیک
 ایزین هم سوزا رکلا تا یون هر جقب ایدیم سو بی هر بیکه ایشیز
 او نکار بولغان یزیدی اول کلکان کشته نجه کما بیکلک تور اینور
 کم سلام و یکین میان کلکت و ایزاق قیلد کس کون سوزی

نوشا مالواج

بیست
 ایضا کلا ۵۰

تعلیم اندر کم است نوبت عبادت و شاعت کبریا ایامها
 نکرانند باکم اول بلغورم خلاص بولمان یک بونعم عمیخترالار
 قلدرن و خاشن خاطر من خوش اولدین تا نکلا بک نکرین البرحان
 فاشیه بلاره سی جان هم عظیم نکرین غیب عبادت الدین خان
 منصور یک فرستوید و هر کس کله و ک منصور یک بیلان نکلا نکر
 حکما منصور خاهاز ملک باهانه یک نکر انامیه سید علی یک حکایت
 و ظهور ایگانه و ریایق در یالین سردوب فاشیه سمار نیک
 نوشینو بتین کلبه امیر ک ایبرتا بلا قول کو چینه و قول سیک
 لیه باهانه سار ک سیرکان قرا اول لار خرافانیت کله سیر لایه
 بلا نکر زمان قولنی تو قنات نکر عجایب کنه کورده و ک اول خبر
 بن استیاق یک قولنی با قنات نکر ایگاره بار و بارید و ک
 ایغره بن بر آقا نیکان کنه نودن نکر ایچنده جوق کله اول
 بزنج کورده بن بزای کورده ک بز خیال قلدق کم قمار نکر او تر و بزای
 بزهم او تر و بزای ک ننگ آیدق کنه سن ایغره سز نه سوار
 سز سز لار سوز ک نکر کنه ایگس من بکنر کلا خور و سوز سز
 بقدر کلا خور و سز بارب انوک کلو کله کلا لار بیلان سوزم بار
 خور و سز سز کله کله کلا خور اول چوقرا ایچنده نکران کنه اولتر و

بره

عینی خاهاز او و قنات
 یا دشانه یله نکر آتاس

شکا مایک ابو کاکدر اوتوش محل ایس برنمان پانیب سیا او پانیب
 اوتورس و خاننش تو زنگ باغبان باغلا ایدن بو محل تک ایک اوج
 کوه السنو اللیب باشین ارعاه میں خاننش ایس برنمان کا خوب
 تعجب کا نام غلا نور زنگ ایس سکا اول برہ و کت و کت اعانہ
 عسکلاتور کم بران کت برہ اولار من تبر زنگ او ستو مکلانر
 و ابر من خاننش ایس غلط بولما آرتک برہ منق اولو عخان
 نوا او کتیکانہ تبر کوریک ایدن بوق تحقیق ایچدن فاجیت کاکدر
 راسن کلمہ و ریش و ایشا تو و ایش من سکوا او نو سکویوم
 نے اوزم انام باتقان برکاتیکور من اکثر ابر ایش فلا تمام الدم
 و الا و نکام مسلمان یعنی غایتکاس نب ایدر ایش ۵۵۵ م اراھا
 نشر کورین محقق قلیب کوزلا ایدرین بولانق باشن در اقوب
 اغلامو بالندره خلی ایدر ایدیک انام ۵۵۵ ایر لید ایدم بریا کوزم
 قالب ایدر اندن ام ابر نور بولدم و سب اغلا یو باشلدرلی سب
 خانن بو خاننش نے زباہ سب ایدر جانے اجبور ایدر کاسکی
 باشلدر جمع رین تکر مکاکور کوزم بول اغلامغلہ رایدر ایدر
 بو ایش بولاس بولدر بولدر امکان بار تہ اوزمدن کاکورین بخش
 لواق سکا امانو قیلان ۵۵۵ تا خداس تقارے خود بر بندہ جان
 بو کاس خاننش بوسوزنے تک ۵۵۵ میں ایش ار سب بر ایدرین قوم تا بو
 قلیب

برہ سب قبا مال نامہ قلیب

به مسوزنی جو بولاب قبول قیلد بلار ائدین سوغین کریمه جریک بر
 عین قیلمی غیاث الدین منسوب انلا نیب یا توهر ریاسنگل بائینده
 کلایا یاغینده شایرد و رب کلور ابره یار بوانش ۵۵۵ حج خانوقا
 جنین کلور منصوص بک غیاث الدین کی خان کومار بلسز
 نیک او کستونلر کلور و رشدر خان سوره کیم نه چاقوغ کتیه
 باو بولغای ایدر ایکن مکن کتیه بار بولغای ایدر ایکن مکن بیلا
 مینکل او کستونلر کلور ایدر یوبار غاغه بزار بلکل لاب
 کتیه اولدی اول جهنمدین برجه لاری اتحاق قیلد بلار کیم
 سوند اولوب کافر ادا کسنده یا توغوج بر ایله ابره ایشلا
 ل فسخو اگر اچ اینس قیلا لاساق باری سونکاکه مینزه ار
 السلامه سانش بولغای بزر تب کلار و رلا و قاصدین کتیه
 کلکان محله انکامانجا خانوقا کوروشکا طیب ابره ای تور
 لار اهل نوک بزرگور کلور فزیر بار ابره منصوص بیک بیلا
 اناه اش ایدر شهید بولغای بوز و غلو غده اول فزنگاناکه
 توشوب بره ای و انه بسجاد سورا ایدر چون جنر کلکماج
 خان نکامانچ تور بوشیده بولغای بکلار بکلار قلدیر کم ایو
 لایکلر کابار بجریک بر اعدین قلیب انلا نیب کلکل لار بقدر چون

تاسییر

س

یاستقان مراد

ساب بو بولار س بیلان نارتیب کور ابر ایله الیله بیلار
 کسک او چون باساقغان مرزاهه قویوب کیدیلار انداق
 قیم اول آقا تر سیدین هنوز قبرنه نشنی باز تر و ایتور لار
 کیم سید علیا یوان و قاس و عیسی بیلان کله قیص لار ابره ی
 بو یون آجیب کوز کور ابره ی ایتور ایدس او با ماس مو
 سز منکاسوز شیمکاما فکر نکل مو مذاق جواسن جککلکان
 مندوره بر ایدی و اول میرا سوبیرا کنگ سو یولمان بر لار شیک
 مایه بار ابره ی تر لار اما کیتما مرزاهه صرع زهجه بید بولس
 یازیده کور عا تو شوب اولدر اما منصور و قلم و نو کوز و غیش
 ایدین مذکور اولدی و لایبغ بار یب ابره یلار اول قیش اول
 باز آنه بولدی لار لار بیلان لشکر کور اولدرن بو آدم او لکما
 نوبن سونک منصور بیک کونکلیکا فکر تو شدر ایدی نه جان ایش
 بولمانی من هم موند او سام اعی سونکام کاف سونکامکی
 اراکنده نیسا یلدر نغ شکر بر له بک لار دین و ججه بولمان
 کشیلار من نیسا اید بکم بر لار بارجه مرسلان زاهه ابره یل بولنه
 غیرت بولن کیم کاف لار اراکنده اولوب اولو کور موند یا قاس کلنگ
 اتقاه قیلین بو یاغینک او سیتیکا یورده اکر ایش قیلان خوب
 قیلانسه و الا بار اولوز سو یا کمرنی بولکسا ه یار یغیتکوز بولمان
 میزه بیدس ابره یل بارجه سه
 بولکوزنه

سومین چهارم بلار یک سر آمدن سوره یکم خان باره ۱۹۰۰
 سرای ایس نکلر رحمتها باره سی یکی ایس اید سزایل نه بولیس
 بندس بورونع ^{یک} لار اندان حالدا ایل عنین قیوسیر یولکا
 مذور چون می خان او کو یک نیک نکلرین باقیته سسکایدین
 قالمار قولاب کتدر و بارب ایل کونین ایس نکلرین خان بو
 لیس و بره انکا مطیع و فرمان هار بولد بلار ایدر کتدر و کله
 کو یک او غلاملار احوال نیانین او کو یک نیک او غلاملار
 کو یک ایدرین او چط مشهور تر و بیشتر ایدرین او لول کسبناه اندین
 کو یک نوز الدین اندین چکی منصور اندین چکی و قلم ایدین
 چکی نوروز بو اوروشه یک نیک هر یکی که باسد کسبناه بلان
 نوز الدین توراه فینو فاجیب باشقورت ایلما باره بلار ادا
 منصور و قلم و نوروز و نکلر خان نکل او غلاملار
 غیاث الدین بولار ماسکو ولا شینو باره بلار ایدر نوز الدین
 مرزا نکل نقیسه کور کور خسته لئی بار ایدرین اول زهمنی
 کو جلاب ام اول قیسه اولدر سونکاکنه ایسا قنار بدین
 نورث کتده سید علی بو ان باشلیغ کیم ایام سلطاناق او
 غلوغ انالی ترور اول قیسه اونی سر ایله ایس ستره بلار
 بولد اقا رنورس انلار ایدرین بلدر مرزانی بر قول آتیلر نیک سکا

۱۹۰۰

این بیکم اگر خدای تعالی بواجب بزرگوار بر ما برسد بود و نفعی حاصل نشد
 که ما سگ و گاو بکشیم اوز کافکس ما خدای تعالی بیک کلامی جانیمه بسون
 تیمور لاریقی ایگهستی تر کند بن ارب لیکر بیکل و در تا سینه کله و در بلار دانی
 در ایجان بر قبا بویجه سالب خان کونار کاج بویجه کم یا عیون نگار
 کبک کبک بکین قاجور و بلار بوحالت بیک کول ایجده داول جورده
 بی قریب خرو را برده ی بیک آذین سوره کم بو ایلی قول نه انیش
 قبلتا تر و در لاد اینی کم بر بر یکا تکش لار سیه ره یکم جمل قایو سا
 ایس یوره ای ایس بزرگ کلان ساریس بو ریدس بیک گشت بیسای
 بولدر و بیسا سوزده کم او ره لیکر بریده هیچ کم بار مو ایس تر چیک
 در بال طوغ بر از راقی کله بار بیک ایس اول من استای عثمان کیش
 ترور بو انشاهه قرالاب تور عثمان کیش کوره یکم توغ توبیده اکی
 کیش لار هر طرفه بابایا باشاهه بلار بو کیش تغه خوق قلیق بیگ با
 شیدین بو شش تغه بر قاهره ایس ایسره ایسره اندر ما کانه هم تو
 ر بوب قرالار ایسره بر از فرقه دین سوینک کونک اول طرفیدین
 بر آقا بیگ کیش بید بولدر خان تیمور اتلیغ اصل خان توغش
 بیک نو کور ایسره اما بیک کانه کار بولوب ایسره و بیک هم
 انکا خلیا عیایت و شفقت قبیلور ایسره بولنک کوره بو اولغ
 اول ترور و بقلاب کور ایسره و اینور ایسره یکم عزیز بیکم ایس

ایس بزرگ

سوغ سالیب پناج بالشیخ جیب قرالار ابرو من سکلر و کما
 و بره من خان قوی نیک قهده سوغه حیدر بیلان تکاما اول خان فی کو
 ره م یکان کشتن کسوز بلان خان و نیلم تو نکلر بلار بوتور مانق
 بیلا بولاس برونی خان کو مار یب بو کشته کایدلر تنگن بر سالیب
 کئی اولار یوق ایله اولار بر خان نیک بر یقین قره اش بار ابرو من
 اولانلار دین بر یجیم کلسد بلار بیله بلار در مانده بود
 بورور ابرو من جیام کتور خواجه نیک اعالی ترور اذواق کم یوقا
 رینه باه قیلد ابرو من انکا اوغلا جکولر مشهور ترور ایلیک او
 غلی محمد اوغلان هیرلار ابرو من اولوغ محمد خاندن عیاش اولوغ
 اول اولوغ حیدر تکاناکامون هم خان یقین ترور ایشم دیر ابرو من کلان
 موستا و ق خانلار ایدر بلار ار ساسانکاتاق انداق قیلد
 تیرا بکلک کل ایدر بلار خان اولوی سنزین اوز کا خان اولوغ یوق
 سن خانلایب نیویاغینه ککلا اکر نکلر قالی سنکا دولت بریب یویان
 باسما سنزین اوز کا خان بلان ماسون سنکلر اوز کا قیلد
 هر تور کورک عیاش طلامسک قیلک اول ایدی ناغایت سیرلار نیک
 قاشقورده ص من یوق ابرو من بلدی من خان بولس سنزینک اکر یوق
 من حکوم دیر یقین مو شکار سنز قور بولسک یوق یقین خلق کور قور بولس
 یقین ساسا حیدر کبر له خان بلار جمالیل جفا رب ایلیک بر سالیب ایدر هم

رب او داغ بر کا چغیر نورہ بلا خان پیر سید لاریدین قونگر
 ان جہد ریلان شہین نگار کیم ایک اولوغ سرور ارجبار ابرہہ بلار
 ایک لایہ داعی امان چغیر ابرو بلار خان فی نیا ایچنہ ہر
 جنہ کم شخص بلار با بالاہ بلار آفر بر کیم ایچ قیم خانین
 اپنے بولماہن باشیکو بر اعین کور و کیم منک گوزم خانن
 ایچس خان اولوغ نوغول اسیداعی قانین کیم ایچیکا کور
 شغ ققہاں ہ پیر ابرو خانین اجد او زوب نوغول بلار
 بولموز موندہ موفوق بولسون ادر کلد وکی بیک نیک ققہ سبہ بولار
 کیم بیک نیک لوغین چیب با سب اوق لار بیک اکثر کیم رجا چغیر
 اعا قونلین اور ولس تو شما کان ہزار راق قول کیم سرفہ الحال بیک
 طوع علی یعلقان بر کاکلد بلار کورہ بلار بیک غلب یا تور جان بار
 اما کار بر لار با آظہ اولور جاقل حالی بو قور را
 ہد بلار بو کشیک مونداع قچای ترور شاہد بر کا قایب بیکان
 شکر بر سلور حالہ نرہ بولور بولنہ آظہ بر اہاس منو ک قیلور نرہ
 بلار اول بعین ہ ابر لول بار ابرین اول کون کلا طین ہ ابر لول
 بیک نرہ راسیغ آتور موزوروب ہر اسیاق چولہ سیر ارتا غنہ
 سو پائین اول کولہا بار ہد بلار شغ اید لار نیماج بیک سوغا
 سمان شغ بزن وار تور غیلہ ہد بلار ارسا اول شغ بیک

کیم حسب السیرہ

کشته ابره من بعضی لارا بتور رلا ر مشکن کشته ابره من اما اوچ مشک
 کشته هیکان ر است ترو جوں عیدین در باسکن سما بسنه کله من کوز
 نکل آفر من ابره من در باسور از تو نهار ابره من ایدیلار کیم بر نهم کون
 تورالی در باره نیکون اندین کجالی تیدیلار اند آخان نیک
 بوجو ای مشهوره در کم ایست تور عیدیلار به ایله تور کیم کجاس
 اه نو اولسه کیم الکاس عیدیلار تو کمالدین بوردون کجاک کمال
 اه کونک او مال دین بوردون الماق کون تقدیر در به این عیدیلار
 اه که بقیه خبر تاس ابره من اول تیغ های بلند برین شب چنانچه
 الفتن مشکن کشته میان کور در عار سنو کله ر ایدر لار جوں بو اولی
 لشکر دور و بولدر قاهره در خان بر تور باقی مساجد ابره من
 اه کونک او حلی کشفاه کله ابره من سب ابره من خان کم توبه
 بیلان تمام ات لدر کشفاه طاعت قیلای یوز یا نرورده من
 هم اول اطرا مشه اکیله اوز بی یک تو غینه او در سر کجک
 بهادر بلان ایس لادین البته سیاب ابره من ایکی طرف دین
 او مشلان کله نیک قریب غینه اصلحت بو لماره خان ه اعلی
 او مشال برده غلدر سنک هم بر اینغ هم اول برده غلدر
 اما خان نیک کله نیک نیک تو غین یقربان سب و اوق اینجین کجابه
 ریب

فوترخان بورس با بجز کاکر ب کشته قیدهای ایردیگز تیری برس
 ایدلارنه قیدهای ایردیگز توشوق توشومیر کافق را بر و یک ایدلار
 خان ایدیکم سزلا رهم بریکیز فوترخان بورس بیکل اگو یقوبوفه
 مانساکز ایره یمن اوکودین امام او جهین الملقه ایستش
 جاقلی ایستل ایره ی ایجوری سزلا کالانا دورمن اوکوبانته یچکان
 کشته ترو را بیکل ایستنه بوکون مانکلخانا قاریتور ماگاه او زولوی
 برسلا وکهای داغی نکابلار اگو فوترکنه ایرکاج اناسین اولتوره ی
 وانخا لاریتو اولتور بولانینه ایستکخته منوب اولوی بودیج
 فادر بره ی نکابو هم قوشو باقی اوق انابلادی دیسلا لاریک
 بوم نیاره ترکیک بولخانیم نه بولناسی اول و کاستره دین بورون
 نه انکار و برو قیلدیج قایسکتر بو فو خان یکدی بولایر نیکلار تیری
 ارسه بارجه سی باغ او زانور ب ایدلار خانیم راست ایتور کس
 بفقور نسکاه صیوق قیدان کشته ایماستور با میز غم جیلا زلیکو
 یور تومیز دین ایرب جلا وطن قیلیب توغمان کشته ترو باقی
 مانده کیمیم سنک صدقه کن بولسون باشم نه سنک بو کیتخانو
 ترو نه هر نه خاطر نیک نیلا سانوان غیلا لایه شب و جباری
 اولوغ همیدر لایه سزلا قیدلار اولتورین سو بیکر بیک کون ایشلر اینین
 قیلد اگو بیکل و سبکجا یور و بیلار بعضی لاریتور لار اوچ سنک

چوری توغمان

ایرهس اول محلده چکر خان ترکستان ایرهس بر سبب جملان شب کلتور و
 آله خان کو تار ب چکره خان و او کو بک آولار غه تعایبها شب اتو بدین نکر
 یغاسیفه نو شو ب بقا لب بوزان تماغنه بابب چکر خان بوله روح بلا و نکا
 ندین سوکاه کو بک کار تو قوسیغ قبالا باشلا و سیکر انیکل ارتو قوسو تغیر چکر
 مای میر او غلانار بدین ایرهس سید احمد آلیغ لک چهار لانب چکره قولا
 آله خان قبلیبا بل ایچنه ^{۳۳۳} بل ایچنه قویوب او زمر چکره سو نکینا تو سیکر
 کدر تر لار کم ارس منقل قوه س عاقبت بتامان قایتن کلده اول کللو یغ
 سید احمد خان حونه اولوب و چکره خان هم اول بار عاغنه اولدس
 کبیل خان غ اولتورهس تخنده از رویش او غلان هکیان کم اول قه
 میر او غلاناز بدین اره لامله عقل راق کغ ایرهس کغ تا با غانزین آلسنه
 خانده راد کلده یک قاه بر برور خان برله او کو بک بکایت لازینه کبیل خان
 اولکاندین شو نیک چکر خان بده او کو بک لایس لار سیکل الدیر قاه بر برور
 خان تومان برله چکره لایغیفه قاجیب بار سبب ایرهس کج جاقلم تو قمتش
 خان و او غلا جلال الدین خانزین قالمان سیکر او غلانار مشاشرین
 اور و کتور او غلا یغنه خوجه و کفنا و قنلارت حیدر باشلیغ
 و یغ یغنه بولمان الب لار بهار لار بارجه کج انکی قاشیفه
 خلیب ایرهس تر کبجه اولوغ صعب صبار ایرهس انواع کم انشر
 بیگلار س و بهار لار س حاضر ایرهس خان ابه بکم بو اولتور خان میره
 چکر خان

کلب خان بولور شهبانو خردین اوزر خان بولور و جبار و سلطان برانیه می ایزی
 و اول و نوبین الوغ ایزدی ایما سینه فو احوال کنه جانورده بکم من کلب خان
 بولور و اول و نوبین خان بولور اار تورغانده من کنه خان بولور بولور
 نهایت قلیب بابا کاکور سولار کیم خان بولور اار نیک ترور بوکنه نیک کج جبار و
 ایللاب کلدر کریم بره من نغ هان بقیه بیلابلی و لایبلی ایما سینه بشورده
 جبار و خان بولور بر ایلک هفتده اوزر ب ایزه کیم برور شیخان بولور
 کون ایما سینه سلطان اچیب اولور و غانده اچا قلاب اولور و نغ اار اوزر
 کیم جبار و نیک بیکلار کریم بره منی هم او بدین جیب ایلر شول زمان اونی اوزر
 هیلار و بعضی اار اوزر کریم ایما سین اولور اوزر بر کله کون کیم بولور انا ایلک
 جان تعلیم اوزر روس کرده ان بولور کلب کاکنه بیاریب ایزه بلار انی بیب
 ایلدین و اچیب جعفر نغ غناهه بولور ایلک آیدین سو بیک توزه اولور
 ویرلار و الله اعلم التوفیک خان کلب خان بولور نغ اوزر جلال الدین خان
 کیم نغ اوزر تالسه اولور ارا کوبک کاجر باره منی خان اولور و بیب بیک و بوس
 ارجلال الدین اولور جبار بره من اوزر اوزر اوزر و حال اباری بولور
 کس بقیه من باز ایللا بیانکنش بره من جبار بره من سیر لا اوزر بره من اکللا
 نغ نغ بیا فلان اولور بلار و کلب خان بقیه ایزه سا ایدر ایزه
 کلب کاکاله کریم بره من ایزه اول بار و نوب بولور
 کلب خان بولور نیک نیک کاکاله قویار غانده قشلاب

1) The Kazan manuscript is 127. Kazan University. See also 20
 of the Kazan manuscript. See also 20

بوسه با نفودہ با نفور و را برو سر چون بولا صلح
 اتلا اندلیز جانشینا ابرو کیم اوردا انجی کلدر بلغنی بنی
 صیب اول زمان خان زویوب ابرو سر میج کیم کیم
 کما عرفه بوجا ابرو کیم جانشین او با کفاسر بر از فرغند
 سوک خوزیک جمانک پیدا بولور بر سویرہ قاسی بار
 ابرو سر اول دیجانی کیم او باندر ایتور لار قول نیکو کیم اوج
 ملک کشی بغلدر او تورویوب کشی لار کیم سکر کوه
 تولعاشب جعفر لاهور کیم کیم کشیک و اطلیک بغلغانی
 حسب بولماس ابرو سر عاقبت کیم کما جعفر قولاه سر ارب
 ایل کونین اسیر کلدر اما خان بیک بواورنده قره کابور کیم
 نوردرین اوق کرب او با سپاه خراجت قلوب ابرو سر
 رونک بشاف اندا کالیب ابرو سر بر کج وقت بر دار
 قیلماور بر بدیر سوک ضر قلوب او با سے جوروب
 اوج ایکن سوکی وفات بولدر بود اضم قش اور با سله
 ابرو سر اول جلد کیم حور حاجیب او آره بولوب بر دار ابرو سر
 جبار سحر اورا من بر اوق قش کیم ابرو سر اما
 کیم برور اورا غنچین ابرو سر کویک ما با حاج کل

سویہ تورخان قوما سی

او تورویوب

اورداون

کلیب

اچھا کرنا شروع فرما دیا جلال الدین خان بہلہ انما سے لایا
 قصہ لڑنے چون جلال الدین خان نور الدین
 مرزا سے فوالا اب اپنے والہ سے الوداع ہو گیا ہوا
 اپنی اہل منزل کبک و جبار برور و کریم برور و قاور
 برویم ہوا رہا غایت صبر سے برور و اخلاص کا چہ
 پورے راز پر دیکھا چون اسند پیکریم انما سے پورے الوداع
 نور بارہ لار سے انما سے فائینہ بنگلہ لار اما خان کبار
 غبور کئے ابرور ہوا لار غہ التفات قیما سے
 ابرور بریل کریم بل کچلہ ہوا لار غہ سیور
 مال ہوا اور اہل کون من عاقبت کبک بنی طافت
 ہوا شریں اور کتھر نیمور کبک او غلا بنی حواہ
 کبک بنک اما لینگے اہوی الہ بلیہ اتفاق قلیب بعضی
 سیان اہل لار سے جمع قلیب ہرستان کئے اطلالیب
 اعلیٰ سے اوسیکامور بیوی چون اولاری یقین ابروی
 خیال قلیبی کیم یقین قلیبی مایہ کبار اما خانک
 عادتہ اول ابروی ہر قیالیب اتغوی بہا اور یگان
 کشیدہ اول اولوگ قیالیب کتھر و ابروی واکر

بو انجين گهت بو بوماغ گسماک بر لر بيلاج نيک نسي
 تو کا نوز مو تير جهان باي نيک بو جو ايه مشهور ترور
 و ندين سوک نيک ايو کليم من سخته بو عتاب بر لان
 اولتور کاسر ايردويم خلق انزين د بکيلار ايردر آکا
 اگي کشدين کب اولتور کالنه قولوم بارحاي ترور بر
 او کلم نيک ما نيک منيک او غليم نيک ما نيک نکلور
 اگي ني اول کليم بر محلا ا تو قمش خان منکا مقدر قلعا نزه
 نيک بو جا قليب دو نياده بولر و مفر ا ما نيک سيب بولر
 ايو سر سخته اولتور ک نيک او غليم تر يکاس و سيب اط
 ازيق بريب ياردی چون جهان باي او کو بکلان قوتور
 خان دلايرتقه کلدر اير سا سوردی کيم خان مر زانه
 کيم کانکا شوب اولتور دي ايديلار کيم اسبابی
 ييلان اولتور کيم رحمت کسب جايفه اير او شانزاق کراک
 ترور هر قيه يورسه يورقه نيک کيشي ليعين هسا
 انيک کلورين بوب توراني يور قوم بو يو کاسين
 و سيب کلکاشنه بريب ترور جهان باي کلکا ندين
 سوک ا ما اسبابی ييل کون کوندين يمان لوی

الهم

بيلکون خانده خانانين
 قدي اعايش اولتور
 ايران قايده
 قتلور

اچنڊه کوز باغي برله ساقا دی اوج کوندي سونیک
 اسپانج کی بر لادی ای دی کم بزنیگ بو بدخت لاریک فکامات انوار
 وایا کلکان سوز لاری دین خبر نیگ بار مو تیکه سیال ایون
 بی جانیم خبریم بار اما اول سوز لاری راسته ~~بهر~~ ووا
 بولغا میواد که انداق کشته بولدیم کینک العاصی عالی نور
 الدین قولنگردین بیقفاش ابر صیح مونس قولدی چا بی
~~بق~~ ندل کو کوبور سوز پندرا نیک کلورین بکوب
 بالفق انداق اینیم بورنجه لاری دیر لاری انور لاری کم
 اسپانجین بو سوز کینکندرا ایرک مرزا مرهم اول
 دم نماز شام کتور نیگ اوز نیک کوججه لایق باغانه
 برکسان بارا بو مران قولغالب چندان بو اویکم
 مرزانک بر سونلما کوبونون ~~ملاورد~~ بر لاری چون خبر
 بیجا بنشینه ایوسا جهمان ~~بجه~~ نوقوب ایب شلوب
 اینی کیم ای حرمزاده اولما دیکو کماله سوز یک چین بولماز
 دیر ای یوسا جهمان باسرا پدر من نکه اولادر
 من اول کنه شنه ازغان عقل سوز
 بدخت او بالسون من درخت
 لایق نوبدن کاسن سب ابر دیم اولایق

او تو نزار کیم مرزا کلید اتا سے نیک ایاقیہ نوشدر
 بار جہاں مجلس خوش حال بول عشرتہ مشغول بولویار
 چون چلے مرزا ابرو ایدر این سونوب بر لایبک کا
 کنای نیک عذرین عرض قدر نیک ترقی کوب شکایت لار
 و منت لار بر لہ بود غنہ سوکا بر لادی بولجبار او نکان
 بر لار نہ کن دولت بر او بخشیر لای ترور بر تیر کوندرین
 سونیک عشرت دن فارغ بولویار و بیک مطلق انانیب
 خان کورنشا کا بار و ریلادی و ترقی بانی لاشور جا علیہ
 ہم مجالی بوق ایوی بعضی بیکلا ردیر لار کہ انواع قلم نیکل
 اول بر او غلو کتے بیار کیں بکلے انیک بر لار نہ مصاش قلوب
 اندرین سونیک او رنگ بارغیل دیدار ایرسا بوسوزنہ
 معقول ویب سید احمد ایفہ توشوب بیاروی
 اما جھانک باینے موند الیب کاکر مرزا محمدر خان فاشینہ
 یتماکدین بور و نراق سسرای کلک کینغشیر
 خاتقہ عرض قلدی ایرسا خان آجینک لانیب سیر ایفہ
 ایو کیم قوب کترای مردیک بخشیر ایبش قلیبین
 ویب الدین قوباریب اوج کونکاکر و هیچ کما
 کوروشس بر مادی سید احمد مرزانے براقبا و نیک

ایچذہ

(تک آقا)

لہو اف نیک پائے کے آدھ بائیں دریک بدلیا میں
 دولت اول کر اباسیب نور نکلن اوز بائیں کیم بائیں
 ہم بندیک و در اول خالد نیک لار کا بعد میں بولوں
 کہ کاشیے ایسے بیکار آبد با کیم بوسونلر کہ
 آیتہ دور رہا رہے سوزور بون ایسے
 نے امکان بار با بر د کیم نور الدین سراسر قولیہ فو
 شہا مرتضیٰ نیک فالہا سرحال الدین بکلیع سوزور
 اوزنگا بولایسے موٹا بچنے لقدن اوزنگا نے اپن
 ماسہ بولہا سرد بدلیا بریک چارہ سے
 بوقدن البیب کور سوزور یاغی اوزنگا شہد
 اوزنگا سرحال بیکار بن مار شو بچار سب
 انرا زہم بر لہ شہرے کبر کوز بجا کیم جانیم کیم
 توفیق نہ خان نیک قبیر سراسر سوزور بیک بولوں
 اوسکان اوزنگا سراسر بیک ورو کسہ دکھن لہ
 اما بیک کبولار طریفہ سنجہ بوز یا شہور سب ایک
 اوج کون طومر بکرائیں قلوب اولوغ طومر سوزور
 کیو دستور بچہ ہم قلوب سراسر بیک کور شہ لار نور لار و حال
 بھل بھل اوشال کلدہ سراسر بیک و جہان بیکو کونوب

ایدر کیم خورزم و لا بیغجه فونکتر خانسه قولونکنر غمده نوشتر
 ساکنز اولتور و کما نور الدین قولونکنر غمده
 توتننای اولتور و کما انیکت او چون کیم بولما کیم انک
 قانی ملک انام نیک قان نیک بولما کما اناسیه الوب
 بار نیک من خود الامعا عین من امام مائیه شتاب
 اولتور کوب بو قدر و کما کما کما کما کما کما کما کما کما
 نه وصلی کورسا کما انیک حقدده سنزلار نیک سوز
 کورن جغایین اکثر کلماس بولسه او غلغی بیاریب کما نیک
 اکثر اول برده خانین اولتور و کما حکم قدر اول حکم
 بوسه نجه خانین اولتور او غلغی کما کما کما کما کما
 ملاش او چون کما کما کما کما کما کما کما کما کما
 بوق دسه کما کما کما کما کما کما کما کما کما
 ایدر سیک ایدر کچوک چین بولما کما کما کما
 ایدر سوزیک چین بولسه مرزا قان کور لای ایدر کما
 مرزا انه ایلار و اکتور دیلار یک بر کما کما کما کما کما
 نیدر یکم اول طرف غمده بورت سونلار
 بقتوب ایدر اول بورت
 بار سهرین کیم کور کما کما کما کما کما کما کما

بولای

بر چله خلاص بولاسے در بند کسے کسے بوسوز
 خوش مغول کلب مرزانی اولترمای خوررم بولای
 منوجہ بولد بولای اول انشا و اجمان بای مرزانی بولای
 ایدر کیم نولوق سونغان بلا فروش نورغند کچوک
 تورک کیم سن تورلاق باشند از اینجے بوقخان
 اہم بوقتمش نہ اندکب من القہ مرزانی نون
 قون لاب خورزم شہر نیک دووازه سبزو
 الیرکلد بلار او کو کیم قلو سنے حکم قلوست
 اوز کیم ادر بید بولار گلان دروازہ نیک اوست
 چقد مرالار خان بکشین ترکس بچہ جیرلاک
 آئے لار کیم خان نیک شین کور میدرس اول
 مغلہ دورمان بیتمو کیم اورس خانو فانیک
 اناسے ترکورک فاشند ایدر اہم اندر کیم سن
 سوزلا کیم اول لیر کیم اہم نکلن دیسان اول
 بکشین کسین گلان اید بیلار بوباش لار وید بیلار
 کیم انداع بوز سہ وایغی ووشن ایدر بزرگ دانشے
 انے اولتر ویک او غلو کیم خان بولینے بولر ترک لور کلو بورد
 بر بوقموس کیم ایدر خان بولینے نہ ابرور ایدر خان بولینے اول

سجان دانا
 اولوغ

اینک بالوقد لیس الب باجین او تون یاغالی لربوب
 ون مشهور و در کیم کمال او غل جهان بای مرزا بک
 ایدر ایدر کیم بش و کزین کومالماس بر طومون بیک
 لان دیکتیش بیترک نازالماس اما کتف سیدین
 کوبدره یک بوغورون اوج نورس آی کجای منور
 جلال الدین خان کیم نوغوش خان کتف اولوغ اولوغ
 سرور امان اولکل قوالاب بورور ایدر آرز کتف
 بن نوغور ستر کتف نور الدین مرزا بیدر خان
 قوالاب الدین چون اولکو خورزم ولایت باریب
 ایدی اول جهمدن مرزا هم خان ابل اول طغر فاجد
 بلار جلال الدین خان بچار سن سسرای ابلن جهان
 باینه باشد ووب کوب کتف ابلن سوکلن توغون
 باروی عبدل دریا سبین دن قولاعن کتف فاجد
 فنا دن افا سنده بنب ووند بلار و قولاعن کتف
 باشن کتف لراما قوزانک باشن کتف و اجمان
 بای سار اینه بیدر بر نور الدین اولماک بل
 اولک کتف اولغاس انداغ اش قلا کتف کیم
 اولکو سنی اولغاس سر بر قولومرغ توغوراب

۵۰ الدین

برجوه

منقبت میرزا لاری

آئینہ انامردن خان صلی میرزا

حالا صفت نوزاد ارکرم حاکم ترخان او نور
 یک التون انور لاول برفاق تودر اندن بر کج
 بلدن سوک سنه بر یک خان اولدر نور الدین
 سرزا اناسه بندکم اوز نیک خان بولغا باخو خوش طوقن
 نسه مریه خانم نقل بندکل ایمر قراگنسه خان بولماق
 کپا بولور بولماس تپدر تپور کیم قونوغ نیک او عطا
 ایوردر انه خان لاندک نور الدین نکرز اهم اناسه
 نغور قور قولاو کیم تپور خان نکر اناسه ایدر انه خان کلب
 توغان بیکر زینتون بر کچو واکا اولوغ بیکر قلوب
 اوزی دن بوقار بدده اولور غوردر توغان کیم
 قاق قیناق کیم کیم جمع قور اناسه یک اوسته
 یوردر اناسه مهم ایک کله نور غانن ایشیدوب
 ایدیلم من اولک کیم یا اول اولکای قیانتغ شکر و
 ایمان او قالمار نیک کوجج بر بر کیم اوزندن
 ایولاز کتسه کیم الب خورزم ولایت کدر اولم
 کلوب اناسه ولایت لدر حیل مالان و بار ارج
 بولدر انجه لار کیم او کویک بر ماسه ایور
 اگاشس بار نپوه بهار لار ایدر لار

تات؟ =

سوغا یقوی انڈین سوئیٹ تیمور تو بلوچ خان
 واد کو بیگ بری بک بری حاخان بولدی بل لاری بلوچ
 قبیلہ بر طرفی نورزم در طرفی قران و اوروس و بر سرحد
 قریم سرای سم ای جو ق و حاجی ترخان و لایق بلوچ
 بلان اول تو بلوچ غلہ حکم لار بور و ورا ایدر بر نجبل
 اولہ ندن سوئیٹ پنمور بیگ افوغلی خان اولہ بر
 اندن اوغل دو غدر بر بیگ لار پنمور و بر بیگ
 اتقی فولاد اما خان اولانہ فولاد باشش ایدر
 و س و بیگ خان بیکم خان مذکور شیک اما
 تمر بیگ اوغلان اما بیگ ایدر خان و صیت
 غلوب ایدر کم او کوم مندن سوئیٹ ایدر خان
 قلسون اول و صیت نے قبول قلوب شیک
 مذکور سنہ خانان اوغل نور الدین مرزانی
 اما سا قلا و قید قبیلہ ترخان مذکور ہم نور الدین
 مرزانی صاحب بیگ وار و غلہ بلان او نور
 بیگ التون سرار بر ماتی شہور غل قبیلہ

تیمور تو بلوچ خان اولہ بر

اما

اما تیمور تو بلوچ خان اولہ

تیمور تو بلوچ خان اولہ

ميارهس لوڳاڪ اوغلان قولينه توشكان ايل البيت
 بڪ كاكوردهس اما اداكوبك تيمور قولوق اوغلان خان
 كوتاريب اهرنغوليه توشكان ايل كوروب يايق باشيغايه
 تيمور بڪ تيك طرنامه سيده سيب ترور لار كوڳك اوغلان
 توري قطين قصاب توابعه توشكان ايلن ايب كلدي
 اما ارازاوه او قولينه توشكان ايلن ايب قاجوي سيب
 زور لار چون تيمور بڪ ولاتين كاتين ايس توموشه
 خان عيديار ياسين باشيغ و اياقنه اور كان ايل
 اهرنغ قليب اسرا و جاي ترخان و لاتيغ بولور
 اهرنغور اهريلار بركه ايل اورنگاندين سونك بوياق نغين
 بر بركا توشك ايل اوروش بولوي اول اوروش كيم
 مشغور زور تيمور قولوق خان اهر كوك بيل توشكان
 ارازمبوره ايروي بارين ياغل ياي باشيغ انزالب لار و جا
 در لار اول اوروشه اولدي و اندين سونك تيمور بڪ
 قولوق خان ايل اهرنغ قصبه اوزي اوغلاري برل
 قوش خان نك سونگندين ايلت تنص قالماي
 قزلب حانقت قزاقون ريكا زور تيمور اوكا اوچر تيب

تلفظ با شيف المير بوزي
 سر اوزار
 - QADON

(1) at the end of the page

ترکمان دسسر قند و بخارا و لایقانه مالایب
 بسیار خراب فلک بارار سانی اشیت تیمور
 یک عراقدن بانب کلیب جری برانین علی
 او کو یک زن با شتی علی توغوش خان او سینه پوریدی
 اول پور شده تیمور او غلان نیک تیمور قومی خان اول
 محمد او غلان ابرو و او کو یک کرمان قریز اشلیغ
 بار ایدر ایتور کیم بوز اشلیغ بار ایدر حوروم ولایتند
 او تون حصار ایدر اچ جبرلاب اوز نر بر که الیب
 بارور تیمور یک اول پور شده نیک گمان با سوز
 اولوغ مانغ بیلر چقدر خان مذکور هم بولار نیک عزیزین اشیت
 عیدیل در یکسین اوز نیکا اوز لار نیک چکری کلن لار
 اول پور و شده تیمور یک نیک عجایب غرایب حکم لار
 و اهتباط و سوار این لار طغرم کسند نیک لک ترور
 القصه ایکی اوج آمی پور و سب ایکی سینه او بلان
 قرامانده اوز و شش بولور همان با سدی این هر طرفه
 او کو ب پریشان بولور او کو یک بر لک کو نیک انکاشه
 و تیمور قومی او غلانغ استمالت لار ایل ایضا قف

تلفظ نامه سیده

یارو

مشہور و اسبابی یک نام اولو مذکور نیک
 انا سے فونکوغ قبائیک نسنے ایردر خان نیک
 خدقیدہ بولو سایدی واسبابہ بعلقی قورب
 اورون بریب ایریلار اولو نیک اشکنہ صد
 مت قیلورایدی چون خداس تقار انکا از لدن
 اولوق تقدیر قلیب خدوت قیلورغہ یونین کا
 خداس تورش بشی کرہ قزاق حبیب خان
 مذکور نیک ایلدین بلقی سوردی ہر قین
 لیم بلقی سورا رایدی توسنور و سب خان
 خان شہنشاہ کوزلازایدی چون شہین اورک
 خوریک اسبابی مذکور نیک صاحب ایرس
 ہر بار کیم گرفتار بولو ایر اول یاریب او قوفو
 خداس ایری خان حدین اشدر ایرسا انکا
 قصد قیلور بولو یارانی انگلاب خوریک
 کا حاج بار دیلار اول او جور و اتخوریکی
 عاقبت یوریدی و عا و راء النور خالی تالیدی
 ایرسا قوتقشس خان جبریک و رشب کلیب

کوچی قولہ اندن کوچکے جان طہ اندن کوچکے جان طہ
 بلطو توہین وائے ایکس وین سلیے فالاموی قولہ کبہ
 ایک اوغلی بار ابری بری ایبا سندن ابوالخیر خان
 نورب و عرب سندن باور ارخان ترورک
 قونڈی سندن ایبا خان جمائے ترورک نیمور
 اما سے قلع ترورک اول اوغلان ایک اما سے جوہ
 بوغا اوغلان ایک اما سے قلیف بوغا اوغلان
 ایک اما سے باور اوغلان ایک اما سے شبان
 خان بو باب تو قتمش خان اوغلان لایک کیفیت و
 حالت و سبب لاری بیانہ ترورک بس جہا بلاتوی
 خواجا غالی نے ابرو بلار توی خواجا و علی تو قتمش خان
 ترورک ایک اولچ مشہور ترورک اولچ اوغلی بار ترورک
 اوغلی لوغے جلال الدین خان جبار تروری خان کک خان
 کریم برہمی خان قادر تروری خان کوچکے سلطان
 بس تو قتمش خان صابن خان تختہ کوب بل
 باور شاہ لاف ملوی و شت و لایک ایک لایک
 و حاکم لاری ایک خلد قتمش قور ابرو بلا اما
 ایک کل ایک ترورک سبب اول تروری کریم او کوچی

مشہور

الب ابدی بو موسی و یغور جسے کہ ابو الخیر خاندان
 نامہد بولدارا برسر سلطان مذکور ہون مدو
 تیار دپارا اول ہم قبول قلوب مغش حدی سپہ لشکر
 کلب کلب جو جنس میرا کم قافیاں او کو نیک مذکور
 یک اوغلا بروی و قافہ مذکور یک او ملک سببے کافر تہ
 اول بروی از او تہوی لار روز بروز موسی یک
 و یغور جسے یک اپنے طریقے مادی و معظم بولدارا چون
 بخنے لغت سلطان مذکور کہ بولار غنبدی ابو الخیر خان
 وفات بولہاج عباس یک کم وقاس مذکور بستے اپری
 موسی و یغور جسے مذکور باشلیج لار کلب اتفاق بدہ اناسے
 باو کارخان گونر بولار برسر باو کارخان ایک اوغلا
 ابدی بری مرحوم یغور رابل بارس خان ابدی ایک اوغلا
 ضرور سلطان عازینا برسر سے یطاس سلطان یک
 اوغلا و در سلطان حاجے سلطان باو کارخان یک
 اوغلا کینے اوغلا ابدی حسن قلی خان اوغلا اوغلا ابین خان
 ایک اوغلا تلاری و در خان مرحوم نوجو غنبد خان و صوفیا
 خان و حضرت او ماش خان و حضرت مہمل خان چارک
 بس ملک بنمور مذکور یک از اوغلا بار ابدی اولوغلا یک

سخت جوی آبی

(برکات)

اہل خانہ سے ملنے
 و ملاقات سے
 آتش و خون
 ہر قسم سے
 ۱۲۸۱

اہل تقاری آمدن کے ہیں

اہل خانہ سے ملنے

(الہام)

پشمش اولی باشدند هرگز پلنده وفات بولوی
 تولوی خان کیم جنگیز خان اوغلا در انون حورت اولی
 اولو بدر اول اوغلا منگل خان و قوتلای خان بدله اولو
 خان الارخان کوراب سالور اعتبار بولوب ایدی
 بوشه اعتبار بولوب ایدی اول کله کیم پنجسار سلطان کیم
 خضر خان ابن عیسی مذکور اوغلان قالمق اورشده شجیه
 بولوی قبانه غه سلطان لغنی ابولجیر خان مذکور باوهار مذکور
 که و پروب ایدی بوقه هون برانک اوچ بل او تماندن
 سوک نیمه ریک بدین صوفی بیک منصور ابن او کونیک
 مذکور نیک اوغلانلاری انون وقاس ابن نور الدین
 او کوی شکورته اولد روی چون وقاس بولای خان نیک
 خان کلان بیک ایدی اوغلانلاری موسی بیک و بمخبر ججه مزه
 باشلیق لار کلب ابولجیر خانن امانی نیک او چون المان
 او چون ملو سنای کلایار خان تک وقاس هن خاطر مانو
 لغنی بار ایدی اول جمدن ملو بر ماہ بلار اول ملو حضرت
 حوروف مشهور بر کسلطان ابن باوهار خان کیم ایک
 باوهار لغنی عالمه مشهور و وقاس بیک مذکور نیک فرزندش

در اقصی حصار (ایضا)
 بهر القاری و سایر
 ۱۸۹۰

بش بوزنگا لبق سفید سے بد قماشے بارانکا ندر
 بولار تک ار اسیدہ اخبار لبق خانے
 اوکا ندر اول خانے بورت قوجیں کم قتلو ندر
 ایکی قولان خانوں کیم حرکت ندر اوجی
 بیسوکات نامار قومی ندر نور نوجی کیم کو
 خیر خانوں کیم آسان خان کم خدای پادشاہی
 نیک قزی کیم اعشار لبق بورت قوجیں دین بولو
 ندر راول قوجیں کیم انکرت تو تو کور کان او
 کم انکراس ایب ندر ایکی قزی جھکان او
 پادشاہی او غلہ او جینی قوتوغہ بیکی الافی بیکی
 او کورت جھکوش او غلہ پادشاہ ایب ندر
 ندر نوجی قزی تو مالون فکرات او غلہ ایب
 حرر ندر النامان اولقون او غلہ ایب دور
 ندر بیج ندر قرق ندر قوردان ندر کوز بیل و القعد
 آئیک اون بشتند و جوی چکیر خان مولو ذبنا ندر
 بی ندر کور بولمان ابد اون او و پادشاہی
 قلیب ندر التمشیل پادشاہ لبق قلیب

جو پین باجور خان ابجوں صرفا سے براسم برکھو جس مو لو با
 مشہور بولا کب زور لارا نکوز اور ناکت ایکر اسے اولو مویت
 نور لاس ابجی کین فو دکا بوت اور ناکت فو نکفتان او شو من مو لوس
 ایلدور کین بلادت کنگس نیا بر جماعت خاتون مروین بیان
 دلان فو الین کیم کہ خرائی وفات بولعا مدن سو نکا وج اول
 مولو و بولوب منگوب پدا بولوب زور لار و و و و و
 بیان نیک اسے منوال ایلاندور کم باہ فیل زور نور لاس مو یل
 و مو قوم سے زور مطلع جماعت بل او ن الے سر من کیم آاران
 قیات تر لار نفس بلوت بالیوت اولار کیک جماعت
 و و و و و کات جلین فو مای مطلق قیاط نور قی قی قیات
 لئی و و و و و بارین بڑین بار لاس نو کین جکرت جکیز
 خان اما سے پد بر کین جو کات بو عارت قیات فر
 ندائے نور لاس نیسون منگفتای فو منجکیر خان اما لار
 سے جکیر خان اما سے سجا بیادر وانک اما سی بریان
 ہادر وانک اما سی محل خان وانک اما سی تو منہ خان
 وانک اما سے بابسونکر حمان وانک اما سے فدر حمان انک
 اما سے و و تو من و وانک بلچون حمان جکیر خان مذکور نیک

الان تو ا

میں

بش

یاد کارخان و صومع منقور این تیمور شیخ او غلان ابن حاجی
 توغل او غلان ابن عرب او غلان ابن قولات او غلان
 مذکور این ملک تیمور مذکور او جان بواز همی ل لا رنگ
 جان لنگی بولمانی اول طریق ایردیم او کو نیک کا حضرت
 حق دولت بریب دست ولا یتید اختیار لیقا اولغ
 بیک بولد چکنیز جان تسلیدین برکتی ز نیم او جان
 کوماروی انیک جادشاه لغینه اعتبار بولدیم هم کوشییم
 اول جان کومارای ازیا نشینه جان بولد انیک جان لغنی
 اعتبار لکاس را بول اول سوره او زنیغا اینیلا در کیم
 یوقاسی مذکور بولب نرو رانیک بیله بیعت قیلیب
 نرو زایغور قانغل قیجاق قار لوق قیلج اعماجد جماعتی کیم
 منقفا ایماس ایگاندر راسلا میر سویت مانا حرکت
 کوز لادت تمخالیق توغت او برات بر غوت قادر توکل
 قومات بولد اجین اورات ملکوت اوریا نسته تورقان
 سعایت بنا بر جماعتی کیم بخدی بولبله الانکل اصل مغل بولب
 مفصل ذکر بولب دور کر ایت بیان انکوت سنگفرت
 بسکرین قرقر جماعت اخلاص همزیدین خدمت قیلیب

تیمور شاه

تیمور

اورا

۴۹

ایردی لار جهلازنگ خان لیضیک قلی بنیادی بودی
 ایردی انکا اوغلی شوروک خان انکا اوغلی ایردی
 ایسان خان اندین سوسنک محمود و خواجه ابن
 قانیان ابن ابلدک ابن مددک محمود اول خان
 بودی اما اول بنیاد لبق محمد خان بودی که اولابنی پلان
 قنکرات نومان و داعی سجاوت نومانان اولابنی
 الایخی قاپرب اوزیکا مسخر قلدی اینک سنیدین نومه
 دوست سلطان اتغوی نوبای سلطان دیورلار دین
 یکی اوغول قالدی اوزیکا نسل قالما دی اندن توغلی شیخ
 محمود خواجه مدکورینی کلتوروب ابولین خان ابن توغلی
 شیخ اوغلان ابن ایسا اوغلان ابن قولاد اوغلان ابن مکشمور
 اول خان بودی اول عظیم اولغ خان بودی ابوجکرت قه و ولایتی
 نه ایله ایردی بازارده خطبه او قوی بوکرت برکات داعی سمر
 قلدی ایله شیخ خطبه او قه اینکا اوغلی ایردی شاه بدیع سلطان
 اینکا اوغلی ایردی معروف مشهور شهیدین عادلین مشایخ بک
 خان و شاه بدیع سلطان سید ابنا بر اوغلی محمود سلطان ایردی
 انکا اوغلی بودی بادشاه عالم و عادل که کان قلض و ابولین خان
 پیش ابولین خان مدکور دین سوسنک محمود
 بادگار

اولشوروبه (?)

ایرادی لار لار

عیبره خان

نورمحمد خان تو شمس ابرس ساعی او سره نمور کاپوس
 اکت ابردی اذین بر او غول نو عمر کاشتم یک تولا اکت
 او غلاناری حالا فرموده اکتده او نر بالا ایدو خان
 لایطه قیصر بر قبور الشور لاری ایدی عرض کیم جان نایار
 کنسی لاری کامونان ترتیب قلیب زور لاری سنیلار کیم
 یونسنی ~~...~~ حقیر نی اکی دنه اناش قلیب م دنه
 شانی سینه شروع قلموم زور اناش اکتده والاه علم
 بالصواب خرمه الذاریع نبی اکت شیبان خان سلیدین
 کیم لاری خان بولدی اکت سلیدین بیاینده زور اکت
 کیفیت یوقاریه ذکر قیلدی اکت سلیدین بر جماعت
 داعی بوالطیر او عملاری فاسیده بار زور اذین سوئیک
 سوسوکی خضر در لازایا او غلان لاری کیم او غلی ابردی
 نور اولانی یک نواسیده او ز جماعت اکتده خان
 بولدی اکت او غلی ابردی پنجه سلطان اکت او غلی
 ابردی خرمه سلطان و عهدی سلطان اذین سوئیک
 حاجی محمد خان ابن علی او غلان ابن حکم تیمور اول
 خان بولدی اول هم بر جماعت ده کیم خضر خان بولوب

دفعه ثانی =

سزکنغی ندر: ۷۸۹-۷۸۹

۷۸۹

عنا بیلار و سیور غالی لار قتلغان دین سوونیک حکم قلدیکم
شهبان خانقہ تعلق این کون نوک سو دار بارجه
سینگی یغلسون لارنا حکم قلدیلار هر قید اوجه سیدین
یغغان قول و یاسا قدرین قنار یاری سنک این کسه

Konak Tashkent
P. 1000000

اول سنک بولسون چ کشتی سندی این ای نیاما سوز
الماسوز تب یا لیغ ووی نوزل وریک ن عمر اوغلان
بنک مشهور ایکی کد با شرو اینک کور ای خان تک
بروفی برله ترور ترلار دالدا علم است خان مد کور
همای بنک ایل کورین ایب کله ندین سوونیک هنر نابکم
اوروس خان اول اورسند اول کاندور تب یا تب
ایلی کورین تمام الی اوغلان لاری تا جب سر قندز
ولایت باو بلا اول ایلم هم کور و کله تور و
اوز ایلم قومندی اندین از رولک بتمور کاتز تب
قیلب اولوغ بیک قلدیک تقی اوروس خان ایقندین
قالغانین باشلا تب ایکی باغنی این سر تب سوز بیداغ
ولایت غنی و سیت بزوی و تخی جمایی القاند هه هه
جان بک خان تک بوفی سز مایدا ایذا اول خایم و قندز

ضمیمه بوییندای

توتنت

پور پدیس لہاس بہم اظہار بنسب عظیم لشکر سیلہ فرستادہ
 قلعہ اور تونس بولدر لہان تک لشکر باسلہرا اور سی ہم قوت
 نوکری اور تور دہلا رابل کو نئے کو جروس عید بل دریا سنگ بوسیغہ
 کلتور دہلا رابو کرہ توفش خان مذکور سرین شہر بہہ صابن حال
 تختہ اولوغ با دستانہ بولدری بسن خان بک خان دین قانغا
 نوکری سیکس لیل کون کومی حمای دالبردی جانبی التور
 ایل کونین الیب سزاس ولایتیہ کلدی دشت
 ولایتی داکی مہر قیدہ سرکش بولوب باش
 بالکوریب بوزیکان کشیلر چارہ سز بولوب اوزلاری
 کلیم مطیع بولوب نوکر بولدر ہلا سس خان مذکور ہم کلدی
 اسکا اوزنگتے کان اور نوکری دوشب با کال لہور افرون
 بزدی اما عرب اوغلان غہ توروب کور شہری تھی اول
 قولدن توروب اوزیکابا داسش التور توب آسش کوکا
 دیمہ خان بولدرنگ کوکا درما تیک ایار نوکری کوکا
 چکلک کوکہ ورد وینت بز سیک کوک توکلغاب
 باش اور ودق بزنگ کوکہ میروین ناکلدی بک قانمای
 نب برلار بزدی القص عرب اوغلان غہ کوک تور نوک

یا ناسا سن

سن کوکا دیہ اخلاص بود
 کوکا دور ماکت ایار تہ
 کوکا چکلک کوکا بود
 رسیلا کوک توک تاید
 کوک من دیمہ ناکلدی

۱۵۶

و مال دارا بر دیلا رتوقتن او غلان بی جا لایب ابرو
 تو مشهور دیلا رتوقتن اندین سونیک اهدم حالا اعاوروت
 ابل مزگا باش بولوب تورغان کنز قان بالی ابرو
 بو با شلاب اطلانغالی تیب امید و ابرو ایدرک بو بدینت
 کیم بارد اطلانغالی بو جا قلی اطلانغالی تیب تورغانه
 مونونک یغین بوزوب کیمانی اوزمگا اوخف ناک
 من بس ایگاری امید لیث خوشی کسی کورناترورسن
 تنکری بعا استینک اوزنگور بولغالی بو بول مندی سنکا
 هدت و حجت اول ترور بولم سوروب الکنک
 سلاین سفار ببالا بزم منکا فالسوزن اطلانغالی اطلان
 با بطلان هر بولم بر ارجا قلی فی بولس الیب کنگل تیب
 یاقی سن کلنورب الیب سالی ایستور لار و روان
 بشله، نایمالدین باشه التمش نوزت طناق
 لیقظا توفی تر لار اندین اطلانغالی عیب بیل دیبا سینه
 کلدی سرای شهریده خان سلطان یوق ابروی
 کلپ سراخی الیب اذینه ۸ مهی دیلوز اینف خطبه اوقوبوب
 خان بولدر اندین اطلانغالی قنات غای اوستینکا

اطلانغالی رتوقتنه رکوب اولتوب
 مومنا رتوقتنه

یوید

مشکور بولغان کو کاہرینی یا جلاب ایزدی استقامت
 کدر اول بھی حرمت لیکت قلیب انکامات مکلا لیدہ
 اور ورن بردی برہی کو نہ ہو رک اندین سو نیک
 ابنای لاریدین اینور ابریکلیک کشتی خان اور
 انام انعام ترور من اینک قلیبیں جبار غدیان
 من قرانهای خلق اولوسسک عمایین الی اولوسسک
 ترور بزرگا باشن بولا اور سالار اینک اوستیا
 بودوسسک نگر کی کہہ ای نرگا برسا الار خود عظمت
 اولوغ خان بودور ایزدی بزلا رهم اظافونلی بولور ایزدی
 تہدی خان بای مذکور بودوسسک اینک باشندا
 اتلانماقی اوھننا ندی سو نکر ابر طرف بیکس قلیک
 نیشا زلی نیک کر کی کنھاش نیش بودوسسک
 لقب قادی جہنم تو قتمش اوغلان خان بای مذکور
 حین نامید بولدی ابرسا اجازت نلاب کنار
 بولدی قلد اعرب اوغلان کہ حضرت مروض مفعول
 یار کارخانہ نیک اوچیرانا سے ترور فان بای مذکور
 بیلا نر ایکلی ابا اوغلان لاری ابرہ بیلا رسیبار منعم
 وصال

تو دور اینی یا لیدہ

تنگا لیدہ

ایسوردی

اولاد نیشک یو تاراج

عز الشیخ ناماد اور سویت تعلق
 اولوسسک تمام بیت ایسوردی

تو نیمی

اویا

سواران در جمع برده حاکم بنویسند

کتبلا مک احوال قوی حقیق بغلدر بلار کور احوال در هر چه برده
 خان یوسف بلار یک برسسی آندی من خان ناشنده
 ابرویم حاجی ایلکی کتشی کلب ترقانین کور دم ندین
 سنو مک نه بولغانین بلدا بیر تیدی ابرسا قانین
 اوزش بر یکا کمدیلار ابرسا خان نیت او کولین
 نابدی لار الب فدا لالان قاجیب اولار یکا بار دیلار
 الار هم سنو کی میزدین خان کلور نیت بونی کاقا
 جد بلار بویرد اوزش خان نیت کدیفینی اوزش
 لار کایتوز لار جلال الدین خان اوغلان ایگانه
 بر بولور او غلام لار نی با سئلاب انا سیه بر لار ورس
 خان اوزش تور فاندی اطر سالیب اوزش
 خان فی با سب اولتور در مر لار بو جتدین نوزش
 توفیق اوغلان خان نیت او ککانین بلادی قاجیب
 کو کادی بسوغاد بکان او تلاغی مسولانی فراوان
 یعنی بزلار کور اول بر کابار بلار اول نئاده
 نینباز خان نیه لار دین ابلخالک اوغلان نیک
 او علی خان عان بار و زاپا نیک اچمخدا خان بولوب

کوند الیزیم

یسوغا

ایلیخان خاوه نیک

نماره با ی اولدی

تاریخ ایلدیر ۱۲۷۷ هجری ۱۸۶۰ م (۱) مکرور

باشلارین چلبی بربیره تروپ فولاق سلا
 یعنی خوجه اما سنک و نوز تا نیدی تی جلال
 الدین سلطانغزایدی کورد و نیک مو میند نام
 تر نور سنی تو شوره بلار سو مدم ک سنک امانی
 هم تو شوره کوس ترو لاسا مالار کیم دین اربلب
 مین باشل او غلاملار کور کوی مینا مالار غم
 بهر او کما غم بهله یعنی راق دکولو تندی ابر
 الله سکا نیک نصرتی بهر جلال الدین سلطان نفی
 بول او غلاملار غم تو کوب بهر برسی سنی
 هر دیکت بکین سوران مسالیم کوبه ایا
 سالدیلار خان کیمیلاری تور قوب نزلین لاین
 مار دیلار تو کفر: او غلاملار قایتاسا الفاج
 کلب که نیکدی چونکه خان جری فاجد کونشی
 یسنا زده تو شوره سو میند اولی باریب
 خون چلب قوالا دیلار نوز شان کیننی اولی
 بهر اولی اولور دپ ایا بر این ایلدر کونلار
 سو کین بور و بهر دیلار سکی خان کنولغا نوشمان

کون تارلب الفاج ایتمه هر خامه
 کوش سینه اطلاری شیکه مودن
 قشیر کیمیه اودی کوب کونشی
 شوق اوقا دیلار ولی سو کینه
 اتوی باریب موق قوالا دیلار
 نوز شکان کونش شوق میرده اوق
 لاشن قشیر دیلار کما میرا غمینه
 ادب او کینی لاری شیکه سو کینه
 چه بور و بهر دیلار

با شایسته ^{مخبر}
 قلندر ملا علی جلال الدین سلطان ^{مخبر} بیگ اور کو
 محمود بنیسا ولوغ او علی ایردی بیایوج بوزا طه باوریک
 اوغلا نلارنی سیلاب چیمه زه لار جلال الدین سلطان
 اول خلد اون ایکی بار شنده ایلی بیخشی خوجیه
 لایم قیل بولغاند زبب مزور لار بولار بیکو او کون
 بیک بلر یاننده او زما شتور جلقه ^{مخبر} ابا تورا ایتر لار
 تورا بیک بر اولور شتی او تکانه تان بولار بیک
 مسکو کیدین قاقوب بئشده کی کوغلا من الیه
 سالیق شوی کیدین سباب باز ددان عملار
 خان ایلی قورگننی بنزدین کوب تروز نا لوه کابلی
 آتسا بز بیک آریغیزنه کوزتسه همان ترور کبلی
 بولار اوق بیکالی از کوب ایردی کومزنی هما سئوز
 قاریندی قورسونان مسالیق گندک دلا س قور
 لهای شب جقد لار اور ورت بئوریک اطی
 یغدی فریاد قلیت بئور ایدین ای نامور تو قلیش
 سوزن زانداق فی اوی قایتب توراغاسنا
 من قدم درای بولاندا ده بولار غلاملا اطلال
 باشلارین

بیرینچ

اول توره بر بولغاند

تور بیک

آیینه

بیر تور لغان شیب که

تور لغانسا

| تاجیک علم لغانسا مین
 | خاله سیم دیر ایردی

باقدانی ایل لار هم اطلاری سمنلاب کوب فاللی برلاط
 یاوف بتنکنان قلدخان نیک فاسند کسینی بولغنی
 ازقالب ایزدی ایلکی یوز کوب بول اوج یوز کسینی
 بولغنی ایزدی نوب تور لار کون او باقن کسینی
 بو قفا ققان لاریک قراول خان نیک جنگنی کوب
 کلد بلار کسینی بوللور بولار کسینی قلا قلا بلار ایدلار
 لار نیک اعلی نیک یوزینی فاسکلا تور و سهر جان
 بیز که یس بیز کاه کاه بیز خود اولوم کسینی تور
 میز ایل عیالیز اولار کسینی بولس تجیز ز قور با سونم
 اور شمس لطف بارور نیک او غلا لار ایدلار
 الدین سلطان نئی بیخسین خوجی سسایاب
 جیفقار ال تقی کسینی یوما بیدور کسینی لار نئی تعیین قسکله
 اون اشپور جا کسینی ایدلار اور کون نیک مانیده
 البت هر و سون لار کسینی باغنی بیز با پساق سونوز دین
 معلوم قنور کسینی نیکس آری نوز دین کالجا بلار کسینی باغ
 بیز نئی با سبب لار نیک سونور کسینی دین هم معلوم بولغور
 سسی تور تور حای قچا کور سون لار نوب انفاق

یا قسینه بیکما

میرجان

برور تیک

برده اور کون نیکه یاشند

سورامز دین

ایشیلور

۲۰۱۳

ایوی بو بول چنه ارسوا ایل نیک سوکین الا کو خوب فلان
 سوک بو بونده یا ایلا نکر حق بر افکر منی قلیب تور و کز
 انتر العرق اولس م اوزو منی بیکور و من بند و
 یاز که بولدی یا ایلا فغ کوهدی نوا ایل لار نفی ایل سوکی
 دین کو چار ایددی یا ایلا فغ که بند یار ایل م سوک
 بو سبب کده یار بوا ایل هم فی الطال قیلهان سوک بو سبب
 کلب یا ایلا دی خلاقی قبرا یجب بختن عشرت غده
 مشقول ایدر یار بوا نهداده نوز قمتن او غلان بوا ایل
 لار نیک ارجیکا کریم کدی جوز بوجال هر له بر افلا این
 قلیب ایدر بولار هم کشتی بر سالاکا کاکا ایل ایل او غول
 نوز لارین غدور کلام عیدل دریا سنی طرفیه قاجیلار
 الکی کوزن سوک خان مژور که جنر کدی نوز قمتن او غلان
 کلب عشرتین بارین ارفون قبیاق ایل لار جنی و حق
 سا ایل لارنی لیب عیدل دریا سنی نوز سخته ق
 تب خان بعضی اراق کسبلا ریهان فی الطال اطلان فاح
 هم طوق جانیه کشتی جا توروب اوزی بوا ایل لار
 نکو فغوز سالی خان نیک ایل لاری یا ایلا فغ
 توراب ایدی ایل نیک سوک خان عیال ایددی خان قاتع
 ایل فغادی بیران داغ ایل لاری که هر کی خان فغ سینه ملا اولدی

بیرا تکران

بیرا تکران

بیرا تکران

تور فغ

تور فغ

بیرا تکران

یا فغدی

الب ابروی فولاد کلدیلا سبهار چشتی کوردالی
 جراحلا کلدیلا دوبا باغداغی باسناغین الوردوی کوب
 فوردی کوردی دارولار حرم لاد فیلو رایردی نایوایدین سوینک
 دولت اول قیش بیک خدیویره یوردی بارک اجدی بیک بیک
 کشتی قوشدی خان مذکور سیلا قیز حبیب مارا نورغان دیالغ
 اگاسو کیدین بیلق تاودی قوغون کلب اوروشن بولار
 بیسنی لاری بیک واسیره کدی القصر نو قوش اوغلان قراق
 بیسروب خان کورنیک ایلندی بیق سورا ابروی والی
 چهار ابروی اوروک تیمور جماعت بیق بارین ارغون نجاق
 قوشن اوغلان اما سیدین فالقان باوی اول لاری اوغلان
 مذکور قراولت دروب بو طریق که ایستمن فیلا باسلا
 لار رس قراول لارین دعوی لیت کلب لاری بارین
 نو کاردول بار اما سلا دیلا ابرسا اور کس خان مذکور
 هم برابری لیکاب جفا فیلا باسلا دی بولار هم نو قوشن
 اوغلان کشتی بیار دیلا رایدر سن سبب طمان بزک
 خلفت فیلیت مالیم بی حوه الا ترور با سنبر بیلی هم خطری
 بادر نوزولک بزیک فکر عمری فیلا اسانک قیامت کون
 بهانیک دوزنیک قورمز ترور نیندیلا را اوغلان بوسوزنی
 آشدی ابرسا اولکل بر سنسان بولوب کلکان کینکا

یا ایلاتی غه

تورغینت

تور اقلاب

وشیر سیه بارین

بایری

باسلا

ن

من بورون هم بول سبب بورد بورد بورد سبب وقتی
 ایدوی خان نیک کشی لاری کلیب ایوم نی باس تپلارا اقلولا
 شایخیم کوردم که کشی کوب ترورد دریا بقین ایروک
 اوز منی وریاغدا ساریم سوغانو سنگاننه اندیلار بوجان
 خیم کواندا بولدی ابعدی هیچ تیرلور جاقلی جمالیه بوق تورد
 سلکینکوی بنگوردی نه قبل ک سن بیلور سن بندی
 اورک نیمور مذکور ایدی منیک استا کایم سنیک تک
 بر قوره اوغلی نیک ایما کلیلی ابروی باشم علی مالینی سنیک
 بولونکده قویا بیه ولی خدای سوغ سنیا دولت بر سامنی
 اوز نونمضیل خان ایدی هر چمان خدای کا منیا دولت بر سا
 سنی مودلشیم شریک قلب سندن سوزونکده اولور بونیک
 اوز کا قبلدا غایم نب انت ابروی اورک نیمور مذکور فی
 الطال کیندل کوربه نونی چهارب مضبوط اولفادی تقی الطان
 ازوقدین الیه قویری تقی منی کلاس نب کورکونکلی نمان
 قبلدا خیل نب من اگر ترکیدو بین البت سنیا کور من سنی اوشو
 بروا تباین تب آطلاندی تقی اوباکلی او ناعضلا و رعلا
 همین بری کشی لاری بلان اتفاق قبیلط بر ابع الیکله سلا
 تقی اوغلان مذکور فی نیمور یکد فاسیفه الیب فاجد سلا
 نیمور یک ~~مطلوبه~~ اینکی جزوه قلب نهارا و سرفندی
 الیب

آقای لاشا

Handwritten text in Cyrillic script

بولونکده

Handwritten text in Cyrillic script

آلشده

Handwritten text in Cyrillic script

نومال

کون سسا ورايم دلی سیر یک حال کومال تور ایزدی
 امر وک بنمورند کور مین زمین سوزن کور ایزدی ناکام
 سیر یک ها سیر کوزی نوزندی فامسن نوزیده
 کوزم بکم دو بلا نیک نوزیک سیرت سودین جوقیت نوز
 تو بان نوز سوب ایلی نو کوروب فالترای یا سیر ایزدی
 کور کلهده ایدیکم مو کاخو برایش نوز شان کشته
 نوز ورتیب یور تیب موزانیک سو کندین نسی ایزدی
 موزا کک یما نیک بولسه جان بر لقی برله خند نیک
 قیلب کلب ایزدی ماسان اما ایل اچیکا
 ایتدی کیز اورد اغه بقان کله نیکر هانقه کور نوزش
 قله و کشتی من ایما سمن من ایما تیب ایتدی شکلی
 سوزن موندین اوف اوم استاسم بولغانی یوزدی
 ایزد اول موزا هم اجازت بردی قاتیب یاغی
 برکا اظمن یراق صاق دا اوزی بیاق بوزدی
 اول کیشک قاشیفه کلیدی کور دیکم بو کولوب بوز
 تو بان فالترای یا تور ایزدی یا قیده کمال بار ایزدی بار
 ایزدی بوز سوز دیکه نیکشتی سن ایزدی نوز سوزار سن
 من هه بر امکله قول ترور من بوز ایما کلسک کور ایزدی
 (نیک کورانه ورن ایتدی ایتدی من توقمن اولخان)

بریه تک نوزیک کیشا سیر

۲

ایما کیک

استیب توقفتن او غلان مذکور کہ قصد قبولی بولدی
 خطای بابا علی بہ بیان حاجی ترخان نیک او لوغ بیل
 لونا بکشی سی ایردی خان مذکور اولکا ندین
 سونیک مد طواف قبلیب سلطان حاجی بولوب کلکا ندین
 آندیہ
 سونیک حضرت سلطان کبیر سعید مرحوم مقصور
 طاب الدنہ او جعل الحیۃ المشوہ سلطان غازی
 سلطان خذ متلا زنیہ کلدی چونہ حضرت سلطان
 مقصور قاری سوز کا سببا رعیل ایر دیلا کم توقفتن
 خانسی اورس خان جیہا رخا ندور تر لار اول
 طریقیہ بولھا ندور تیب سوردی ایر حاجی
 مذکور بو طریقہ حکایت قیلد ہلا فقیر آلا دین
 ترورن ایردی اول خلد کم اوروس خان
 توقفتن او غلان کا قصد قبولی بولدی اندین بوردان
 گناشس قوبغان او غلی دروبشک میر زانی جضای
 باروشہ لاریہ ابی بیاریب ترور ایردی کشیس
 اوروکم کافر شوب کومار سبب ایردی
 بولر قایت کلکو کوزیک اوری بولدی اوروس
 خان نیک اورداسی ترشوب ایردی بولاسنیک
 بریا بوز بندین باری تلاب اورداسیہ کلدی
 کنہ

عبد الکریم خاں نیک

اولاد سوردی

قوبغان

Handwritten notes in a smaller script, possibly a library or archival stamp.

ملفوظات

لحق بولدی هر کس می هم طرفین باشی کومار دی سراسی
 شهر می بوزلدی ایل نیک کومر قورم ولایتی قنات علی
 ممالی قالیس بفرکتدی بوسوز موندانم بولدی وینکا
 قرانوغای حکایتی کاکالی قرانوغای اوچیل سیر
 بوینده یار شایق قیلدر کرکستان ولایتی حکم
 قیلور ایمر در اوج بل دین سونیک و بات بولدر
 اینس توغلی تیمور شیگان خان بولدر خیر سلاطین خضر
 دوست سلطان دفتر بدایت ایمر دی بو توغلی
 تیمور اولوغ یار شایق بولدی سیر قند و خمار اغ
 حکم قیلور ایمر دی امامت یار شایق هلقی معلوم ایمر
 ماسل اذین سونیک بادیق اوغلان اوغلان
 اورس خان بولدی بو اوروسر خان اولوغ
 یار شایق ایمر دی ترکستان ولایتی حکم قیلور ایمر دی
 توخته مشر خان بید نور قور کور خان اول مجله کور خان
 نکا بدور ایمر دی بو خان حکم کور نیک خدمتیده
 بولور ایمر دیلار چون عنایت ازلی بیلر یار شایق
 یق توغلی خان اوغلا لایق فائده پیدا ایمر دی
 خانک نوز کالایق نقی او زکا خلا بقلانین اختیار
 بو اوغلان مذکور کمال ایمر دیلار بو ایس دین نمان مذکور

ولایت لار نغیه

سلطنت داتی دفتر اول

بادیق اوغلان اوغلی اوروسر

مذکور نیشک

مائل

... ..

شاهنامه

نگ بومناش است حرکات لاریدین هم سان بود

اورای کردان بولوار
روی کردان بولوار

بیکم دین بونا بود بیلار بونا ۵۵ اف حسین خضر خان

بیم دی ایدی اول ضعیف سلطان بولیف کرب جو یک

هرگا تر قیلا نرورد بز فرود اندین روی کرمان بولوار

سنم اگر بزم کا باش بولوب نونونکوز بنز اینک او سینگ

بور را بر یک تبدیلی اول هم اهیغ لیف کینه ایردی منت

عظیم توتدی اف حسین خورزم لشکرین تمام الفاظ

اف کونک باریب خان مذکور سلطان کورب سمرای

ولایت او سینگ بوردی اویش بولدی بانه چی

اورستونکا

جندی بیکم قولیف توشندی بیکمی کویما گامندروب

اوغلا مضبوط قیدر بیلار تقی ابلیک ایغواطن یکسالیف

یکلیب باش سالیفنه

قاپورم و بیلار بولیک اطعرا بنی البت حاجب مانغلا

قویا بورد بیلار

جغور لار فدا و زرا بروی ما بیکم حلاک بولدی او یک

کم استور لاریک اوغلی بیکم خضر اولتوردی کیفیتی

بودر ستر خضر خان که ابلیجی نوبت سمرای تختنه خان

بولدی بول ما ییم پادشاه بولدی بیروت آلتیغ

بجروت

جهان اوغلی بار ایردی اناسنگ خان لغوغه جهدا

خان لغوغه اولتورد ب اوزی خان بولدی ابلیجی اوچ

بکاد بیکم انی اولتورد بیلار هم اندین سونیک لوزوق

بیان

لف

طه قومی (1334/35)

اوجا شیب

چون بیک الماسنی بیله ایلمه سه بره و ذاق عزت و منزل
کم قیلا با شتاد و رخان هم ایجا اوجا شیب التوم تره
او یوز بوزوب قزاقکار لجا اولاشنور بلده بو سور سینه
اشنوب بیک خانده کشتی بیاره در ایمرانداغ قیلا سورن لار خان
بولغان کشتی کا التوم کوشن باورماس اکلوریه بو سو فی
یعنی لار بستان غمان عمارتنی بوزماسونه بندر انیک سوزجا

سیغا غره

ایچیک

کرمایین التوم تره فی بوزوب قزاق لاریغا اولاشنور
بیکم تقی اچین لایب بیک لاری برل ایچیک لار کشتی بلیب
خان سف و تلامی بنایور سقا کورکما کلدیر بیچم مذکور بوشنی
کلدی بیک دور شیب خان کورمارد اوز بیک ایجا باغان کلدر
بیک تیرلار باجه حلا بقه لاری ایدلر کلدر بیکن بردی بیک
اولنور بر ایدی اول سنایچون تریله در شیب ایلی ایجا برون

بو اول نسلی دین

Dear Department of
Herak

سوغادی لار ایلمه سه بو ذال سلبدین بولور ایدی
بازرچی اتلیغ اسنه خان کومار دی اول حمله اولوغ بیک
لار دین چوت علی بیک اوغلی بار ایدی بو بار زخمی برون

سیچور

۱۰۰ بیک شیک

تاغا دای

سوغاس تیب سله جراتیب اولنوردی علی بیک بو حسن
اتلیغ اوغلی بار ایدی اول فاجیب فو نکرات فایله
اوغلی ات حسین کم خور زرم مالکی ایدی بو حسن
ایجا باغان بولور ایدی انیک فاشنه کلدی بیسن بیکم

صورت لادنی جولا تور

اوزه برله

برلا

کهنه جولا سزلا راولی کراجه فانداعی کشتی لاکا بوردیک
من اوزیک بولارین تیدی ما نکلا سسی کور بوشکاکم بار دیلار
اول استغان جه نوزغانینی جراب الدیلار بر زمانه نین سوز
بولارنه جولا ی کشتی کلدی بولار هم برانلا نین کلب
ایر دیلار باجه سیر بوردی استمکدن کورکاج قول نیرانی
لارنوغار تنکر بوغابله توردی با ما سنا اولنور بیلدی

سینا آفاج

سایه
بو دیلار برله
کوشا شقار و

اورگا

فی الحال سبب الفاج با سنی کسدر هریده باشیفته سبب
آب جقدیر لاجر لاندیر لار او کاکشکا اولوم یوق ترور

حقت بریکه بریده تران با نیت

سیرنگ بریکه دین بتم انماک تسویر بار نده قران با عازین
سیرنگ نوزغانینی کیر کلسب برجا اتفاق برده خان کور
دیلار بس متکفاسر او علی خضر خان برله قران نوزغان کسینی براس
ایکجه خان بولدیلار خضر خان سراسر حیدر خان بولدیلار

کوشا سزلا
قارانوغای سزلا

قرانوغار سیر بونده سول ایکنده خان بولدیر
کلدیکنده خضر خان حکایت کا اولده اول قلد که تا بدو علی

قران ا بو یادی

کوشا سزلا

سولای تختنده که خان شیدی
او کجه خان بر لاجا نه که خاندین قالیقا
الته بره حرمینی اور کاسالدی

سیرنگ خضر خان نی جراب اور کاسالده ایتدیکنده سبب
قرانیم خانقه نکر بیل قیدر خان نیک الورغی میلی بار اهرمی
کوشا سزلا

برغا آتلیغ بیکه بار ایدی اول راضی بولدی ایدر اول اوزیک کاجان بیکه اختیار
درا کلکان کشتی ترور سن بر توردی او سکان کشتی سن
سندین سین بنار الاغزل تدمر انیک سوزینه کر کلبه

تبار

جهنم

۷
 این برسی آنست که در
 اندک اول در ماه ۱۰ تا ۱۲
 ابروی آنست که آنست که
 بر لاله ابروی مسوکتی در جمیع
 دو کرد بولری آن فرست.

تدار ابرو در مسوکتی که کهنیت در کرد بولدر آن فرست
 دین مسوکتی فرانو غامر غاوند که کلایم یک سر لاله چهار
 لاید و بر بو قریب یک فاشینه ایندی بر ارفست بنیانا
 موش بولدر بیار اندین مسوکتی بنا کهنیت در کرد
 بولدر بو کس از همد خود منگور بو او غلان لاله ایندی
 که کوه نیکر موروی یک خان الوب ترور اول کلکان کشته
 خان نیک او کلکان خبرین کلنوروی بولار نیک که اینستیم
 خاموش بولوب منجه مو لغانی اول بسیدین ابوی کونک ترا

تاریخ

براش بشیم

کوتار و رار آفری تنک لاتی

بو عانی چار لال لغانی اولدور کم انی خان کونار نغنی تا
 نلاقی کور نونشد ابوجه یعنی فرار نیک اینستیم کل بو

قبله الساق آلدوق فیله الماساق
 تانکلا باوجا اولوب گایار فوترور
 سوزم نه نور نیک مصلحت کورما نکر انداق

بو کور اهنناک بو اینش قبله ساق آلدوق الماق تا کلایما
 اولو کاسر یا بنجه منی در نیک چون بولار و ایم سیشا ابروی
 معنک کلکان شیخ اوز کابو لاس ابرو در باره سید ایللا

بکورد

سوزنیه کیچ آطلانور او نیک زاری
 یولده بیتکانه موتوب آطام دیو
 تقیب

خواج احمد منگور ایدی که کهنیت اولتور کم فونعای مسوکتی
 نور اینک بارور بولدر تو قریب الیدین وقت نظرو طبللا

سورالی

چیاغی بو غار یقه تو یوب بو خبرن سوزنیه کور دست
 اینست بزرنگ بیوان اتفاق قیلوب بولسا بزرگ خان کتا

یونان شیخه

قنداق جرقوتلی اوغلی شکر بوغانیک انشیکیدیکه اوغلانلار کیم کتای
 وشکر بوغان اولتور. قرانوغای خان بولغان حکامینلا
 یکا اول کتایکه اوریک خان علیه الرحمه غضب قلیف بو جوقان
 ند او زکاصیفه سیدین بولغان نیدیه لار هرین اینر کولای
 بیلان قمار استاینه فنون بودی استای مذکور او کاندین
 سوتیک اوغلی جرقوتلی خان ای بودی جرقوتلی او کاندین ویک
 اوغلی شکر بوغانه قالدی بو شکر بوغانیک ظالم ویر ادب لیکش
 ای بودی بو ایغلانلار که انیک نیلیدین ای بودی بولار غنیه بیلا
 لار ویر ادب کل طور ایردی نه که اتاسیه جرقوتلی اوغلی کتای
 سنالور بولدی ار سادات فالسوتو نیب اوز کاکشیه نزار ال
 عات نیک تمام اینسلا رینی بولار غنیه بودی نه که صوفیخان
 کیر چکانا شیفان بولار ایردی انداخ اینور لاکه کاه سیک ارقاسه
 پانر هولب ایردی کای سیک توشیه یخرا بولب ایردی کای سیک
 اینلی توغور لوب ایردی جهالار و بولار سبار جهک ای بودی نزار
 وقع جهاج کلینت بو اوغلانلار انشیکیدیکه طور لار ایردی بهر کاهجهت
 نوشته ایردی اوز قولینیا اباقی کلور ایردی سنا زنده لرا ویک
 کوبین قوبسلا ایردی همین که اوردا ایچیه او تان کوی کیم

۲ اون قیو اذول نیک

حای

حتی

۳ قور بغان کماو

یختر

ظنور اب

مصباح

تور لار

تومین

قوبسا

اولم اتم رغیلا چقان قری باشقا ساک بره لوقه نایب سون ترا بری

اول بیه دولت جمع مو بیک کوزیک اگر بیه اولتم بر ابروی بو

بیدان انکا گو کین قرغان کوتان خان ترلا رنگ شایفه

توقیر لوقه بسیار بولدی او بیک قولنج قیالی عامای بیلیک کوزیک

توقیر کتبه سول قولنج قیالی جرم قولنجی نکلر نیا سر مریا بیه

بویکا ایب کندی خان اوزی اچکسے بیایان سر آیه بو او سر

ایدی اوچ بل سر ای شوره نده بختا ه لوقه قیالی ایدین سونوق

بولدی تابدی نای و غلج بیک کور شوره ندر او اربک خان

ضیقره صحر جان بک خان انا سه ایی اول قولنج او ارجین

ابودی جوم صبا بوم خان اچ کتبه قالدی بیک مد کور ایدیکم

ایمیدی خالق بر ا بورت تیبیان نسلیک تبار نسلی اول اولمدا

ابودی صبا بوم خان سلطان بورتی مانگقنای بیک اوقول

بیکان ده بولور ابروی ای بیک اورکا او غلار دیدین آیه بولیب

بورتی بولور قیاس جیتی نیه بوقاریج دکر قیاسی بولور

بیک مد کور جهر او غلار مد کور نیه او ندرت ایلیتسین بولور

سر ای و لایقه خانی بولور جوند سونوق بولور سون بولور

کر کیت کوتان خات

قیات امامه

قراتاق قوتلی لوبانی تمکن بون

ایچکلی

تای توغلی بیکم

مانگقنای

سلطان خات

التیب

تایلیک بورتی طوره ای او بولور

اچ کون اول مچو اول تورس بر اغان قیماقیق اطلاندی باره
 ملک اشرف نے اول تورس عراق ولایتوں الدی مشاوشہ ایق
 انوریل نرو رائدین مسوگ الله جیگھا واصل اولدی چون
 علیہ حق رحمتا واصل بولدی او غلبه در سبک خان
 آناسه برنده خان بولدی سن بوجی غافل و بی علم خط
 کشته ایردی او زنگ قریبیا شلار و رینی نقی او را و اعلا
 نلار رینی حکما خانلیق نیلا شوریب اول تورس ایردی
 انوریل لار ~~کلی~~ تو لو بای مکان قومی قریبیا شلار
 کور جیگم ک کشته ایردی بو خانیک انا لغ ایردی او اهر ندریسه
 ایک سوز نیدین اصلانجا و قیلم سن ایردی ایک لوغ
 بار ایردی همادی ایلیغ الیب تقوی ایردی حضرت شخانیک
 خان زمانیده قراقرق لوق قلمو ایردی اول چر نیدین
 خان علیہ الرحمه از اول تورس ایردی تو لو بای مذکور غلط
 نیک اجمعه بین بو کنسانتی اول ایسی سن یکند و رسن
 بو محمد افی تو عثمان او غلا نللا سیک بر لیک او شاس کور
 کور کور یوسن اول کیب بولور لار تا کلاس قریبیا نیدین
 سو یک خان لغی نے نیلاب الفای حال بولار نیا اول تورس

تریند اشلا دی
 تالاشور
 تانگل
 چیتاس
 قرق چیتاس
 حال سوره یکیت تورس
 اول کتک بره تیک لوسار سن
 تالاشیب

اول سوز
 اول سوز
 اول سوز

اتورس

303

500

بار ایدی بو بد بخت انکا عاشق بولدیم تو لور ارام
 فراری قلمای نیر بر علی لاری دین کوردیم بریم ایسا
 نکستی ایکی مویون صاحب اول سوغویا اوز کاکا دیر
 سوغویا لاری دیر اوزی هم بیون اوز کاکا کیم
 اتم بر ساقورده تیدیلار بو بد بخت نیک خود موندین
 بول ایتیزی بو افاندر بکو زرد بار و تقی قیزی لور
 نیر علی لاری خان نصر خنده داشت قیلدی یار کیم
 بزور مغلط بران هم سوردی برانیک غرضه لاری
 کلا بریند حکم قیلدی مویونک غرضه خود و قیزیون بو افاندر
 و حالاکا فر بولدیس و قیزی الدی بر لار کیم کا و کلن
 قور و حرف بو کون پاکت کیم سز و سز که واجب
 تور کیم میلان نلار بختدین بو کافورن دفع قیلدی سز
 دیب ایتور لار خان نماز دیکرنه او قوجسجد اولنور
 ایدیکم بر غرضه شمس کله دی فی الحال عالم لار نه نیت
 سزار بو کوز کانه ایتور لار سزار لاری ایدیلار
 کا و واجب ترور بکافورنی میلانلار باشدین دفع قیلدی
 سز بکو ننه کم اشته دی مسجدین قایتیب یکه بار عادی

درخت

مه بیرسور؟

تیزینده

ایکنده و نمازین

دیگم

ایرودی اهدا بیا نیک خدای سبحان یک قدر بزرگتر بر تو کنی
 کو عابد را مرد در موفقان خان بختیغ برجه خلا بیکر و بیلا
 ایرساغالی آغچ لار یکجور لار سنه تو توب انعامه فرستیدن
 بولد بیلا راجه کده علی دین اسلام سن بر که خان زندان
 او ز یک خلیفه سلطان بولوب ابره بیلا لار دین نوک نیلمند
 بولوب کافر بولد بیلا لار بولوب او ز یک خان برده ایلی
 بولد لار دین نار او ز یک طایفه سیه بیک لاری تفریق تار
 بهینا ارا تورا دیکرمی بیلا کده لایق اندین نوک
 رحمتکا و اصل بولد رانا اندروانا ادره چون حکایت
 جانک خان علیه السلام چون حضرت خان مود کو حق
 و اصل بولد او غنی جان بیخان شهره علیه السلام
 سکسختن جهان اولدر لار یک کده ولایت و کرامت
 لار شهره زور و دشت ولایت لار بیکر عابد
 و عابد ایو در نیلر بار خنده کجانی تو و رانا بیکر
 رو بو حکم قیلور ایرودی نوک مکتب بجان بندو حالکی
 سبطا بر ان بولد دین چنان رب اوز قینے آدری
 آتیک قصد سے اول جلیقه ترو کم بر صجیحان قیزی
 بارها

...
 کوه یا بیه چقدره

بولبول

- ۷۲ -

دشت ولایتند اولار لار شهره زور و دشت ولایت لار بیکر عابد
 حکمت مودن قاید و ضا بنا بادشا
 سیمگانی یوق ترو در آتاسک
 تمام روی غنک حکم نیلور ایرودی

تیسرے

مناجات الہیہ

ساجد ہے بلوان ایسا کبھی تیرے آگے باور برد
 نکلے تو باشلاب بنو و فانیہ منوجہ بود انور
 لار با بانیہ تکلا ری اورا قویوب جید نیک کوزار
 بندین جھیب ابردی بو جانے بار چہ کور دیلار بو
 حالت برلہ بو شورغہ کردی بر قوی اتنے کلنور ب
 تقویہ العبدلار انور نے بر کتدیلار امید رکھدک کا
 ہمار قصہ سیر کا ہنلا رنہ تو ہر ہر تقدیرین برستے
 جنوب شورغہ سالہ بلار ہمیں کیم تو حکاج کوئی
 یا شعلہ بولوب بالیہ انور بندین جفا ابردی بو جانے
 جانہ باشلیغہ بار چہ خلا بق کور دیلار ابرسا کو کللا
 کاغذ تقدیرین وہیں اور بولوب مسلمانہ لیک غمہ میل
 تمام قیلدیلار تیرے بابانیہ ناضیں اینفان آوازی
 تقور دین منصل کلور ابردی قوی اتنے بندر ہنگام
 عجلہ انور نیک انور نے اچہ دیلار با مبارک یوزلا ریدین
 تر لار غمہ سو تو حکاج اچہ لیک نا ایشو قد نیک اکثر بندین
 توقفہ قلسا نکلن ابردی اینتم تمام بولوب ابردی
 تقور دین جھدی کور دیلار کہ چہ جوغ نیک قوی اتنے لب

ضرورتہ تدبیر برستے

یا الہی تنور نیک

انتہات

ایچہ

پہلے

سورہ کاج

سورہ کاج

جوغ نیک

سزایاریک استیکین معطل نرو رسنمار سوز لاشینگر
 قایسیک تک دین حق بولسا من آکانایع پولو وین
 اندیل سونک بو ایکی جماعت بر بریسه بیلد جملکا تو
 بشد بیلار کوب غوغا جدل قیلنقدلار عاقبت انکار
 قرار بر دیلار کیم ایکی تورم قاز غایبلا هر بر بریسه اوون
 عبد با سوک سکول بیلد قیزدر غایبلا بو تور غوغا
 لار دین برکنش کیم کلای هر قایسی کو جای جیغیسا
 حق بر لور رنیب قرار بر دیلار تا نیلاسه ایکی العیغ
 تور قاز دورده بیلار سواله سکمه له و تو بیلار
 باقیبت قیز صرد بیلار بر نیس آلا رکا زید
 قیلدیلا بر نیس مسلمانا غوغا یقین قیلدیلا
 بلوغت بر نیس بر لور غوغا قیلنقدلار که قایسی کیدار
 حیرت بولار نیکی بریسه بابا نوکلا سن در اید بیلار سخام
 اعضا مننه نوک با نیکیب اید بیلار اول ایدر حکما جلا
 بر نیکیون کرابن نیدر سنر منکاهت نو تو نکیز لار
 بو غوغا بر نیکی انک حقیقه فاتحه او تو دیلار اول اول
 منکابر چه حاضر قیلنکر چه غوغا قیلدیلا بیلار ایدر
 ساجیه

cat. no. 12

تمام دور دیلار

ایمن دور دیلار ۲

یوغور ایدر غوغا بولار ایدر

با نیکیب

حقیقه

کشف لار نزو رسر بولار ایدیلار خان قاشیفه الیب
 بر غیل نے کشف ایگانیز نے اندا ابتالی بندیلار حلازلار
 خان قاشیفه الیب کلدیلار خان تک کوزی بلوغ
 نونفته چو نور بهدایت بیله الله تعالی خان تک کو کشف
 منور قلیب ایردی بولار کے کوردیکه مین غریبی
 کو کلدیله بعد ایلدی سور دیکه سزار کے کشیلار
 نور رسر و نیشکا یور رسر ایدیلار لر
 نزو خدای تعالی ایمری بله کلپ نزو زکرنه
 مسلمان قیامی مین بواناده خان تک شجاری
 فریاد قیلدیلار اکیم بولار سجان کشیلار بولور بولار
 سور لایطه سکا قویجای قه لطلال اولتور سیک کورک
 یندیلار خان ایلدی جنوک اولتور این من پاجنا ه
 دور من سزار تک ایچ قاشیفه یز دین بر و ایم
 یوق نزو قاشیفه نیک دینکر حق بولسا ایلیک
 برله بولور من اکر بولار تک دین حق بولسا ایردی
 سزار تک کو طایفه ایشلور منکر نه نخل برطل
 بولوب حطل فالدی بولور بر جن یار بولور

میل و محبتی

کشف لار

بر و ایم

لور ایودی تو نستو خان قوبوب ^{الله} ایکنه الیم کلور
 ایردی خان ایچیبیک کیشنه کاشنارت قیلیمه تو نستو خان
 اوزی اول کیشیک بارور ایودی بوسه و کاهلار
 خان اوزلری کاشننج بلیب یانلار نه بارنداشل اولتور و ب
 انزان اکر ام قیلور ایردی ایا هو کو نکه بولا رکلیب منوج
 بولوب اولتور دیلار کوندا که خان حمله اراسته قدری
 شیخ لار ککلیب ^{یاز} پانده اولتور دیلار کوندا که تک
 سیما نبر کلتور دیلار جوانه تو نستو خان کلتور دیلار
 قوبوبلار بر جلی حدت اونه کم نه بال کوندا که تکجه اینه
 قوبوب لور ایردی تو نستو خان سوز لور ایردی خان
 بوشیخ لار بفر ایدرک زجهت دین بو بال موطن کلیم
 قوروشیخ ایوی غالب بو یا قون غمیری ککلیب ترو بوا
 تکلیک خلایق ترو ر بقدر خان حکم قیلدر که قور قور دین
 یور و ب استنا کین لار قور قور اییب ککلیک لار ترو بلار
 حلاصه جتوب قور قور دین باقیه لار ارسه کوردیلار
 قودنیل باشنیک او رکاصور تلیق کیشیلار باشنیه قور
 سلیب سولتور ایردی بلار حلاصه کیم سولتور
 کیشنه لار

یا تا شا اولتور کوب

اولتور دیلار

یهانه سی بیلا بال

نجه

قور قور د

قور قور

باشلاری قوبوب

قور قور تاشنده تور

خان کوروس کونار بختخدا اولتور مندر بلار حکایت
 اوز بک خان علی ره حضرت خان کیم بختخدا اولتور مندر
 ایل کور امر ناهادین سونک بوجی خان نیک اوزکا
 انا دوی بوجی اوغلی نیک اوغزان لاری بی جلا تیب کل تور دی

جلا تیب

۲. خان اولتور

اندیکم سنلاری انا اوغلی اجاسم جو ابرد نیکو فرا
 کیتکا قول نو کور بولوب انکا مطیع سنلار دین بر
 نیکو خالق غلا شساکلین بولاس مو ایدوی تیدی
 چون سنلار قر اکتی قولو غین نو کور لیکه قبول ایلدی
 ایزین هم سنلار نه قر اکتی قوشون بر این تیب
 قهر قیلیب نو کوری و ایل کونلاری بر له باره سن
 قات استانه سیمورغال قیلدی سسین یوقا سید
 تو تیب بر له ذکر قیلیب ابردک چون شیبان خان
 قیلج لار جاییب یانغیلر با سبب لایند الیب ایدی و اولدی

چون

خان لار آجیب

انک اوغزانلاری و نه کوری باره خلا بقا قانند غرت و حوت
 لیک ابرد مر بلا حضرت خان که بو اوغزانلار غه قهر قیلیب
 استایفه کم قوشون بردی استایقی تقی شیبان خان
 اوغزان بوانا لاری نیک حرقین قیلدی بیک بله قور لیک

توشون

الجهان لیکه

ایک

کوه کوه یا اولوغ
 باغ اول لاری او کله ندره کوه کوه قوه لاری کلب
 اوج کوه جو جو تیب فریاد قلیب کین تو نار میوه لاری
 او نر قانده لاریک آرا سنده سوز بار ایدوی کوه
 او زبک خان بیگ لاری بیلان تاک آما سدرین
 بود سراق کو جو ب ایدوی دیلا هر بر قورق سو بر
 کان کشیم بو لاری نیک التدرک کلب او نار ایدوی
 تقی ایدوی ایدوی کیم جو تیکل تقی جو تیکل بر کوه است
 ایدوی بروای قلمی دیلو ایدوی کوه کوه قیما تیب
 او نار د اقیات استای ایدوی کیم تیکانک بود
 اول کسه ایدوی هم ایدوی کیم کیم غیسون کیم
 آنکله نای سوز کوه تیب ایدوی قیما استای کیم
 سوزی بارین بلب آر نیجا بار ایدوی کیم کیم
 کیم بود سوز کیم سوز کیم ایدوی کیم باجو توقا کیم
 بیک لاری بله اتفاق قیلدیلا کیم سوز لاری ایدوی
 الارا شکیکا قوشوب ایدوی کوه جو تیب باغیندا
 سونک الارقول کیم سوز لاری کیم فرحان کیم
 اگر سوز کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم

بر او قورق و قورق سوز کیم کیم
 التدرک کلب او نار ایدوی

منک آخم

تیلوب کیم کیم کیم
 سوز لاری بارین کیم الارا شکیکا قوشوب
 ایدوی کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم
 سوز لاری کیم کیم کیم کیم کیم کیم
 کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم

ایدوی کیم
 ایدوی کیم
 ایدوی کیم

ایستوب ایدوی

سنگ کیم

تاریخ خلافت سمرقند...

در باره خلافت سمرقند...

گفته بقیه نیز بقیه...

ایضا که...

بوالغازی...

بوالمرح...

کم کله...

گفته...

گفته...

سرو...

یگانه...

خلافت...

کیم...

بور...

ندرتوب...

انکه...

باغ...

بس...

تیدلگای تیب

یغنه

بادشاه کیلمس...

او از کم طول او را...

صلاری

...

باجر ابروی لہجے توق بوغا ابروی القصد بو باجر توق
 بوغا خان بولہ بخان نیک صہیفہ لار لہجے الب ایل کونین
 تمامین اوز یکا مسخر قلیب ابروی بو انشادہ اول
 بارغان بیکلار حضرت اوز یک خان نے ایل فراغہ
 آلب کلدیلار خبر تابدیلا ر کم خان اولدی توق بوغا
 خان بولدی تقی بار جہ ایل کونین اوز یکا مسخر قلیدی
 تیب بو خبر دین بسیار بے بشیان غمان بولوب کنگا
 قیلدی بلو کم ذائیش قلساق بولور قیات استای
 اتدی مو نیک نفی قوم قیلدی سے کوب کوج چوک کتھے ابروی
 حالا خود تمام خلایق انکا بوز کلنو روب تور ولا حالا
 بو یرون نوروب دو شمع لقی ظاهر قلیساق
 اشیمز راست کلما کای بر حدیل بر لہ اوزومنی انکا
 پیکور ایئے آندین سوک سہر اشیک خاطر بجز تبار قیلا
 بیلمر جین نیدی ابرو سا اہ بار جہ خلایق بو سوز نے
 معقول کوردی ایلمی سیار دیلار تقی ایدیلار ایلمین
 خان بوئے کبر بو مشغہ بیاسیب ابروی اول کشتی
 البیب کللا اوز ور بیز بوی کتھے ہم آتا دین ایلا
 نیکر اوغلی تور کواک ابروی انداغ قیلما سکر
 اجدی اوز نیکر کا اوغشا ر خان بولوب تور سمن
 و بار جہ

بو توق بوغا دفعہ ابروی بار
 ابروی توق بوغا صہیفہ تلفیق
 تیب بر تلفیق ایل لفظ و بار

یتکور الوری

محمد رضا صاحب

پوشیفہ بوی

آتا دین

یکتور

تو چو تب اول تو ر و ب سورد بکم نه انش تو بایر و بنگ
 ایدی اول کلام ایکن اولدی ایکن و بین بره اشول
 بولوب ابردی سزنی اولتور کای تیب قاجو و بجه
 تاغیغه بیار ب ابردییم کالاسه بیداسلا متلعغی خیری
 حکاکور بوبل اون تور ت یا شنده شرور کربار لیغ
 قیلیب کشتی بیار سنانکیز اول کلور ایدی بولایندی
 ایر ساخان خوش حال لیتق و بین انداغ بولدیکم کوچه
 بولایدی ایدی فی الحال ایکی تنک نومین ایل کلین بیالین
 سیمجه ایدی تا کلوسه بک لار نه چار لاب قیات
 اسنای برله سیمت آلا تا بقه قرق تنگ کشته قوشوب اولر
 خان عبد الرحمن کلنه حکا بیار دی بولاز بار سیمقا
 کلکو بجه تو قماغه و قات بولدی باجو توفق بوغاییکان
 اینغور او حاقلی بولور ایدی قیصر قیلید سیم کوب
 ابردی ونقی خانیک انالیغی ابردی شیطان و سوسه
 بر ب قز کشته ایرکان خان بولدی کلین بیالین قز قز
 خان نیک اوز کاصیفه لار نه هم الدی یعنی اینور لار
 بیج اینغور اینور ابردی ترق بوغایه تن ابردی و
 بوز غلطه او خشارنگ اچون کیم ایکی کشته اوقاق
 برله جانولماقی منکل ترور دور ستراق اولتور آتیه

بیایلیق
 قیات
 سیمت

اوماقلی
 ترا
 نوتین

اول تورور

پیر لیک = Example 4.4.100 = پیر لیک بر لہ آفر عریکا یعنی بو او علی توی او نویں
 پورون او ککای انیک نہ نور کک صیسی وندامتہ
 وندامت بولہای بو مقصہ دن حنتہ بولوب
 حنتہ یعنی اوز او جکری بر کون تو مشکہ ایاتیب
 او ایان بو یان اغساب آہ اوردی کلہای بیبا
 لیں پلوریکہ نہ جہندہ بی بیہ ملاقت لیں بولازور
 سز اتدی سز دیم حنتہ بولور ابر دنگر ہونڈا
 بیہ ملاقتی قیلماز ابر دنگر بویول چونک بیہ
 ملاقت بولاسبز نیر سے جان اتدی کیم
 چونک بی ملاقت بولایں بیغوز او علوم ایل بیبار
 جان لیں تیللا سور تیب اوز اور و غنی علم
 قردیم او علوم نیک اشہی ہم اول طریقہ بولور
 اوز و حکام اولم یعنی کلری بود نوم یات کتیکا
 نوشہ ترور تیدی ابر سا کلہای بیالیں اتدی
 سز نیک یار لی قیلنگز دہا ماشی را
 برایشی قیلیب ترور من اگر کتا
 ہفتہ با غشلا سا کز ایبا
 بی تبد سے خات
 نے لھا

نی غہ

۱۱۰

بھیکر دوسہ

قویوب

ایتلیغ من او ککنا ندین سو تک انکا کا علی مالاشور
 لاریب قریذ شالری تیق اوز نسلین بارجه سین
 فروی اتسی توغول سنه جم اولنور دتیر لارا اما بعض
 لارا اینور لار توغول اوز حشتم بقدن اولدی کلین
 بیالین ایتلیغ توغول نیک بر ضعیفه س بار ایوی کور لک ایردی
 توغول اه ککن بر فرزند بولدر کور دیکلی نو قماغه
 حان او علی جهت قریذاش لاریق قراترور برنجیه
 کش بلان باجروب چوکس ماغنیفه بیاردی
 اوز تک حان مشهور او علکان ترور از فرستدین
 سو تک کلین بیالین نه حان الدی انی بسار
 سوار ایردی بو ضعیفه لاریدن کجه بل کجی ایچور
 حان نیک عمری توفان با سباب ایردی سکان
 بل حان لوق اتدی بعضی اینور لار یکر می باشیه
 حان بولدی بیتمش بل حان لوق ولد سر تر لار
 چون آخر عمری کتایم کلدی الفصه اوزیدن سو
 حان بولسون سب سا قلمان اوزیدن بودور
 اولدر بس معلوم شهو رکیم بر دین بر او علی
 بولمای مندیج سو تک انکا حان لوق مکلشور
 نیب اوز اورغان تمام قرغان بولمایینه اوزی

توضیحه لار دیت

۱۰۷۱۲ - ۷۹۰۵
 ۱۰۷۱۲ - ۷۹۰۵

بر دی ابدی مویچه دی بر دوشی بو قن منجانی
 قنایب ابدینگز سبز لار هم قنایلدی کز منجانی هم قنایلدیم
 امدی اینم شو کر بو جا قنای او سدر منم کو نکلو م خوش
 سبز لار که اینم فی جان ملکیز نسیب اوزی جان ملکدن
 چقیدی بک لار هم بوسوزین جوانی حال بو لوب
 اینسی مویکه تبمورنی جان کو تار وی حکما مویکه تبمور
 جان بسیار عاوه اوصا بله عاقل پادشاه ابردی (انیک)
 هتیک زمانید ایل کون بسیار زفا مهیت دا بولدی لار
 آنیک یحیی لیددی کو لوک اط بر دی لار انداغ که
 مویکه تبمور کو لوک جان مشهور ترور ایتور لار اول
 اوج بل جان لوق قیلدی اندیج سوک وجات اولدی
 اندیج ابکی او علی قالدی بر نیک آتی توقمانه بر نیک
 اتی توقم اول ابردی اناسی او کک اندیج سو نیک توقمانه
 جان بولدی بو توقمانه جان بسیار اولوغ پادشاه
 ابردی صایین او علان لار نینا مویک معا بله سبدا
 پادشاه ابر بولدی ایتور لار اول طریقه معظم شولانی
 بار ابردی اطدین صفیز دی بر قنیدین اوز که جانور
 دی بر با شقه هر کونین توقمان قبان سلوانی بنار
 ابردی مویک بر او علی بار ابردی ایل بسیار

آت

لیقدین

سوزینه

سوزینه

ابن بار

(هر کس جو ایسی
 ۷۰۹ دودنات ابدی

ایقین

فی الحال تو سندی تھی اجمیع قلوب بوز تو مان
 تو سوب باندی فانیانی جو رہ لاری ہم چارہ ستر
 بولوب تو ستر اول ہا کون ما اختتام بولوغت
 آنہ یا تدریلار چون اختتام کئے ما شماس کیز
 بولدی اول ایچی چورہ سنک برسی اوراک و فہم
 کشی ایدی اول ایدی حال کچ بولوب تو سوب
 ترور و مہدم ایوقلار اول او قلعانہ اطلالیب
 ایلماسا اول بزنی تو یاس قالور تیدی ابرسا
 چٹانقہ بوسوز بسیار معقول کلدی بیچتر ایدی
 اطایکار لانیگز تیدی ایبار لادیلار اجمدی اکلاد
 بولهای دیکان چاقوق اطلالان دیلار تھی اول
 اختتام بارچہ قستیغ ایلمادیلار مانانک انقونجہ
 مانکر کیم اتی ہیج بردانغ کور و عاس جان بسیار
 خوش حال بولدی ایبور لار اور داسیفہ بارغاندی
 سونیک اول چور سیفہ کوب سیور حال لال قیلدی
 ترلار بویا کلیمہ طرفہ دیوانہ کشی بولمان ترور بعض
 لاریت درر لار اول سکریل جان بولدی بعضی لار
 ایبور لار سکریل جان لقی قیلدی انون سونیک
 مونک نیمور کیت بیلدر ابرسا اوزی او قی انصاف

بکینک

ادتہ دو تیکار و قستہ

اول بخش کون اول بر دین اطلاعادی چریک
 نیک از وقتی توکاندی احوال لاری خراب بود
 بیک لاری کنکاشن قیلدیلار تنقی ایدیلار بو حال ضعیفه
 سنی او نونوب ایوی بریلان یوزلی بکشت ننه
 ضعیفه صور تیغه باب بران کورساکو لغای ضعیفه
 سی حا طریفه تو مشوب ایوی بر نیک ایودام منونک
 تک کشی بار ابردی ننه حال اطلاعای نینب ایلهادی
 بعضی لار بو حکایت نی بر نور لوک قیج راک
 ای تور لارما سب کور مدیک بو دفتر تم بتکالی چون
 ایله رکه سالدی ایکی کور مدیک عبیدیل دریا ننه نیک
 قرا عینه کلدی قاسمدا ایکی چور همی فالینب ایودی
 دریا نی باس فوجان تو ز لانی نیک تو بان یا ندرین
 کچدی لار و تنقی یوسفوجان تو ز لانی نیک بکه تانیک
 بر بیک نانی بار زور هر کشی که عبیدیل دریا سیدین
 یوسفوجان یقیندین کچب یا پنچ دریا سیغه ازلور
 اول تاغ بر کون لنگا یقین بر بو کشی نیک یا ندرین قلماس
 ترور حای که عبیدیل دریا سن کچب ایلهادی
 کور دیک بو تاغ پنچ قلماس بر ایکی کرت غنفت
 بر لاتی ایدی سن اوی بار من بار من نینب اطلاعای

بیلاک

هغه قیب اطلاعادی ندریلار
 تنقی بر افقه ده کورنی ضعیفه صور تیغه
 باساکو کورسه قدر اینه کور کور
 ضعیفه حال خاطر تیغه کیدی

بیک تیا

تک تاغی

برست

فوجان

بیلما دیم اول کور نوشته سزنگ سلامت بیلنگ
 تقی این نیک رعایت یعنی سوزوی بنا سوزویکم
 سزنگ الده سجمان کوب بولور موایدیم بلکوب
 بولور تیدیم اندین سونک لیدی کیم بنا سوز سوزار
 ایردیم و لیکن ترنا تورورلار تیدی اندین سونک
 یک لاری فی حال توب فایندیلار من جم ما تیدیم
 خان فی کور کانیم هم او شال بولدی بو خان
 تقی بیک لار برله بوسوز کاتفکر قلدیلار ایله
 بغور قچار مو مکان بختی نیک ایچون کیم بارجه
 حلالیق بغور دین رعایت بولور تقی سجمان
 ننه جم سوز عان ایمان ایماس اندین بارجه غد
 زبان بیکار اما برجه فکر قیلدیلار بارنا تورور
 تبکانی نه معنی ایعتان بیلما دیلار بینه بر حکایت
 اول ایردیکم برکه اوزی در یاسن کچا جریک
 اطلانیب ایردی جریک دین که قیستی دیوانه
 لغی غالب اولدی آتیک عادت اول ایردیکم هر
 گاه دیوانه لغی غالب بولور ایدی ایچ کشی سوز
 سوزلا شماس ایردی و ایچ کشی نیک سوز یکا
 القات قیلما س ایردی برجه کاکلیب نوشته دیلار

ایله

بینه

تیرنگا

دو شمانگر غمجان و عاقب لور بوس نکز بو طریقه
 و عاقب لور کیم باری خدا یا منیک و ششم فی
 بیک سز قلیغل و تخی بیکان لار نیک هم نیک
 اینا عاشق قلیغل و عاقب لور تیرا بیکاندر اگر کش
 اوردی بیکمای بیکان لار نیک سوزیکا ایمکای اول ایمان
 بیکان نیک ترور آتیک تا او تخی بو قدر و در
 ایگانه دور القصد تا نکلاسی تا ایلی کاکور نوشا
 بر دیلار احال نیک سلامتیه تخی سور دیار
 جو ایلی کون نیک رفاهیت لیفتی سوروی بر

سوزنگ

ن کوب بولور می نیدی اول بیب فی تو تو با و شور عا
 کشی کور و بیکم بریشان سوز لای با شلادی
 بیب فی تاری حان ایلی کایدی سندن پنجم سوز
 سوزار ایدیم و لیکن ایگانه تا ترور لار تخی بیک لار
 فی کلل ایلی فی البی قیغدی لار تخی اطرتون بریب
 اوزان دیلار ایلی قانتوب اوز یادشای خند میتفه
 کلدی لار اول حان سوز و بیکم قوا شتر حان تخی بخی
 کور و نیک نده تور لوک کتعی ترور نیدی ایرسه
 ایلی ایدی بر کت اوی کور نش قیلدیم اوز که کورا

ایگانه دور القصد تا نکلاسی تا ایلی کاکور نوشا
 بر دیلار احال نیک سلامتیه تخی سور دیار
 جو ایلی کون نیک رفاهیت لیفتی سوروی بر

آیا قدیه

بیکان

اما حکایت به مختصر دایاد فاندی اینورلار بره قنده
 توب جانن اینچی کلدی بیک لاری اتفاقا قلیب
 جان مذکور که ایندیلار بو براندین کلکان اینچی
 ترور مونونیک کوزنجی بریشان سوز لای کور
 ماکیل جان سلامت لنین سور غیل اوز که سوز
 سوز لا ماکیل تبه یلار بنه ایدیلار سوزنک اوزنیک
 کلاختیار نکیز یوق ترور بزنیق بو نصیحت معنی
 اونون توب بریشان سوز لا کونکوز ترور
 و لیک سوزنک ایاختیار کلائیق نقالی تحت نیکه
 استیغه برکشی کریم اول ییب نی تو توب
 اول تور سون هرگاه کم بریشان سوز لاسه
 باشلا ساکنز اول ییب نی تار شون اول حالده
 اول حالده سوز لا ماکیل بس قیلغای سیز تیلار
 ایسا اولجه قیلدیلار اینورلار آنگ برکشی ایشی
 اول ایدی باوجود اول دیوانه لقی بوله ایشی
 کم بیک لار اتفاقا قلیب انکا اینسالارانی قبول
 قلیب لارنیک سوزنن چیماس ایدی اول
 چهرتین اون سوزنل دشت ولانیز باوشاه لوق قیلدی
 تیلار اوز بیک جان علیم لره اینور ایکن ندر

۲ برنیک

۱۱۱

۷ ایل نیکه در ماهیت بقینر سوز

۷ برنیک در نصیحتین فی اولونون

۷ قویغای

قبول

۱۱۱ راد کوی

سلسله نامه نیکه تواران خوارزم

دوست سلطان آنیک تاریخ لاریج آیتوب
 ترور لار پو شکر با سلب باروی غنچه سنه خسته
 بولوب ایکی آی دین سونیک اولدی تیب
 ترور لار و الله علم چون دشت ولایتی آیر که جاننده
 مسلم بولدی اکثر کافر لاریجی مسلمان قیلدی
 بعضی لار اون اوج بل و بعضی لار اون الله آی
 پادشاه لیری قیلدی ذیب ترور لار اندین سونیک
 حیرت کجا و اصل بولدی حضرت جانده نسل مالک
 یوقارین مذکور بولوب ایردی صابان خان نیک
 ایکی اوغلی بار ایردی بری ساری تاو بری توغان
 ساری تاو آنا سون برون سکریا ششم اوکوب
 ایردی توغان هم برک خان زما ششم اولدی توغان
 دین ایکی اوغول قالیپ ایردی بر نیک آتیه تووه منگی
 بیابری نیک آتی چونکه تموز بو مو که تموز یا ششم ایردی
 اما تووه منگی اگر چه کینت ایردی ولی بی عمل دیوانه
 کلسی ایردی صابان نسلندون موندی اوز که کشتی
 نامجادی بیک لار اتقا قیلیب بیچاره آتی بمله
 خان کوز و بلبلر نیکه تووه منگی خان نیک موندی
 عجایب و غزایب سوز لر و حکا بیلاری بسیار ترور

سلسله

بیتل

یکیت یقینیه ایردی

ماجا بیت

اما

کولہ قولاب اولتور کا نہیں اولتور روب
 اولتور کا نہیں اسپر قبلیب اسطاریع براغ
 لاریع آلوب قایتیلار اول نو شکان کئے
 لاریع سورر لار ابر دیلار سیزلار اول
 بنا اوستنہ کی برکئے دین بونک قاجد نیکز
 الار ایٹور لار ابر دیلار سکیم اول برکشی
 کیم بنا نیک اوستین چغیب زور ابردی آتیک
 ایکی اولوغ لشکریا سب تروب ابردئے
 ہر نیچہ کیم قزلاب ابردک اول ایکی لشکریک
 چتہ کور و غیب ابردی براقدیہ بسال چلبیب
 تور عاغز اول جہتہ ابردی چون تبادا کے
 کشی بڑکہ آطا صالحی ایکی عظیم لشکری بولی
 آت سالدیار خیال مکتوب کیم برونک اوستومہ کا
 قبلیب کلانوز عان نیک بولدی اول جہتہ یح
 تورا بنامہ ی قاجد و قایتیلار لاکشی حضرت
 خان نیک بوکر ایتی حملہ ارا سندا مشہور
 بولدی و بعض لار ایٹور لار سبلا کو خان بو
 لشکریک ایدی لشکر باسلامی اولدی و امچ
 کشی آتیک اوگہ نہیں خیم دار بولادی اما حضرت

او ستمہا نیک ایکی یافتہ
 لشکر، بسیار نومور

او چغیب تہ قرغین کور ایا سہ

نیک کا چند ابردی
 او گہا نیدرہن

شهر و ان طرفین عظیم کوره پیدا اولدی جان نغز
 کلتور ره یلار کیم یاغنی نیک کردی پیدا اولدی
 حج اوچی قرغنی بو قدر رتیباً بویک لاری یا بیدل
 بو دلدار حان اتیدی من اول تبا کاسا باین
 سنر لار مندا بین قراب تو بونکر خدای تعالی
 نیک قدریشنی کورینکر اکر یاغ کلوب منی الور
 نیک بولس سنر لار منونیا حاجای سنر لار
 تیدی الار هم قبول قیلب تور و یار حان توبه
 باشینه چیتدی از زمانه بی سنو نیک اول طرف
 لشکر پیدا اولدی کوره کوره قول قول بولوب
 کلور ایدر یار هم کیم قیغ کلار کوری حان سابل
 بسیدار ال حبیبک باشا و یار چندان یال حبیب
 تور و یار لشکر نیک ایدتی سنونکی بیشتی
 لشکر نیک اوچی قرغنی کور و ماشی بولدی
 اول اتنا هم حضرت حان اوچ کره سلناح
 یاغنی غنه او پرو آت سالدیلر منوخ تبا و بین
 ایتنا و ایما بین خدای تعالی تور تی برله لشکر
 بوزلدن تقی طایچه حان نیک بو حاله کور و یار
 ایدر سا حان نیک سنونکیندیرین اول جمالورین بجه قول
 کول

کرد

کرد

بوی تور و

مشهد اول نیک قیلا باشا یار

سنونک

سندا

عجمین سدرای تقی

اوزور

چکیب
یتوشند

حالتن

تبیانی

ایموی سبزار بیلون بر شرط قیامی من بواشون
 قاله انیک یاتو لمانیک قه سسی اوز اورا
 اکر او مغه تورار بلنگ کیم من بو یاغنی باسار
 خدای تنه منکا برور اکر او مغه تور مـ هر
 سزیک اینعا نکیزون جیما عا یمن بو جاعلار هم
 ایولار اکر او مغه تور مـ بزجم سزکا جهت
 بواللی ناجانز باونجه تیدار جان علیما لرحمه اشو
 قه قو لینه الیب انعه تقالی سنه یاد قلیب کیم او بود
 قه نیک او ستنج راست او مغانوردی بو حالته

اگر بولدنته قه سسی اوز الامغه تور

حالاتی

کو رو یو ایرسا کو نکلی لاردیج شک و شبه
 لاردیج کما ریب بارجه مطیع و فرمان بردار
 بولوب عیقل دریا صیقل کوب فکر نوم دریا سنی
 بیقاب هلاکو جان اشکر نیکا او ترو بودر ایلا

جماعتی

اول بولون جیا فلار دیر لار فکر نوم دریا سندن
 شاخه صولار چهار اول سوالر نیک با ستر سینگ
 قه نیک دیر لار بار قه انی لارانی کو رکی زور
 سن قریحان تیر لار اینجه ساری دریا دی
 شاخه سو حتما سدی زور انیک بر عظیم اولون غ
 بتا سسی بار کیم لار نیک قرا اولاری انما کا چهره بار
 (اول)

بول اول سولونکله باشلا وین کیسه کیم

انیمه قی بیکون شمالاری بولور

خرمجاتی آرزین نامور

کشته بجان چقیب و شمش و الا بقیعه یوز و بیگار اول
 سکر کشیک بر منی منیک او بکا نام ترور و بر
 ابوی چون حال علیه الرحمه فرا که لوزی چقیب او کنج
 کلای و او رکنه وی سزای جو قفه کلای ای تور لار
 سزای جو قفه بار عشق بشکشی جمع بولدی چون
 عدیل و ریاسی یفا سینه کلای لار خبر نابهار کیم
 جلاکو خان عظیم شکر بلای و کازوم دریا سینه یونیا لاس
 کلا تور و ویب بویکلان شکر لاری بیول بولوب
 بار جبرسی انجان بوله جانفد ای دیلار جلاکو خان
 اولوغ پا و استاده ترور عظیم شکر لاری بار بزار کشتی
 ترور بزار کلا او ترور بوز او رشتما غیر مصلحت
 بولغای تبدی ای تور لار اول خانیک الش بر
 فاسر قلغان ترور ایوی بعضی ای تور بر قاب سز
 بولغا ترور ایوی و بوقری نیک شتوی جانفر ایوی
 حال بولار نیک جوابین ایوی کیم سن اوز را میله اوز
 فکریم سیز بور کانه کشتی ایچاس ایدیم سز لار
 منکا ایچای ترور سز لار جلاکو کشته قی قلغان
 نیکیم سز یا اولغا غیر قهر سینی اوز اول یله
 اوزما قریب اولغونه یا مستور تبدی سز لار بیلان

زنده او = ۱۰۱۵

جوق باروی

کاهی
چیز

بناستاده

بی تول

۲۰ + ۲۰

بولغای

برانه

اولغا نیک تبه سینه اوز تور
 اوزما قریب اولغونه یا مستور تبدی سز لار بیلان

در

پو اشاد کیم مسایم خانان بولوی بیابالاری
 اتفاق ایوب بیابالار خانان ایلیج بیارویلا
 بر کون حضرت سیخ بر که جانان ایوبی کیم
 ای فرزند خدا نیک امری انداغ بولویم سن
 باریب انار نیک بورتید اباد شاه بولغای سن
 خان مذکور ایوبیلا کیم روا بولغای موکیم
 ایکی دنیا نیک پادشاه لغو سبک خدمت
 تا بیای من تقی بیابار بیب تفریقہ غدو متقیفہ
 اوز منی سالغای من سیخ ایوبیلا ار کر تفریقہ
 غد تو شارسن و اگر مستقیفہ خدای تعالی نیک
 تقدیر غد بیچاره بو قدر رتیدی ایوبیلا خان
 مذکور ہم بیچاره بولوب قبول بولوی بر نخبه
 کون یزاع قلب حضرت سیخ بجازی دین
 واکو کلاجه اوزانا کلغیلا ار حضرت سیخ
 نیک جلا دین پادشاه کلغیلا ار قرکو لدین سیخ
 دعا علیک فایتیلا و خان دست ولایتی غد
 متوجه بولوی حاج برخان ولایتی حاج شیخ
 بیجان برور ایکی کسی مشهور ایوبیلا ار اول
 ایوبیلا ار دی حضرت خان قرکو لدین بیسکاز

چو دیده

ایوبیلا

پیل انرا تو تو تو ان بو لوب بنا انون سلامت
 چیتوب اوز ولایتی حاجتی تر حانند کلدی اول
 ایتر ایکا ندر بزنیک او زبیک طابینه سن
 هر او ماعلی ایل کیم بار ترور برجه سیدی انرا
 بار ترور شیبان خان برله بارب انرا قایب
 ترور لار تر ایکا ندر شیبان خان حکا بن تمام
 قیلدی نیک کلدک صبا بن حکا تنکا صبا بن حکا
 دشت ولایت او لوع باد سا سچی بولدی
 نجه پیل دولت سعادت بیلا پاد سا هلی سوز
 چون تیب دنیا دین نقل قیلدی ایر سالیکی
 او علی بار ایلدی بری اتی ساری ساق ایلدی
 و برنیک اتی تو عانه ایلدی ساری ساق خند
 او ندرین بو سوز بکر کیشی بو لوب جیلدی
 تو بمان اتی تو کلدی ایک لاری کلدی کلدی
 ملا کو حانند ایلی ساری دیلار قلم بصر کلدی
 کو بلاک یار لار کلدی اتی کلدی با و سالیکی
 بو صفیله تر کلدی ایلدی کلدی کلدی
 حان بو جنبری ایشندی ایر سالیکی
 و لایتنه عظیم لشکر بر اغین قلوب بر او غانی

اور بیک

کلدی

حدود

یا شد ان لوب

کوردک

کوردک

قتلار یغیز و روی ایبولار که اول قلمه هر یانیک
 قباک اوستن ترور تیرلار اوجنم غوغا
 صدانی کو برک قیلدی قلمه نیک یانین چاقورلار
 سالدی تاک انقو کجه برکش چچار جافلی یول
 قیلدی قلمه حکایه لاری غوغا و صداجه تین
 او ایزین معلوم قیلک جنه دار بولما د بول کیم طیار
 بولماج دروازغه اوزش سالد یلار قلمه حکایه
 بو کورب دروازغه کلدی هر جماعت بهارلاری اول
 بو لغه تین قیلک ترورلار اوردی اول بولدی
 بو کورب چماچ قلمکا اوزلارین سالد یلار تی قلمه
 فی الدیلار قلمه فی کورکان روین لارده بی سوردوی
 جنور اول بولنیک صدوری بار ترور و یلار اوز
 سونک اولاق ولایت اوستیکا بوردی آنه
 فتح قیلدی آنون کو برک ولایت اوستیکا بوردی
 کورال عظیم اولوغ ولایت در ایلک اوستیکا کوب
 اوردن یلار عاقبت فتح قیلدی کورال فی بای کت
 قیلدی تی اوزلاری انوا مات بولدی حال کیم کورال
 پادشاهی انیک اولادی ترور شیخ اهر حال کجه

شکریت یغیز و روی

چماچ

حدوده

میشیم

روین

کورال ولایت

ب

کیم اواز قلیسون (بو حکیم کیم بولدی ایرسا) هر گشته
 ایکی اوز نکو سینی ایکی قو ایغه الب
 بر بریکا جا قوشن نورا باشلا دیلار و
 و قورنلارینی و آباقلارینی اورا باشلا دیلار
 شکر نیک ایچن دین بر صدای او علامت
 قو پیری کیم بر کو ککا زلتر له خوشدی قولار
 توندی قلعه خلایق لاری اکا سر اسم اک
 مانگ بولوب هر ساریغه بو کور شکر کیم
 نه چال بولدی تب اول احشام مانگ
 آفتو بجز اول صدا اول غوغا تنهای قلعه
 خلایق لاری (باریب) یا تب او بیلار
 مانگ کیم ~~کیم~~ قیلد بیلار نینه احشام
 نیا بیایقی علامت و غوغا قور بار دیلار
 تا بر سهفته اون کون نگر و ایس کور بولیر
 قلعه خلایق لاری او یغو سبز لادن بیایق
 قیلد دیلار ای دیلار بو حاجت غدنک و بر نشی
 قیلور بولور ایرد دیلار قیلور ~~سینه~~ بولارده (دسته)
 بوای لاردا و بو کونلر دا رسم دعا و دعا
 بار بولای تیب فراغت بولر بیلار چون شهبان

سایه تارینجه و جانتور لاری

سراسره ایگر مانگ بولور

کویسه ری بو بولدی

نیکور ایغور لور کیم اگر بولور

تہیں قلدی اماستیجان حانغ ایل کول و لایہ برور
 حاقہ ایک لاری بلہ کنکاشتی ایرسا بیک لاری
 ایدی بوکشی کوب اولوغ ایسی قلدی حالامونیک
 کونکلی اوسوب ترور موٹکا ایل کون و لایہ
 بربر اوز فاشکدا سا فلما غنیک (تیری) اول مال
 او تو ز منک کشلد کیم کنکاش قلب ابردی
 اول کشی کاشنا کشی قوشوب باغمان خان و لایہ ارغنه
 بیار کس ہرنہ لایہ کیم باقدور سا ایک بہ لہون
 تیری بوسوز حانغ خوش کلوب اول تابین قیلخان
 او تو ز منک کشی قیات بولالہ بی قوشوب
 قریب اولایت برہ کورال و لایہ لاریغہ سلطان
 بیاردی شیبان خان حکایتی بولور شدا عیاب
 وغزایب اشٹاری کوب ترور اول جمہوری بوکشی
 برختہر و ایاد قلدی اول ایسی اول ایردی کم قہریم و
 تیار قیریری تیکان خدا قزین برک قلعہ بار ترور ایردی
 کیم ایک بڑیکی و مضبوط کنی عالمہ مشہور ترور
 ایردی بچہ آئی لاری قناب اور بوشن سالیہ یار
 آلا بیلادی آخری حکم قلد کیم اختتام دین تاک انغز
 ہر سالگم اواز قیلدور انی برکا اور شدور و کت
 کیم

یک لاری

ایک لاری

تیمین

تا بولور

ایک لاری

شیبان خان

قزاق

تا بولور

ہر سالگم

کنکاش قلیب اوون قوم بیلہ عیدیل دریا سے بونڈاقی سول قول برلہ

خاتم بوسوقنا صاعین خانضہ

ولایت لارنے خان بوسوقین صامین نڈ بردی سنول

سول قول برلہ

بیلہ سردریا سے بونڈاقی ولایت لارنے ایجان کابریل

بسرخان نیک کورنوشندین قلیب سالغان ولایت

لاریغ کچم کلدر ساسن خان عیدیل دریا سے بونڈاقی

مانسکا وچا

کلچاچ چریک یراغین قلیب ولایت نیک شہر ماکوگا

بوریر ایستور لارا وکلا بورشدا شیبان خانغ او تونز

صکشی خوشو سبقر اولین ساروی اولوز
سککنجه بور و ساروی اولوز

منبک کش قوم ایراول بوسو کیک ایلکار و بوریتیا بردی

ادج

واون کونلک ایر ایلکار و بوروب ایر ماسکو باشاگل

بور ایلیک سیک کش بر لاتار شاپ

خبرنا بوز منک کش فر شو قید لار کچم خبرنا بوز لار کچم

امام اور بیگم بہان امام دور سنزیاٹ یور تغیر اتور
 بزخان بولغل تیدیم قبول قیلما دیلار نہ جہتدین قبول
 قیلما لغان لاریں بیلالای من بوغورہ ضمنی سرکائی
 تیب کلیم تیدی (کوتخان تیدی) صابین یونل سوزا
 دورنہ ایسکون قبول قیلما دک تیدی ایجان جہم بولور
 ایتدی بلی خانیم یاشغ اولوغ ایگانیم راست اما انا فرآنے
 کوب ایرکا اوستوروب ایردی تا بو جا قغہ نکر و امن آنیک
 محال لارنے چکب اردیم اول علیک مجالیم زچکلی ایردی
 اگر خان بوسم بورونقل تنیک محالین تارنہ المغایان
 اراغیزا کینہ عداوت بولغای و سنزینک کوز و کتر کایمان
 کور ککلی من بو جہت دین قبول قیلما من ایدیک
 اولوغ خان ~~بوسم~~ ایک خان لیقغہ جہد ارمن
 تیدر ایرسا خان نیک بوسوز لار دین کو ککل بوز و لوب
 اوغلی جو جی خان یاد یغہ کلوب کوز لار نیدین
 یاشلاری آفریب ایک سیکا کوب دعار و القش لار
 قیلما دیلار نقل ایتدی تا نکلا نیک سیلان کنکاش قلب
 سنز لار کہ جواب برای تیدی تا نکلا سہ نیک لار سیلان
 کنکاش

ست

ایتا سہ

یوستقلی

تور در ناوجہ

چککات

چککاتہ لقا

ایدی

اول او قضاہ بوسم

تا نکلا بیکر سیلان

تا نکلا بیکر

ایل کو ملا سر پر قشون بردی ابرساتنی بزرگ نزلت چو حرم
 قلب فکرم جابغان پورت اجغا ابر سنیا نیک او غلام لاری
 در تیبایک باغ لوی المیزینه بری قزلبی بری بری کر ترو
 اول ایچ الی صابین کسان لغان پور تو مزده اوز هاتیم
 قوم جاندر بزا اول چوقو تو نیک کاشانه سیغ تاشن تاشب
 کبرچ قوم جاندره و نقل ننگ بوغانیک اشکیند اقور لار و تانگه
 بو کوکانه اوسایش لار دا بز یوق ترو بر ترمیور لار
 او جهج او کیم صابین خان او غلام لاری بر دی بیک خان (م)
 بولدر ابر سا جان بیک خان انا رنای دوری بکیم ایدری
 یوز خان لوی سنیا او غلام لاریغ تیکار تیب منگفتیک
 او علی خضر خان نے او نذاب ایلن ساری و لایند اصیان
 تختدا خان قبلد لاری صابین خان او غلام لاری منگ اول خان
 تختدا خان لای بزرگانیک اندر دیر لار بود فقم بر لاسوز پورده
 تقریب بر ایلدی ایدری کلرک تیز اولن سوز نیک باشیغ
 چون جبکیز خان او غلام لاریغ او که لار سالیب او ختام
 سوسون قلمو به حساب پور دی ما خلاسی کور نشن بری
 اول ایچ قوم پور ترو لاری بیک لاری جهو که بر لار اولتور
 دبلار شولار جهکب اش طعام یکا ندین سوسیک صابین
 خان قانین بو کندی تقی ایتدی کیم انا مز اولدر ابر سا

توشه

آچقار

ایک، باغ لوی ایچ، بر کاهور

بر اول ایچ اولی سلم نینگ

و تقی او علی نینگ بوغانیش

او تانگه بوکانده

آناسی تالی دوری

لاریغ

پور دغه سوز پورده

ینه اولی سوز نینگ

سوتسورن تونالده لاریغ

بر پاک

جو لار

خا تیب بوگوندی

انام تورغاندہ منکا اوحا مار کیم خان بولمغا میں جب

سہ

آفاسف کو بکلیف قبلہ قبول قیلمادی ایسا ایسا بول

والیسا

بریش قبلاے اولوغ بابا بیزہ بکیر خان قاشیغہ بالیمن

تیلدک

الے من ہم سوز من عز قبلا میں ستر ہم سوز و کز نے عرض قیلمک

عزخہ

ہو دینخان بابا فر نے بریق بولے ایک بر بولالی تیر ایسا

بولسوز نے معقول کو رقب قبول قبلہ سوز بر نادن ایک کو

او غل یا

دست تو ہم تارہ

وتقی اور کہ نادن توغان اول بی اول بار جس تو سوز بول

اولوغ خان کوشیک بار دیلار بولار کیم خان خدمتینہ

کو سوز بولار

صالحہ التوبہ یوساغای آق لورکا ز صا شینہ

بغش دیلار خان بولارغا اور کھالدر کی کوش بوسا غالی

بولات بوساغلی جوز اور دانی

اور دانی ایجان خانو بولار کھالدر بوسا غالی بوز اور

تور تیلی

وانے شیبان خانقہ صالحہ رسس وج میردہ شیبان اوغلا

نوخد من خان بلان نسور قونلو خان و اور سس خان غلار

اول بری اور کاترور

تور قلیب متخانور لار بزار سنلار دین آرتوق ترور بزار اور بولور

ترور تیر لار کیم تانمیر بولجی او کھاندین سونک اولوغ بابا فر

چیکیر خان قاشیغہ اتالار بیز یار دیلار ایسا ایجان بر ہماین

صونک

دین منکار بیزیک تانمیر شیبان خانقہ اور کھالدر ایسا ایجان

ایلیچ اول کیم

ہم سلا دے

اتالار بیکز کاتلا کان ہم نو قناد دیلار تیرور لار تقی ایک اول ایک

صالحہ استای غہ اور دم جعتیبہ

خان قمر قلب قیلمک ایسی غا اور ہم جنب یار جہ او غلار یاری

ایل

بولسون تیب محمد زم ولایتیں بردی جون بوجی خان
 دشت قبچاق ولایتیہ متوجہ بولدر اولوغ تاکم مشہور ترید
 انکا توشندار بولکوماع اراسندہ آو اولادی جغیب ایدی
 بر بولک مرال بک بولدی قش نے قولاب آتارده آتدین
 بغلب بولدی اوزلوب وفات بولدی جون بوجی خان
 کم وفات بولدر اغا ایجان بیلان صابن خان (حکایتی)
 ایجان خان برده صابن خان مشہور در تورالے ضعیف تریون
 تریون بن اوغل کہ اور کہ ضعیف لار تیدین بولور ایدی
 بولایجان برده صابن خانلق نے بر بر بکا مراعات قیلدیلار
 صابن خان کچیک ایدر اغا ایجان خان تار ایدر کم تام و بیغ
 جو امام ترو رسین یات بو بیغ بار انور ریز خان بولغل
 تیدر ایدر میک سیدین سباشغہ اولوغ ایجانیم راست تروور
 اناغریغ کسور سبویب ایرکا او ستور و سب ایدر بوجاقغ
 دکر داسنک ایرکا لکنج و جمالت لار نیکنن جبک تروور
 من شاید کہ خان بولسم بور و تقی بیگ محلات تریون
 الماغای من تقی آرامزده اویش عداوۃ بولغای من اوق
 سنیک خان ائیک غنم حیدار من امامنیک خانانم غنم حیدار
 تیدر ایر صابن (ایدیکم) لکان نسوز بولور امام پور خان سولے

برون آوی ایردی
 برار (بران) کیکلر آتارده
 بویوی سی نیب
 ایجان خان صابین
 تریون ضعیف سفہ ساطلہ
 ایردی ایردی
 بر بر سیکا مراعات
 ایردی اور نیغہ اغا ایجان
 ایجات ایدی: مینک
 بسیار سویدن ایردی
 دوقال لورسنگ چکاتلا غنم حیدار
 نیک محال لورسنگ چکاتلا غنم حیدار
 سده اوق خان بولغل
 سن جوامت سن
 اول تیگان نہ صوب بولور

لار ظاہر ہو ملغای لار و بیک لاریلان چو یک توجہ قہقہای
 تا تکفوت اہلی بلان بادشاہ چون معاد و قہقہای
 بار چو سہن بیکار قہقہای لیر تا خبریات مشہور ہو ملغای
 نقی اولوس جا بعال عالی چون تکفوت وعدہ کا
 کلدہر تار جس قہقہای قہقہای خان بیک صدوقین روان بولڈر
 بولڈہ آفریدہ نے کہیم کورارایدیلار ظہر تو شماسون تہجے اولتور
 وراایدیلار بوزیکر مر او جہد امضان آئی بیک اون نوبت
 سیدامردین اور دالاریغہ بیکروب واقعہ اظہار قہقہای
 نورت اولوغ اور داسیدانغوت انب تبیین قہقہای
 بیکار انب دوقن قہقہای کل شہا کلا واجہہ لایک و لایک
 چون جنگلہ خان ولایت لار نے فتح قہقہای بر طرف بنگلہ و بر طرف
 ہندستان و بنا بر طرف دشت قہقہای و در بای ہندیل ایدی
 ہو ولایت لار نے نوبت اوغلنا اولتندکی عراق ولایتین
 ہلاکو خانغہ بردی اوکا دای خاننے اوز ولایتید اقولدی
 نولے خان نے اور فاشد اساقدر بردی جہقہای خانغہ سمر
 قزو و بخارا و خراسان و آلتیلار نے بردی اماغہم خان
 بار جہ اوغلنا اردین اولوغزرا و ایدی جہقہای شکر کی قہقہای
 دشت قہقہای ولایتیہ سلفاب پیاردی وات لار کینگی

Karuna ...
 ...

(۱) حرم طری (۲) ولایتیہ (۳) حاجتہ امیندا (۴) بوججہ خات
 (۵) لوغلا رنجیہ (۶) واطلار بیک کاہیم بولسون

بولسون

میدان تھی خدای بعض شکرین کچھ بولوب ایسا نکار سو غل
 قلیب کو بانک لقب بردی و جو جو دن سیار دی کچھ فرغونے
 بنا قلیب خدای باربیل قلدی تو سخنان میں آئے بوز اون بند
 چنگیز خان بویل اور دالارندہ جمعیت قلیب اولوغ قلیبای
 قلدی لشکر یغیاچک ولایت نغزیت قلدی اولوبلالتیوز
 اون التیدہ چنگیز خان بوز لانسیرہ بند ایلمادی و کوز
 یوروب بولداغی ولایتلارنے الدر جون او توراغی
 جو جو خدای او کماں نے زکسان ولایتیغ قونیر و اور
 تولوی بلان بخارانہ عزم قلدی بلان میں التیوز اون
 پیدا چنگیز خان بخارانہ الدر جمہم قندے الیب بنا بعض
 ولایتلارنے الدر و شہ زادہ رتقی او توراغی الیب کلدیلار
 و جبہ تویان بلان مسویدای نویان نے سلطان قونیم
 شاہ قیاردی و عراوی و از بخان نے باربیل الدر بخان
 و او کماں نے اور کچھ کایاردی و او ز تختت جمنی قینے
 دمرضہ کایاردی کم دریادن کچکای و تولوی جاتن ایجا
 ایراول قلیب خراسان ولایت لاریغی یاردی و تولو کلا
 قبش اکثر قلفو نے الدر و خان اوزر سودین کچب بلخ
 الدر و طایچی تو باربیل قنادی آت میں آئے بوز اون سکند
 چنگیز خان برارندہ باربیل طایجانے قتل قلدی تو لو کلا خان

تختے جو نکور شریف باد القای خان خدای بیک لار بیلان
 کنگاج صلح بچون ایلی بیلان کو بچو خانو سن جنگیز خانہ بیاردی
 جنگیز خان اول بردین کین اولتوردی والآن خان بیک
 شریف بیدار دپار کیم خدای بیک کون جبارید پیر و جنگیز خان
 نیک لشکری باریب جنگردی الدپار و کوب بیک لار اولوس ایل
 بولدی آیت ایل الے یوزاوند جنگیز خان بوجیل دم خدای
 ایدر و جاموق سا جان لشکری بیلان اول بریک بعض
 ولایت بیلاردی و توکون خسر و بی نے بلغو سو فغی باریب
 خیل ولایت الدی سجھان ایل الے یوزاوند کبیرہ جنگیز خان
 موقل کو بایک نے سول قول بیلان بیلاردی کیم باغ بولخان
 ولایت لائے ایل قلیغای اوی ایل یوزاوند اجدا جنگیز
 خان بوجیل خدای دین اوز یوزی فغی یوزاوندی و کوی بلی
 بھادر نے حرکت کیم بیلاردی کیم ارا بیلار کاتو قبلادی لار بولدا
 اولوغ محکم باغ لار باریدی ما ارا بے سماغای و توفیق جابرا دینے
 کیم کیم بے کیم بیلاردی و بورغول نو بان بیلان دوز
 بیلان دینے نو بات کیم بیاباغی بولوب ایدر باریب اے توفیق
 ایل قبلدی لار بولوب بورغول اور سندا اولدی باریب بے
 الے یوزاوند تورندا جنگیز خان موقل کو بایک نے تمام سول

بیلان

تنگنوت بنا باغ بولوب زور بارب الارنے مسخر قلدی
 و حکم بویل قرقر الی بیارد و قرقر داغی نیشکنش لاریسلان
 براق سنگور بارب ایل مطیع فرمانده بولد بولوب الی التی بول
 جنگیز بهارده ایوده ایرو قیس مرکب توفیق بیک و کوچوبو
 خان کم بو بردا ای دیلار بارب لاریسلان اوروش قلیب
 توخته اورشده اولد و اینس لاریسلان اوغلاندار و بوغور
 باره و کوچوبوک قاجیب کرگستان خانے کو خانقہ باردی سلطان
 یلی التی یوزبنا جنگیز خان بویل هرک قوه ابو یوزبادشاه نے
 تیلادی و ایلیجی بیاردی توفیق بیک لاریسک خیرین ایسا کلدی
 و اوز بایل بولد کرت یلی التی یوز التیده جنگیز خان یاز ایودا
 ایرو کوزبنا تنگنوت شید و رغوا و سنیکا بارب انگ قبرین
 الدی قوی یلی التی یوزبنا جنگیز خان بویل هرک کلور
 ان ایرو قارلوقا بادشاہی سلطان خان و ابو یوزبادشاهی
 ایرو قوه اول لبقو کلور و تونوبان قوجا قونغات ار قه دا
 قر اول تعیین قلیب کوز خنار طره فیو بارب کوشن لاریس
 الدی رحیمی یلی التی یوز سکر دا جنگیز خان اوغلان لاریس مهور بنی
 برو لابت قیل قلغاسی و مسخر قلیغاسی خنای طره فیو بیاردی
 میسر بولد قوی یلی التی توفوز دا جنگیز خان خنای بای

سرور لار سچمان بی الے یوز دا چنگیز خانہ لکھوت الاوش
 نکن خبر بار دیکم تا بانگ خان الے مدد ایچون تیلاب ترور کم
 چنگیز خان بیلان اووشغای و خان اغالار نے و لشکرین
 یغیب یارب تا بانگ خان بلان حرکت یاد شاه قابو قیلان
 قاتقن ساجورت و بیابوسف ایلیکیم انکا متفق ایلی یار باسیب
 تالاب تا بانگ خان الے اولتور دیر اووش بی الے یوز بردا چنگیز
 خان ننگوت یارب لیک و لیکش شہرین الدین و ننگوت تیلاب
 ایلی سیر قیلدیر یار سس بی الے یوز ایڈ چنگیز خان تابان خان
 او جماعت کیم انکا متفق ایلی یار اولتور تالاب اوز اصل
 بوئے او یکا مر اجبت قیلدیر و غایت قوی حال وزور بوور
 ایردی سوز دیکم تو قوز یایہ سوز اوغ ننگیب او بون و تیلاب
 قیلیب کو کجوت تیکر منلیک ایچیکا اوغل کرامت دعوا سین
 قیلور ایردی و موندین بورون کوب آتیب ای دیکیم بو قلم لار
 بادشاہ کیم صحر برین کورخان دیلار ایبر ستمو قیلدی و ننگیز
 الدرسن ہم نغینک نے چنگیز قلیض یو بادشاہلر بادشاہ بار
 جا یک لار اتغای بیلان قنور قلیب بولغیب مقرر قیلدیر
 و ہم اول بیل بورور و خان نی قی او دا قایب لار لورس
 و لابن الدین تو شغان بی الے یوز او جدا چنگیز خان خبر دیکم
 ننگوت

سید باری املا صلح قلمها دیدار و او که خان بیک
 بعضی بیک بکم کو نول قلیب جنگل خانو سوره بولد و جوهر
 قار چون خاندین باشق سیرانک اوی بیدن مابین
 تبار انیب ایدیلار و اول ج خراب بولوب جنگل خانو
 جوهری قار کلدرو خان تیلندین خبر یار دیکم من جهر نونغا
 جنگل خان فی تیلادم تهادام تام سنک اوی منک برسا ایل
 مطیع بولور من و اون خان بی غافل بولوب ناکاه قلیب
 قاجوردی و اول رستان غان کهره دیکار داقشلاب
 ایرنا باز او یکا کلدرو چون موندین بوروبن سالیجوت مغول
 وینا بعضی ایل لارے کسیر مطیع قلیب ایدر و او قورینا کلدرو
 و جماعت کرم و کس خانو باریب ایدیلار لارے نفی ایل قلیب
 و اونک خان کرم قدیمی پادشاه ایدر اکا ظفر باب قاجوردی
 و ایل اولوس بیدان ولایتی ایلر و اول بیلد جنگل خان لوقا بیک
 یعنی اولونج و معظلم پادشاه دیک بولور اصل ایتمه جین ترور
 منجه لار بیدان بعضی آموزج لار جنگل خان پادشاه صلیحین
 یوبیل یک ترور لار و بو تقدیر بیدان تو کزلی می تو غمش بولغای
 و جم تو کزلی می جم و فات قلیمش بولغای و معظلم تو ارجیزه
 نایان پادشاه تاباک خاننی اول تورکان دین سو بیک دیب

بولما غوغو خجی اولجا ند بولما غایلا و اوبتای اوچی و قورقان
 نیک اوغلان کون نایک اوغلان خلاف قیلب اولجا الله جنکله خان
 لار دین اولجا لارین لدر ب یازغور و بولار بو جهن دین عرب
 او کجا قیل او یک خان غور بار ب قتنه باغلا د بلار جهنجه انکو موزور
 و اول کوز جنکله خان و او یک خان غور نایک لار کیم نایمان بار شاه
 بو بیرون و نیا بعض قوم ایلا کیم انکا منفع ترور بعد ایستار
 چنکله خان بیلان او یک خان بار ب لارینه با سب قاجور دیلا
 و بو اول کجا ای کیم بو چل غم سنکون نیک قیزین انیب و سنکون
 بو چل خان نیک قیزین اوغلان غلاب دیر اما اول سیر بولما غایلا
 او چون لار نیک ارا سنده قتنه و خصومه پیدا بولدر و سنکون
 و جاسومه سا جانغ اور کاتور ایدر کیم جنکله خان غم قصد قفل ما
 او یک خان مانع بولور ایدر تو کوز بلی یش کوز خلفان تو فرزا
 چنکله خان لار بولمک بیا ریزه اورد لار ریزه ایدر و او یک خان
 بیلان سنکون حیل بیلان قیز بر در مصاحی ایچون بیلا د بلار ایز سا
 منکله ایچده مانع بولدر و او نکا خان بیلان سنکون چنکله او نکا
 بیچر کلور راق قیلغانده جاسوس خیر قیلدر و ایکی طرف دین با سار
 نیساب کلور جنکله خان کابل ببالجیونه دیکان بیلا و بار ب بر کیم
 کون نور و ب و نک خانو قیلغان یخس لارین کیم بر محله اقلغان

نیب

الب
 اولوغ مغرب بيگ باريب بوري و خان جبرگين اوگن
 خان باي الوب بار يلا غنلارني تقي الوب كلد بار تقي اوگن
 خانف برديلار مجين يلى شس يوز طق خان التيدو چنگيز خان
 اول بهار سارگر سردا ايدراونك خان اتغاقى تالچيوت
 بيلان اتغاق قيلغان اولوسلارني باسب بيلاب قانغانين
 ايل فلدر و اندن سو بگ قفقن مالچود دورغان مامار تقي
 بعينه ايل مار غليب چنگيز خان بيلان اوگن خانف قصل اولور
 بولد يرو چاسوس كليب اوگن خان بيلان چنگيز خانف
 جبرجدي باريب اول اولوسلارني باسب بيلاب چاچوب
 اولور و ب قانغانين ايل قيلدر اوقش اوگن خان
 باشق قشدر و سالچوت بيلان مامار تقي بركچ اولوسلار
 نيمورده بيلاب ايردي چنگيز خان باريب اول ايلني تقي كلاب
 مطيع قيلدر قوشون يلى شس يوز طق تالچيوت و چنگيز خان
 معلوم قيلدر كيم اكر اس و قورالاس و دورغان و مامار
 و قفقن و سالچوت كيم رود خانه سيدة بيقان قبيلاوت
 ايلدن جاموقه شاهان كوز خان كوتروب تورلار باريب
 بندر قورغانده باريب جاموقه نيهاسنه هم اول برده قوركرات
 كليب ايل اولد ايراي يلى شس يوز طق ان سكرده چنگيز خان
 ايل مامار بيلان چغان مامارده ناردى احمد قيلد يلا ايش بر سارگر

انانے اور قلیب اوکے خاندین ولایتیں اور قلیب و لاغذہ
 بیسوا کا ہادر مدد قلیب ہمت کو توں ولایتیں برکان تہور
 و بربرین اندا اور یار ایگان زور و اسلام بلان میں پیش ہوئے
 طغان اوچد جگنکر خان تو قلیب کی مرکت بادشاہی در
 اولو سہن مطیع و مسخر قلیب و الفغان اولیٰ تک نامین
 اوکے خانو بردی آت میں پیش ہوئے طغان دورندہ جگنکر
 جگنکر خان اور پورت مقامہ مددہ ایبر و اوکے خان جون
 قلیب پیدا قلیب ایبر خاندین سوئک سہن بارب مرکت نی
 با سب تلاب تو قلیب کی گدھا تو نہیں الیہ و علی بلان میں
 اولو سہن مسخر قلیب قلیب میں پیش ہوئے طغان آت جگنکر
 خان بویل و نک خان بلان بویر و خان بابا نک خان
 نک آنسی قزلباش دیکان بردا اور شوب و چوروی
 و کوکوسیر و کیم بویر و خان نک جرمیک نک باشلی
 ایبر بارب بنا جرمیک غیب کلیب یا کلا سے اور شش بچین
 بو لغازدہ اوکے خان اور داسندہ اوت یا قلیب و زی
 کوچ قلیب اول سہدین جگنکر خان تہر و کوکوسیر و
 بیلان بویر و خان لشکری اوکے خان سوئک کا توں
 انہے نکا بوئے الیہ بارہ جرمیک دین ہم الوہ مالاب
 بردی اوکے خان یہ کلیب جگنکر خاندین مدد دیا ہوت

چنگیز خان نیک مدت عمری بلان سایو فیلفان
 کینیہ حالات و اوقاتک بیانی چنگیز خان یسوه بہا
 بشس بوزلتمش اکینہ قالدی اون اوج بشاریدی
 یکرمی بی بیلم ابتداسہ سجھان بی بولغای وانشاسہ
 بارس بی یومدند اھیل توکنک اینش واقع بولاید وایریک
 مفضل ابتدای ون اوج ویکرمی بی بل کم قرق بی
 بولغای و بوقرقی بیدا اوزغا این ماری بلان تالجبوب
 و بعض ایل لارنے مسخر و مطلع قیلدی و تو شغال بی
 بشس بوزطفان بردا او تک خان نیک ایسہ جاکیو
 بلان تو تکفایت کیم حکم کزیت دین بولور اینسہ مسخر
 قیلدی و اوز بوزتند اجمیت و حضور بلان اولوب بی
 بشس بوزطفان ایکیدہ قنوة تمام بید قیلدی چنانچہ
 او تک خان کیم کزایت بادشاہ دین بولور ایدی مدد بولا
 کلیب ایرکدرا کم او تک خاندین قاجوب نامان بادشاہی
 اسنانچی خانقہ باریب کوسک مدد کلتمور بونک خاننی
 قنلاب ولاین الیب ایدی و او تک خان قرآختابنہ
 اندا حرم المای او بیخو رغبہ باریب برنجی او چکوسا غیلدی
 و چنگیز خان رحم قیلدی کوب طال بریب چرک باریب
 ولاین الیب ایدی و مومذن برون تھی او تک خان نیک

دین

دی

و جنگیز خان بر کون او اولاب بورده بر سر
 اولونج بلغون درخت کورب اول درخت
 انکا خون کلیم اول اعا جک تو بنده تو ستر
 بر زمان سایه سنده فراغند قیلها ندین سوک
 ایتقاندر کیم من بویر دادفن قیلهای لار بوغ
 مو بر الاکایلار موئی کیشی نشان قیلک دیب
 بو یورغاندر تو بیت بولهای ندا اول کیشی
 لار کیم جنگیز خان بلان همراه ایگاندر
 لار جون بو سوزنه اشدر ستم زاده
 لار و بیک لار قبول قیلیم اول اعا جک تو بیک
 ایتیب تویدیلار جنگیز خان بی آند بر لاکا
 ندین سوک اول بر سر اولک اغ نقش بیاج کوپ
 بول بر در انواع کلم حالا اول سردین کیشی او تا
 بیلمسن و جان زده دفن قیلها ان برنی کیشی باج
 فدیم قروچی لار بی هم دیر لار کیم اول بیاج بیله
 اول برنی بلا الما دیر لار از بس جنگال
 بولوبتورر جنگیز خان نیک مدت

پادشاهی بولهای انداغ فصلی کوردیلار
 کیم جنکیز بشکش و تخم بریب یازاش
 سورین دیکایلار برای مهلت تیلادکاشکنش
 یراوقیلور قبول قیلدیلار اما جنکیز خان اول
 خسته لیق دین اولارین تانیب بیک لایکاشکنش
 قیلدی کیم منیک ایشم انداغ واقع بولسه زندها کیم
 اظهار قیلما نک و عظمای بی سیغی چیمارماک
 مایاغی واقف بولمعی و چون تنگور و عی
 که چقلسا لار الارانی نیت ناموس قلینددی
 والتی یوز بکرم او چنده رمضان آیندی اکر کشند
 دنیا دن نفل قلیک فات تانیب بیک لار تقیر
 وصیت قیلما ن بیک قیلب یار شوردان
 ساقلادیلر تا اول قوم چفته لار عام قتل قیلدیلار
 بو خانیک سند قین اوردالاری طرفینم
 قیلدی ریولده کیم تابسالار اولتورور ای بیلار
 تا اوردانم بی لار جمیع بولدی و تونیت تونیلار

کم دو شمانار بیکر نیک در فتنه اتفاقیکر بر بوسه
 تا ولایتین و لشکر دین بر مند و فایده
 مند بولهای سزا و کنان خان بی اولوغ
 بلنیک سز لا ولایت لار نیکیز غم بار نیکیز کیم
 و ایل اولویسه اشع معطل بولماسون من تیلار
 کیم منیک و فایتم ایلو بولهای نیکو ناموس ایلو
 بولور من منیک ستم نوز کا قیلما نیک
 چغهای موند حاضر بوقورور کیم منیک
 سوز و منی اوز کا قیلیب ولایت غم نوز قیلما
 دیب الارنی بیکر لار بیکار بیله اوز
 تنکلس طرفنه متوجه بولدی الا ولایت نیک
 حاکم لری و پادشاهی کللیب و مطیع اولوب
 ایدیلار کم جورجه غم نوز لار جورجه پادشاهی
 پیشکش لار بلان لاری بیار بیب بر طبله مر و اید
 همراه بیار و چنانچه خان اوز مر و ایدیلار
 و تمام لشکر کا اولوغتی و قالعانهن ساجتی لار
 هنوز جا اول برو امر و اید یعنی ایلو بیار لار
 اندین سونیک سید و رفو کم تلفوت

ماده

شهر بیه باردی و جنکین خان اینتکیم بولکیم
 بوندان شکست یابتی من بعد انکا نه قوت
 بولعای تیب انکا التفات قبلهای انکا اوزکا
 شهر ولادینت لارنی آلیبختنای طرفیه باریب
 ایت بیلنک باریدا التوز بکرم ایلکین اون
 طالان غمینکانده ناکهاه بی حضور بولدی چوچی
 قسار نیک اوغلی دین سور دیکم شه فاده
 لار دین کیم بار اوکهای و تولوی یقین دور لار
 مو یایراق مودور لار الار غم کشف یباریب
 کلنک باریب جملار کلتور دیلار تون اولهای
 بلان تولوی کلدی بیک لاریکا ایتی کیم منبک اوغلا
 بلان خلوة سوزم بار سنلر برزخان سیراق راق
 تور و کلا رچون بیک لاری و ایل سیراق تور دیلار
 اوغلا نلاری بلن خلوة فلیب نصیحت ایتبیدیکم
 اوغلا لارم منکا احزت سوزی یقین تور و من
 سنلر اچون ولایت لاریکیم و ریا برهین هر
 طرفی بریل جیلوی بول تور تیاری و مهسا فلیب
 بار اترور من و سنلار کم و صیتیم اول شروز

کیم هیچ مار سنام بوق ترور هر نه بولمان
 ولایت تولوی نیک ترور اول بیلور تولوی
 خان الارغم خلعت و نشین بر بپنرور
 تولوی جاق نیک جدا شیخ هزار نی جنگیز
 خان کبیر کا بردی و اینی کیم سیک و چینگار
 اول سیکل و چون آتش من تیب قیلور و
 جنگیز خان تنکفوت و لاینگا اکثر شهر لاری
 الی مثل قاجور و بچور تا جود او رومی
 و شنید و رقومکم تنکفوت پادشاه ایدی
 دایر قباد و یکان کیم الار نیک بای کت
 ایدی و ایلیک تومان لشکر بلان او تر و جقد
 و دریا و ن سو جیب اول جنگا سوزلاب
 ایدی جنگیز خان بیور دیک بر بر بای ملسون
 لار تا موزاوسته بلان بار و خط قیلغای
 بسیار کوب کشی قتل بولدی چنانچه او اولو
 باشه بیلان تور و ب ایدی انداق معروف
 ترور کیم هر اون تومان اولوک دین بر
 اولوک باشی بیلان ترار و شنید و رنجیب

شهر

از فتح قیلدی و بینہ تو نکوز بلی و فاقات بولدی کم
 یتمش ایکی بیل بولعای و تنکفوت و لایتهن العاند
 بن سوئک تو بای الغ قوبلتای قیلیت تو قز یا بیوا
 آن طوغ تکلیب جنکیز خان لغی غوز بولدی
 بار سن بلی التی یوز او جهه دولت بلان تخشدا
 اولتوردی جنکیز خان نازیاک و لایتهن فتح
 قیلدی مجین بلی التی یوز بکرمی دابر فیشن بلاه
 بر بهار نه یولوه قیلیب سلامت بلان اور دالار
 کلدی و تاوق بیلی کیم التی یوز بکرمی بره بولغا
 ماشین و لایتهن کیم انی تنکفوت دبر لر عزیمت قلب
 چغقای نه بو بور دیکم اور دالار سنکد قاسندا
 بولعای و بوجی و فاقات قیلیب ایدی و او کما ی
 همراه ایدی و تولوی خان سرفوتین بنکی کا
 ایله جیتقان جمدین بر نجه کون کین قلیب ایدی
 اولد اغی کلیب فوشلدی و اول کونلار دا او کما
 خاکان غلانلاری کومان و کیک نی بولدن
 قایتارور بولغاندا به لار ایب زور کیم بولا
 هیچ سبور غانیک بولور مو جان ایب زور
 رغه

قبلد بلر و مغول جو یکی ایلیک منک کو پراک ایدی
 و جنکیز خان جون حضرت شیخ المشایخ
 قطاع لیا، نجم الدین کبری رحمة الله تبارک و تعالیٰ
 ایشتب ایدی و انک احوالین بیلیم ایدی
 خبر برز یکم من خزر منی قتل قیلور من اول
 اول بزرگ او ارادین جفسون و بینک
 کلسون شیخ رحمة الله علیه جواب ایتد لادکم
 یتمش بیک بیل بولار بیلان سب قیلیب
 من حالاکم بولار غم ابتلا متوجه بولادور
 بولار یک اسندن جینقا و مرویت دین
 براف و فتوندین قیراق بولعای و شیخ
 اولو کلارا اسندن تابمادیلار و توارخ
 جنکیز خان رحمة الله تبارک و تعالیٰ
 ارا آبنده الت بوز اون بشع انونکون بیل
 صف آبنده ترکسان و لایتکاعن بهت قبلدما
 و بران زمین غم و الت بیلده مسخر قبلدی
 و بدنجی بیل کم طاووق بی بولعای اورد الا
 کلدی و بنا ایشتی کیم تا تکفوت یاغنی بولدی

بارب

جنکیز خان بو خبرنی ابشتی بسیار اشفته
 بولدی بر لبق کیم تولوی بار بلب لشکر کا
 سردار بولسون و اینک سوز بندین
 اغالار تجا و ز قیلما سون بر لبق نجی سون
 تولوی باردی اما چون بیار عاقل و زبر
 ایدی اغالار غنه خدمت تو تو بجر تک
 مصالحین مهم نیکوب لشکر بلان اتفاق
 قلباع روش کلتور دیلار و همول کون او
 علمنی بار و غیبتیغار دیلار و قادیلار
 نفظا او طین محلات غنه سالدیلار و مغول
 لار محکم اوروش قبول ایدی و محکم محله و سیر
 لارنی الیکه بید و را بدیلار تمام شهرنی
 بی کونده الدیر و خلا یقنی توز کا سور دیلار
 و حرف کار بلان پشه کار لار دین یوز تک
 کشنی آبریب مشرف و لایتری طرفیغ بیار
 دیلار و جوان خان نول بلان او غلانری
 اسیر قلدیلر و او ز که سن اولاشتیلر هر
 بر کشنی کا بکرمی تور ت کشنی تگری بار ت قتل

کاشه زاده پورجی جغتای و او کتای شهر نکر اسب
 قباى نوشته بیار دیلار و ایل بولیک انقباد
 قلیک د بیدیلار قبول قلم او بیلر و اور شندل بچید
 ایلا دیلار چناجه اوچ منک مرتبه دسکیر قلدیلار
 و بین بچید راک د لیراک بولدیلار و پوجی
 بلان جغتای او کتای نیک دارا لار ینده نا
 موافق لیون پیدا بولدی اول جههدین خور
 زم نیک جهربلی دین کوب کشی اولنور
 دیلار کیم الار نیک سو نکا کندین بیغلان
 لسه لار لنور اور کنج نیک قدیمی شهر نیک
 نکر سنده بار ترور بقی آی بولدی شهر نیک
 الابلما دیلو جنکیز اوغلارین خور زم غه
 بیار کان دین الی سنوک قر شیعہ کلب
 برنج اندا اولنور و ب تیر مین بار بیب
 اندین بلخ بار بیب بلختی مسیح قیلیب اندین
 ها چناغه بار بیب قباى اولنور و ایلدیم
 اوغلار یندین ایلچی کلدیم اور کاخنی ایب
 بولمادی دور لشکر کوب تلف بولدی

جنکیز

محمود خورزم شاہ ارقہ سیغہ بیاریب اوزی قوشیدہ
 یا بلادی چون ماوراالنہر بکلی فتح ہو لوب خورزم
 اور تادہ طنبابی کسلکان جادردیک تاتب ایدی
 انیک نق فتح ایچون اولوغ اوغلی بوجی بلان جفتاک
 واوکمای نہ سانسزہ حساب جبریک بلان اون
 قولین نق ہمراہ قلیب بیاردی و خوارزم اخمار
 بیک دیکان خورزم شاہ نیک فرزند اشلازک بار
 ایوی و بوقا بھلوان و حاجب بیابعضہ سردار ہم بار
 ایوی برکون براراق ابراقہ کشتنہ یاوق بیارہی
 لارضا (قیلد لارکیم لشکر ہم بوررا تلغ بیافر بلان
 قلم دین جغیب قولادی لار نق اصلا اوروش
 قیلمای قچار ایوبلار باغ خرم کہم اور کچ نیک بر
 یغا چند بولور انکاہ قوم بلار بران لو کشتنہ دیوار
 نیک ارقاسیدن جغیب اور تاغہ الیب قریب
 یوز منگ کشتنہ قتل قیلدیلمر و شہر نیک در
 وازہ سیدین تنورہ دیکان یرکاجہ قادیب
 باریب نماز شامغہ چہ محکم اور شہن قلیب بیکانہ
 جبریک اوز یریکا باردی یاناکلا سہ بخلیب کلدیلمر

بولغا ندين سو نك حكيم بلان كلتور و سايوي و انزن
 برا و غلي بلر را يوي اتي كولگان و اني دورنت او غلي
 مرته سنده كور را ايگاندر او چونيك اتي سيوكان
 قوم دين و اندين برا و غلي بولوي او جا و ميكت
 ايگان او غلي لوي تور تو بختي كو بختي خاتون خيالي بادشا
 نيك غزي مشهور در كم شكلي بوي ايگاندر اما او احمد
 دين كم اما ساي او لغوغ بادشا ايگاندر انكا اعتبار
 و حرمت و كور ايگاندر و هيج فرزند بولغا نادر و ارب
 بوكا زمانيفه جدا حيايت ايگاندر بوي خاتون نيك
 اوردا سنده ينفوناي ماي اليغ بر قرقين بار ايگاندر
 كيم نهايت محترم و مشهور بولغا ندر بختي خاتون
 يك لوزيسوكان نيك بار حار قوم دين بوي خاتون دين
 باشف جنكيز خان نيك پناه خاتونني كوسايوي بعض
 سلاطين قزلارين مثل او نيك خان اما خيلي
 اعتبار لاري بوي ايوي جنكيز خان او غلاملري
 بوچي و خيالي و او كسي نيبا ركان حكايي جنكيز
 خان بوجار اسم قندي فتح قبلدي جيسم سويوي
 بهادر و طوغا جاري حسان و عراق بولغا نادر

بولکانک اوغلانلری ترورونیورقان بلان پادشاه اسلام
 قازان خان تقی انیک نسلی ترورو چنگیز خان بیگ دست
 اوغلی بارچہ لاری عامل و کامل و چهار ایکاندر جنایه چنگیز
 خان بیگ لادی بیگ اوس و سایر خلق بیگ الید مقبول و
 سپندیده ایکاندر لار و چنگیز خان بیگ ولایتی نہ دورت
 رکن دیر لر یکا ندر دورت کولوک لری بر ایکاندر وینہ بش
 فیزیکم بورنہ قوجین من بولما ندر انکینہ او لوغ قیزی
 نیکانہ قوجی بیگی اولانے او نک خان نیک اوغلو غنہ نیکاندر
 بولوشالمای خاطر مانده لیب و کلوب اکیرات کز بوغم کورکا
 نم برہی ایلنجی قیزی کم انے چچکان ایدی اورا راست ایلدین
 تورالچی کورکان غنہ برہی او چینی قیزی کم انے تو قالون ایدی
 انے قوننات پادشاه کورکان غنہ برہی هر نیک کم کویونیک
 انے کورکاندر اما انیک انے هم کورکان هر رشخی قز نیک انے
 ایساون انے التوتون ایلدین ناجو کورانغہ برہی چنگیز خان
 نیک ناسیفه قریش بولوردی و خان بو قیز نے او زکافیز لار
 ندن عزیز را کھدر ایدی بوبش قیزی بلا کویولار نیک
 حکا ہن بیچارہ و چنگیز خان نیک ایلنجی خان تو نیک انے قز لار
 تھاتون هر کیت ایلدین طایر اوسو نیک قز لار ایلدیم ایل

ملان نقی قوری است لغی و ارایوی انیک سبک لاری ایته اکریم
 پورته قوچین زینکا المای سن اولی جواب میدی کیم سبک
 کلیم بولار چو ک خیانت کوزم ملان بقای جانیه و جنگیز خان
 بوختری ایسته جلایر سبانی بیروب بورت قوچین تیلوی
 اونکره خان تکل جلایر سبانی صراعت قیلوب از تیشوردی
 چون جنگیز خان خدمت خادم بولاردی یولوه کوچی جو و غم
 کلدی بولر خطریق ارجوز بشیک با کدی جلایر سبار باو
 اونر یومیشاق حمیر قلوب از حیرت جوله با بدایتک ساروب
 اعصاب سر از دده قیلادی اوسبیلاردی اول سبک کیم
 بوجی بده بولنیه ایسه آتین کوچی قوچیلار ایلغی اوغلی جنگی
 کیم ترکمان و اللیق انیک ایته ایسه دین آموغویه سبک انکره ایسه
 غم اوغلی ایله ایله قوچک کیم خان انیک ایلغی اوغلی درو قیدر خان
 دینه بعضی سبک ایلر کیم خدمت بولور لاری انیک تسلی شرور
 و بعضی اوجیل تورور خان کیم لوقه او سبک انیک اولوغ
 تویان انیک نور و جنگیز خان انی ذکر دیر ایکناندر اکثر
 اوجات جنگیز خان بکر خدمت بولور ایکناندر اوردوش
 لار کیم می انکره سوله ایکناندر و توی دیب خنول تسلی
 کوز کون دیر و جنگیز خان و قوچای قان هلاکوهان چارین

و آس و شمال د اغنی مملکت لار دین جهون جنو مملکت -
 جش غم هم لدر اذن سو نیک خنای و لایسلا برین مین
 قلغان و لایسلا می هم سیر فکری و هلاک ایا خانم با ریب
 بغداد و بکر و قلاع و شام تقی اوزکا و لایت لار کیم ایران
 زمین بی متعلق ترور و بر بولی رو مغه جه الی جنگیر خان جنگ
 قریب بشن بوز خاتونی و قاسم با و ایوی و هر برینی بر قوم
 ابلون ارب ایوی بعضی لایسلا نکاح بلان و کوی اذناق ایوی
 کیم بر مملکت یا قوم ایلکم مسی قتلدی اولیم اکتوبر کلبت ایوی
 اما لارنی کم اولوغ و اعتبار لایسلا خاتونی بشن ایگان ترور
 بو تشنیل بلان اولوغ خاتونی ایوی تو جین قشور راجه نوباه
 جنگیر ک ایوی و اول با دجه خاتونیکردن اعتنا و رسم و اولوغ
 لایوی و اذن نورست اوغول و بشن خاتون لار اولوغ ایا
 بو جی کیم تمام دشت قیماق با دسا ه زاده لری و خاتون ایوی
 ایلی فضل در ایا این ایبوز لار کیم ایجان قشور کیم جنگیر خان
 هر کت بلان او رشتیلر و هر کت رومی عالی کلبت بو رسته
 تو جین کیم بو جی غم خاتون ایبوز کیم لایسلا و نکه خانم
 پیردی اما او نکه خان از حرمت حکوم پیردی و حکوم سا قلدار
 ایلیک بو کیم جنگیر خان غم اوغول بیب ایوی و خاتونک ایا

بار بیب قراجانک و قندمار دین تقی خاطر نده جمع قیلنک
 اما گو شلوک خانکم نایمان پادشاہنک از غلوایدی و
 اما س جنکیر خان اوروشوب اولور کاندہ ترکسا نغہ
 بار بیب بعض مغول لارا کیم جنکیر خان نیک و دشمن ایدیلار
 انکا متفق بولوب ترکسا نہ پادشاہ کور خانن لیتوکا
 خیر کیم خان مذکور غم بتی خضای بارورنی موقوف قلیب
 جد عظیم بلان بیارسیان مغبور قیلدی چون خان
 مذکور نیک لشکر لاری کلیم کوشلوکین دفع فکری سلطان
 خوارزم شاہ کلوب کام ترکستان مملکتین مراد کیم
 الدی و جنکیر خان اول جهت قتل غیرت کلدی و سیا کیم
 بیارکان مسلمان بازرگان لوین کیم سلطان ایگل
 جوق کیم از غابرخان در لرجه فکر و نام ملاد ترارده
 اولتورب ایدی و اول واسطه ون چندان جمعیت
 و غیرت جنکیر خان غلبت بولور کیم ختای و چین
 و قراجانک شین او توئی فی الحال ترکستان و غیر
 زمین غم عازم بولوی و اول دیار لرنی مسیح قیلوی انون
 سونیک او کای خان تو تلوی خانک تعاقب بلان کوردار
 و باشقور و بولغار و دشت قبیجان و اوروس و چرس

پنج مرتبہ اور دوش کلتورہ بیلار عاقبت جنگیز خان
 غالب کلیب الارنی بست تا بود قلب اندین سوینک
 نایمان پادشاہہ تا بانکخان کیم اول اعنی پنج مرتبہ
 اور دوش بیلار کینہ عداوت بلانہ یورد را بد بیلار
 الارنیک تثن پورت مقام باوق ایدی ازہم رفع
 فلماق ضرورت بیلار الارنی ہم مقهور ایتیلدین
 مسیح قبلہ اندین سوینک ختایی باوشاھ التان کیم نفا
 اولوئج و مغیر ایدی و اکثر مغول صحراستین ترکلار
 تابع ایدی جنگیز خان ندن ہم اندان متابعت و موافقت
 طمع قلو را ایدی اماختای باہشاہ لاری جان مذکور نکست
 و اجداد ندن برنجی لرنی اولدورب ایدی اول سید
 الارنیک الکریندہ اول عداوت و کینہ بار ایدی
 چون حق تعالی جنگیز خانہ قوہ و نصرة و رمی و کوب
 بجزیہ اکامع اولدی اول مکافات و زیکا و اہب بیل
 ہر یک ترتیب التان خان اوسنیکا پوروب ختایی
 ہنک اکثر ممکنین مسخر قلدی ویش بلدین سوینک
 تنگنوت ممکن کیم اولار تثن ہم باوقدا ایدی مسخر
 قلدی و خاطر بندہ بار ایدی کیم باختای طرفہ

کیم ضعیف حال و مشقت لیغ ایدی و انداغ زحمت و قسغ
 لیغ تبار ایدی محکم بهادر و روحتمل لوق و بعایت عاقل
 و هنرمند و صاحب نیک نیر و کرم لیک و سجا و ملیق ایدی
 چنانچه اطراف جان بنغه مشهور بولوب ایدی و انک
 و محبت و قوم فرداشلاری کو نکلند اپیدا بولوب و انک
 ساری میل و رغبت قیلب ابره یلار تا قوی حال و
 چشمت لوق و شوکت کیم ایلد و ستلرین مظهر و منصور
 قلب و دشمنلرین مخذول و مشهور قیلدی انیک اوجون
 کم اکثر آقا فرداشلاری انکا همداینب کورالما سلاط
 علی الخصوص سالیجوت که همسایه ایدی و پورتلاری
 بر بر نیکا باوق ایدی لر جمله زحمت دتر ایدیلر جنکینو
 تا ایلارنی معهور و زبون قلب عالم انلارنی اسیر قلب
 بنده و برده قلدی و بعضی کیم اوز نیکا باوق و باق ایدیلار
 الارغ رعایت و مرحمت قیلدی و بنه بغض کیم بارچ
 اودن خان کم کرایت قومی نیک بادشاهس ایدی و جنکینو
 بلان انک را سنده فدیمی دوستلق و احکام انا و غولاق
 بار ایدی انکایر بولوب اتحاق بلان خان مذکور
 قصد قیلدیلار و پورت معاملری تقی یوق ایدی

انکا ناسه بد بخوانکا ناسی قهر مرکان انکا ناسی تو عمان
 چو لبان انکا ناسی قرامرال انکا ناسی کو کخان انکا
 اناسی او غوزهان انکا ناسی قراهان انکا ناسی تب
 باقر انکا ناسی یافت انکا ناسی نوح علی السلام جنگیز
 جان نیکه مو لومری شش لوز فرق طوفان داد و کز بلی قربان
 بولماندرا ناسیدن نسی دو کز بلی نیک خرنده فالیدرو
 سکس پشندده و قات فکیدرا ناسیدن اون اوج یکشند
 قالدی اول قوم ایلار کم اناسه تبتو کار بهادر دین فالمان
 بشکر بلان خذرتکار بر آکنده بولمان نیت جنگیز خان نیک
 احوالی نسی خلیل عبرت بلان کجار ایدی چنانچه نوبت
 ساجت قومی و هفت نایب بند قیلماندرا و حق تعالی
 اکامر ضمه لار بندین مخلص و نجات بر کاندرو چون حق
 تعالی نیک تقدیری انفاق انکا ندر ازل زلوا کم عالم
 پادشاه لولهای مرو را بام بلان نایب زور اول جهت
 دین کیم مشتت و تشویش بلان تا بهان دولت و پادشاه
 لیت لوزی بلان اول و کوع نعمت اسایش قدرتی بلیشکر
 کوار لیج بجای کلتور کهای و چون علی مرتبه کیتسا اهل
 حال من بر برین اول مرتبه هما میرده ساقلای لولهای با وجود

امدی کلدی جنکین خان تواریخنه

آق جان دن صکره صابین خانک التون تاق فاندان
 سالیب کوجمادی صابین خانیک نسلی بره بک صابین کسل
 برد بک نیک اتا سے جان بک خان در لاجر حوم و مغزور
 سنی السد شراه و طبل لیلته مشواه رحمتی عزیر معظوم و
 مکرم عند الله و الناس جانیک خان علییه الرحمه و العزیز
 امک افندی سی شیخ الاقطار و عند لیب الزمان سعید الدین
 افندی علییه العزیزان و جانیک خان انک ایلی بی بی
 اهلجان اوز بک خان و انک ایلی سی توغوز و انک ایلی
 مونکه عز کوکد خان و انک ایلی سی توغان و انک ایلی صابین
 جانیک ایلی سی توچی انیک ایلی سی جنکین خان انک
 ایلی سی سیکو کا بهادر انک ایلی سی بر بیان بهادر انک
 ایلی سی قبل خان انک ایلی سی تومنه خان انیک ایلی سی
 بایسوکرا انک ایلی سی قید و خان انک ایلی سی قرو توغان

РЕЗЮМЕ

Утемиш-хаджи. Кара таварих

Представленное читателю произведение Утемиша-хаджи «Кара таварих» (перевод, транскрипция, факсимиле) основано на рукописи из коллекции Р. Фахретдина. Рукопись оказалась в личном архиве известного турецкого тюрколога Заки Валиди Тогана. Копию рукописи И.М. Миргалееву, руководителю Центра исследований Золотой Орды и татарских ханств Института истории им. Ш. Марджани АН РТ, любезно предоставили дочь Заки Валиди – Исенбике Тоган и его ученик Мустафа Кафалы для изучения и дальнейшего введения в научный оборот. Оригинал находится в личном архиве Исенбике Тоган (Стамбул, Турция).

Автор данного сочинения – Утемиш-хаджи, сын Маулана Мухаммада Дости – происходил из влиятельной семьи, служившей шейбанидским ханам. Представленное сочинение Утемиша-хаджи написано в середине XVI в. в Хорезмском ханстве (Хива) на тюркском языке. Известны всего два списка этого сочинения: ташкентский, которому условно дано название «Чингиз-наме», и более полный список Р. Фахретдина под названием «Кара таварих». Рукопись состоит из 76 листов, разделенных на две колонки и написанных преимущественно почерком насх, количество строк на листе варьируется от 10 до 19. Повествование начинается с рассказа об истории Чингиз-хана и далее описываются события до момента распада Золотой Орды и образования татарских ханств. Кроме того известно, что у рукописи был продолжатель, который вел свои записи до 1630 года.

SUMMARY

Ötemish Hajji. Qara tavarikh

The work of Ötemish Hajji “Qara tavarikh” (translation, transcription, facsimile), here presented to the reader, is based on a manuscript from the collection of R. Fakhretdin. The manuscript appeared in the personal archive of the well-known Turkish Turkologist Zaki Validi Togan. The daughter of Zaki Validi, Isenbike Togan, and his student Mustafa Kafali kindly provided a copy of the manuscript to I.M. Mirgaleev (Head of the Center for Research of the Golden Horde and Tatar Khanates of Sh.Marjani Institute of History of Tatarstan Academy of Sciences) for its study and further introduction into the academic circulation. The original of the manuscript is kept in the personal archive of Isenbike Togan (Istanbul, Turkey).

The author of this work, Ötemish Hajji, son of Maulan Muhammad Dosti, came from an influential family that served the Sheibanid khans. Ötemish Hajji wrote his work in the Turkic language in Khwarezmian Khanate (Khiva) in

the middle of the 16th century. Only two copies of this work are known: the Tashkent copy conditionally called “Chingiz-name” and a more complete copy of R. Fakhretdin called “Qara tavarikh”. The manuscript consists of 76 leaves divided into two columns and filled mostly with naskh handwritten. The number of lines per leaf varies from 10 to 19. The narrative begins with the history of Chinggis Khan and further describes the events until the dissolution of the Golden Horde and the formation of the Tatar khanates. In addition, it is known that the manuscript had a continuator who kept his records until 1630.

Перевод Романа Хаутала

СОДЕРЖАНИЕ

Предисловие (<i>Ильнур Миргалеев</i>).....	5
Перевод	14
Транскрипция	86
Факсимиле	310–160
Резюме / Summary	311

Утемиш-хаджи. Кара таварих

Оригинал-макет – *Л.М. Зигангареева, А.Р. Тухватуллина*

Подписано в печать 06.12.2017 г. Формат 60×84 ¹/₁₆

Усл. печ. л. 19,5 Тираж 150 экз.

Отпечатано с готового оригинал-макета

420108, г. Казань, ул. Портовая, 25а

Тел./факс: (843) 231-05-46,

231-08-71, 231-04-19

E-mail: citlogos@mail.ru

www.logos-press.ru